

SHARATIYA VIDYA BHAVAN

THE
FOLK-LORE OF GUJARAT
BEING
LEGENDS AND STORIES
OF THE
PRINCE AND PEASANTRY
OF
GUJARAT AND KATHIAWAD,
FROM
ORAL TRADITION ONLY.

THIRD SERIES.

BOMBAY :

PRINTED AT THE 'EAGLE' PRINTING OFFICE.

1874.

(All Rights Reserved.)

Price Rs. 2.

ગુજરાત તથા કાઠીઆવાડ દેશની વારતા.

(દેશમાં ફરી લોકની કહેણી ઉપરથીજ ઉતારી લીધેલી.)

ત્રીજી કથામાળા.

(કત્તોએ સર્વ પ્રકારનો હુક્ક રાખ્યો છે.)

મુંબઈ:

ધગલ પ્રીટીંગ હાઉસનામાં છાપ્યું.

૧૮૭૪.

કિંમત રૂ. ૨.

REMARKS.

Of the stories in this volume, *Gyra Maru* has been published at Ahmedabad ere this, but, for the matter of that, my version is not to be accounted a transcript I have in this, as it has been my misfortune in many greater emergencies of my life, been only left behind by others by the force of mere accident. My enquiries in the matter of the folk lore commenced in 1869, and I began printing in 1871, but as the first volume took over a year in printing through bad hands, and, on account of the shortness of funds, about as long in getting the award of the Educational Department, without which I had for obvious reasons determined to forego publication, the Ahmedabad print had time to appear in the interval. I have evolved an English idyll out of this tale, and half-a-dozen of my Ahmedabad friends will avouch to have read several thousands of my English verse even for years ago. The Ahmedabad print was brought to my hands after more than half the story had been printed or I should probably have omitted it in this volume. I have in the conduct of this story followed my own notes and hence the difference in some of the names and incidents of the two versions before the public. My version contains some 50 couplets more than that of Ahmedabad, some of which, it will be noted, are of very high poetic merit in the whole

story. Such as I had got incomplete in my notes, I have not attempted to finish off, as it would be pedantry to touch old national verses with the modern tinsel of one's own scholarship. My version, I venture to say, will on comparison, be found to be greatly superior in finish, art and even language to that of Ahmedabad published in 1871. The same publisher has anticipated me only lately (1873) in another most popular tale, mentioned in Col Tod's work—viz *Sadevan' and Shavulanga*, and, as I have a greater stock of tales than I can bring forth, I would not care to omit it from my series, though if I were to write it, there would be the same difference of art, finish and language in the two versions of *Sadevan' and Shavulanga*, as in those of *Gujra Maru* now before the public

The story of *Devlo Mehpal* displays the same Rajput passion for gambling as we have been reading of since the days of the *Parvatas* and *Nal*. Here it is the woman, who bets with the enemy of her family, and curiously enough, the right side of her body, and having lost her bet, dedicates that portion of her body to the winner, in spite of her marriage with another prince, though all the complications thereby involved end dramatically in peace. There are *dukhs* or couplets without rhymes in this tale, and, though it would be ridiculous to imagine for one moment that such an effeminate language as Gujarati should have a capacity for blank verse, such as we have been accustomed to read in English, it may be remarked that with the lower class of people in the country, rhymes do not

at all enter into the idea of poetry. They will draw out any prose line—the grammatical order only partially changed for the sake of sonorousness—and call it a *duha* or couplet. One line may be twice as long as the other and there may even be a single line, but it constitutes a rustic *duha*! The last tale, *Pabu Bhalero*, a curious medley of grotesque imagination, is full of these rustic *duhas*, which I have left intact. *Najun Patli* and *Kocla Rani* are fairy romances, and the less said about them, the lovelier they are. The story of *King Bhoj* involves the Hindu idea of the incarnation of life, but the moral is too good to be improved, while plucking the knowledge of one's previous state has been punished with the loss of life's content and dignity. *Sudhisadhunaro Jati* resembles at its close to the introductory tale in the series of *Vikram* and *Lampyres* but the resemblance is only in a couple of incidents, while it affords room for a second Poet Vital, should there be one, to imagine another set of 25 tales, as thoroughly original as the present introduction is.

It will be perceived that of three volumes now completed, each successive one is a great deal superior to the preceding in matter as well as style and there is such a wide range of the tales that no two of them are alike and of a class, while I have nowhere allowed a single sentence to appear for the sake of mere effect. The stories advance, especially in this volume, with such rapidity of incidents and a thickness of the plot as to bring the reader to the end before he has time to

-digest them. This, as marked by a Gujarati-speaking English Missionary, who had an occasion to read a portion of the volume coming out of the press, "while it might be put down as a blemish so far as it betrays impatience with the author, forms a distinctive feature in Gujarati, in which all writers, good or bad, have indulged in much useless prolixity." As for the language, it will be found to be expressive and idiomatic in a manner that few other works have been. Having not availed myself of the assistance of any Hindu scholar hitherto, there might be mistakes; but I feel confident that they are of such a trifling character, as the candid reader will allow, that devoting a little more time in writing and getting out a couple of proofs more for examining than I do at present under engagements of other business and study, would have removed them

May 1874

કરતાના વિચાર.

“ મુંડા શું જાણે મજાનું મૂલ. ”

કહેવત.

રાંકે જાત તે રત્ન શું ઓળખે, આખર ચૈતન ચાકરનો,
ગરીબતણે ઘેર પેટ ભરે, તે ઠાઠ શું જાણે ઠાકરનો;
મેરૂ તણો મહિમા નવ જાણે, કરે વિખાણુ તે કાંકરનો,
આખરની ખિલોડી અંગદ, સ્વાદ શું જાણે સાકરનો.
સામળ.

ગુજરાતી ભાષા બોલનારા બેકદર લોકની બેકદરીને લીધે ગુજરાત દેશની વારતાનાં પુસ્તકો જલદીથી બહાર નિકલી શક્યા નથી. આપણાં લોકમા હજીસુધી મધ્યમ ને કનિષ્ઠ વર્ગના માણસોમાં પૈસા ખરચીને પુસ્તકો લેવાની રૂચિ કિંવા શક્તિ ઉત્પન્ન થઈ નથી, તેથી અથોને આશ્રય મળવો એ માત્ર શ્રીમંતો ઉપર આધાર રાખે છે. પારસીઓને પોતાની તોતળી ને ભૂટ ગામડીયા ભાષા સ્વાભાવિક થયાથી શુદ્ધ ગુજરાતીનો સંસ્કાર થતો નથી. તેમને શુંશામા જાણે હિંગ મર્યાનો દુર્ગંધ આવે છે, અને જોડાક્ષર તેમની નજરમા ભાગેલા. અક્ષર જેવા જણાય છે, તેથી ઉકેલતા તેમને ચશમાં જોઈએ ! ત્યારે શુદ્ધ ગુજરાતીની આર્મિક ૯૫ તો લગારે પણ પસંદ ક્યાંથી જ કરે ? તેમ હિંદુ શેઠિયાઓ અથોને આશ્રય આપવામા કેવળ સ્વાર્થ પૂરે પાડે છે. (૧) જે વર્તમાનપત્રવાળા સાથે તેમને સંબંધ હોય તેના તરફથી કોઈ અંચ નિકળે તો તેની પચ્ચીસ અથવા ત્રીસ નકનો વેચાતી રાખે છે. તેનું કારણ એ કે શેઠની ઓશિયાળમાં તે પત્રવાળા શેઠનાં પ્રસંગોપાત જ્યુગલો વગાડે ને તેના રાત્રીઓને નિંદી શેઠનાં દેયાં ટાઢાં કરે. (૨) જેઓ શેઠને ખંગલે સવાર સાંજ કે આડે પંદરે

સલામ ભરવા જતા હોય ને મદિના ને મદિના તેમને પક્ષે તથાઈ
 ખારણે ધક્કા ખાતા હોય, તેઓ અંધ જાણે તો તેની પચાસ કે સો
 નકલ ભરી આપે છે. તેથી અગ્નિપ્રસ્થ લોકો તો શેઠને વિદ્યાના મોટા
 સ્તંભ ગણીને ગીતકાં ગાવા મંડી પડે છે, પણ ખરે-ખરૂં જોના તે
 તો પેલા બાપડાની ધણી દિવસની ખુશામનનો ચહેલો પગાર તેના
 અંધારે આપે છે. (૩) નિશાળના બહુનારા છોકરા શક્તિહીન
 અને અનુભવહીન ઝોળિયા વિદ્યાર્થીજ, જેમ બીજા ગોઠવનાર બીજાં
 ગોઠવે છે, તેમ હજાર બે હજાર મોહોડે ચહેલા યુજરાતી ચખ્ખો ગોઠ-
 વીને બાયલા જેવા વાક્ય રચ્યા, એટલે તેનું “નિર્મલ” એ નામ
 ઠાકી બેસાડે છે. વળી જેમ મોચી ટાંકા મેળવે છે તેમ જે વિચારો
 વપરાઈને છૂર્ણ થઈ ગયલા તેના તેજ, તેવા જૂના ખાખ અલંકારો
 સાથે થોડી ઝઝઝમક અને અનુપ્રાસની ટાપડીપ કરી એટલે તેમની
 “કવિતા”; અને નાયક નાયકાને પોતાના ઘરમાં પોતે જેમ બાયડો
 બાયડી વાત કરતા હોય તેમ વાત કરાવી એટલે તેને “નાટક”
 કરાવી, પચ્ચીસ કે પચાસ પાનાનું ચોપાનિયું કાઢીને શેઠને ઘેર રાજ
 “દક્ષિણાન્ દેહી” કરતા હાથ ધરે છે. ત્યારે આવા છ છ કે આઠ
 આઠ આનાના ચીથરાની વીસ કે ત્રીસ નકલ લેતા સહજ દશ કે
 બાર રૂપિયાના ખરચથી ઝોળિયાઓમા શેઠ વધાઈ મનાવે છે ! જેથી
 કરીને આજ બે ત્રણ ડઝન છોકરા અથવા છોકરા જેવા વિચારના
 ઉમ્મરે પુગેલા, જેઓ ધટાર્થ પ્રમાણે દશ કે પંદર રૂપિયાની મેહેતા-
 ગિરી અથવા વહીતરૂં કરીને પેટ ભરવાને સરજેલા છે, તેઓ દેશને
 સુધારનારા અથવા કવિ વગેરેના ડાહ્યા ધાક્કી કેવળ નિરવધી ભટકના
 ફરે છે !! તેથી એકાદ માસમાં બે ત્રણ લખનારાઓ શાકભાજી
 જેટલું મહેલે એવાં ચોપાનિયાંઓ વેચી શેઠને ગળે ભેરાવી મથા હોય છે,
 ત્યારે તેમના પછી કોઈ થોડા અંધ બાહાર પડે છે તો તેને આશ્રય
 આપવો શેઠને હેડે વાગે છે; ને કહે છે કે “અમે અમણાં જ બે ત્રણ
 ચોપડીની પચીસ પચીસ નકલ રાખી છે- (તેમાં થોડે પૈસે વધારે

સંખ્યા ખતાવવાની શેઠની નીચ નિષ્ઠા હોય છે તે તો જુલો જાય છે) —ત્યારે વળી ખીજ કેટલી રાખીએ ?” “બે ત્રણ નકલ જોઈએ તો મુકી જાયો” —“વવારેનું શું અથાણું કરીએ ?” જાણે એમણે કે એમના પૂર્વજોએ એમની પેઢેલા અથાણું જ કરવાની કારિગરીથી નામના મેળવી હોય !

એક વખતે એક નામાંકિત શેઠિયા પાસે કોઈ સભાનાં કામમાં આશ્રય લેવાને પાંચ છ જુવાનિયાઓની કમિટી ગઈ હતી, તે વળા તેમણે અંગ્રેજીમાં કહ્યું કે, “મારે હવે શું બાકી રહ્યું છે ?” “હું જરિસ આવ ધ પીસ થયો છું.” * * * તો એમ્મર થયો છું, “ઈસ્ટાર મળવાનો છે,” “કાંઈ હવે મને સરકાર નાઈટ કરશે, એમ તો નથી જ,” “માટે નકામો ખરચ મારે શાને વારતે કરવો ?” તેમજ એક પ્રખ્યાત પારસી શેઠે નીમ રાખ્યો છે કે ગમે તેવો અંચ હોય, પણ તે જો તેમને અર્પણ કરે તો તેની પચ્ચીસ નકલ રાખવી. એવા હરિદ્ર શેઠ તેવા તેમને બીખારી લખનારાઓએ ઘણા મળ્યા છે. જે જાણીના શેઠિયાઓનાં નામ ઉપર કેટલાએક અંચની દીપમાં પચાસ કે સો નકલ આપણે જોઈએ છીએ તે ઉપર વર્ણવેલા ત્રણ પ્રકારમાંથી કોઈ એક પણ સ્વાર્થને અર્થે જ ભરી આપેલી જણાય છે. બાકી સ્વાર્થ વિના કોઈપણ અંચની નકલ તેમને ભરવી હોય છે તો બે ચાર ભરી વધારેને માટે પોતાના આચાર પ્રમાણે અથાણું ભરવાનો ઉપયોગ દેખાડશે ! ! ! *

* એવા હિંદુના શેઠિયા તેવા જ પારસી શેઠિયા પણ સમજના, દરક એટલેજ કે પારસી શેઠિયા અથાણું ભરવાનું ખતાજાને બદલે કે “અમને તો બધાયને જવાબ આપવો છે, તેથી જે આવે તેની પાંચ સાત નકલ રાખીએ; હવે કાંઈ સારી માઠી ચોપડી જોળખના નથી !” —ખરેખર, બાપડા જવાસા શેઠિયાઓની જોખણી જોખરીમાં સાર અસાર શક્તિ તો દોખજ ધ્યાયી !

કર્તા પોતાની ગ્રીહના સમગ્રે છે તેમ તેને શેડિયાઓનો ધણી વરસથી પરિચય છે; તેપણુ તે કેાઈ પાસે પોતાનાં અંથ ભગવાને ગયો નથી. તથાપી ઉપર જે વિચાર દરસાવેલા છે તેમાં તેણે શેડિયાઓમાં સુધારાને નામે દોષ આલે છે તથા જાલકાઈના જાક મારે છે તેની માત્ર નોંધ લીધી છે. સુધરેલા દેશમાં ને કદર જુઝનારા લોકમાં આવા અંથો, જે પોતાના દેશની ચતુરાઈ, ચરાતન ને શ્રેષ્ઠતા પ્રકાશમાન કરે છે અને જેમ કાળ વહે છે તેમ તેનો પ્રકાશ દિવસે દિવસ ઝાંખો મારતો જાય છે, તેની વિદ્યા અર્થે નહિં તો દેશહિતાર્થે પણ દુનિયો નકલો જેવી છપાય છે તેવીજ ખપી જાય છે. એમ છતાં એની પરચુરણુ ૧૦૦ નકલ પણ હિંદુ ને પારસી વાંચનારાઓમાં ખપી નથી. આપણા દક્ષિણ દેશની વાર્તા માજી ગવર્નર સર આર્ટલ ફરીયર સાહેબની કુંવરીએ થોડુંક ચથું વિલાયતમાં જાપી; તો વિલાયતના લોકમાં એવા પારકા દેશની વારતાના અંથની પણ વિદ્યા અર્થેજ ચાર. વરસમાં બે આવૃત્તિ ખપી ગઈ ! અને અહીં ગુજરાત દેશની વારતાના આજી રહેલાં પુસ્તકોની છપામણી બંધામણીના ખરચ જેટલું પણ કેળવણી ખાતાના આશ્રય વગર લોકમાથી મળવાની આશા દૂર રહે છે.

લોકની કદરદાનીની આટલી નોંધ લીધા પછી અત્રે જણાવવું જોઈએ કે કેળવણી ખાતાના વડા—ગ્રાધરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન—સાહેબે ત્રણ મહિના ઉપર કર્તાને પેહેલા પુસ્તક વિશે લખી જણાવ્યું છે કે—“તપાસ કરનારી મંડળીએ તમારા અંથની તારીફ કરીને તેને ઉચ્ચ પંક્તિનો કહ્યો છે” તથા “તેની સ્વતઃ કલ્પના અથવા અસહ્યપણું તેમજ તે કેટલો ઉપયોગી છે તે પુરેપુરું પિછાણ્યું છે, ઇત્યાદિ.” તથાપિ તપાસક મંડળીમાંથી થોડાક સલાસદોએ અંથની કિંમત મોઘી છે એમ સૂચવ્યું હતું. પણ દરકોઈ અંથની કિંમત ઠરાવવા તેમાં કેવા પ્રકારનો વિવેચ છે તે ખ્યાનમાં રાખવું અવશ્ય છે. આ અંથનો સંગ્રહ ઘરને ખૂણે આરામમાં બેસી રહીને લખી શકાય તેમ નથી. તેને અર્થે કર્તાને આખો

ગુજરાત તથા કાઠિઆવાડ ફરવો પડ્યો હતો. તેમાં સેંકડો મૈલ તો આગગાદીની સુમતતા વિના પગરસ્તે જતાં કેટલો ખરચ ને વખત ગયો હશે તેનો વિચાર કરવો—તેમાં આ વાત તો જરૂર ધ્યાનમાં લેવી કે હિંદુના જીવનવૈભવ કરતા પારસીના જીવનવૈભવમાં ઘણો ભાંખો ફરક હોય છે.

હિંદુઓમાં ભાટ, ચારણ, સવળીયા, ઘુરી ને મુસલમાનોમાં મીર ને હુધા એટલી જાત ગુજરાતમાં વારતા કહેનારી છે. તેઓ બધા અપ્રીણી ને વિષયી હોય છે. રજવાડામાં દેશાચાર એવો છ કે જેની પાસે ભાટ કે ચારણ જઈ જીઓ કે તેણે તેનો સત્કાર કરીને દાન આપવું, નહિં તો તેની અપહીતિ થાય છે. એ પ્રમાણે જ્યાં તેઓ અડંગા નાખે ત્યાં વિનામેહેનતે પૈસાની પ્રાપ્તિ થાય એટલે તેઓ બે-પરવાહ અને સ્વચ્છંદી કાં ન હોય ? હવે એવાઓમાંથી એકાદને આપણે

* મેં વારતા શોધન કરવાને સન ૧૮૬૬ ની આખરીએ શરૂ કર્યું અને સન ૧૮૭૧ જેસતે છપાવવા માડી. તેમાં પેહેલું પુસ્તક છપાતાં ૧૩ માસ લાગ્યા. અને તે પછી કેળવણી ખાતામાંથી તે વિશે જવાબ ફરતા બીજા ૧ વરસ લાગ્યું. તે દરમિયાનમાં આ પુસ્તકમાં આપેલી “ગજરા માડ” વાળી વાત અમદાવાદમાં કોઈએ છાપી છે. મારી વાતના ૫૦ પાના છપાઈ રહ્યા પછી એક મિત્રે - મને અમદાવાદમાં છાપેલી વાતની ભાજ આપી, નિકર છાપેલી વાત મુકી દેવાનો મારો ઠરાવ છે, મારી “ગજરા” ની વાતમાં અમદાવાદવાળી કરતા ફરક છે તેનું કારણ કે હું મારી નોંધ પ્રમાણે વાત ઉત્પન્ન કરતો આવ્યો છું ને કાચદાની સલાહ લઈને મેં મજબૂર વાત આ મથમાં રહેવા દીધી છે. મારી પાસે તો ચાર વરસથી મોટો સમય છે, જે મેં ૧૮૭૦ માં સુચિપત્ર કાઢી બહાર કર્યો છે. તેમ ઉપલાજ છપાવનારે મારા પાસની બીજી રચિક ને મોટી વારતા—સદેવંત ને શાવલિંગ-ગઢ સાલમાં છાપી કાઢી છે, તેથી હાલ તરત તે મારી કથામાંથી દાખલ કરવી મેં બંધ રાખી છે, તે ફક્ત એવાજ વિચારથી કે કોઈ મરીબની મેહેનતને ધોકો ન પહોંચે.

અમદાવાદમાં છાપેલી ગજરા માડની વાત કરતા આ વાત લાગ્ય, ૨૪ ને કાળમાં કેટલે પ્રકારે સરસ છે તે વાચનાર સહેલથીજ પિછાણશે.

વાત કહેવાનું કહિયે તો ધીમે ધીમે ચીલી જાયો, હુકો મચાવો, ઝોકાં ખાવો, રાગડા નાણુતો, એક દવાકું કથન એક પોહોરે પણ પૂરું કરતો નથી. તે જ પ્રમાણે એકજ બેકમાં બે વાત પૂરી કરે તો ભાટની જાન લગવવાય ! તેથી કડકો સવારમાં, તો કડકો સાંજરે, કે બીજે, ત્રીજે કે ચોથે દલાડે પણ કહેવા આવે; ને દલી મનમાં આવ્યું તો કડકો રલો હોય તે સંભળાવે જ નહીં. કરનલ દાડ પોતાનાં “પશ્ચિમ દિંકુસ્તાન કૃત” માં ફરિયાદ કરે છે કે સદેવંત શાવલિંગાની પોણી વાત સાંભળ્યા પછી તેના પા બાગને માટે તેમણે દશ મૈદનો અકરાવો ખાધો તોપણ પ્રાપ્ત કરી શકાઈ નહીં.

બીજું, ભાટની સામે બે કાગળ ને કલમ લખને બેઠા તો કાં તો તે ભાટને હાડી જશે કે કાં તો વાતમાં કંઈ ભાગ મુખી હાથ ગોટા વાળી મુકશે. આપણે જાણવા લાગ્યા એટલે તે કહે છે કે “તમે લખી લો ત્યારે તો અમારી સહકુટુંબની ઇવિકાપર પાણીજ ફરી વળ્યું તો પછી અમારે ખાવું ક્યાથી ? માટે અમારા યજ્ઞસનને માટે કાંઈ ગરાસનો બદોબસ્ત કરી આપો તો લખાવિયે !” ગરાસની બેચનાણુ થતાં જોય કે એમાં કાંઈ વળે એવું નથી, ત્યારે એક વાતને માટે ચચ્ચીસ પચ્ચીસ ને મો સો રૂપીઆ માગે છે !! શરબસ સાહેબે પોતાની રાસમાળામાં ભાટની આવી બેનૂંધી માગણીની ફરિયાદ કરી છે ને તેઓ લખે છે કે પોતાની કોશીશમાં નાસિપાય થયા પછી તેમને મદિકાદાના પુલિટિકલ એજન્ટનો હોદ્દો મળ્યા, તેથી કરીને તેઓ રાજાઓના સંબંધમાં આવ્યા, ત્યારે તેઓની મારફતે ભાટ આરણોને દબાવીને તેમનાં પાસેથી કાંઈ પ્રાપ્ત કરી શક્યા હતા. હવે જેમ અંગ્રેજ અમલદારને દેશમાં ફાવતું આવે છે, તેમ કાંઈ પણ દેશી ગૃહસ્થને થેસા ખરચીને કરવા જતાં પણ ફાવતું નથી, એ વાત સહુ કાંઈ સ્વીકારશે. જે લખનારા ધરમાં બેસી લાડમાં લોભે છે તેમને અનુભવ હોતો નથી; પરંતુ જેઓ માહેલા પ્રાંતમાં ફરી ભાટ ચાર-છોના એક વેળા સંબંધમાં આવે છે તેઓ સારી પેઠે જાણે છે કે આ

વિષય ને બેપરવાદ લોકની સ્વાર્થશુદ્ધિ અને તેમના અતિશોભન લીધે કંટાળો, નકામો વખત, પૈસાનો ખર્ચ અને પરિશ્રમ ધારવા દરનાં દશ ગણે વધારે લાગે છે.

ત્રીજું, એકજ ભાટ પામેથી વાન સાંભળી જે સખસ તેને ખરી ને સંપૂર્ણ માને તે સગ્ગત્ ૭૭૭ ખાય છે. કારણ, આજકાલનાં ભાટે કાં તો એટલા અભણ છે કે તેમને વારતા બરાબર આવડતી નથી, કે કાં તો તેઓ લુચ્ચાઇ દરે છે, તેથી પૂરેપૂરી કહેતા નથી. મને દરેક વાત ત્રણ જુગ જુગ સખમેને મોહોડે સાંભળવી પડી હતી ને પછીજ તેને સંપૂર્ણ થયવી જાણતો હતો. વળી તેમા પછુ દેર-દાર કરવાની ફરજ પડતી. કારણ કે, ભાટ ચારણો જેમ વારતા કહે છે તેમજ લખીને છપાવતા તે શીટી પડે છે. ભાટની બોલવાની જટાળ કેટલીએક વાતને દીપાવે છે. પરંતુ બોલવાની જટા કોઇનાથી લખીને દરશાવી શકતી નથી. વળી, વાન કહેનારના બોલેમો લલિયા તરીકે ઉતારી લઇ છપાવવાથી અંધ કેવો ને કેટલો નીરમ અથવા શીકો થાય છે તેનું દષ્ટાંત એક હિંદુકર્તાની “પ્રસ્તાવિક કથા સમાજ” તથા પારસી કર્તાની “મનોરંજક કથા”ના પુસ્તકો ઉપરથી મળશે. હેલ્લે, જેટલી વાતો દેશમા સાંભળવામા આવે છે તે સઘળ છપાવવાની જરૂર નથી, પરંતુ દશ નકામા ટુકડા મસે છે, ત્યારે એ! રમિક અથવા આખી સારી વાતમા મળી આવે છે. નહિં તો દેશમાથી જેટલા ગપોડા અને મત્થા તે સંગળા છપાવન તો અંધનું પૂર ચોતણું થાત, પરંતુ તેથી મનનું રંજન તો ચોથે હિસ્સે પછુ થાત નહિં.

ઉપર જણાવેલા સર્વ કારણો ઉપરથી આ અંધની કિંમત કેટલું મોઢી રાખવી જોઈએ તેનો વિચાર કોઈપણ સુચ માણસ સેહેલથી કરી શકશે. હવે અંધમા વારતા કેવા પ્રકારની જોઇએ તેનો વિચાર કરવો જરૂરનો છે. એટલુ તો ખરુંજ છે કે અનીતિની દુર્ગંધ મારતી વારતાઓ તો દાખલ કરવી નજ જોઇએ. તોપણ માણસ જાતના સંદોષ નિર્દોષ મનોવિકાસોની યથાર્થ પ્રતિમા જેમાં ચીત-રેલી હોય છે, એવી વારતાઓ તો પ્રસિદ્ધિમા આવવીજ જોઇએ.

નહિતો વાંચનારને માત્ર એક ઇંદ્રિય અથવા એકદેશીજ્ઞ જ્ઞાન મળે છે. માત્ર નીતિની વારતા—પછી શું અંગ્રેજ કે ગુજરાતી—તે નીરસ હોય છે. તેથી તરતજ વાંચનારાઓનું મનરંજન થતું નથી, ત્યારે તેમને બોધ પણ મળતો નથી. દુનિયામા દેવતા વસતા નથી, પરંતુ મનુષ્યો વસે છે. ને મનુષ્યોમા સર્જન દુર્જન ભેદસેલ છે અને આજ છોકરાઓ છે તે કાલે મનખાવનારમાં માણસ થવાના છે. ત્યારે મંથકર્તાએ માત્ર નીતિનીજ નોખન કાનને કંટાળો ડાપજવે એટલી વાર વગાડ્યા કરવી અને એવી એકજ ઇંદ્રિય જ્ઞાન આપવું તેના કરતા મનુષ્ય અંતઃકચ્છમા પાસો કરનારા દેવી આશુરી મનો-વિકારોનો ભાગ આપવો શા કારણથી બાધક છે ? જોએ એકતરસી વાચન રાખ્યું—પછી તે નીતિનું હોય તોપણ—તેની કેળવણીમાં પચ્ચીસ વરસ ઉપર (વેદિયા ઢારોનો ગમે તે વિચાર હો તોપણ) આજના વિચારદેરની પંડિત સમાજમા તે ખામી મળ્યાય છે. વળી છુવાનીમા વરણજાન ને નીતિ પ્રાપ્ત કરવી એ મનુષ્યની મુખ્ય ફજ છે. તોપણ તેનીજ પછવાડે લાગી રહીને રસગાનમા મૂક મહેવાથી મોટપણે જ્યામુધી દુનિયામા જુધાય વેદિયાં ઢાર ન થઈ જાય, ત્યામુધી તો તેને તુકસાન કર્યા કરે છે. મદાયરણીને સાર અને દુરાચરણીને માફ ફજ મળે, એવી રચના જ્યામુધી વારતામા કરવામા આવે, ત્યામુધી છાકે ભારતી વારતા પણ જનોના મન ઉપર ખોટી અસર કરતી નથી. એ કામદાને અનુસરીને મેં મારા પેઢેલા પુસ્તકની સઘળી રચના રચી છે. તેમા ઉપર-ચોટે વિચાર કરતા કદાપિ રાજ્ય રવકર્ણુ ને મિત્રચન્દ્રિ એ જે વારતામા વ્યલિચારનો ભાસ આવે છે, તોપણ તે છોકગઓ વાગેથી ખોટું શુ થાય ? વ્યલિચારીને વાતમા અ તે શિક્ષા થાય છે. ત્યારે જે વાત વાગેથી કદી વ્યલિચાર ઉપર વાચનારનું મન ચગે તો પાપનું પગિણામ જાગેથી તે પાછુ અટકે કે નહિ ? જે વ્યલિચાર કર્મની શિક્ષા થયથી જાણતા હતા વાચનારા છોકરા વ્યલિચાર કરના શીખના હોય, તો પછી ચોરને શિક્ષા થયથી જોધને તેઓ ચોરી કરવાને શીખના હશે ખરા !!

એક વખત બાદશાહે તાનસેનને કહ્યું કે તું દરરોજ કનૈયા (ઈશક)નાં ગીત ગાય છે તો એક વખત પલટીને કાઢી બીજાં તો ગા. નયારે તે મોંઢાપર પીછોડી નાખી રાવા બેઠો. બાદશાહે પુછ્યું— અથા! શું કરે છે ? તેણે કહ્યું કે સાહેબ ! કનૈયા વનાનાં ગીત ગાઈ છું ! તેમ હાલીખરી રસિક વાતમાં— (પછી દેશી હો કે અંગ્રેજી હો) તેમાં પ્રીતિ અથવા ધરક તો હોયજ હોય. અધુરા ભણેલા ગામડી ગમે તેમ કરાવે, તોપણ હું માન્ય કરતો નથી કે પૂરા વિદ્વાન ને અંગ્રેજ શિક્ષકો કોઈ દિવસે પણ એવો અવિચાર કરશે કે શીખાઉ જુવાનીઆઓની જ્ઞાનેન્દ્રિયાંથી પ્રીતિ ખાતલ જ કરવી ! આપણે નિશાલના છોકરાઓને બાળીને રસ વિનાના જડ માણસ થયલા જોઈએ છે, તેનું કારણ એજ કે તેમને યથો વખત જડ વિદ્યાનાં વાંચનની કેળવણી મળે છે. તેથી છોકરાઓના મનને તુરંગો અને રસ પ્રીય થાય તેવા, જેમ અંગ્રેજી નિશાળિયાઓને ગલીવરની મુસાફરી, રાબિનસન કૃતો અને આરેબિયન નાઈટસ વગેરે મનોરંજક કથાઓ વાચવાને મળે છે, એવા પુસ્તકો ગુજરાતીમાં સ્વતઃ કાંઈ નથી. ગુજરાતીમાં “પંચોપાખ્યાન” ને “દસપ્રીતિ” ની વારતા છે ખરી, પરંતુ તેમનું ધોરણ તદ્દન જુદુંજ છે.

આટલો ખુલાસો કર્યા પછી પણ મારે જણવવું જોઈએ છે કે કેળવણી ખાતાની દ્રષ્ટીના મનને અનુસરીને મેં મારા પુસ્તકની કિંમત રૂપિયા ત્રણને બદલે બે રાખી છે. તેમજ સ્ત્રી-ચરિત્ર અથવા હેસાણી પુરોનાં લોકની છાંક મારતી વારતા પુસ્તકમાંથી દૂર રાખી છે. કેળવણી ખાતાના વડા મીઠા ચાટશીટ સાહેબે પેહેલા પુસ્તકને જે આગ્રય આપ્યો છે તેથી આ બે પુસ્તક બહાર પડી શક્યાં છે. એ આગ્રય જો કે બહો બહાર છે, તોપણ પારના સંગ્રહ કરવા પછવાડે મુસાફરી કરતાં ને ભાટચારણોને રાજી રાખતા મને જે વખતનો અને પૈસાનો ખર્ચ કરવો પડ્યો છે ને તથા વારતાઓમાંથી વધારા કરીને લખવામાં જે વખત ને વિદ્વતા વાપરવાં પડ્યાં છે, તેનો બદલો એ આગ્રયથી મળી શક્યો નથી. કેળવણીખાતાનું

વિવા જિંતેજક ફંડ કમનગીને મરાઠી ને બીજી બાળબોના મર્યામત મારી પેદેલા શાકાઈ મધુ છે, કે જેથી ડાહરિટર સાદેન તે ફંડમાંથી વધારે નકલો ખરીદવાનો દુકમ આપી શક્યા નથી; નેમ લવિખ્યને માટે દાન જેટલી પણ ચોકચ કષ્ટવન કરી શકના નથી. પરંતુ કમિટીના મુચબા પ્રમાણે પુસ્તકોમાં જે ફેરફાર દર્શાવે તે તે ઉપરથી જો નિશાળના અપ સાઈ કમીટીને દલે કાર્ષિ તાલો નર્દિ રહ્યો હોય, તો નિશાળના ફંડમાંથી નકલો ખરીદ કરેથી ઘટતો આશ્રય મળશે અને તેજે કરીને જે વારતા સંપ્રદયથી ચુજ્જત પ્રકાશમાન થાય છે અને જેમ કાળ જાય છે તેમ તેનાપર અધકારનો પટ ફરી વગવાનો સંબંધ છે, તે પૂરો કરવાને બની શકશે.

પ્રગટ કરેલા પુસ્તકો એક એકથી અનુક્રમે ભાષાની મજાના અને વારનાના પ્રકાશમાં અદિયાતા છે એટ વારતા બીજી માવે છાયામાં પણ સાદરય ધરાવતી નથી એવી રીતનો બેદ શખવો ધણો વિકટ છે તે છતાં તે દેટવે દરજ્જે પાર પડ્યો છે તે વાચનાગ વિચારી લેશે. જે વાતથી એકાદ બે પ્રમગ કે લક્ષણ જાણવામાં આવે તેવા દુકકાઓ તો સેદડો ને દળરો રસ્તે રસ્તે ગજળના રખડતા મળી આવે છે, તેથી તેવા કોઈનો પણ આ મર્યામત સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી. તે જ પ્રમાણે જ્યાં જ્યાં ન્યૂનતા દષ્ટિએ પડતી ગઈ અથવા નીરસ લાગતુ ગયુ ત્યાં ત્યાં તેને બદલે સ્વન દત્તપનાથી બેસતુ આવે તેમ વારનાના મૂળ સ્વરૂપમાં અતર ન પડે તેવા પ્રકારનું ઉમેરણ કરી સંપૂર્ણ કર્યું છે, જેમાં ઘણી વિદ્તા ને વખતની જરૂર છે. એથી ઉનડું વકતાના બોલે બોલનો ઉતારો કરી ડાવાવો એ દસ રૂપિયાના લહિયાનું કામ છે વળી જ્યાં એક વાક્યથી કામ આવે ત્યાં બે વાક્ય લખ્યા નથી. માન લાખા અર્થે લખાણ કરી જગા શાકવી એ બાળ-સુદ્ધિઓને બહુ પસંદ પડે છે, તેમજ એકનો એક વિચાર સદજ ફેરફારથી લખાણમાં કેવી રીતે ફરી ફરી વિદવાતો આવે છે તે પરખાવાનું તેને સામર્થ્ય હોતું નથી દરેક લખનારમાં બાલ્યા-વસ્થામાં ટાયલું કરવાનો દોષ તો હોય છેજ, કે જેમાંથી તે ઝિમર વધે નહીં, પરંતુ મનશક્તિમાં વધવાથી મુક્ત થાય છે આ પુસ્તકોના

લખાણમાં અઘાપિર્થન મેં કાઢપણ હિંદુની મહાવતા લીધી નથી, તેથી કાઢ કાઢ ઠેકાણે ભાષા દોષ તો હશેજ. જે બીજી રીતનું મને રોકાણ ન હોય તે લખવામાં વધારે વખત વાપરવાથી અને એકાદ વધારે મૂંઝ મુઝારવા જેટલી નિવૃત્તિ મળવાથી કદાચ દૂર થઈ શકત. શુદ્ધ ગુજરાતી લખનારા હિંદુઓની પણ પ્રણી અછત છે ને હું અનુભવ ઉપરથી કહી શકું છું કે મુઝા ને અમદાવાદ જેવાં શહેરોમાં પણ તેવાઓની સંખ્યા માત્ર આગળોએ પર ગણી શકાય છે, બાકી કપાળે ટીસા તાણીને માથે પામ્પટીના ગોળ ચકરા કિંવા ઢક્કતા જુનાં સુપડા ચઢાવીને ફેરવી ગુજરાતી લખનાર ગણાતા નથી અને તેમના વડે આપણો હેતુ પાર પડી શકતો નથી. એમ તો મારી પામે બે ત્રણ સખસો કવિના પાઘડાં ચઢાવી બે ચાર અંચકાગના થોથાં બગલમાં મારીને, ચાર પાંચ મેહેતાજીની મોટી દેખાડતા ને એથી એ વધારે સંખ્યા મારટરની પિઠોટી લટકાવીને મહાક્કતા મહાક્કતા આવ્યા હતા કે જેમને મેં અથથી તે ઇતિર્થન નોંધ પૂરી કરી આપ્યા છતાં તેને સરળ વાક્યોમાં ગોઠવવાના, તેમજ દશ પાના પૂરે-પૂર્ણ લખી આપ્યા પછી તેમના પાંચ વાક્ય પણ ફેરવી વધારે માર્મિક કરવાના સાસા પડ્યા. કારણ, તેઓ વિચારશૂન્ય હોવાથી ધાર્મીના બેક્કની પેઠે ભાષારથી ધણી એકજ રીતે ફેરવે છે અને જે ટપ વાચેથી તે જ તેમને એમી ગયવી હોય છે તે વગરની કાઢ પણ રીતની નવી છતાં અથવા માર્મિક વાક્ય રચનાનું ચાતુર્ય, એવા માત્ર ભાશાનું લાઠાવહિતઈ ઉપાડવાને સંગેશા વેદિયાઓ, સમજી શકતા નથી. હવે મદજ દૂગ્ધ, દીર્ઘ મુઝારે અથવા હસ્તદોષ દૂગ થાય (કાઢ રોકાણની વખતે એક હિંદુ લખનાર પાસે વીસેક પાના તપાસાવ્યા હતા તે શિવાય) એટલીજ માત્ર મદદ ફક્ત સાધારણ હિંદુ પાસથી મળે તે લેવાની મેં હાલ બધ રાખી છે. ચદ્ધવિવચિતિ તદ્ધવલુ *

*કેટલાક વાચનારાઓને આ પ્રસ્તાવના તેના કદાચ વિચારોને લીધે દોષિત લાગતો હો તેા લાગે, પરંતુ જેમનું અંગ્રેજી વાચન ટુક બંડોળિયુ કિંવા એક ધોરણી નથી તેમને અંગ્રેજીમાં એવી વિધિના લખાણ ધણા વાચ્યા હશે.

ગુજરાત તથા કાઠીઆવાડ દેશની વારતા.

(ભાગ ૩ નો.)

અકલ વેચનાર બ્રાહ્મણ.

એક ગરીબ પણ ગુણવાન બ્રાહ્મણ હતો જે પોતાની મહેતા-ગીરીમાં માંડમાંડ પોતાના કબીલાનું ગુજરાન ચલાવતો હતો. એનો એક છોકરો હતો તે દરરોજ નિશાલે જતો, ત્યાં રૂઢી રીતે શિખવા-પર લક્ષ આપતો. મહેતાજી તથા બાપનું કલયું જરોખર કરતો. નિશાળના ધારાને કોઈ દિવસ અપમાન ન કરતો. નંબર પહેલો રાખતો, એથી બધી રીતનો ડાહ્યો છોકરો હતો. પણ તેના કમ નશીબે એક મોટો રોગ પેદા થયો તેથી થોડા દિવસ દુઃખ વેડી તેનો બાપ મૃત્યુ પામ્યો. આવા કારણથી બીયારા ગરીબ માબાપના છોકરાને પોતાના અભ્યાસમાં ઘર ચલાવવાની શીકરથી ભંગ પડ્યો. અને કોઈ પણ રીતે પૈસો પેદા કરવાની જરૂર પડી. તેથી ઉમેદવાર દાખલ દર-બારમાં જવા લાગ્યો. ત્યાં અરજી લખવા શિવાય બીજી કોઈ તરેહની તેને પેદાશ નહોતી, તેથી ત્યાં પણ પોતાના ગુજરાનની ભુખ પુરી પડી નહિ. હવે ઘરની શીકર કરવામાં તે એકલોજ હતો અને દરબારમાં ગએથી તો કંઈ ખરચનો નિભાવ થવા લાગ્યો નહિ. દરબારમાં તો કોઈ દિવસ જે, તો કોઈ દિવસ ચાર આના મળે, તેમ

કોઇ દિવસ તો સમુજાય પણ ન મળે. આવી રીતની પેદાશમાં મરીને આશરે ૩—૪ રૂપિયાની પેદાશ થવા લાગી; અને ધરનું ખર્ચ તો પહોં તેથી નિશાવ શી રીતે થાય ? તેથી છોકરે ખીયારે વિચાર કર્યો કે આમાં કંઈ આપણું વળે એવું નથી. ખર્ચ નેટલું પણ મળતું નથી ને આપણે જાતે મરીન તેથી આગળ ઉપર આશા રાખી કેમ જોઈ રહેવાય ? ધર ખુલ્લે પડી રહેવાથી મમે તેવા વિદ્વાનોનો પણ જાવ પુજાતો નથી. માટે હવે આપણે કંઈ પણ બીજા ઉપાય કરવા બહાર નીકલવું. તે ઉપરથી ધધી કરવામાં કોઈ નવોજી ઉદ્યમ ઉદાવવાનો તેણે નમ્રમ

આવી રીતે ઠરાવ કરી તેણે જાગર વચ્ચે એકે એકસો ભાઉ રાખી અછત્ર વેચવાની દુકાન ઠાડી, પાસે થોડા દોરા ટાગળ, દલમ, સાદી, ખડીઆ, પેટી એવી રીતનો સામાન રાખી દુકાનની બહાર એક પાટીઉં “અછત્ર વેચવાની દુકાન” એમ લખી ચોડ્યું. તે દુકાનની આસપાસ માંધીઓની દુકાન, ડોશીવાણીયાની, કાછીઆ લોકની, તેમજ મ્હોટા મ્હોટા નાણાવડી લોકોની દુકાનો આવી હતી. તેમાં સાકવાળા “લ્યોરે કાહું, ઘુરીકું ને વાસોર.” એવી રીતે લાંબે સાદે બોલના હતા તે સાંભળી અછત્ર વેચનારો છોકરો પણ બોલવા લાગ્યો કે “લ્યોરે અછત્ર !” પણ એવું એક વખત બોલવું કોઈના કાન ઉપર આવ્યું નહિ તેથી વારંવાર એવી રીતે બોલવા માંડ્યું. તેથી તે ને તે જ એટલે પેહેલે દહાડે એની સોકમાં જાણ થઈ અને ત્યાં ધણી લોકો એકઠા થયા અને તેનો તમાસો જોઈ નવાઈને લીધે મરકરીથી બોલવા લાગ્યા કે જુઓ આ ભાઈ આજે અછત્રો વેચે છે ! આમાં તે એ શું કમાશે ? ઉઘટો દુકાનનો ભાડા ખર્ચ પણ માથે પડશે. જેમ જેમ બીજા લોકો આવી રીતે બોલે છે તેમ તેમ તે અછત્ર વેચનારો જાણણુ ઉપર પ્રમાણે વધારે જોરથી સાદ પાડવા લાગ્યો, તેથી વળી કોઈ કોઈ અ-ઓઅ-વ મરકરી વારતે કહેવા લાગ્યા કે “ભાઈ તમારે અછત્રો લેઈને ઘણા થવું

જોઈએ ! " જેમ જેમ વખત થતો જાય છે તેમ તેમ લોક વધારે એકઠા થાય છે અને મરકરીઓ કરે છે; પણ બ્રાહ્મણ તેમાંના કોઈની વાત કાનપર નહિ લેતાં, ને ચરમ નહિ રાખતાં, ઉઘટો દસે છે અને પોતાનું કામ તે રીતે કર્યો જાય છે. આમ થતાં તે બ્રાહ્મણની વાત આખા શહેરમાં પસરી ગઈ અને ધીમે ધીમે અક્ષત્રો લેનાર મદાકો આવવા લાગ્યા. અતે લોકે પ્રથમનું મરકરીપણું દુર કઠી બ્યાજખી છે એમ જાણ્યું ને બેશમજીઓ સલાહ લેવાને બેધડક આવવા માંડ્યા. તેથી દરરોજ અડધા પોણા રૂપિયાની પેદાશ થવા લાગી.

તે શહેરમાં એક ઘેના શેડ કરી કાળા અક્ષરને કાવાડી મારે એવો અજ્ઞાન અને નામ પ્રમાણે નામનાં રાખે એવો શેડ રહેતો હતો. તેમની પામે બાપની કમાએલી આસરે બે લાખની પુંજ હતી તેથી શહેરની અંદર સૌથી મ્હોટામાં એ ગણાતો હતો. ગામમાં તેનો વહેવાર પ્રજા સારો ન મલે. તેનામાં ખરી મતિની ખોટ હતી, ને વડકભો સ્વભાવ હતો જેથી કોઈ સાથ તેને જનાવ નહિ હતો. તેને કાલાલાઈ નામનો વીરા વરસનો છોકરો હતો તે પણ બાપ જેવો અર્ધો ઘેલો હતો. તેને એક દિવસ બોલાવી ઘેના શેડે કદયું કે આ બે પૈસા લઈ હમણાં હમણા કંઈ નવાઈનું શાક લેઈ આવ. પિતાનું આવું કેહેવું સાંભળી છોકરો બે પૈસા લઈ બજારમાં ગયો. ત્યાં શાકવાલા પોતાનાં શાકના નામ દેઈ જુઓ પાડના હતા, તેમજ અક્ષત્રવાલો પણ પ્રથમની માફક જુઓ પાડતો હતો. તે છોકરે સામસ્યું અને વિચારયું કે અક્ષત્રનું શાક નવાઈ જેવું છે, માટે બે પૈસા આપીને એ જ શાક લેઉં. એમ વિચારી રોકનો છોકરો અક્ષત્ર વાળાની દુકાન ઉપર ચડ્યો અને લાવ પુછ્યો કે અક્ષત્ર કેમ શેર આપશે ? ત્યારે બ્રાહ્મણે કયું કે જેને જેવી જોઈએ તેને તેવી મળશે, અક્ષત્રનું મૂલ્ય કંઈ ચર્ચ શકતું નથી. દામ પ્રમાણે માલ મળશે, માટે બોલો કેટલાની જોઈએ છે. છોકરે બે પૈસા આપી

પોતાનો રૂમાલ ધર્યો, “લે આમા બે પૈસાનું અદ્ધ સાક નાખ્ય”
 બ્રાહ્મણે તો કડકે કાગળ લઈ “ બે જણ લડતા હોય ત્યાં ઉભા
 રહેવું નહિ, ” લખી ચળવળી કેઢી આપી. પણ બાળક હતું નહિ
 ચેનવાથી રૂમાલ ધરી ગ્લેા છે અને ટેટલીક વાગે કહેવા લાગ્યો
 કે મને સાક ક્યાર આપશે ? બ્રાહ્મણે કદ્યુ કે આ ચીંચીમા બકલ
 છે. ત્યારે છોકરો તે લેઈ ઘેર ગયો અને પોતાના બાપને ચીંચી
 આપી—નાપા દ્યો આ નવાઈ જેવી ચીજ લાગ્યો છું. ચીંચી
 વાચી કે તરત મેંને તો કોઈ ચડ્યો અને બોલ્યો કે એ મુખા
 આ શું લાગ્યો ? આમા શું નવાઈ જેવું છે ? કાપી કુલાગણ અને
 આધથી માલણ્યે જાગે છે કે બે જણ લડતા હોય ત્યાં કોઈ ઉભા
 ગમે, તોપણ ઉભા રહેવું નહિ. એવી રીતનું થણું કહી બાળકને
 ધમકાવી પુઠ્યુ કે આ તને કોણે આપ્યું ? ચાન બનાવ મને, કીઆ
 સા—એ બે પૈસા ધૂતી લીધા છે ! બાળકે, કદ્યુ કે ચાટાની વચમા
 એક મહાગજ છે તે અછલ વેચે છે, ત્યાંથી હું લાગ્યો છું. બાપે કદ્યું
 મને બતાવ કે તે ક્યા બેસે છે એમ વાતચીત કરી બાપ દીકરો
 ચાટામા આવ્યા એટલે છોકરે વેમગેથી પેલા બ્રાહ્મણને બતાવ્યો.
 ગડ તો રીસે ભરેલા જઈ બોલ્યા કે “ અત્યા બામણા ! કેમ
 આટલો બધો બહેકાયો છું ? કીક છે આજ તારો દોગ બતાવુ છું. મારા
 છોકરાને તે ન્હાનો અને એકલો જાણી કડકે કાગળ આપી ફાસ-
 લાવી ધૂતી કાડ્યો; પણ વની જ બ્રાહ્મણુ છું, તેથી જવા દેઉં છું પણ
 મારા છોકરા પાસેથી લીધેલું નાણું આપ, નહિ તો પછી છોડવાનો
 નથી.” પછી બ્રાહ્મણુ બોલ્યો કે, “લાઈ આટલા બધા ઉતાવળા શું
 કરવા થાઓ છો ! તમે દેવાળિઆ છો કે વેડે રિઆ ! હું તો જાણુતો
 કે તમે વેહેવારિઆ છો ! તમારા છોકરાને પુઠો કે મેં અછલ
 આપીને દામ લીધું છે કે ધૂતી લીધો છે તેમ જના તમારી મરજમા
 ધૂતી લીધો આવતું હોય તો મને મારી અછલ આપીને તમારું દામ
 પાછું લ્યો. આમ જગવારમા લીના પીવા થઈ અમરતુ હંત શું

કરવાને કરો છો?" શેડે ગુંજામાંથી ચીપી ફેંટી કહ્યું કે "આ લે તે તારી અક્ષય ને આનંદ લેઈ મારા પૈસા પાઝ આપ." પત્રી શ્વાભાષે ધીમાસથી કહ્યું કે તમે ચીપીમાંનું સમુ જાણી લીધું, હવે હું એ કાગડની ચમરખીને શું કરું? આ કામ કંઈ વડેવારિઆનું ન કહેવાય કે સધળી દક્કિન જાણી લેઈને પાત્રી ચીપી આપે છે તેને હું શું કરું? ગમે તો લેઈ જવ, નહિ તો અહીંયા છો પડી રહે જો તમારે તમારા પૈસા પાઝ લેવા હોય તો મને લખી આપો કે ચીપીમાં લખી આપેની સલાથી ન આનંદ ને આજ પછી જ્યાં પામ કે એ જાણીની વદાઈ દેખ ત્યાં માગ પુરને મોકલું, ત્યારે મારી અક્ષય મને પાત્રી આપી કહેવામે "પત્રી બેચાર જાણાએ એકલા ઘડ શે' પામે એની ગીતનું નખારી આપી કજીઓ પતાવે. પત્રી પુત્ર ને આપ મે પૈસા લેઈ ઘેર તો આવ્યા, પણ લોકમા તેમની ફજેતી થઈ અને વળી વરમાંથી બહારી કાઢતા ઉઠ પેકું."

આ વાતને મેં જણ માસ વહી ગયા, ને એક દિવસ તે શેહેરના રાજાની મેં રાણીઓની મેં દાસીઓ ગાધીની દુકાને કંઈ જથ્થા લેના એકજ વખત જઈ પહોંચી એક કંડે કે પેટેલું મને આપ ત્યારે ખીજાએ પણ જોર બતાવનાને કહ્યું કે પહેલું મને આપ એમ કરતા તે બન્ને જથ્થા ઘણા વઢી પડ્યા, તેની ગાધીને બંદીક લાગી ને તે ખીચારો તો ત્યાંની જીવ લઈ નારો એટલે મને દાસીઓ ચોટને ચોટતો જાતીને વઢી તે બન્ને પેના પેના શેડે સામગ્રી કે તરત પોતાના છોકરાને મોનારી જોડા મોકલે. છોકરા જઈ પહોંચ્યા એટલે પેની દાસીઓ એક પત્રી એક કહેવા લાગી કે જુઓ શેડ આ દાસી મને મારે કે તે દરમારમા જાઉં છું ત્યાં શાહેની પુજાને તેમજ ખીજા કહે કે જો આ મને મારે છે તેના તમે ચાલીદો છો પછી પેની દાસીઓ ને છોકરા પોતાને ઘેર ગયા છોકરા ઘેર જઈ પોતાના બાપાન દાસીઓની વદવાડની બધી વાત કહી

દાસીઓએ જઈ રાજાને ફરીઆદ કરી એટલે રાજાએ ખીજા

દિવસે ન્યાય કરવાનો કરાવ કર્યો. તે વાત બે સૂણીઓએ જાણી તેથી તેમણે દરેકે મન સાથે કરાવ કર્યો કે “જે વાણિઓ સાક્ષિ છે તે જો મારી તરફની સાક્ષી નહિ પુરે, તો કાલે એને મરાવવાને નું સુકનાર નથી.” તે વિચારની ગડબડ ફેલાવાથી થેલા શેડને એક બંધુ જે દરબારમાં રહેતો હતો તેણે જાણ થેલા શેડને કહ્યું કે કાલે ડાલાબાઈને માથે મોત થવાની તકસીર છે. માટે દંધ પણ એવો ઉપાય કરો કે બાઈનું મોત થતુ બચે; કેમકે સાક્ષિ બન્નેના કાયદાની કેફેવી મુશ્કેલ છે. તે જો તેમ ના થાય તો બાઈ બચવા પણ મુશ્કેલ છે. આવી કઠોર વાણી સાંભળીને શેડ ધણે શોકાતુર થઈ ગયો, ને વિચારમાં પડ્યો કે “બાઈ જ્યારે કાલે મરશે ત્યારે પછી મારા શા હાલ થશે? મારા બે લાખ રૂપિયા ને ફવેલીઓ શા કામમાં આવશે? મેડીઓ ઝરખા સો રાખ થઈ જશે, ને મારી ગતિ શી થશે?” આવા વિચારમાં વિચારમાં માથું કુટી રહન કરવા માંડ્યું. અને “હવે હું વાણીઓ કેહેવાઈશ રે મારા બાપ—,” એમ કહી મોટી પોકા મુકવા માડી. તે સાંભળી સર્વ સત્રાં સંબંધી આદિ લોક ધાઈ આવ્યું અને જોઈ જોલવા લાગ્યા કે આ તે શી બક્ષા કેહેવાય? પછી શેડને સગાસંબંધીઓએ પુછ્યું કે છે શું? શેડે જવાબ દીધો કે તમે શું પુછો છો? મારા છોકરાની કાલે ધાત થવાથી મારા કરમના ભોગ ફરી વળવાનાં છે, માટે કોઈ દયા આણીને મારો ડાલો બાઈ ઉગરે એવો ઉપાય બતાવો. તે ઉપરથી એકે પુછ્યું શા કરણથી બાઈને ધાત જશે. પછી શેડે રડતાં રડતાં બધી વાત કહી. તે સાંભળી બીજા એક જણે કહ્યું કે અક્ષત વેચનારાની દુકાને જઈ બંધી વાત તેને માંડીને કહો એટલે, તે અક્ષત બતાવે કે જેથી બાળક જામરશે.

પછી શેડ પોતાના વાણીતરોને તેડી પેલા અક્ષત વેચનારાની દુકાને જઈ એકદમ અંદર ગુસવા માંડ્યું, કે બ્રાહ્મણે તરછાડીને કહ્યું “એ શેડ ક્યાં જોરા આવો છો! તમો ધણા કથોરા છો—

જાઓ તમારું શું અહીં કામ? તમારી સાથે મને વેલવાર નથી; શીદને તમે બિપર હેડો છો—ઉતરો હઠા!” શેડ કહે “અરે બાઈ આમ કાં કહો છો? છેક કૃપા તજીને શું બોલો છો! જરા આવવા તો દો.” વિપ્ર કહે કે ના આમ બોલશો નહીં—મારે તમારું કામ નથી. પછી શેડ ધણું કરગર્યા, તેથી આવવા દીધા એટલે શેડ બંધી વાત તેને કહી. બાહ્યે કંઈ કે હવે તો પાંચશે રૂપિયા આપો તો અક્કલ આપું, નહિ તો આ કામની સુંઘી અક્કલ મારી પાશે નથી. આવું સાંભળતા વારજ શેડે રૂપિયા કષ્ટગ્રાવ્યા. એટલે પછી છોકરાને પોતાની પાસે રાખી વિપ્રે સિક્કા આપી કે તને રાજગી પુછશે— “તું સાચે માયું કેહે કે દાસીઓ ક્યારે અને કેવી રીતે લડી? તું ત્યાં હતો કે નહીં?” ત્યારે કેહેજે કે “લડી-લડી-લડી-લડી-લડી. હા હું હતો-હતો-હતો-હતો-હતો” પછી રાજા કેહેશે કે “ધેસો છે કે શું!” ત્યારે કેહેજે કે “ધેસો-ધેસો-ધેસો-ધેસો-ધેસો-ધેસો!” એવી રીતે ગાંડુ ગાંડુ બોલજે એટલે ગાંડો બળ્ણી નને છોડી મુકશે.

બીજે દિવસે કચેરી ભરાઈને બેઠી છે, ત્યાં રાજા આવી પેલા છોકરાને બોલાવી દાસીઓનું કામ તપાસવા માડ્યું. તેમાં શેડના છોકરાને પુછવામાં આવ્યું ત્યારે પેલા બાહ્યના કેહેવા મુજબજ પુછ્યું. એટલે તે પણ સિખવ્યા પ્રમાણે રાજાના આગલ બોલ્યો. હું-હતો-હતો-હતો-હતો હતો! અલ્યા ધેસો છુ શું? તો કેહે ધેસો-ધેસો-ધેસો-ધેસો-ધેસો! તે સાંભળી ભરાયલો સવલો સમાજ ખડ ખડ હસવા લાગ્યો. ને રાજા બોલ્યો કે આ છોકરો ગાંડો છે, માટે એની સાક્ષિ કામની નહિ, તેથી એને તાકીદથી વિદાય કરો કે પાછો બીજાને પુછતાં વચમાં બોલી ન જોડે. આવી સિખામણમાં એક જવ ઉગર્યો ને વળી પોતાને દામ મળ્યું તેથી આખા શહેરમાં અક્કલ વેચનારાની પ્રખ્યાતિ વધી.

બે ચાર મહીને શેડે વિચાર્યું કે મારા ડાહ્યા છોકરાને ગાંડો કેમ કેહેવાય? આખા

આવી નરાદની વાત જાણ્યો તો નિમે ધાન હતો. આ વિચારથી
 ઝેાને ઘણો પશ્ચાત્તાપ અને શ્રીકર થઈ, તેથી ફરીને બ્રાહ્મણ પામે
 ગયો અને નિરાશ થઈ કન્ગરી બોલ્યો કે ગળ મારા છોકરાને જ્યારે
 શાળો જાણ્યો ત્યારે ઉઘટો વધારે સિક્કા હતો, માટે તેની નમે
 અક્ષય આપો કે જેથી મારા છોકરાને સિગ્ધી વગર ફાકટનો ચટ્ટો
 ઝાઘ મટે. તે સાંભળી બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે આ ઉચાટ ટાળવાની
 અક્ષયના પાચરોં રૂપિયા આપો. પાચરે રૂપિયા લેઈને બ્રાહ્મણે
 અક્ષય આપી કે આજે જ્યારે રાત્ર ખુશ મિત્રજમા હોય ત્યારે
 તેને આપણે દગવા માટે જેવી રીતે ગોચવણ કરી હતી, તે ખરેખરી
 કહી દેતો. એટલે હું સત્ય હતું છું કે રાત્ર કંઈ પણ નહિ ચીડવાના
 ઉતરો ખુશી થઈ તમારા છોકરાને બીનકુચ માવાનો વિચાર
 કરશેજ નહિ.

વધુકે ખરેખરો લાગ જોઈ દરબારમા મથેયો તે રાત્રને પ્રમત્ર
 જોઈ બ્રાહ્મણના કેહેવા પ્રમાણે સપથો વિસ્તાર કર્યો. તે સાંભળી
 રાત્ર ઘણો વિસ્મય થઈ બોલ્યો કે આપણા નગરમા એવો કાળ
 અક્ષય વેચનારો છે ? વળી ખુશી થઈ બોલ્યો કે એને મારી પાને
 બોલાવો, આપણે સર્વ એને જોઈને સાબાશી આપીશું આ ૮૬મ
 સાંભળી દરબારમા સર્દોકડો નોકર જિભા દવા તેમથી દરવીશ દોડી
 ગયા તે જઈ બ્રાહ્મણને બોલાવી રાત્રના આગળ દાગર દરવો. એટલે
 રાત્રએ હતું કે આ મહેરમા તમે અક્ષય વેચો છો ? બ્રાહ્મણે
 કહ્યું કે હા માહેજ ? પણ મેં આપના પ્રતાપ વડે, નહિ તો હું
 શી રીતે કમાવ ? રાત્રએ કહ્યું, ત્યારે મને અક્ષય આપશો ? વિષે
 કહ્યું હા માહેજ ? શા વારતે નહિ ? ત્યારે રાત્રએ હતું કે મારે
 કેટલી અક્ષય જોઈએ ? વિષે કહ્યું મારા વિચારમા તો આવે છે
 કે તમારે રૂપિયા લાખની લેની જોઈએ, તેના કેદવા મુજબ એક
 સાખ રૂપિયા આપી રાત્ર સપથા સમાજ વચે અક્ષય ખરીદવા
 એકા. પછી બ્રાહ્મણે કામળ લેઈ લખી આપ્યું કે “જે કંઈ કામ

કરવું તે પોતાના હૃદ સામુ જોઈને અથવા વિચાર કરીને કરવું, ”
એવી રીતે લખી રાખના હાથમાં મુક્યો. અને કહ્યું કે હાથને હાથ
તમારા સધનાં વામણુ વચ્ચે મંગાવી તેનાપર આ વાક્ય લખાવો.
અને વળી મુઠા જેમવાના રથસો, મેડી, મંદીર, માળા, ત્રિગેરે ઘરમાં
મર્વ ઢેકાણે આ ઉપરનું માર લખેવું તે કોતરાવો, તે વેળા તુરતજ
બ્રાહ્મણના કેડેવા પ્રમાણે વાસણો મંગાવી તે પર મજકુર વાક્ય કોત-
ગવ્યુ. તેમજ મહેવમા સર્વે જગોએ લખાવ્યું.

આ વાતને થોડા દિવસ થયા પછી રાજા માદો પડ્યો, ત્યારે
પ્રધાને વૈદને બોલાવી કુડથી ઓસડમા ઝેર મેળવી પીવા અપાવ્યું.
તે ગળ લેઈ જરા ઠેરવવા લાગ્યા, તેવામા પ્યાવાની કોરે વિપ્રનું
લખાવેવું વાક્ય વાચી વૈદનું ઓસડ થોડો વાર જોયા કર્યુ. રાજાને
પીતાં વાર લાગી તેથી વૈદને બ્રાન્તી થઈ કે રાજા એત્યો કે શું ?
આવી બ્રાન્તી લાગવાથી વૈદે પગે લાગી માર માગી. ખરેખરી રીતે
માની દીધું કે સાહેબ ! આ પ્યાવામા ઝેર નાખ્યું છે, માટે પીશો
નહિ. મને તો વજરે શીખવ્યુ. આવી રીતનું વૈદનું કદ્યું સાંભળી
વૈદને દેશપાર છાદી મુક્યો અને કુદ દિવાનને મગ્દન માર્યો. બ્રાહ્મ-
ણના આવા વાક્ય ! પોતાનો જીવ જાચ્યો, તે ગુણ નહિ વિસારવાને
માટે ગળાએ તેને પોતાનો કારભારી કર્યો.

सवैया.

चातुर्की दोर चाकरी चपल्य धीजीये
मूर्खकी रोज क्रोर कोरी कर जानवी:
सिंह हाथ मरवो सो बहद बखाने सहु
शुभाळके सग मन लाज हुंन आणवी.
पंडितसे प्रीतसो तो गुन गीतरीत जाने
ए यारो ज्ञानीसे बीबाद बात कांहां लगु ताणवी.

હોંદુ હળપાળ.

કચ્છમા કોઈ કાળ વિશે એક કુરપાળ નામનો ચાવડો રાજ હતો. તે રાજને લીલાવતી કરીને એક ચોદાણુ કૂળની રાણી હતી. તે ઉપર રાજની ધણીજ પ્રીતિ હતી, ને તે આખો દાહડો ને રાત લીલાવતીની જોડેજ ગુજરતો હતો. તે લીલાવતીને બે કુવર થયા, લાલ ને ચુલુ તેમા લાલ કુવરને રાજ અતીજ ચાહતો હતો. એક દિવસ રાજ લીલાવતીના મેહેલની બારીમા બેઠો હતો, ત્યાં રસ્તે એક ભરવાડણુ જોઈ તેણે સોનાની ચાખડી પેહેરેલી, માથા ઉપર પાચ જ મણના દહીના માટવા મુકેલા, ને એકેક હાથમા સવાસો સવાસો વાઝડાની રાશ લીધેની ને મદમાતી થઈ ચાલી જાય છે. રાજએ તો મોટા બેડા જોઈ પામે એક ખવાસ બેડો હતો, તેને પુછ્યુ આ બેડા અદ્દર કેમ ચાલે છે ? કાગણુ, બેડા એવડા મોટા હતા ને વળી રાજ ઉપર માળ પર મેડેએ તેથી ભરવાડણુ એની નજરે દેખાઈ જ નહીં. ખવાસે ટણુ માહારાજ એ તો આપણા ગામની નંદગુણી ભરવાડણુની દીકરી સરધાર ગુલાલણુ દૂધ વચોણુ લઈ જાય છે. ત્યારે રાજ બોલ્યો આલો ! ભરવાડણુમા આટલુ બધું જોર છે ? ખરે એની સાથે પરપ્પા હોઈએ તો તેનો કેવો બળવાન પુત્ર થાય ? પછી કચેરીમા આવી હુકમ કર્યો કે એવો કોઈ આહી હાજર છે કે ભરવાડણુનું બેડું હનાવી આવે ? તર્વે ભરવાડણુને જાણના હતા તેથી કોઈની હિમ્મત ચાલી નહીં, ને સરવે મુગા થઈ બેસી રહ્યા. ત્યારે રાજએ વિચાર્યુ હું જ જાણીતી. ગમે એટલી પણ અજાણા જાત છે, એમા શો માલ છે ? એમ કહી ઘોડેસ્વાર થઈ પોતે ચાલ્યો. ઘોડો તો સીધે રસ્તે ન ચલાવતા આડા અવધા કુદકા મારતો સીરધારના પડખામાં નાખતો ચાલ્યો. ભરવાડણુ જાણ્યુ કાંઈ દગો છે. તેથી જમણા હાથમા સવાસો વાઝડાની રાશ હતી તે ડાલા હાથમા લીધી.

ને એક દાથ ખાવી કર્યો. ગરમ બેડા પાડ્યા તેની નજીક આવ્યો, તેરીજ શુવાનમીએ તેને લપડાક મારી તેમા પોતાના બેડાને આગ ન આવી ને ગરમ થોડા ઉપરથી નીને આવી પડ્યો. ' પામે પ્રધાન વિગેરે આવી પોહોઆ. તેમણે કહ્યું ' જોહો. ' આપણા રાજાને શુરા-લણીની ખુમસુનિથી મુઠાં આવી કહી પેલી ખરી વાત દાખી દીધી રાજા મનમા તો ગમ્યો. પણ ગરમનો માગ્યો જો ખુલ્લો ન કરતા મુને મોઢે થોડા આની પોહોઆ જરવાણુ તો દમેશની માફક મદમાની મ'મા દંણમગ કગી આની મઠ પડી રાજાએ પોતાની કચેરી કગી ડાહ્યા ડાહ્યા અગીર તથા પ્રાનોને બોનાવ્યા, ને કહ્યું કોઇ પણ જાત એ સંધાર શુરાનણી માથે આપણા લગ્ન કરી આને, તો તેને મન માનતા ઈનામ આપુ.

તે સામગી પ્રધાન બંધ્યો ને લાગતો જરવાડની જુપટી પામે આવ્યો. ને જુએ છે તો ઝાપો લગાવ્યો છે, નદયુગ્રી બાદાર બેરી છે, તેના એક દાથમા ડાગ છે, કમ્બરે ધામગી વીગી છે ને ખીજ કાખગી માથે વીગી છે તેના માન ભાના ભાલા જેવા લાગ્યા છે. પ્રધાન બોલ્યો ' નદયુગ્રી તમને જવાર છે, બાઈ જવાર છે "

નદયુગ્રી— 'તમે અર્ધી કીમ આવ્યા પ્રધાન ભા ? બેશો, થોડી જાડ પીઓ ધન ભાગ અમારા કે રાજાના પ્રધાન આવ્યા " તેને તો લાગતાજ એક પડખે જગાએથી ધાખગી વળી કચેરા ખ ખેરી ચોખી જગા કરી બેમાડ્યા ને પાસે એક મોગી જાસની તાસગી મુકી, એક વાડમા થોડું અશીખુ ને થોડી સોપારી મુકી.

પ્રધાન— "બાઈ, અમે તો તારી પુત્રીના રાજા સાથે લગનના માગા કરવા આવ્યા છીએ "

નદયુગ્રી— "માગી સોકરી મોગી સે, માટે તેને પુત્રી જોડ. જો કશું ન કરે તો મારાથી હા કેલવાય. " એમ કહી પ્રધાનને બેસાડી ઘરમા પુજવા મઠ.

નંદુણી—દીધરી ' તારા તો આ ગામના ગળુના માગા
આવ્યા એ તારી મી મગ્ગ એ ? કમુલ કરા કે
પાસા વાલુ ?

સગ્ધાર—મા, મારે તો રાજુ બાજુ સાથે નથી વરના રાજુ
એના ગામનો ધણી મારે ગળુને શુ ઠગેા સે ?
કોણ એના કેદખાનામા પડે ? ગાના ભોગ
લાગાસે ? હુ ભરવાડને પરણુ નહીં, કે મજ્જેની
ખાતી મીતી જાજ પીને ગમે તા ફરતી ફર રાજા
તો મુકાઇને કાકીડા જેવે થઇ ગયો સે એક
લપડાકમા પડી ગયો, તેને મારી બના રાત પગણે
એના માગા ઠગુન કરતા નહી

નંદુણી—(બાહાર આવીને) હા, એ તો સમજતી નથી
તમારે જોઇએ તો રૂપર જઈ જમનવા

પ્રધાન—(રૂપર જઈને) બાહ સગ્ધાર, અમને રાજાએ માગા
લેઈ મોકલ્યા છે, તમે કમુલ કરો એ સારી વાત
છે રાજાની સાથે સગપણુ કરવાથી આખુ ગામ તમને
નમશે. ને બાહ મુખી થશે. એમા તમને શુ અડચણુ છે ?

સરવાર—રાજુનુ મારે શુ કામ સે ? એના કેદમા કોણુ
પડે ? રાજાને પગણુ પછી ગાંરે ને પસરમા,
મારે ગમે તા જવા માગુ તો જવાય નહીં ને
મોહોનમા ગોધાઇ રહેવુ પડે ઝીણા પાપગ જેવા
કપા, અડકુ તાલ્લં ફાતી જાય ને માહીથી આખુ
દન દેખાય મારો આ ધાબગો જે તારા જેવા
પાયને બાધી ઉપાડી જાગ, તોપણુ ફાતી ન જાય
ખાવાને પણ તીખા ને ખારા, જેથી મો બગા
જાય. મારો એક જાઠનો વાડકો પી તે તારા બોતેર
પરીઆને દડક વડે. માટે મચ્ચુ મોન પ્રધાન, હાથે કરીને

પીઠમાં કુખ પડે ? રાજની ગુણિ થવામાં હું સુખ
મે ? રાજ કાંઈ અમારી રીને પરજુલે ?

પ્રધાન—આઈ, પજુવાનું પજુ બપુ તમાગી મરજી પ્રમાણે થશે,
માટે તમારી મરજી હોય તો નમે કંઠોડો તે પુઝી આવું ?

સરધાર—તે તારો ગજુ અમારી જરવાડની રીતે પરજો. એને
તો કંઠાર ખાવાને જોઈએ, પજુ મારે તો કંઠારને બન્ને
ડોઢ માછની ખાતી છાછ જરવાડ માફક પીવા કણુવ
કરે તો પરજુ. માથે જનમાં ધણા જોડો આવવા
નહીં દર્જ. જરવાડની રીતે જે ચાર માણુલ લઈ
આવીને આવવું તેમા કંઈ ફેરફાર થશે ને છાછ પીવા
ના પાડશે તો માડવેથી પામે વાળીલ.

પ્રધાન—ચાક રાજને પુઝી આવુ જશે.

રાજ—કેમ પ્રધાન આજ્ઞા થયા કે ?

પ્રધાન—માફેન, આજ્ઞા થવામા જે અડચણો છે, તે તમને
કહી દેખાડું. એ રીતે તમારાથી જનશે નહિ, ને
એ કાઠીની ગુલાવણુ તમને વગશે નહીં, એમ કહી
મરવ કહી દેખાડ્યું.

રાજ—ચાલ ! એમા શુ ? ડોઢ માથ તો શુ પજુ નવ મામની
દશે તે છાછ પજુ એ ગુલાવણુ માટે પીસ. ને પરજુવા
પજુ જરવાડની રીતે જઈશ. માટે જન ચાર ન લગાડ.
જનની તમામ કણુવ કરી લગનનો દાદાડો મુકરર
કરી આવ.

પ્રધાને સર્વ કણુવ કરવાથી જનનો દાદાડો મુકરર થયો. તે દિવસ
રાજના પોતાના જે ચાર માણુમ, આઠણ, ભાટ, સેનાપતિ અને
પ્રધાનને લઈ ચાલીને જરવાડને તોરણે આવ્યા. કે ગુરત સાંધ્યે
આવી વસાવ્યો. પોખી પગ વોઈ રાજને ઘરમા લાવી બેસાડ્યો કે

પ્રથમજ ભરવાડણે ખાટી જાયનો વાડકો મુક્યો. તેની વાસથી બ્રાહ્મણ
ને ખીજા જાનવા દૂર જઈ ગિલા. પણ રાજાએ તો તરતજ હાથમાં
લઈ મોઢે માંડ્યો. તે જોઈ સામુએ કહ્યું બસ છે. મોંએ વંદન કર્યું
એજ પીધા ખરોજર છે, એમ કહી પછી સારો કંસાર આપ્યો.

લગન થયાં પછી રાજા રાણી મોહિરામાં બેઠાં, ત્યારે ઇન્દ્રનું
ઇન્દ્રાસન ડોલવા લાગ્યું. તેથી ઇન્દ્રે આંધવ નામના પોતાના અનુચરને
આજ્ઞા કરી કે જાવો તપાસ કરો કે ઇન્દ્રાસન હાલવાનું શું કારણ ?
અનુચરે ખજર આપી કે મૃત્યુ લોકમાં એક કુમારી સતિ પરણે છે
તેની ધામધુમ થઈ રહી છે. તે વખત ઇન્દ્રની સલામાં આપલો માગી
બેઠો હતો, તેણે ઇન્દ્રની ખામે રજા માગી કે મને રજા આપો તો
પરણવાની રચના જોઈ આવું. ઇન્દ્રે કહ્યું, જા. આપલો તો મૃત્યુ
લોકમાં આવી એક દિવસ રહ્યો, ને જુએ છે તો સર્વ ખાવા પીવામાં
ને ગાનતાનમાં ખુશ ખુશ માણમ પડ્યાં. હવેનો તો પારજ નહો
હતો, તેથી આંપલો તો એકને બદલે ત્રણ દિવસ રહ્યો. પછવાડે
ઇન્દ્રની પાસે કામની અને મોહિની નામની બે પાતરો ગાવા આવી,
તેમણે આંપલાની ખજર ખુઝી, માહારાજ એ ક્યાં ગયો ? ઇન્દ્રે કહ્યું
કે મૃત્યુ લોકમાં સતિનાં લગન જોવા. પાતરોએ કહ્યું, અમને રજા
આપોની ? ઇન્દ્રે કહ્યું તમારે પણ જોવું હોય તો જાઓ. તેથી
તે પણ ગઈઓ. આપલો તો મોહિની ને કામનીને જોઈ ધારણ કે
મને તેડવા આવે છે, તેથી લેની હું અગાજીથીજ જાજી કરી આવ્યો.
ઇન્દ્રે પુછ્યું મૃત્યુ લોકમાં શું જોવું ? ત્યારે આપલે કહ્યું ખાવું પીવું
ને મોજ મજ તો ત્યાજ છે. આંદી સ્વર્ગમાં સામ સામ બેસી રહેવું
ને એક ખીજના મો જોવાં એકઠુંજ છે. મૃત્યુ લોકમાં વર કન્યા
કેવાં શોભતાં હતાં ? વાહ ! વાહ ! તેનેજ માગ્યાપ કરીએ તો ચાલે.
ત્યારે ઇન્દ્રને સાંભળી ગુસ્સો ચડ્યો કે આંપલા તું સ્વર્ગ કરતાં મૃત્યુ
લોકને વખાણે છે તો જા તે જોડમાં અવતાર લે. આંદી કામ નથી.
આંપલો તો આ વચન સાંભળી ગલરાયો કે મેં ખોટું કર્યું.

આ તો મદારાજનો આપ થો, પછી વિનંતી કરવા લાગ્યો ત્યારે
 મંદ્રે કહ્યું મારો બોલ પાઠો ન કરે. તારે બાર વર્ષ મૃત્યુ લોહમાં
 રહેતું. આપને કહ્યું ત્યારે એક વચન આપો. મંદ્રે કહ્યું માગ. ત્યારે
 કેટલે જે બાર વર્ષમાં જ્યારે તમને સભારું ત્યારે મંદ્રે પધારજો મંદ્રે
 કહ્યું હીક. પછી આપનો ઘેર જઈને મુનો કે તેનો જીવ મૃત્યુ લોહમાં
 ગળ ને ભરવાડજીના સમાગમથી ભરવાડજીને જે મર્મ રળો તેમાં
 સચયો, ને પાછા બોલ્યું પડ્યું રહ્યું. તેવામાં પેની જે ગુણિત
 પાછી આવી, ત્યારે મંદ્રે પુણ્ય મૃત્યુ લોકમાં નું બેયુ ર ગુણિત બોલી
 નું વખાણ કરે ? નુખ તો ત્યાજ છે. શું વગ કન્યાનું બેકું મોખન
 દત્ત ? મધુર માણસ તો ત્યાજ છે ? અહીં તો એમાં કાષ્ટ નથી
 મંદ્રે કહ્યું તમે સ્વર્ગ કરતા તે જંગોને વખાણી ને મનુષ્ય જન
 તમને મધુર લાગી તો જાઓ, તમે મદમાજજીમાં લીની પીની ઘાડી
 અવતરશો, ને નિત્ય એક માણસ ખાશો. ગુણિતએ પ્રાર્થના કરી,
 ત્યારે કહ્યું જે બાર વર્ષ પછી તમે આપતા સાથે પાછી આવશો.
 હવે મારું વચન ન કરે પછી તે પ્રમાણે થયું.

હવે અહીં રાજા અને ભરવાડજીના લગન થયા પછી રાજા
 તો કીનારનીને મુકીને ગુનાગમી ઉપરજી બહાન કરવા લાગ્યો. બાકીને
 પેટ આધાન રહ્યું હવે તે વધતા આઠ માસ થયા. તેવામાં ગાજજી
 ગઈથી એક જોધો દેરી દેશ જતો ને સવાસો પુનરા પગે બાધતો
 આ ગાજના દગમારમાં આવ્યો. તે જોધો કામકું સાન મણનું ને
 તીર જે મણનું હવે તેથી તે એક કોશ દૂર નિશાન પાડતો તે
 આવી બોલો રાજા કા તો તીર માગ ને કા તારું મોનાનું પૂનગું બાધી
 આપ, કે પગે બાધી લાઇ જાઉં ને તેમ નહિ તે નજર ખાલી કર ને
 લિખ માગી ખા રાજા તો સાબલી વિમાસજીમાં પડ્યો. વિચારમાં
 ને વિચારમાં ત્રણ દિવસ થયા તેમાં અન્ન પાન તથા ગુનાગમીને
 મેહેલ પછી જવાનું છોડી દીધું. તેની રાણીએ પુત્રવ્યું કે રાજા ત્રણ
 દિવસ થયા મેહેલે કેમ નથી પધાર્યા? ત્યારે દસિએ આની રાણીને

દક્ષીણ કહી કે રાજા તો હું ખમા છે. ને આ રીતે એક ગદગાજીવનો
જોધો આવ્યો છે, તે પુતળું માંડે છે.

રાણીએ દાસિને કહ્યું કે મારે માટે મરદાની પોશાક, ઢાલ, તરવાર
અને તીરકામહું લાવ ને કોઈને કેહતી નહિ, નીકર મારી નાખીશ.
બાદશીએ તો તે પ્રમાણે હાજર કર્યા પછી રાણી તો નાહી પોશાક
પેહેરી સુર્યની અંદગી કરી મર્દાની પોશાકમાં ચોરે આવી ઉભી.
ચોરે આવી પેલા જોધાને કંઈ આપ બેઠું શું કહે છે ? તું કહે તેમ
કરના તૈયાર છું. તને બાદશીજી વિદાય કરે કે ગામમાં પાછો આવે-
જ નહિ. તેટલામાં બીને રાજા બોલ્યો, ના માદરાજ મારે હોડ કરવી
નથી, હું તો પુતળું આપના તૈયાર છું. ત્યારે સરદાર તો એટલુંજ
બોલી કે, બેઠું તારું નીશાન માડ, જુઓછે શું ?

પછી જોધો પુતળા સીકે દોડ્યો ને ગુલામણી બોડા ઉપર
બેઠી એ રીતે બે ગાંધિપર જઈ બે બાજુ વામ દાટ્યા ને તેને સફેદ
ચાદર બાધી. તેમાં કાળો ચંદરમાં પાડ્યો. પછી બાઈ બોલી, પાડ
નિશાન ત્યારે જોધે નિશાન ખેંચ્યું રાજા બોલ્યો મારે હોડ કરવી
નથી. હું તો પગે ઘસડાઈશ. એ લાઇ જોધા તું કોણ છું-કડવું
હોય તો તારા નગરમાં લડ ત્યારે ગુલામણી બોલી રાજા તું મુગો
કેહ છેની ? જોધે તીર ફેંકી નિશાન માર્યું ને બોલ્યો કે મારી
હોડ પૂગ થઈ. ગુલામણી બોલી, નહિ. જો હું નિશાન મારું છું. એમ
કહી બીજું નિશાન માર્યું ગુલામણીના પેટમાં ગર્ભ હતો, તેણે
ધન્યગ્ન અમરણ કર્યું કે માદરાજ ! મારી માની લાજ ગખજો.
તેમ કેદનાજ ગુલામણીના હાથમાં બાર ગોધાનું મન આવ્યું, ને
તેણે તરત કામઠું ચઢાવી મારના તૈયાર કર્યું. ફરી જોધાને પૂછ્યું કે
આથી ભારે હોય તે લાવ તેથી જોધે પચીસ મણનું આપ્યું. તે
પણ ગુલામણીએ ચઢાવી એવું માગ્યું કે એક કોચને બંને નિશાન
નીંચી બે કોચ ગયું, ને પછી જોધાને કંઈ જોઈ આવ. જોધો
જુલે છે તો નિશાન મારવું છે પણ જાણુ મને નહીં ત્યારે કહે જો

આજુ ક્યા ? તો કહે જે આગળ જા. તે પ્રમાણે જુવે છે તો છેક એક ગાઉ દૂર પડેલું. પછી કહે બધા ! ચાલ ચોરે દવે તારી વસે કરે. પછી ચોરે લાવી નવધર ઉતારી પુતળાં છોડવી લોવાં. ને તીર કમાન છીનરી લઈ દાયમા ઠીકરૂં ને ગગામા ખાસગને દાર નાખી દાંકી કાઢાડ્યો. રાગએ પોતાના જોદ્દાને બોલાવ્યો, ત્યારે કહે જે આદારાજ ઘોડાને પાણી પાછ આણું. રાજ કહે મારો ખાસદાર જશે. ત્યારે કહે જે ના, મારો ઘોડો ખીજને દાય રહે નહીં, કહી આવી નિસરી ને કપડા ઉતારી મોહોલમા આવી બેઠી. રાજ તો વાટજ જુએ છે. ને વિમાસણમા પડ્યો કે આતે કોણ ? કોઈ દેવતા તો સાદ્ય કરવા નહોતો આવ્યો ? આતો મને આરાજ નહોતી. ધડીમા માર કિસ્મત ફેવી ચાલ્યો ગયો. રાજએ તો સર-ધારના મોહોલમા આવી સર્વ લકિંકત કહી દેખાડી. રાણી બોલી, દરો રાજ ! એમ કહી પોતાની વાત છાની રાખી.

એક દીવસ લીલાવતી અને સરધારની દાસિઓ પનવટ ઉપર પાણી ભરવા આવેલી તેમને પરસ્પરમા વાતચીત થઈ ગેડ બન્નેના ભરેલા તેથી લીલાવતીની દામી બોલી આવે આપણુ એક ખીજના એમાં ચડાવ્યે. સરધારની દાસી તો જાતે ભરવાડણુ ને નાતેવી હતી, તેથી તેને તો પરવા નહોતી, તેણે પોતાની મેગે ચડાવી સામીને જ ચડાવતા આવવા માડ્યુ. ત્યારે લીલાવતીની દામી બોલી, તુ એકુ ચડાવતા નીચી ચાલ છું કે ? પણ જા ભરવાડની જાન લક્ષકી તે લક્ષકી એમ કહી બન્ને લડવા લાગ્યા ભગવાડણુ મોથી લક્ષકી છું કહે છે ? બીજા આગી નિકલવાનો વખત આવ્યો હતો તે મારો ચુવાવણે લાજ રાખી. એમ કહી ચાલ્યા ગયા. પેઢીએ તો સર્વ વાત લીલાવતીને કહી. ત્યારે લીલાવતીએ સરધારની ચાહી ખાધી કે જે તારી રાણીએ શું કર્યું ? પણ ગમતો સાલગી ખુત થયે ને સરધારને જાણ પુછ્યું. ત્યારે સરધારે જાણ્યું કે રાજને ખબર પડી, તેથી તેણે પણ કષ્ટ કર્યું.

થોડા દીવસમાં સરધારને પેટ પુત્ર અવતર્યો. ત્યારે તેણે દાસિને રાજ પાસે વધામણી ખાવા મોકલી. તે, ગાંડી ભરવાડણુ તો ખરી, તેથી મુગી ન રહેતાં મોઢોલે પુકારતી ચાલી કે મારી રાણીને પુત્ર આવ્યો, મારી રાણીને પુત્ર આવ્યો ! તેથી રાજ પાસે તો પોંદોચી નહીં તેટલામાં તો તે ખજાર લીલાવતીને પડી. રાજ્યે સાંભળી કહ્યું રાંડ ધીરે બોલ પડોશમાં શોક્ય છે, તેનો તો ડર રાખ. એમ કહી રાજ્યે તો વસ્ત્ર આભુષણ આપી વિદાય કરી. તેટલામાં લીલાવતીએ રાજના જોષીને બોલાવી પુષ્કળ પૈસા આપી સમજાવ્યો કે પુત્ર ને મા બન્ને વનમાં જાય તેવા મદદ કરી દેખાડંજો. થોડી વારમાં રાજ્યે જન્મશક્તિ કરવા જોષીને બોલાવ્યા. જોષીએ તો મુહુર્ત જોઈ મદદ કુંડળી બનાવીને કહ્યું કે રાજ કુંવર તમારે મૂળે છે. તે ઘરમાં રહેશે તો ગા ધડી, ગા પોહોર, ગા દીવસ, કિંવા ગા મહિનામાં તમે નગર વગરના થઈ જશો.

રાજ્યે જાણ્યું કે નગર જાય તો છોકરો શું કામનો ? પછી પ્રધાનને બોલાવી હુકમ કર્યો કે જાઓ રાણી ને કુંવરને કાળાં વસ્ત્ર પેહેરાવી ક્યાંક નગરની બાહાર મેલી આવો. ત્યારે પ્રધાન દાસિઓના હાથમાં ગુલીનો પોશાક આપીને સરધારને મેહલે ગયો. દાસિઓ જ્યાં સરધાર બેઠી છે ત્યાં આવી ત્યારે સરધાર દાસિઓને બોલી કે રાંડો આ કાળા પોશાકથી દૂર રહે, મારા છોકરાને પરજોયો પડશે. દાસી બોલી બાઈ એ તો પેહેરવા પડશે. ત્યારે પ્રધાન બોલ્યો બાઈ, રાજનો આ પ્રમાણે હુકમ છે. અમે તો ચીકીના ચાકર, મારે તૈયારી કરો. તોપણ બાઈએ તો તે કાળા વસ્ત્ર ફેંટી દીધા ને પોતાનાં જતીનાં વસ્ત્ર આભુષણ ને પુષ્કળ દ્રવ્યથી પુત્ર લઈ આવી નિસરી. પ્રધાન તેને વનમાં તેડી ગયો, ને જ્યાં કોઈ માણસ જોવી જાત નહી, એવા અગોર વનમાં જઈ કહ્યું અહીં બેસો બાઈ, મને એમ કરવા હુકમ છે. તે બોલી અહીં કેમ રહેવાય ? વાઘ વર અમને ખાઈ જશે, મારે કોઈક નજરમાં મુકી જા. પ્રધાન બોલ્યો એમજ હુકમ છે,

ખીજું ચાલ નહીં. વાડ, ત્યારે આ જાંઠ ઉપર ઝોળા તો બાંધી આપ. પછી સવા લાખની સાડી ફાડી ઝોળા બાંધી, ને પુછ્યું મારા કુંવરનું રાજ્યએ શું નામ રાખ્યું છે ? પ્રધાન બોલ્યો જન્મનાં વનવાસ મળ્યો તો નામ શેનાં ? ત્યારે કહે જે તે દીવ્યકે સુનો છે ને મું દીવ્યકા. નાંખું હું મારે લીલિળા હરપાળ નામ રાખ્યું છે. તું રાજ્યને કેલજે. પછી પ્રધાન તો આલ્યો ગયો.

મા દીકરો વનમાં એકલા છે પણ. હરવાડની જાન છે એટલે ધણું ડરની નથી. થોડી વારમાં ચાર દુખાડી આપ્યા, ત્યારે તેમને કહ્યું, આ જાડ પર અમને માજો બાંધી આપો. તો તમને થોડુંક મુડી મુડી સોનું આપું. નીચે રજાથી વાઘ વડ ખાઈ જશે. તે સાલજી દુખાડીઓએ તેઓને માજો બાંધી આપ્યો, ને પેલું સોનું લઈ ચાલતા થયા. તે વખતમાં તેઓએ વિચાર્યું કે થોડા રાજમાં કાંઈ વાઘ વડ તેને મારી નાખશે, એટલે પાછા આવી બધું સોનું લઈ જઈશું. અહીં તો કુંવરની ચીચીઆરીથી આસપાસના વાઘ વડ પણ નાશી ગયા. નિત્ય ઈન્દ્રને ત્યાંથી બે ફલ આવતા તે ખાઈ નિર્વીહ કરતાં, પુત્ર ધીએ ને પુત્ર વધવા માંડ્યો. ને ચાર પાંચ વર્ષના થયો કે જાડ નીચે એક વાઘ માણસની મધે પરથી આવી બેઠો. તે પંદર રાજ બુખે પડ્યો શ્લો, પણ ખાજ લાથમાં આવે નહીં. મા તો ધણું ડરવા લાગી કે રખે મારા બાળકને મારે તેથી તેને નીચે ઊતરવા દે નહીં ને પાસે ને પાસે રાખે.

એક દિવસ મા બાંધી ગઈ છે, ને વાઘ ત્રાડો નાંખે છે તે જોઈ કુંવરે વિચાર્યું આ મને ને મારી માને બંધવા દેનો નથી કરી નીચે ઊતર્યો. તે જોઈ વાઘ તો તૈયાર હતો. તે ઉપર આવ્યો. ને બન્ને બથાબથ આવતાં હરપાળે વાઘને મારી પૂગે કર્યો, ને પાછો. મા પાસે પયારીમાં આવ્યો. ત્યારે, મા ચમકી બિડી ને કુંવરને લાફતો જોઈ પુછ્યું કુંવર ક્યાં હતો ? કુંવર બોલ્યો મા, પેલું લાવ્યું. નીચે હતું, તેને જવા દેલું તે ન ગયું. પછી મેં તો પકડી પુછું

ઝાળી ઝાડે પગડયો તે હવે બોલતોયે નથી. મા બિડી જીએ છે તો વાધને, મારેલો દીકો. તે કુંવરનું બળ જોઈ આશ્ચર્ય પામી કે, આ તે કેવું બળ ? કુંવર કહે મા, હવે આપણને નીરાતે જીવ આવશે.

ચોડા દીવશમા કમાડી આવ્યા, એની અશાથી કે મુવા હોય તો દ્રવ્ય લાવીએ. તેમને આવના જોઈ હરપાળ બોલ્યો મા, કોણ ? મા બોલી કુંવર, તારા મામા. કુંવર બોલ્યો, ખડ બોલ. આ મામા શાના ? મામા હોય તો વન શાનું વેડીએ ? માએ કહ્યું મેં ભાઈ કહી બોલાવ્યા, માટે તારા મામા યાય. કુંવરે કહ્યું ત્યારે હું સામે જાઉં એમ કહી ચાલ્યો મા બીની કે રખે બીચારાઓને મારે, તેથી ભયામણ કરી કે દીકરા તેમને મારતો નહિં ઠીક કહી હરપાળ તો નીચે ડાલરી નાગો નાગો સામે ગયો. કમાડીઓએ ધાર્યુ આ છોકરો તો હજી જીવે છે, માટે મારી પુરો ઘરોની કે વાદ જોવી ન પડે તેટલામા છોકરો મામા, મામા, કરી આવ્યો ને કહ્યું ચારે સાથે આવો કે બેળા એક કોટી કરે. પે'રા દસ્યા ને કહ્યું ભાઈ જ, ઠોગી કરતો ચપાઈ જઈશ. તો કહે ના, આવો તો ખરા, કરી ઇન્દ્રને સભાર્યો. ને પત્રી ચારેને જઈ પડ્યા કે તેમણે ચીસ નાખી, ને ચોઠી વારમા કુંવરે દાખી મારયા તે ચારે જણે ચીસ નાખી, પછી કુંવરે કહ્યું એ તો દામે પડખે કોટી થઈ, હવે આવો જમણે પડખે કરીએ, તો કહે જે ના બાવા, અમે તો બન્ને બાણુ બેગી ચુક્યા. પછી તેમના દામડા લઈ કહ્યું આ શુ મામા ? તો કહે જે કામદા. કુંવર કહે નહીં એ'રા દામડા હોય ? એ તો બરૂની રાગી છે એમ કહી ચારે બેગા કરી બાગી નાખ્યા. તેથી કમાડીઓ તો બીધા. પત્રી તેઓની કાંધ પર કુદાડી જોઈ પુછ્યુ, આ શુ કામની ? તો કહે જે જગલમાથી લાકડા કાપવાની. કુંવરે કહ્યું ચાલો મને જગલમાથી ફરવાની એક લાકડી કાપી આપો. કમાડીઓએ તો ના પાડી. ત્યારે ધમકારી કહે જે આવો છો કે નહિં ? નીંદર એજ કુદાડી ને તમારા વાસા. પત્રી કમાડી ચાલ્યા. તેમને પ્રથમ તો જગલમા ફેરવી કુંવરે

પ્રુખ થકા ને જે જાડ બનાવે તે માટે કહે જે એ પાનકું છે-
 પછી એક જુનું સો વર્ષનું ખેરનું જાડ હતું, ત્યાં લઈ ગયો, ને
 કહ્યું હો આનું થક કાપી ગળાઓ છુટી પાડી આપો, કે લઈ ફે-
 પેલા બોલ્યા તે જાડું ને વળી ખેરનું તે કેમ કયાય ? તોપણ ધા
 મારે તે પાછા હશે ને વળ્યું નહીં. ત્યારે કુંવર બોલ્યો લાવો કુદાડી,
 લાદરાઓ તમથી શું થવાનું છે ? તમારામાં કવુ જોઈ નથી કહી પોતે
 કાપી નાખ્યું, પછી ગળાઓ તેમના પામે છોલાની કાઠીને પુણ્ય
 અહીં કપાડી શેડર છે ? તો કહે જે હા ત્યારે કહે જે ચાલો,
 જમવી સુતારને ત્યાં લઈ ચાલો. પેલા રડ્યા કે અમારાથી જીપડે નહીં-
 પછી કહે જે ચાલો એક નાકે તમે ચાર ને બીજે નાકે હું એકલો,
 એમ કરી ચાલ્યા ને ચેતવ્યા જે મીઠા આવન્ને નીકર પાછળથી
 મારીશ તો મરી જશો. પછી રોના હટતા નગરના બાગમાં જોલા
 ત્યારે કુંવરે કહ્યું ચાલો સુતાગને બનાવો તેઓએ સુતાર દેખાડયો.
 પછી કહ્યું એ જાડ મને એકવાને ચઢાડી જાઓ ને ફરી મળના
 નહીં કુંવરે તો ઉપાડી છુદા સુતાગના આગળમાં જઈ નાખ્યું હવે
 તે વખતે સુતાર રસોડામાં જમતો હતો, ને તેની જુવાન છોડી બાણ
 પીગસતી હતી, તેવામાં લાકડાના ધમકારાથી બાણ ઉડી પડ્યું ને
 ખાવાનું વેરાઈ ગયું ત્યારે સુતારે છોડીને પુણ્ય, જેની દીકરી ધરતી
 કાપી કે શું ? છોડી બાહાર આવી જુએ છે તો એક દશ વર્ષના
 છોડરાને નાગો દીકો તેણે લાકડું નીચે નાખ્યું હતું, ને પોતે ઉભો
 હતો તે ખજર ખાપને આપી બાપે જાણ્યું જાનો પરમેશ્વર ને કાતો
 દેવ માની પછે પડતો નમતો નમતો ને જીતો જીતો આવ્યો. ને
 પુણ્ય માદારાજ શો દુકમ ? કુંવર બોલ્યો સુતાર, લે આ કાઠ
 એમાંથી સવાસેર છોતા કાઠાડી મને હાથમાં ફેરવું એવી લાકડી કરી
 આપ. ને જે હલકી થઈ તો મારીશ સુતારે જાણ્યું સવાસેર છોતા
 કાઠાડવા ને તરત ને તરત લાકડી ઘડવી એ વિકટ કામ છે માટે
 એને બાહાર મોકલી જમાતને તેડું તો ચામ. એ માથા ઉપર ઉભો

રહેશે તો, ધ્રુજતાં આપણી કામ થશે નહીં. પછી કહ્યું માહારાજ લાકડી કંઈ પણ લાગેળ બાહાર સાત જુગારી છે, તે કામઠાંથી જુગાર રમે છે, માટે તેની સાથે હોડ રમી આવો, તેટલામાં તૈયાર કરી રાખીશ. હરપાળ તો ઠીક કહી ત્યાંથી તરત જુગારીઓ પાસે ગયો. ત્યાં છ જુગારી પેહેલવાન ઉભા હતા, તેને કહ્યું ભાઈ મને રમાડો. તો કહે જે જ જ દાસિના તને શું રમાડે ? અમે તો જુગારમાં ઘર, ખેતર, ઘેરા હારીએ. તારે તો લગોટી પણ નથી. વળી તું બાળકો એટલે તારાથી અમારું ત્રણ મણતું કામડું કેમ ઉચકાશે ? કુંવરે કહ્યું સરત કરો કે તમે સાત જણ નિશાન પાડો તો તમે મને એક મુકડી મારજો, ને હું પાડું તો તમને સાતને એક મુકડી મારું. જુગારી બોલ્યા, અલ્યા તું એટલો છોકરો અમને કેમ મારીશ ? છોકરો બોલ્યો, એ હું તમને પાછગથી દેખાડીશ, એક વખત સરત કરો. જુગારી બોલ્યા, જ જ અમે તને નથી રમાડતા. તારે છોકરો બોલ્યો, એમ કરશે તો હું પણ તમને નહિં રમવા દઉં.

જુગારી—જ જ, એક મુકડીમા મરી જઈશ. તારું ગળું જોની ?

છોકરો—ગળું ગમે તેટલું છે, પણ રમો. નીંકર તમને હું રમવા દેનાર નથી.

જુગારી—આ છોકરું અળવીતરું દીસે છે, માટે ચાલો રમો ! કહી એક ગાઉ ઉપર નિશાન માઢી ત્રણ મણના કામડા ઉપર સવા-મણની તીર ચઢકાની સાતે જણે નિશાન પાડ્યા. પછી કહ્યું બચ્ચા લે હવે આ મુકડીઓ. તારો જીવજ જશે. છોકરે કહ્યું મારો મારી ખાંધપર. તેથી તેઓએ મારી, પણ છોકરાને કશું જણાયું નહીં. પછી કહ્યું લાવ કામડું, હવે મારો વારો, એમ કહી તેણે કામડું ઉપાડ્યું કે જુગારીને આશ્ચર્ય લાગ્યું ને બીધા કે જરૂર આ કોઈ ચમત્કારિક માણસ છે તે આપણને મારશે. છોકરાએ નિશાન મારી સાતેને કહ્યું હવે મુઓ બોંધપર, ને મારી હોડ પૂરી કરો. પછી સાતેની દાર થવા કહ્યું, પણ કોઈ મુએ નહીં, ને માહી માહી મારામારી

કરવા લાગ્યાં. પછી છોકરાએ એક એકને પકડી નીચે નાંખ્યા. પછી કોઈને લાત ને કોઈને મુકળી મારી આગળ પાછળે 'દના' તેમને રીધા કરવા. ને પછી ગર્દન ઉપર એક મુકળી મારી સાતેના પ્રાણ લીધા. તેથી શેહેરમાં તો દાદાદાર થઈ ગયો કે એક નાના નાગા છોકરાએ સાનના જીવ લીધા, તે ખજર છેવટ દરજ્જામાં પેહોળી. કોટવાસ ઘોડે બેસી નવામ કરવા આવ્યો, ને બોલ્યો કે ક્યાં ગયો એ દાસિનો છોકરો ? આ કોર સખ્ત સાંભળી દરપાળને રીસ ચઢી, ને વિચાર્યું કે આના પેટમાં કાંઈ દરજ્જા જણાય છે. પછી બોલ્યો કોટવાસ અહીં આવ, તને જવાબ દઉં. એમ કહી દેકા મારી બે આંગળીઓ તેના મગમાં ઘોંચી ઘોડા ઉતર્યી તેને હુકે પાડ્યા, ને છાતી ઉપર પગ મુકી આંખી મારી નાંખ્યો. પછી દરપાળે મનપ્રયુક્ત દલે સુતારે લાકડી ધડી હશે માટે આવ લઈ આવું કહી સુતારને ત્યાં ગયો. સુતારે બાર મણની લાકડી તૈયાર કરાવી રાખી હતી, તે હાજર કરી. ત્યારે દરપાળે હાથમાં લઈ ફેરવીને કહ્યું આ તો બહુ હલકી થઈ. પણ જા, તને જવા દઉં છું, નીકર એ લાકડી ને તારો વાંમો કરત, એમ કહી જાય છે. તેટલામાં કોટવાસને મારવાની ખજર સાંભળી શેહેરનો રાજા પોતાના લાખ લશ્કર સહિત ચઢી આવ્યો. રાજા હાથી ઉપર બેઠો હતો, સાથે ડંકા વાગતા હતા. તે અવાજ સાંભળી દરપાસ બોલ્યો, આ હાંડલા કોણ ફોડે છે ? પણ વનમાં દોડી જઈ તો મને મેદાનમાં લાકડી ફેરવી સર્વને મારવાને દીક પડશે. એમ કરી વનમાં ગયો. રાજાને પ્રધાન તેને પૂછવા લાગ્યા, અત્યા તું કોણ છું ? દેવ, દાણુ, કે બુન પ્રેન, તે ખડે દહે. તો મારા શેહેરમાં આટલાં ખુન કેમ કર્યાં. તું કોઈ જમનો અવતાર તો નથી ? આ સાંભળી દરપાળને રીસ ચઢી ને બોલ્યો, જા તને ચોળા નાંખીશ તો ઘેર અખળા રોશે. અત્યા તું મને જમ કહે છે કે ? તેણે ધાર્યું કે આ બે રાજા પ્રધાનનેજ મારવા કે તેઓએ મને ગાળ દીધી. પણ પ્રથમ માને પુત્રી બેઠી કે માર કે નહીં ? તે દોડતો દોડતો મા પાસે

ગયો. રાજ્ય પ્રધાન પાછલ થયા. છોકરો તો હાંફતો હાંફતો મા પાસે ગયો. મા રાહ જોતી બેઠેલી હતી, તેણે પુછ્યું બા તું હાંફે છે કેમ ? દુખ હોય તે બોલ. કુંવર બોલ્યો મા, પેલા મામાને મનવા ગયો, તેને સોટી કરવા કહ્યું તો આવ્યા નહી. પછી ધમકાવ્યા તો આવ્યા. મા બોલી બેટા, માર્યા તો નથી ? કુંવર કહે છે ના મા, મેં તો પછી સોટી કાપી આપવા કહ્યું તે ન કાપી આપી. પછી લાકડું કપાવી મુતારને ત્યાં લઈ ગયો, ને તેઓને રજા આપી. મુતારને ત્યાં ગયો, ત્યાં જુગારીની ખજર મળી, તે સાથે રમવા ગયો. તેમાં તેમને માર્યા. તેથી રાજ્ય ચઢી આવ્યો છે, માટે તેમને માઈ કે નહીં તે પુછવા આવ્યો છું. તે એક જિવા હોવા ઉપર બેસી આવ્યું છે. તેનું નામ લોકો રાજુ કહે છે, ને તે હાંડલાં ફેડતું આવે છે. ને તેણે મને ગાળ દીધી, માટે હું એને માઈ ? મા બોલી ના બેટા, મારતો નહીં, એ તો તારો બાપ છે. કુંવર બોલ્યો, બાપ હોય તો જંગલ વેડીએ ? એને તો લોકો રાજુ કહે છે, બાપ કહેતું નથી. ને તેમને ઉભા રાખી આવ્યો છું. માએ કહ્યું બેટા મારતો નહીં. બાપને મારતાં હત્યા લાગે.

આ સંવાદ રાજ્ય પ્રધાને સાંભળ્યો. તે વખતે રાજ્યએ પ્રધાનને કહ્યું, અધ્યા તું રાણીને આ વનમાં તો નથી મુકી આવ્યો ? પ્રધાન બોલ્યો, એ જ વનમાં. પછી બંને જણ ઝાડપર ચઢી ગયા. વજીર બોલ્યો બાઈ, માફ કરો, આ રાજ્ય આવ્યા છે. કુંવર બોલ્યો મા, આજ મને બે જણ મારવા આવ્યા છે, તે મને મારવા દે તો ! મા કહે ના દીકરા, તેમને તો નમિએ. કુંવર બોલ્યો, નમે શાના ? એણે તો મને જન્મ કહ્યો, માટે ખાવા દે. પછી માએ વારી ત્રણે વચ્ચે સમજાવી કરાવી. પછી રાજ્યએ બાઈ માટે રથ મંગાવી તેમા બેસાડી, ને કુંવરને પોતાની સાથે હાથીપર બેસાડી ઘેર આવ્યા. હાથીપર બેસતાં કુંવરે એટલો ભાર કર્યો કે હાથીએ ચીસ નાંખી. પછી બીજે હાથી મંગાવ્યો, તે પણ તેમજ ચીસ નાખવા લાગ્યો. પછી ઉંટ ત્રણ બેસાડ્યો, તે પણ બેસી-ગયું. પછી પ્રધાન તેની મા પાસે ગયો

ને કહ્યું, બાઈ કુંવરને શા પર બેસાડીએ ? કેમ જનવર બાર ખેંચતું નથી. પછી માએ કુંવરને કહ્યું બેટા, સાત વર્ષે ગામમાં જરા વારે આવ્યો છે, માટે માફ કર. પછી પાલખીમાં બેસાડ્યો કે પુલના દાર. જેનો દલકો થઈ ગયો. જેડેરમાં વધાઈ આવી. રાણી કુંવર મોહોલમાં પધાર્યાં. આ સાંભળી લીલાવતી દેશ કરવા લાગી કે નહીં હવે આ આગળ મારાં છોકરાં રખડશે. પછી તેણે પોતાના બે કુંવરને શિખર્યું કે દીકરા, તમે બે જણ છો ને હરપાળ એકલો છે. માટે રમવા તેડી જઈ તેને કોઈ તળાવ દરીઆમાં ફાંપી આપો કે તમે નિરાંતે રાજ બોગવો. છોકરા બોલ્યા ના, મા એ તો અમને મારે, માટે હમારાથી તો એમ થાય નહીં. મા બોલી પિટપાઓ પાણીમાં એનું જોર નહીં ચાલે, અને જો તમે એમ નહીં કરો તો ગાદી બોગો. પછી માની શિખામણ પ્રમાણે વનવાનો વિચાર કરીને તેઓ હરપાળ સાથે રમવા ગયા; રમનાં રમનાં પેલા બોલ્યા બાઈ ચાલે આપણુ નગાવે નાકાવા જઈએ. હરપાળ તેમની સાથે નાકાવા ગયો, અને સર્વે પાણીમાં નાકાવા પડ્યા. ડોક સુધી પાણીમાં ગયા એટલે બે બાઈઓએ હરપાળને ધક્કો માર્યો અને પત્ર દહને ઉમા રહ્યા. હરપાળ જોર કરીને ઉડ્યો અને ઇંદને યાદ કરીને બે બાઈઓને બે હાથમાં ધર્પો. એકની બોલી પકડી ને બીજાનો પત્ર પકડ્યો, ને છેક બેલાન થઈ ગયા ત્યાં સુધી પાણીમાં એ બે જણને અકળાવ્યા, અને અતે જ્યારે સુવા જેવા થઈ ગયા એટલે કિનારે નાખી દહને ચાલી ગયો. થોડી વાર પછી તેઓ શુદ્ધિમાં આવ્યા એટલે થેર પાછા આવ્યા. માએ પૂછ્યું કેમ દીકરા, એને મારી નાંખ્યો કે નહીં ? છોકરા બોલ્યા મારી આવ્યા, મારી આવ્યા શું કરે છે, એ તો સા-હમને બનેને મારી નાંખેના હતા, પણ વળી એના મનમાં કાંઈ સારો વિચાર આવ્યો કે સુકી દીધા ફરીને આવું કામ બનાવીશ નહિં.

એમ કરતે કેટલાંક વરસ વીતી ગયાં પછી, એક વરસમાં ફાગણ માસમાં એમની માએ પાછું છોકરાઓને હરપાળને મારવાનું કહ્યું.

છોકરા બોલ્યા ના મા હમારાથી તો એને મરાય નહિં. એ હમને માકણની માફક પીલી નાખે. પછી માએ બહુ ધમકાવ્યા એટલે તેઓએ હા પાડી. પછી તેમની માએ કહ્યું કે આ હોળીના દિવસ છે માટે તમે તેને દડે રમવાનું કહીને મારા મેહેલની નીચે દડે રમો, અને રમને રમતે જ્યારે તમારો દાવ આવે એટલે દડો ઔરાવત હાથી જે જગાએ આંધેલો છે તે જગા તરફ ફેંકજો. તે ઔરાવત હાથી આગળ લેવા જશે એટલે હાથી તેને માર્યા વિના મુકશે નહિં. કારણ કે શહેરમાં આવતી વખત તેણે તેને બહુ દુઃખ દીધું છે. છોકરા બોલ્યા મા હાથીને તે શું દુઃખ દીધું હશે? માએ કહ્યું બેઠાઓ જ્યારે તે આ શહેરમાં આવ્યો ત્યારે ઔરાવત હાથી ઉપર ત્રણ હાથીનું જોર કરીને બેઠો હતો, તેથી હાથીને તેની સાથે વેર છે માટે જરૂર મારશે. તમે દડો ફેંકશો એટલે હું મેહેલ નીચે ઉતરીને આસ્તે રહીને હાથીને છોડી મુકીશ. આ પ્રમાણે છોકરાઓને સમજાવ્યું એટલે તેઓ બહુ ખુશી થયા અને આ કળા સારી છે એવું ધારીને હરપાળ સાથે રમવાનો નિશ્ચય કરીને તેને બોલાવવા માટે ગયા. હરપાળને આ વાતની કંઈ ગમ નહોતી, તે તો ખુશીથી રમવાને માટે આવ્યો અને રમત શીરૂ કીધી. એક બાજુએ હરપાળ થયો ને એક બાજુએ બે ભાઈ થયા અને હરપાળને પહેલો દાવ આપ્યો. હરપાળે તો તેમને દોડાવી દોડાવી ને બહુ ચક્રવ્યા. તેઓએ પોતાનું બધું જોર અજમાવ્યું તોપણ તેમનો દાવ આવ્યોજ નહીં. અંતે તેઓએ વિનંતી કરી અને કહ્યું કે ભાઈ અમને એક તો દાવ આપ. પછી તેણે દાવ આપ્યો. જેઓ દાવ આપ્યો કે તેઓ બહુ ખુશી થયા, અને પ્રથમજ દડો ઔરાવત હાથીનાં પગ પાસે નાખ્યો. દડો હાથી પાસે ગયો કે લીલાવતી સાંકળ છોડી નાહસી ગઈ. પછી પેલાઓએ કહ્યું ભાઈ દડો લઈ આવ. હરપાળ દડો લેવા ગયો કે હાથીએ તેને ઝાળખ્યો અને તેની સામે થયો. હરપાળે હાથીની સુંદ પકડીને તેને નીચે નાખ્યો. તેના દાંત તોડી નાખ્યા, અને બે પગ જાલીને ચીરી નાખી એક ભાગ બાપની કચેરી તરફ ફેંક્યો અને બીજો ભાગ માના મોહોલ તરફ ફેંક્યો.

જેવો ભાગ કચેરી 'આગળ પડયો કે મોટો અવાજ થયો અને રાજા બપોળિન ચાલ ગયો અને પ્રધાનને પૂછ્યું આ શાનો અવાજ થયો. પ્રધાને કહ્યું માદરાજ ! તમારી લીલાવતીએ દાથી મરાળ્યો. જે દરપાળને અને દાથીને લગાઇ ચાલ કે છાકરાઓ તો બીડીને માના મહેલમાં સરાઇ ગયા, અને જેવા તે મહેલમાં ગયા કે મહેલ આગળ મોટો અવાજ થયો. માએ પૂછ્યું કેમ છાકરાઓ વરસાદ પડે છે કે શું ? માનું આવું બોલવું જોઇને છાકરાઓને રીસ થઇ અને બોલ્યા, 'એ તો તારા બં—એ દાથીને મારી નાખ્યો. અમે ના કહેના હતા પણ તે' માન્યું 'નહીં, અને તારી હટ પ્રમાણે કહ્યું તો તેમાંથી આ ફગ નિકળ્યું. દાથીએ મુઝો અને હમને પણ મારજો. એવી રીતે છાકરાઓએ બધું ધમકાવીને કહ્યું.

એમ કરતાં કરતા આ વાત તો વિસારે પડી. બે વરસ વિત્યાં કે પાછું લીલાવતીએ છાકરાઓને સિખવ્યું, કે તમે દરપાળને મહેલમાં તેડી લાવો અને તેની સાથે મોગટાબાજી રમો. અને એવી સરત બાંધો કે એ સાત વખત દારે તો ગદગાજીશુમાં જઈને એની માનું વેર લઈ આવે, શુરા જોદાઓને મારે અને લીલી પીળી ઘોડીયો લઇ આવે. છાકરાઓ બોલ્યા મા એ તો દારે એવો નથી, અને અમે દારે તો અમારાથી એમાનું કાઇ થાય એમ નથી. એ તો દારે તો વેર લાવે એવો છે, માટે હમે તો કહી એની સાથે હોઠ કરવાના નથી. એની રમવામાં દરપાળ તો મગ્ન રહેતો હતો. આ વખતે એની નવ વરસની ઉંમર હતી અને ઓપતિની એને બીવકુલ મમ નહોતી, કે આ લોકો વારે વારે અને દગાથી તેડી જાય છે. પત્રી આ છાકરાઓ દરપાળને પોતાની માના મહેલમાં રમવાને માટે તેડી લાવ્યા. માએ ઓવારણું લીધું અને બોલી બેટાઓ તમે રમો અને હું જોડું. પછી તેઓએ રમત શીર કીધી. દરપાળ સાત બાજી દારયો. પછી લીલાવતી જે ઉપરથી પ્યાર જતાવતી હતી તે બોલી, જા મારા પિટીયા તું આ નગરનું પાણી ખીંચે તો તારી માને ગધા ગાળ. 'જા તું

સુમરાઓને મારી લીધી પીગાને ઘોડીઓ લેઈ અત્રે આવ. આજથી તારે આ કામ કર્યા વના એક ઘડી પણ આ ગામમા ગુજારની નહી. હરપાળ આવા વચન સાલજતાજ હાથો અને એની મા પામે જાનને કેહવા લાગ્યો કે મા, ઝનાર ! જીવીશુ તો આ નગનું પાણી પીશુ, નહિ તો મારી મા મારા છેલ્લા રામ ગમ છે. માએ પુછ્યું બેટા તને શુ દુઃખ છે, તે તુ મને કેહ છોકરો બોલ્યો ના મા કંઈ દુઃખ નથી. પછી છોકરાએ પોતાની વીતિ માને કહી મા આ વાત સાલજાને ખેદ્યુક્ત થઈ અને બોલી બેટા ત્યા તો તુને મારી નાખજે અને તારાથી સુમરાઓ જીતાશે નહિ. સુમરાઓની મા મકવાસણુ સતિ છે, તે પચ છ ગાઉ દૂરથી આવતા માણસના અભિપ્રાય આગળથી સમજ લે છે, માટે તારાથી કામ બને તેમ નથી તારે માટે સાત વરસ મે વન ભોગવ્યું અને ચાલ બીજા વીસ વરસ તને લેધને ભોય-રામા રહુ અને તુ તે જગાએ જનાનો વિચાર છોડી દે આની રીતે તેની માએ હરપાળને બહુ સમજાવ્યું પણ તે કાંઈ સમજ્યો નહિ અને ઘોડે સ્વાર થઈ ગઢગાજણુ તરફ સરથે.

હવે ગઢગાજણુમા હરપાળનું નામ સાલજે તો એને માર્યા વિના મુકે નહી. ચાલતા ચાલતા ગામ સો ગાઉ દૂર રહ્યું, કે ગોલાઓની પોઠ જતી હતી તેમા તે મળી ગયો અને અતિતનો વેશ લધને તે લોકોને સમજાવ્યું કે જ્યા મુકામ કરો ત્યા ખાડો ખોદી મને માહી દાટીને ઉપર પોઠ નાખજે હવે સો ગાઉ દૂરથી મકવાસણુને સ્વપ્ન આવ્યું કે હરપાળ ગોલાઓના સંગમા પોતાના છોકરાઓને મારવા માટે આવે છે. પછી તેણે સગવે હકિકત સુમરાઓને કહી આ વાત સાલજતાજ પાચસે સુમરાઓ ઘોડેસ્વાર થઈને જ્યા ગોલા લોકોની પોઠ પડેલી છે ત્યા આવ્યા, અને કહ્યું કે હમારો ચોર તમારી પોઠમા છે તે આપો, નીકર બધી પોઠો છુડી લેઈશુ. ગોલાઓ બોલ્યા મહારાજ આ હમારી પોઠા જુઓ, તમારો ચોર હમારી પાસે નથી. સુમરાઓએ સરવે ખેડો ઉકેલીને જોઈ, પણ હરપાળ હાથ લાગે.

નહી. પછી તેઓને ખાતરી થઈ કે આ વાત ખોટી છે અને તેઓ સર્વે પાછા ગયા. તેઓ ગયા એટલે ગોલાઓએ હરપાળને બાહાર કાઢ્યો અને કદયું કે જે તને રાખવાથી આ સુમર લોકોએ હમ્મરી સર્વે પોડો છોડીને બધા ચોખ્ખા વેરી નાખ્યા. હરપાળે ચોખ્ખા વેરેલા જોઈને કદયું કે ચોના નથી, હું તેનો બદલો વાળી આપીશ. પછી તે લોકોએ ઝુઓ હતી તેમ મીની અને સર્વે આમળ આપ્યા. ચાલનાં ચાલનાં ગડગાજ્યુ આવી પોહોઆ. હવે ગડગાજ્યુની ભાગોળે વેતવની નામે નદી વહેતી હતી. નદીમાં છાતી સમાન પાણી હતું તેથી પોડો લેઈને ગધેડાઓથી ઉતરાવ એવું નહોતું. ગોલાઓ તો ગમરાયા. પછી હરપાળે કહ્યું કે તમે ગમરાશે નહીં. તમે એકે એકે સરવે ઝુઓ લેઈ જાઓ એટલે ગધેડાં હું ઉતારી આપીશ. આવા વચન સાંભળીને ગોલાઓ બહુ ખુશી થયા. પછી તેઓ સરવે પોડો સામે પાર લેઈ ગયા અને હરપાળને કહ્યું કે આ ગધેડા ઉતારી આપ. હરપાળે ગધેડાંને જે જે પગ અને માથું પકડીને સામે કિનારે એક પછી એક ફેંકી દીધા. આ પ્રમાણે સરવેને પાર ઉતાર્યા. પછી ગોલાઓ જોડ્યા ભાઈ, તે હમ્મરો પાડ વાળ્યો. હરપાળે કહ્યું જાઓ મારા વિશે કોઈને કેહના નહીં. પછી ગોલાઓ ચાલી ગયા અને હરપાળ તળાવ કિનારે ધરમલાળા હતી તેમાં ઉતર્યો. પછી બીજી રાતે મકવાસજીને સ્વપ્ન આવ્યું કે હરપાળ તળાવ કિનારે આવીને ઉતર્યો છે. મકવાસજી તે બીના પોતાના છોકરાઓને કેહી. છોકરાઓ માની સિખામણુ સાંભળનાંજ ચલાઈ કરીને ધેં ધે કરતાં તળાવ કિનારે હરપાળને મારવા માટે આવ્યા. હરપાળ આ અવાજ સાંભળનાંજ માજીલી થઈને પાણીમાં પડ્યો. તેઓએ આવીને ધર્મશાળા વિગેરે મરવે ઢેકાણે જોઈ પછુ ઠાઈ માણવ નામે દીકું નહિ. પછી તળાવ કિનારે એક બીચાઈ કુતરું જોઈ હતું તેને જોઈને વિચાર્યું કે આ હરપાળ હશે. પછી કુતરાને મારીને તેઓ ચાલી ગયા.

‘દરપાળ પાણીમાંથી નિકળીને નગરમાં પેટા. નગરમાં જઈને કુભારને ઘેર ઉતારે. માંગ્યો, પણ કુંભારે જાણ્યું કે આ દરપાળ છે તેથી તેને ના કહી, અને કહ્યું કે ભાઈ જો સુમરાઓને ખજાર પડે તો માઈ ધરખાર ખોદી નાંખે. દરપાળે કહ્યું ભાઈ તું જ્ઞીશ માં, તને જે નુકસાન થશે તે હું વાળી આપીશ. પછી કુંભારે તેને પોતાની વાસણ પકવવાની ભડી નીચે પુરીને ઉપર ભડી ગોઠવી. રાત પડી એટલે પાછું સુમરાઓની માને સ્વપ્ન આવ્યું કે દરપાળ કુંભારને ત્યાં છે. પછી સવારે માએ તેના પુત્રને કહ્યું કે ખેટા તમારો વેરી નગર વચ્ચે કુંભારને ત્યાં સંતાયો છે, માટે જાઓ શોધ કરો, નીકર તમારા કુળનું નિકંદન કાઢી નાંખશે. જોકશઓ આ વાત સાંભળીને નગારા નિશાન સહિત કુંભારને ત્યાં આવ્યા અને કહ્યું કે કુભાર હમારો ચોર તારે ત્યાં છે, માટે તું હમને આપ, નીકર તારો કાળ આણીશું. કુંભારે કહ્યું મહારાજ, મારે ત્યાં ચોર નથી. તેથી તમને વિસ્વાસ નહી આવતો હોય તો માઈ ધર તથા મારી ભડી વગેરે જે છે તેમાં ચોરાસ કરો. સુમરાઓએ ધર જોયું તથા ભડીના સર્વે વાસણ ભાગી નાખ્યા અને તેમાં પણ જોયું, પણ દરપાળ હાથ લાગ્યો નહી. હવે વડો સુમરો પછાડે રહી ગયો હતો, તે ઉપમાથી હોડીને જેવો તગ્વાર લેવા ગયો કે ઠોકર વાગી અને નખમાંથી લોહી નિકળ્યું. જેવો અંગુઠો સંભાળવા જાય છે કે ખીજ ભાઈઓ આવ્યા અને કહ્યું કે ભાઈ કુંભારને ત્યાં ચોર ચાકર કોઈ નથી પણ સુમરાને રીસ ચઢી કે મા ગાડી રાજ લુકું ખોલે છે. અને વળી અંગુઠો વાગ્યું છે તેથી કોધવમાન થઈને પોતાની માના ઓરડામાં જઈ તેને ખરછી મારીને મારી નાખી. એ વાત દરપાળને કુભારે કહી. દરપાળ બહુ રાજી થયો અને કહ્યું ભાઈ મને બાહાર કાઢ. પછી કુંભારે દરપાળને બાહાર કાઢ્યો અને પોતાને જે નુકસાન થયું હતું તેના બદલે આપવાને માટે તેને કહ્યું. દરપાળે કહ્યું ચીંતા કરીશ મા, તારો બદલો હું વાળી આપીશ.

હવે લીલી અને પીળા ઘોડીઓ વિશે જાણજાણે. તે ઘોડીઓ મનુષ્યનો આદાર કરતી હતી, અને તેમને બોયરામાં રાખી હતી. આમમાં ઘર દીક વારા જાંઘેલા હતા અને સરવેને વારા પ્રમાણે માણસ મોકલવાની ફરજ પડતી હતી. તે એમ કે વરસમાં સરવેને ઘર દીક અંકેકું માણસ આપવું પડતું હતું. હવે જે દાલાડે દરપાળને, બાદાર કાઠ્યો તે દાલાડે કુંભારનો વારો હતો. જપોર થયા એટલે રાખતો સીપાઈ આવ્યો અને માણસ તૈયાર કરવાનો હુકમ કરી ગયો. બીચારા કુંભારને એકજ પુત્ર રહ્યો હતો. આ કુંભારને સાત પુત્ર હતા તેમાં છ પુત્રોનું તો ઘોડીઓથીજ મોત થયું હતું, અને સાતમાનો આજે વારો આવ્યો. સિપાઈનાં વચન સાંભળીને કુંભારના તો હોશ ઊડી ગયા અને પોકેપોક રડવા લાગ્યો.

એટલામાં દરપાળ નગરમાંથી આવ્યો, અને પુછ્યું ભાઈ કેમ રડે છે ? કુંભાર બોલ્યો ભાઈ આજે મારા છોકરાનો ઘોડીઓનો ભક્ષ થવાનો વારો છે, અને મારે આટલો આજ છોકરો છે, તેથી હું રડું છું. બાપી મારે કાંઈ દુઃખ નથી. દરપાળે કહ્યું ભાઈ તું રડીશ નહિ, તારા છોકરાને જલ્દે હું જઈશ. તેથી કુંભારને આનંદ થયો. પછી કુંભાર પાશે ત્રણ ગજ કાપડ મંગાવ્યું તથા અડધો શેર મધ મંગાવ્યું. રાત્રે સિપાઈ સોડવા આવ્યા એટલે ઉપર કહેલો સામાન લઈને તે ગયો. સિપાઈ બોયડું બતાવી ચાલી ગયા અને પોતે બોયરામાં ગયો. જ્યાં સુધી રાત પડી ન હતી અને દરપાળ ગયો ન હતો ત્યાંસુધી કુંભારના મનને તો લેગેલ થતી હતી કે રખેને ના પાડે પણ દરપાળ તો આ કામ માટે આવેલો જ હતો. પોતે બોયરામાં ગયો અને ઘોડીઓ ઉપર હાથ ફેરવીને કહ્યું, હે રાંડો માણસોનો ભક્ષ કરો છો ? ઘોડીઓએ સામુ જોયું કે તેમને જાન થયું કે આ તો ચાપલો માણી છે. પછી તે ત્રણ જણાએ સુખ દુઃખની વાત કરી. દરપાળે વચન માગ્યું કે હું જે કહું તે તમારે કરવું. ઘોડીઓએ ખુશીથી વચન આપ્યું. દરપાળે કહ્યું કે હવે આપણે છઠ્ઠ સભામાં જવાને વરસ એક બાપી

છે, અને આજથી બે માસ ઉપર દસરાનો તહેવાર આવનાર છે, તે દાદાડે હું મારી તકવાર ચલાવીશ, અને તેમાં તમે પણ સામેલ થાઓ. તમે મોહોડેથી માણસનો ભક્ષ કરાજો અને પછવાડે પગથી લાત મારજો. ઘોડીઓએ કહ્યું હીક. પરાંત્રીયું ચયું કે દરપાળે પગે મધ ચોપડયું અને ઉપર પાટા બાંધ્યા. સવાર ચર્ધ એટલે ઢેડો સિપાઇને શેઠને રાજ પ્રેતમાસનાં હાડકાં કાઢી નાખવાને બોંધરામાં જતો તેમ આજ પણ હાડકાં કાઢી નાખવાને માટે આવ્યો. સિપાઇએ જોયું તો ભક્ષ જીવતો છે, તેથી તેને પુછ્યું, અસ્થા તું જીવે છે કે ? ત્યારે દરપાળે બોલ્યો, અસ્થા નામરદ હોય તેનો ભક્ષ જનવર કરે છે, બાકી મરદનો ભક્ષ તો કાઢ કરતું નથી. પછી પોતે બાહાર નિકળ્યો અને ચીટા વચે જઈને બેઠો, ને તેના પગ ઉપર માખિઓ ઉડવા લાગી. લોકો આ વાત સાંભળીને અજાણે જઈ ગયા અને સરવે તેને જોવાને માટે ટોળેટોળાં મળ્યાં. આ ખજર ઢેડાએ તથા સિપાઇએ રાજની કચેરીમાં જણાવી. રાજાએ સાંભળતાંજ એને બોલાવ્યો અને પુછ્યું કે તું કોણ છું ? દરપાળે બોલ્યો કે હું લીલી પીળી ઘોડીઓને ચરાવવાવાળો છું અને માંડ નામ ચાદમીયાં છે. રાજાએ કહ્યું, અસ્થા ચાંદમીયાં જોઈ હમારી ઘોડીઓને ગામમાં ફેરવ. દરપાળે બોલ્યો, ના મહારાજ હમણાં તો મારા પગે વાળા નિકળ્યા છે, તે મટે એટલે ફેરવીશ. પછી રાજાએ દરબારીઓને હુકમ કર્યો કે જાઓ અને હજમને ત્યાં મુકી આવો અને મોદીને હુકમ કરો કે દરરોજ એને માટે ખાવાનું સીધું સામાન વિગેરે પોહોચાડે. દરબારીઓએ રાજાનો હુકમ માન્યો અને હજમને ઘેરે લઈ ગયા તથા મોદીને વરધી આપી. પછી તે હજમને ઘેરે ગયો અને પાટા છોડી નાખ્યા, તથા હજમને તાકીદ કરી કે જો આ વાત કોઈને કહીશ તો તારો ગ્રાણ કાઢી નાખીશ. હજમે આ વાત કોઈને કહી નહિ. એમ કરતે કરતે દસરાનો દિવસ આવ્યો એટલે હજમ સાથે દરપાળે કહેવરાવ્યું કે મહારાજ ચાંદમીયાં સાંભળે થયો છે. રાજાએ કહ્યું એને બોલાવી લાવ.

પછી પોતે કચેરીમાં ગયો એટલે રાજાએ કહ્યું, કેમ હવે ઘોડી ફેરવો. હરપાળ બોલ્યો ના મહારાજ. મારી પાસે સારો પોશાક નથી, માટે મારે માટે પોશાક લાવો અને ફેરવું. રાજાએ પોશાક મંગાવ્યો અને પેહેરવાને માટે આવ્યો. પછી પોતે બે ઘોડીઓને ભોંયરામાંથી બે હાથે પકડીને બાહાર લેઈ આવ્યો અને સરવે પોશાક પેહેરી લીધી ઘોડી ઉપર બેસી તેને બે ત્રણ વાર ફેરવી. સરવે સુમરાઓ લેધને અકિત થયા અને બોલ્યા વાહ ! વાહ ! ચાંદમીયાં ! તે બોલ્યો વાહ ! વાહ ! શું કરે છે ? હચીઆર વિના શોભતું નથી, માટે કોઈ હચીઆર આવો. પછી વડા સુમરાએ પોતાના હાથમાં તરવાર લઈ તે આવી. પોતે તરવાર લેધને પાછો એક બે ચાંદા ફેરવે એટલે પાછા સુમરાઓ બોલ્યા વાહ ! ચાંદમીયાં ! હરપાળ સામે આવીને બોલ્યો, ચાંદમીયાં શું કરે છે ? ચાંદમીયાં તમારો બાપ ! હું તો હરપાળ છું. એમ કહીને પોતે બે તરફથી તરવાર ફેરવી અને સર્વે સુમરાઓને કાપી નાંખ્યા. પછી પોતે ચોરે આવીને બેઠો, અને સાત દીવસ સુધી ગામમાં રહ્યો. પેલા કુંભારને તથા હજમને કહ્યું કે જોમ લુંટાય તેમ લુંટા. પછી સાતમે દિવસે બીજાને ગાદી ઉપર બેસાડીને પોતે ઘોડીએ સહિત પોતાને વતન એટલે કેરકોટમાં આવ્યો. હજમ તથા કુંભાર તો મોટા શ્રીમંત બની ગયા અને વિવિધ તરેહનું સુખ ભોગવવા લાગ્યા.

પોતે સેહરમાં આવ્યો એટલે વધાઈ બોડી કે હરપાળ લીધી પીળા ઘોડીએ લધને આવ્યો છે. રાજા પોતાના લયકર સહિત સામે ગયો અને આનંદભેર તેડી લાવ્યો. ગામમાં પણ જયજયકાર થઈ ગયો. આ વાત સાંભળીને લીલાવતીને ખડું ક્રોધ થયો અને છોકરાઓને કહ્યું કે જાઓ હરપાળને બોલાવી લાવો, એ ફતેહ કરીને આવ્યો છે તે હું એને વધાવી લઉં. લીલાવતીએ બે બોળા સાકરથી બર્ષા, એકમાં ઝેર નાખ્યું, અને બીજામાં એકલી સાકરજ રાખી. હરપાળ આવ્યો એટલે લીલાવતી બોલી, બેટા આ સાકરના બોળા

છે. તેમાંથી એક બોખામાંથી સાકર તું મને ખવરાવે અને બીજામાંથી હું તને ખવરાવું. હરપાળ બોલ્યો, મા એ તો વડુ કરે કે ભાખી કરે; મા દીકરો તે એમ કરતાં હશે ? હરપાળે તો બહુ ના કહી પણ લીલાવતીએ માન્યુ નહી. પછી હરપાળ બોલ્યો, મા બોખા આમ ધર, હું તને ખવરાવું. જોજે મા ! તારા પાપ તું જાણે. મા બોલી, બેટા તારા મનમાં પાપ આવે છે ? તું પણ મારો છોકરો છું. તારામાં અને આ બેમાં કાંઈ ફેર નથી.

લીલાવતીએ બોખા ધર્મો. પછી હરપાળ ખવરાવવા લાગ્યો. લીલાવતી હરપાળનું મનોહર મોં જોઈને ગાંઠી બની ગઈ અને સાકર ખવરાવતી બોખા ભુક્તી ગઈ. હરપાળને કાંઈ બોખાનું લાન રહ્યું નહી, અને તેના મનમાં કાંઈ કષ્ટ હતું નહી, તેથી તે તો ઝેરના બોખામાંથી ખવરાવા લાગ્યો. પાંચ, છ કાંકરા ખાધા, એટલે લીલાવતીને ઝેર ચડ્યું અને ઓઝિંતાની બેશુદ્ધ યધને પૃથ્વી ઉપર પડી અને તરત ગ્રાણી છુટી ગયા. હરપાળ તો ભયભિત થઈ ગયો, અને પાશો લાજ અને શોણ ભીભા રહ્યા હતા તેને પુછ્યું, અસ્થા તમારી માને શુ થયું છે ? પેલા બોલ્યા, ભાઈ એ તો તારે માટે ઝેર લાવી તે તેજેજ ખાધું, એમાં કાંઈ તારો વાંક નથી. પછી પોતે પાછો થેર આવ્યો. આ વખતે તેને બાર વરસ પુરાં થવા આવ્યાં હતાં. હરપાળે તેની માને કહ્યું, મા હું જાઉં છું, આ મારો છેલ્લો જવાર છે. મા બોલી, બેટા હમણા આવ્યો અને એટલામાં ક્યાં જાઉં ? હરપાળ બોલ્યો હું તારો ક્યાંને બેટો ? અને તું મારી ક્યાંની મા ? આ તો ઇંદના આપથી તારે પેટે અવતાર લીધો હતો. એમ કહીને પોતે મેહલમાં જઈને સુઈ રહ્યા. અર્ધ રાત્રે ગ્રાણી છુટી તેણે ઇંદ્રપુરી જઈને વાસ કર્યો.

ગંજરાં મારૂં.

જે ઉપવન વિગે ગિરિ અરણ્ય અરતાં સોર,
 તે નાદથી નવ જણાય તમરીતણાં સ્વર ઘોર.
 નિરંતર ગિરિનણે અરણ્યે, તરવર સિંચાય,
 નવાં પશ્વવ સદા જોમાં, તેથી મહા શીતળ વાયુ
 વાયુ વાતો સરિં સરોવર, અણુ શીત સંબંધ;
 કલ્હાર કલિકા કમલ મધ્યે, પરાગ વેદતો મધ્ય.
 હરિત તુલુ ધરણીવિગે, દીસતી શીથી આપ;
 વનવાસી સદુ તે માટ શીતળ, ન લાગે સંતાપ.
 અગાધ જલ સરિતા ભરી, જે પાસ તે છલકાપ;
 બેઠી તટના તર તુલ્યાંકુર, તે સેજમાં સિંચાય.
 સર્વદા શીતળતા હવી, રવિ ન રોગે રસ સાર;
 સર્વદા પૃથિવી સરસ તુલ, શું ભણું વનેવિહાર.
 ચાંદિશે કુલ્યાં વાટિકા, વનમાં બોલેછે મોર;
 કોંમલ કુંજે અમર શુંજે, વળી પક્ષી કરતાં સોર.

એવી વાદીમાંથી પ્રાતઃકાળને સમયે, સૂર્યોદય થતાં પેહેલાં,
 પૂર્વ દિશાના આસમાનપર લાલ રંગ છવાઇ ગયો છે, તેવામાં ઘોડાને
 નમાવના કોઈ જે સ્વાર આત્મા જાય છે. તેમણે સકેત પશુ ઉઘો
 પોશાક પેહેર્યો છે, માથે મંડીળ રહી મયાં છે, અને કેડે કટાર લટકે
 છે. તેઓ માહો માહે વાતચીત કરતા અંપાધકને માર્ગે વજ્રા જાય
 છે. તેમને રસ્તામાં એક ઝોળગાણી (ટીડી) સામી મળી તેણે મોં આડી
 સાવણી ધરી, તે જોઈને એક જણે તેને દરબારમાં બોલાવી. આમ
 કરવાનું કારણ પુછ્યું:

હવે ચડી રાત્રે સંચર્યાં તે અતિ પ્રાતઃકાળ,
 મુખ આગળ દીડી સનમાજની, આડી ધરી અંડાળ:

રાજા કહે, સાચું વદે, રખે જીકું જોલે રંડ,
સાચું કહેતાં ઘટે તેવો, હમે દમશું દંડ.

ત્યારે ઝોળગાણી જવાબ આપે છે કે—

રાજા સાચુ કહેતામાં તમે કોપશો, દેશો વાંસામાં ધાય;
ન્યારે પુછોછો તો સાંલજો, પછે તેવો કરજો ન્યાય.
ત્યારે ચંડાળણી વાણી વદે, સાંલજો તમે માહારાજ;
પ્રાતઃ સમે મુખ જોવું નહિં, જાણી કીધી મેં લાજ.
વાંણે રાજા જોવું નહિં, તે વાંઝીઆનું વદન;
કાંઈ નથી તમને છોકરું, માટે ધરી સન્માર્જન.

રાજા શમજીને ચુપ રહી ગયો અને રીસ ઉતારી સિપાઈ પાસે
ક્રોધાવના ચોખ્ખાની ગાંસડી ઝોળગાણીને બંધાવી આપીને કાઢાડી મેલી.
ઝોળગાણી ચોખ્ખા લેધને ખુશી થઈ. ન્યારે ઘેર આવી, ત્યારે ઝોળ-
ગાણીએ પુછ્યું કે આટલા બધા ચોખ્ખા ક્યાંથી લાવી ? ઝોળગાણીએ
અથથી તે છતી સુધી હકીકત કહી. તેના ધણી જોલ્યો કે રાજા
વાંઝીઓ છે તેના ચોખ્ખા શા ખપના ? વાંઝીઆનું અન્ન કેમ ખવાય ?
ઝોળગાણી કહે, આપું શેહેર તો રાજાનું અન્ન ખાયછે ત્યારે
આપણે કંઈ મોટા કે ના ખાઈએ ? ઝોળગાણી જોલ્યો, અણસમજી
ખાતા હશે, પણ સમજી તો ખાય નહી; ને તેનું પારખું લેવું હોય તો
આપણાં ઘરમાંથી કોદરા લરડી તેમાંથી કોદરી કાઢી રાજાના ચોખ્ખા
સાથે મેળવી તું ચકલાંને નાંખી જો. પછી ઝોળગાણીએ તેમ કહ્યું,
ત્યારે ચકલાં કોદરી વીણી ખાઈ ગયાં અને ચોખ્ખા પડ્યા રેહેવા દીધા.
ઝોળગાણી ઝખાવાંણી તે ચોખ્ખાની ગાંસડી બાંધની દરબારમાં નાંખી
આવી, કે માહારાજ ! ચકલીએ તમારું અન્ન ખાતાં નથી, ત્યારે
અમારાથી તે કેમ ખવાય ?

ઝોળગાણીનાં આવાં વેણ સાંલજીને રાજાનું મન બદલુ દુઝ્યું કે
ન્યારે ઝોળગાણી સરખી મારાં વાંઝીઆપણાની આટલી પ્રસંસા
કરેછે, ત્યારે બીજી વરણ તો શું કહેતી હશે ! તેને સાત રાણીઓ

હતી, તેમને અંતઃપુરમાં જઈને રાજાએ વિતક કહી જણાવી. રાજાની વાત સાંભળી વડી રાણી બોલી—રાજા ધરવર પાસે જઈને પૂત્ર માગો, તમને એક મેંલુ લાગેછે તે હમને દસ ગણું સાલેછે:

પૂત્ર વિના ધન શા કામનું, તમે વિચારી જુઓ મન માંહે,
'પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તેનો માન ન પામે ક્યાંહે.

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તેનો આશિઆજો અવનાર;

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તેને માને નહીં ભરધાર.

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તેના પરવશ ચડ્યા પ્રાણ;

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તેનું જીવું વધા જાણ.

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, દીસે રણમાં જેવો તાડ;

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તે કોને ધડાવે લાડ.

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તે સૌના આદાં જોય;

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તે ખુણે બેસીને રાય.

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તેની સદા ચુની સોડ;

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તે કથાર્યા બાંધે મોડ.

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તેને સાંસરી રમસાન;

પૂત્ર વિનાની જે માનિની, તેને મૈયરમાં નહીં માન.

રજાએતો મળાએ પિયુગા, લાજે વજુસે કાજ,

મા બાપ પાસે છોકરાંને, માંગતાં સેતી લાજ ?

નિચના મેણાથી રાજા ધરમો આવ્યો ત્યારે રાણીએ પણ તેને જાંપવા દીધો નહી, ત્યારે તેણે હવે એક વાર વનમાં જઈને તપ આદરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેથી પ્રધાનને રાજપાટ ઝૂંપી વનકુળ પરિધાન કર્યાં. તેની પ્રજાએ તેને ધણો સમજાવ્યો પણ તે એકનો બે થયો નહી, તેથી સર્વ કોઈ તેને વચાવી માહા શોકથી પાછા ફર્યા.

રાત્ર દિવસ ચાલ ચાલ કરનાં કેટલાક દિવસે તે એક અધોર રાત્રમાં આવી પોંચ્યો. ત્યાં એક શીવનું મંદીર જોયું તેથી ત્યાંજ દંડ આસન વાળી તપ કરવાને બેઠો. એમ કરતાં એકાગ્રચિતે તપ કરનાં બાર

પસંસ વિતી ગયાં, પણ માહાદેવ કાંઈ પ્રસન્ન થયા નહિ. એવામા બે પીંઢારા શિકારી શિકારની કાચલીઓ ખભે બરાવીને જ્યાં રાત્રી બેઠો છે તે બણી આવી ચઢ્યા. ગજને જોઈને તેમની નજર બગડી, તેથી મારીને તેનો ઘોડો વિગેરે હુંડી લેવાનો ઈરાદો કર્યો. પણ જેવા શિકારી રાત્રીની પાસે આવ્યા અને તેની સામું જોઈ તો તેના તેજથી તેઓ અંતઃક્રમ ગયા અને ષઢ થઈને ઉભા. તેમને જોઈને રાત્રી બોલ્યો, કેમ આવ્યા હતા તે ઉભા કેમ રહ્યા છો? શિકારીઓ રાત્રીનું આવું બોલવું સાંભળીને નખળા થઈ ગયા અને વિચાર્યું કે માને ન માને આ કાંઈ દેવતા જણાય છે, કારણ આપણી મનોવૃત્તિ એ કળા ગયો. તેથી પોતાનો સ્વાર્થ ભુલી જઈ દાસ જોડાને પુછ્યું કે મહા-ગજ, આ જગલમા તમે કેમ બેઠા છો ? રાત્રીએ પોતાની હકીકત યથાસ્થિત કહી સંભળાવી. શિકારીઓને પેટે પણ કાંઈ ફરજન ન હતું, તેથી તેઓ પણ પુત્ર પ્રાપ્તિને અર્થે શિવસેવન કરવાને તત્પર થઈ ત્યાંજ ધ્યાન લગાડીને બેઠા.

એક દિવસ અને બીજા દિવસ સુધી તો તેઓ ભુખ્યા રહ્યા, પણ જ્યાં ત્રીજો દિવસ થયો એટલે તેમના મન વિવિધ થયા, ને બક્ષની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ. તેથી ઝાળાઓમાનું બક્ષ કાઢીને તે માહાદેવની જળાધારી ઉપર મુકી કાપવા તયારી કરી. તેઓ શિકાર કાપે એટલે તો જળાધારી લોહીમા રેલ છેલ થઈ જાય. આ બ્રહ્માચારી માહાદેવે વ્યાકુળ થઈને તેમને દરશન દીધા. પત્રી જોગીનો વેશ લઈ શિકારીઓના સામા આવીને કહ્યું કે બેઠા ! હું તમારી સેવાથી પ્રસન્ન થઈ તમને વરદાન આપવા આવ્યો છું. કહો શું જોઈએ છે ? તેઓએ શીવને શાષ્ટાંગ દંડવત કરી કહ્યું કે હમારે પુત્ર નથી, તે પુત્ર આપો. ત્યારે માહાદેવે શિકારીઓને કહ્યું કે જાઓ તમને અકેકો પુત્ર થશે. પત્રી શિકારીઓ વચન લઈને ધર તરફ ચાલતા થયા. હવે રાત્રી જસા જમ આ બનાવથી વિચારે પડ્યો કે જુઓ કરમની ગતિ ! બાર વરસ થયા મને અહીં જુખ તરસ વેડતા, પણ મારી સેવના તો

અદ્વૈત ! માદેવે મને કાંઈ આપ્યું નહીં. ચંડાલોને બે દિવસમાં જ આવાં નીચ કરમથી માદેવે પ્રસન્ન થઈ પુત્ર આપ્યા; માટે એમ કરવા વિના માઈ પણ કામ ચનાર નથી. આ વિચારથી તેજે કમળ પુત્ર કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. સ્નાનાદિક કરી શુદ્ધ થઈને મધ્ય રાત્રે તરવાર હાથમાં લઈને કમળ પુત્ર કરવાને તે ઊંઘે મસ્તક ટીંગાવ્યો. સારે માદેવે હાં: હાં: કરીને તેને અટકાવ્યો. “માગ, ને માગે ની આપું.” માદેવના આવાં વચન સાંભળીને રાત્રીએ દેવને દંડવત કીધા. પછી પૂજ્યું, માહારાજ ! આ કેવો અન્યાય ! હું બાર વરસથી ધ્યાન દઈ બેઠો છું તો મને આજ પ્રમત્ત થયા, ને પેલા ચંડાલોને બે દિવસમાં દરશન દેખેને પુત્ર આપ્યા ! મદાદેવ બોલ્યા, રાજા, તેમનાં કર્મ પ્રમાણે તેમને પુત્ર આપ્યા; તારી સેવા પ્રમાણે તને આપીશ. જેમ જાણમાં કાઠી ઉત્પન્ન થઈને ત્રીજે દિવસે મરી જાય છે તેમ મેં એઓને પુત્ર આપ્યા તે કાઠી માદેવ સુકાઈ મરી જશે. તને પુત્ર જોઈએ છે તો—જો જિપર.” જોનાજ એક આત્મ-વૃક્ષ દેખાઈ. તે જિપર માદાદેવે ડાહ્યા માર્યો કે ‘સાન ફળ નીચે પડ્યાં. તે લઈને દરેક રાણીને જાલ ગોટલા સહિત અંકેક ફળ ખવડાવવાની આજ્ઞા કરી ને કહ્યું, “આથી તને સાત પુત્ર થશે !” મદાદેવ પછી અંતરધ્યાન થયા, ને રાજા પોતાને દેશ ગયો.

રાજા વરદાન લઈને આવ્યો, નમરના લોકે મળીને વધાવ્યો;

સભા બરીને ત્યાં બેઠો રાય, અગે ઉઘટ તેને નવ માય.

પંડીતો બોલાવી સમુદ્ધર્તે રાજાને પુનઃ પટાભિષેક કર્યો.

રાજાને સાત રાણીઓમાં એક અણુમાનિતી હતી તેથી બીજે દિવસે પોતાના રંગમેહેલમાં જઈ માનિતી રાણીઓને બોલાવીને છ કેરી આપી, ને સાતમી પોતે રાખી. અણુમાનિતીને આપી નહીં. રાણીઓએ આધી; પણ માનિતીએ એટલે લાડમાં લોલેલી તેથી છોડાં ગોટલા મેહેલની બાહાર ફેંકીઈ દીધા. અણુમાનિતી રાણી દંભાવતીએ પોતાની દાસીને બોલાવીને કહ્યું કે, રાજાજી બાર વરસે પાછા ફરવા છે, તે

કાંઈ પણ નવિન પદાર્થ લાખ્યા દરો, તેથી જા, માનિતીઓના મેહેલ
આગળ જઈને જો, કાંઈ નિશાની પડી હશે. દારીએ ત્યા જઈ આમ-
તેમ નજર ફેરવતા ફેરીના બાલ જોટયા દીગ. આ દલાડામા આખાને
પાદડા પણ હોએ નહિ, તો ફેરી ક્યાથી ? માટે તેજ નવિન જાણી,
દારી બાલ જોટયા વીણી લઈ રાણીને આપ્યા. રાણીએ વિચાર્યું કે
'જોટયા તો જોટયા !' ઈશ્વરની પ્રસાદી જોટયા પણ ક્યાથી ? પુણ્ય
ભાગ્ય હોય તોજ દેવના પ્રસાદની ગજ ટણ મળે ! રાણીએ તો નાકી
ધોળને શુદ્ધ મને બાલ જોટયાને વાગીને પીવા સાર તેની રાખ તૈયાર
કરી. પછી દુશ્મારના એક વૃદ્ધ વિશ્વાસુ કામદારને બોલાવે, તેની
હાજુર પોતે મોઝે શણગાર મળેને રાખથી ભરેલું સોનાનું તામડું
લઈ જાતી.

ચંદ્રમા સુગજ તમને વીનવું રે,
મારી સામેરી પુગ્ગે સાખરે—મારી
અણુરે માનિતી જોને હું ફરીરે,
મારી લજ્યા ભલેરી રાખરે—મારી
રાજા મ્હોલેરે નથી આવન રે,
મને કુડી ચઢાવમે આજરે—મને કુડી
પિતા રે વના જોને પૂત્ર કીધોરે,
એમ આપશે મુજને ગાજરે—એમ
કૃણના કામદાર તમને વીનવું રે,
મારી ભલેરી પુરજો સાખરે—મારી

તમે કામદારની વિદ્યમાનમા અને ચંદ્ર સુર્યની પ્રત્યક્ષ આ હું પાન
ઠડ છું હવે મારી લાજ તમારે હાથ છે હે ઇશ્વર ! આ તારી પ્રસાદી
હું ખરા ભાવથી પીજી છું માટે મારી લાજનો રક્ષક તું છે એવી
પ્રાર્થના કરી પોતે તાસલું મોટે માટીને રાખ પીધી, ને બાકીની બચી
તે પોતાની કાળા ઘોડીને પાછા જ ગાણીઓ, દલાવતી ને ઘોડી-એ
સર્વેને સાથેજ ગર્ભ રજા જ્યા નન માસ પુરા થયા ન થયા એટલે

સાથે રાણીઓને પેઠ પૂત્ર જન્મ્યા. માદાદેવજીની આરા તોડી તેથી કુળની પ્રાપ્તિ તો થઈ, પણ જ માનિની રાણીઓને પેટે કંઈગા પુત્રો અવતર્યા. કાઈ કાન-દુટ્ટો, કાઈ મોં-વાંકા, કાઈ પાંગલો, કાઈ ખુદવાલો, પણ જમાંથી કાઈ ખોડદિલ મળેજ નહિ. દંભાવતીને કરી નહિ મળ્યાથી તેણે પ્રેમ પૂર્વક પ્રસાદી છોડ્યું ખાધું, તેથી તેના ઉપર ઇશ્વરે પ્રસન્ન થઈને તેને કંઈપં કુંવર આપ્યો. જ્યે રાણીઓને સાથે પૂત્ર થવાની વધામણી રાજાને ગર્ભ એટલે રાજા દરખ પામ્યો ને આખા શેઠશ્રમાં વધાર્થ વહેંચી. દંભાવતીના પુત્રની તો કાઠિને ખરૂં પડીજ નહિ. સવાર થઈ એટલે રાણીએ પોતાના કુળના જોડીને પૂત્રના જન્માક્ષર કરાવવા માટે ઘસી પાસે બોલાવી મંગાવ્યો. જોડી આખા ત્યારે રાણી બોલી:

કુહો.

કુલના જોડીરે હું તમને વિનવું રે,
હું તો તમથી નાનેરી લાગું બેનરે—હું તો.
જનમોત્રિરે કરજો તમે જોધનેરે,
જન્મ્યો ॥ કુંવર માજમ રેનરે—જન્મ્યો છે.
કાએરે નબેનરે કુંવર અવતર્યોરે,
તમે પાકેર કરજોની કામરે—તમે.
ધરિણી ધુજે એના તેજથીરે,
માટે તેવું ધારજો કુંવરનું નામરે—માટે.

પછી જોડીએ કુંડળા મુકી મદ તપાસીને નીચે પ્રમાણે બોલ્યા:—

સારે નક્ષત્રે કુંવર અવતર્યોરે,
એતો રાખે કાંધ પિતાનો નામરે—એતો
ધરિણી ધુજે એના તેજથીરે,
ને રાખશે અવીચલ નામરે—ને
જોરે કરી એતો સૈને જીતશેરે,
ભરશે એતો મોટા સાથે હામરે—ભરશે

જગદિશ્વર કરશે એની સાબતારે,
પાડો ગજરો માર એનું નામરે, પાડો.

રાણિની આગાથી દાગીઓએ બેસીને મોતીથી વધાઈને એક
ચાળ ભરી રત્ન આપ્યાં, ને પગે લાગી વિદાય કર્યાં. દંભાવતીએ
ભાટ ભરેલા વગેરે માગણુ જાતને બહુ પુન્ય દાન કર્યું. અદાર
સુદિના થયા એટલે કાળી ઘોડીને પણ કોઈ અયોગીક બહેરો અવ-
તર્યો. ગજરોમાર દીનપર દીન વધતો જાય છે. અને ઘોડો પણ
વધતો જાય છે. કુંવર સાત વરસનો થયો એટલે રાણિએ તેને ધરની
અંદર લણાવવા માંડ્યું. સાત વરસમા કોઈ દિવસ રાણિએ પુત્રને
નિચે ઉતાર્યો નહોતો. રાણિએ પુત્રને લણાવી સર્વ કળામા સંપૂર્ણ
કર્યો. માનિતીઓના કુંવરો સાત વર્ષના થયા, ત્યારે એક દિવસ
રાજાએ તેમને કચેરીમા બોલાવ્યા. કુંવરો કદરૂપા એટલે આવતાજ
માહોમાહે સભામા હસવું ચાલ્યું. તેઓ આવી રાજા પાસે બેઠા
એટલે તમામ સભા લજવાઈ ગઈ એ પ્રમાણે છ જણના સભામા
આવ્યાથી મહાનું મન દરેરાજ ખાટું થઈ હવું. ગજરામારને
દશેક વર્ષ થયા, ત્યારે એક દિવસ તેને રાજા ચિન્હ ધારણ
કરવાની મંરજ થઈ, અને પ્રથમ મા પાસે તેણે ઘોડો માગ્યો.
માએ કહ્યું, બેટા તારો બાપ ગળ છે, પણ હું તો મારા
ભાઈઓનું અન્ન ખાઈને દાહાડા કાઢું છું. તારો બાપ તો બદામ
પણ આપતો નથી, ત્યારે ઘોડો તે હું ક્યાથી લાવું ? કુંવરે ઘણી
જક લીધી, ત્યારે માએ કહ્યું કે જા, આપણા બોયરામા કાળી ઘોડી
છે, તેને તારા જન્મનો એક બહેરો થયો છે, તે લે. બોયરાનું મો
બંધ છે, તે ઉઘડતું નથી, ઉપલી રાખ્યા બહુ વજનદાર છે, માટે
કોઈનાથી જીયકાતી નથી. તોયે કુંવરે માને કહ્યું કે તું મને દેખાડ !
હું તે ઉપાડું. કુંવરને રાણીએ જમને જનાવ્યું, ત્યારે કુંવરે પોતાની
આમળા કાપીને લોહીનો જાટો નાખી પથર ખસેડ્યો, ને ઘોડો
આહાર લાવ્યો.

પછી કુંવર અસ્વાર થઇને બાદારનિકજ્યો દૂરતો દૂરતો રાજ-
મેહેલ આગળ આવ્યો, તો પ્રધાન બારીએ ઉભો હતો, તે કુંવરને
જોઇને છક થઇ ગયો કે આવો કાણુ તેજસ્વિ પુરુષ છે. એ જો
ક્ષત્રી દશે તો રાજ્ય લેશે અને વાણિજ્યો દશે તો માઈ પ્રધાનવર્દ
સાધ લેશે, માટે ચોકશી કરવી. એમ વિચારીને તે નિચે તજવીજ
કરવાને આવ્યો. જોય છે તો:

કસબી મંડીળ માથે બાધુરે,
કાંધ શીરપેચનો ઝગકાટરે,—કાંધ.
કાગીરે તોરા માહે શોભતારે,
જેમાં મોતી મણીનો ઝગકાટરે,—જેમાં.

જરકસીરે જામો પેરિયારે,
માહી ઝાઝેરા ઝગકે તારે,—માંહી.
હીરાજીનીરે દંડે હારે,
તેની શોભા તણો નહીં પારે,—તેની.

કસીરે કમર સેધા બાંધીઆરે,
પેહરી છે રેશમી મુરવાળરે,—પેરી.
કનકે કટિ મેખલા કેઝમારે,
તેમાં લટકે તરવારે,—તેમાં.

શોભેરે કેડે કટારી વાંકડીરે,
દિસે છે તે તો નાનેરૂં બાળરે—દિમે.
હાથમાં ઝાળી છે જમર બાળડીરે,
ખળે દગકતી છે દાળરે.—ખળે.

અતર ખસજોઇ નાખી શીરમારે,
ઝોલી છુટા મુક્યા છે કેશરે,—ઝોલી.
ઝેવોરે લટકાવો દેખી વેશનેરે,
ચયો માનિનીને મન કવેશરે—માહી.

કાન કુવરે પ્રગટયા માર છરે,
જાણે તેજ તણે અંબારરે,—જાણે
પ્રધાનાદિએ આવી જેને વિનવ્યારે,
કેમ પધાર્યા ઠાકાર આ હામરે—કે.

કુવરે કહ્યું કે હું ચંપાધડનો રાજા જાસાજામની હંભાવતી
રાણીનો પાટરી કુવર છું. મારું નામ ગજરા માર છે. રાજાને ખબર
નથી માટે હું જઈને રાજાને જાણ કર. કુવરનું બોલવું સાંભળતાંજ
તેના સામું પ્રધાન જોઈજ રહ્યા. પછી કચેરીમાં જઈને તેણે વિનય
પૂર્વક રાજાને પુછ્યું માહારાજ, તમારે કેટલા પુત્ર ? જ કે સાત ?
રાજા બોલ્યો, ગાંડા હું શું પુછેજ ? ડાહી માનો દીકરા વાણિએ
અડધો ગાડોજ હોય; મારે જ છોકરા છે તે હું જાણતો નથી ?
પ્રધાન બોલ્યો, માહારાજ ! જ જ શું કરો છો ? સાતમી અણુ-
માનિતી હંભાવતીને એક સુધ જોવા પુત્ર છે, તેને જાનો રાખ્યો છે
ને ? તે છયનાં રાજપાટ ખુંચી લે તેવો છે. પ્રધાનનું આવું બોલવું
સાંભળીને રાજા એકદમ ક્રોધાગ્રસ્ત થઈને બોલ્યો, હું બાર
વરસથી તો તેને મેહેલે ગયો નથી, તો એને પુત્ર કયાથી ? શું !
એણે મને કશુંક લગાડ્યું કે ? એમ કહીને પોતે એકદમ તરવાર
લેઈને રાણીને મોહોલે ગયો. જુદો કામદાર બેઠો હતો તેને લેમેલ
ચર્ચ ગઈ, અને વિચારવા લાગ્યો કે રાણિએ મારી હજુરમાં આ
કામ કર્યું છે અને જો તે રાણિને મારશે, તો મને સ્ત્રિ લાયા લાગશે.
પછી પોતે પણ રાજા પછવાડે શાક્ષિ પુરવા સાથે હંભાવતીને મોહોલે
ગયો. રાજાએ જઈને પુછ્યું “ બોલ રા-પુત્ર કયાથી લાવી ? ”
રાણિએ સર્વ ધીના કહી અને કામદાર સમક્ષ શાક્ષિ પુરી તેથી
રાજા રંજન ચર્ચ ગયો, અને આખા રોહંરમા સાકર વેદેચી અને
વધાઈ પોકરાવી ગામમાં ઝોમ્મવ મનાવ્યો. પછી સભામાં લઈ
જઈ કુવરને પોતાની માદી ખસેડી તે ઉપર બેસાડ્યો. કુવર
ધણો હુશિઆર છે તેથી માનિતી રાણિએને અદેખાઈ ચર્ચ, અને

તેના ઉપર બહુ અઘાની યુક્તિઓ કરવા લાગી. પરંતુ રામની મરજી આગળ કોનાથી બોલાય ? આઠ દિવસ કચેરીમાં આવ્યો કે કુંવરે તો પ્રધાનને દેશની ઉપજ નિપજ વગેરે પરપુષ્ક કરવા માંડી, તે જોઈ પ્રધાને વિચાર્યું જે હજુરતો એ ગાદીએ બેઠો નથી ને આટલી પંચાત કરે છે, તો ગાદીએ બેસશે ત્યારે તો હજારો વર્ષનો હીસાબ માગશે, અને હમારાં કુટુંબ સહવર્તમાનને યજ્ઞોએ ઘાટે એને! આગળથી ઘાટ ધડવો. સવારમાં રાજ કચેરીમાં બેઠો ને મેહેલમાં એકલી માનિની રાણીઓ છે તે દરમ્યાન પ્રધાન ત્યાં ગયો અને કહ્યું કે અણુમાનિતીનો છોકરો આજથી અડધી ગાદી ઉપર બેસે છે, તો કાલે આખી ગાદી ઉપર બેસશે. પછી તમારે તો ઐનું આપ્યું ખાતું પડવાનું અને તમારા કુંવરો જીખ માગીને મરશે, માટે કાંઈ ઉપાય કરો. રાણીઓએ કહ્યું કે કાંઈ બતાવો. એ મરે અને હમારામાંથી કોઈને માથે નહીં આવે તો હમે તમને અતુલ ધન આપીશું, તથા વંશપરંપરા તમારી પ્રધાનવડી કાયમ રાખીશું. પ્રધાને કહ્યું હીક. આજે હું તમને મક્કવાને સાર, ગજરાને મોકલીશ અને એ તમને મગાને જાય, એટલે તમારાં વસ્ત્ર ફાટી હાર તોડી મોતી વેરી નાખજો, અને પલંગપર કોડી બાંગીને હીકરાં પાથરીને સુજો, અને દાસીઓને ફરિયાદ ! ફરિયાદ ! કરતી કચેરીમાં મોકલજો. રાજ તમારી પાસે આવે એટલે કેહેજો કે મદારાજ, તમારા કુંવરે તો હમારી આજરૂ લીધી, ને હાડકાં સુરો કર્યાં !

ખીજે દિવસે ગજરામાફ પોતાનાં જાપની કચેરીમાં ગયો ને ત્યાંથી ઉઠ્યો કે પ્રધાને પાછળ જઈને કહ્યું કે કુંવર તમારી માતાઓને તમે મર્યા નથી, તેથી કુખર્ચ લેવાને રાણીઓ બોલાવે છે. ઉમંગ બેર ગજરો પોતાની છ માઓને મક્કવા ગયો. તે એક બાલુથી મોહલમાં પેડો કે ખીજ બાલુથી શીતુરી દાસિઓ દરબારમાં મઠ. થોડીક વાર વાતચીત કરીને રાણી તથા દાસીઓએ એકદમ કલ્પાંત કરવા માંડ્યું જે જોઈ ગજરો તો આશ્ચર્ય થઈને ઉભો.

તેવામાં પેલે પાસ છુટે ચોટલે, રડતી કકળતી ઘાલરી થએલી, ફરી-
આદ ! ફરીઆદ ! પોકારતી બે ચાર દાસીયો આવી રાજસભામાં
પ્રાપ્ત થઈ. તેઓ પોતાના કેશ તોડે છે, પૃથ્વી પર પછાડા ખાય છે,
ચત્વની બ્રાંતી નથી અને વારે ઘડીએ બાણે ગભરાઈને આસપાસ
બાય છે ને રડાપીટ કરે છે. રાજ પણ આ બનાવ જોઈને મુંઝમુંઝ
જતી ગયો. પુછે તેનો કોઈ જવાબ આપતું નથી. ફક્ત ફરિયાદ !
ફરિયાદ ! ફરી જુઓ પાડે છે, અને કંઈપાંન કરે છે ! આવી રીતનું
ધાધણ ધોયે દિવસે અને વળી લર કચેરીમાં પોતાની રૂબરૂ થતું
જોઈને રાજના ડોળા કાટયા. તે કોપાયમાન થઈ નાગી તરવાર
હાથમાં ઝાલીને એકદમ બરાડી ઉડ્યો, “સંખડીઓ ! આ શું
કૃત્રીમ છે ! બોલો ઝટ ! નહીંતર આ માથા વનાના ધડ થયાં !”
બયને મારે જરા શીવર નરમ પડ્યું અને તેમાની એક વૃદ્ધ રાજની
સામે હાથ જોડીને ગદગદ કહે “માર ! ગજરામાર !” એટલુંજ
બોલી રહી ગઈ ને પાછું ઢીંગાણું મચાવ્યું. એટલામાં રાજ ચક્ષુ
ચઢાવી બોલ્યો, ગજરા મારએ શુ કીધું !” એક દામીએ જવાબ
વાળ્યો, “રાણીબાની લાજ !” ઉતર સાલગળાજ રાજના નેણમાંથી
અગન અને મોંમાંથી બાણ વરસવા લાગ્યા. કોધનો મારયો હાંફો
ફાંફો બની ગયો. કચેરી તણને તે જનાનાને માર્ગે ધસ્યો ગયો,
તેવામા જનાનાની દેવડાની બાહાર નિકળતા તેણે મારને ઠૂરથી જોયો.
તેણે સિંહની પેરે ગર્જના કરી મારને કહ્યું ‘ઉભો રહે !.ઉભો રહે
ચોર ! હવે તું મારે હાથથી ઉગરનાર નથી.” મારને તો આશ્ચર્ય
હાથું કે આ તે શું કેહેવાય ! પણ જને હિમતવાન એટલે પોતે
સાવધ થઈ મેરની મારક ઉભો. રાજ ધસમસ્યો. શસ્ત્ર ટાલાડી મારને
ઝબે કરવા આવ્યો. પણ તેના નુરથી લેવાયો. એક શબ્દ બોલ્યો
નહિં. ઇસારાથી બીજા પચાસ જોદાએ તેને ઘેરો લીધો. તેમનો
નાયક આગળ વધી આવીને કોધથી બોલ્યો, “માર, તું તો રાજનો
રુનેગાર છું ને હમારો જધવો થયો છું ને હવે તને મોતની સજા

યશે. માટે આજ મારી સાથે. જોદા સામે તું બાળકનું બળ કેટલું ? માટે બાપા, બાળકાર કરાવીશ માં !” આ સાંભળતાં ક્રોધ કરીને માર જાણે મારતા-માજગ દેખાવવા લાગ્યો. નાયક મનમાં ઓશ-કાથો કે આ કોઈ જેવો તેવો પુરુષ નથી, જે હમારી આમન્યા રહે. એવો વિચાર કરે છે એટલામાં ગજરા માર જોત્યો, “ શુનેગાર ! કોણનો ! સાને સાર સજન ! મોતની ! શું કારણ ! જોયું આ સત્ત !” એમ કહીને તરવાર આન બાહાર કાઢાડીને દેખાડી.

તેઓ આમન સામન એ પ્રમાણે તકરાર કરે છે એટલામાં રાજ અંતઃપુરમાં બંધને લુએ શું ? એવામાં પોતાની ચાર રાણીઓ ફરીયાદ ! ફરીયાદ ! કરતી આવીને ચરણ આગળ પડી રૂદન કરતી, બાળ પીંખતી, નિશ્વાસ મુકતી, જમીનપર ટળવળરા લાગી. વચ્ચતું કે અક્ષકારનું કાંઈને ભાન નથી. તેથી વિનય અને મર્યાદા પણ ધ્રુમ થઈ ગયાં છે. રાજપુત્રો પણ તેમનો બોજનનો વેળ પડી ગયાથી રડવા અને જરાડવા લાગ્યા.

રાણીઓ ઉપર રાજનો પ્રેમ ધણોજ, તેથી તે નરમાસથી પણ ક્રોધથી જોત્યો-“ પ્રાણ સખીયો હો ! સાવધ ચાઓ અને મારી આગળ નિવેદન કરો કે તમને આટલું દુખ ઉત્પન્ન કરનાર કોણ અભાગ્યો પ્રાણી પોતાનું મોત મુડીમા લઈને લમે છે. સતિઓ ! પવને કે સુરયે કદાચ તમને આજ અદ્યત્ન હોય તો તેને પણ શાસન કરવાને હું સમર્થ છું.” એટલે એક પટરાણી જે ઉભી ઉભી નિશ્વાસ મુકતી હતી તે જોડી, “ મહારાજ ! આપના જેવા દેવ પુરુષ હમે રાક દાસિઓના સિદ્ધર બીરાજને છે તો હમારી અવગણના કે અમર્યાદા કોઈ કરી શકે એમ નથી. પણ મહારાજ આપ સુર એટલે હવે અમારે મોડે શું બોલાવો છો ? અંદર આવો-હમારી બે બેનના હાથ લુઓ, “ રાજ પામે ગયો કે બે રાણીઓને ફાટેલા વસ્ત્ર સાથે યજંગપર પડેલી જોઈ. ” માર્યે હમારી લાજ લેવા મારીને હાડકાં

બાબા ૧૧૧ - "પ્રે ૧૦ મઠી તો દોરીના દીકરા કડડ બાબા દે રાજ
મમળ્યો ને રુન મા ને ગુસામા ત્યાથી ચાવી નિકલ્યો. દેવડી આગળ
જ્યા માર પીઠ થોદા સાથે તકગર કરે છે ત્યા આવી પોહોઝ્યો.
" હોડા ૧૦ આ થોદાને બર આવતો નથી, પણ સબાળ, હું
એવો અકબિ નિવલ્યો કે જમનુ નામ તે આજેજ બોલ્યું; તારો
મુનો એવો જ, જેની મારીજ મને નહી. (બીજી તરફ ફરીને) હા કે
મને છે ? અ ડોકગને કચેરીમા વારી આજનો આજ સુજિએ
૧૧ " એટ વસુને સુનાગને તેડવા દોડી ગયા સુતારો ચોઠમા
આની પુઝ કે સુનાગને સુગી તૈયાર કરી આપવાનો હુકમ થયો.

સુત ૧૧ નવમા એ કરે છે, કે આવા ગન જોના દીગને
ગજિએ દેવડે વે છે તે પાપ (બાગ હત્યામા) આપણને મામેન
દરના મારે છે, મારે આપણે તો સાર ના રહેવી તેઓ ચોકમા આસુ
આણીને નામ નન્દ હાથ જોડીને હે છે કે, " માદારાજ, તમે
મામાપ છે નમાગી આના તમે માથે ચડાનીએ ઊંચે પણ આ
માળ હત્યા ન પાપ અમે લેતા નથી. કાર્ક બીજો હુકમ હોય તો
દરમાવો ' હુ તેઓ બોને છે એવલામા ગજાએ હુકમ કરી તેથી
૧૧૮નાય ૧૨૫ના આમડાના ડાગડ વેધને તેમને ફરકા મારના મડ્યો.

કોટવ — " ન પાક ' તુચાઓ ! તમે ગજાજીની આમન્યા તોડો
છો ધરીન નાજી તમે લોગ પિડ પોગો ડો ને મમ પડ્યુ ત્યાદે
આવા બોગ વાના કાદાડો ડો ? " એટલુ વીને ગરીમ મીચાગ
મુતારડાઓને ખુમ માગ મારે છે કે તેઓ લોગી તુલપુ થઇ જ્યા છે,
અને તેમન દયાનથી આગે દિશાઓ જગી હી

માર— " હોનો રહે ચડાન ' હુ તે ગુરીગના દાથ જોયા
નથી ! થોડે દાથ તે મપગી મામે યાથ નરી-પુ માર વદનને
રે જન્મ્યો છુ જે બીચાગ ગડને ડ રે છે ? " પગી સુતારો તરફ
ફરીને તેમને વિનરે છે -

“ભાઈ મુનાર પીરા પીનયું, મારા માઠી જાયા વીગ;
મુળાથો ધડે રહી રીતે, એતો મજરા મારજીને કાગરે,
એતો રસીયા મારજીને કાજ.

મારા મિત્રો શાને તમે આનાકાની કરો છો ? નકામે! માર
આવાને તમારે શો પ્રયોજન ! લાવી પ્રજા છે ને કાઠનું મટાડનું
મટનું નથી. મારે તમારે કાઠ પાંતીની ચિંતા કે સોંક કરવો નહીં.”

એ પ્રમાણે મારજીના વિનવ્યાથી લાગ્યાર ચક્રને અશ્રુપાત કરતા
કરતા શૂળા ધટી તૈયાર કરી આપી અને તે ત્યાંજ દટાવી. શૂળા
ખરાખર ડાટી છે કે નહીં તે જોઈને રાજાએ પ્રશ્ન, “કેમ
બોટી છે !”

મારે આપની આજ્ઞા સાંભળતાંજ પોતે કાજાદિક હથિ
સાજદો થઈ સલામમ્મે આવી નિચે પ્રમાણે બોલે છે:

પેહેલીરે સલામ જમનેશ્વર માલાદેવને રે,
જેણે પેટમાં મર્મજ દીધરે—ટેક—જેણે.
જહરામિથી મુજને જળબ્યોરે,
મારી રક્ષા ધણી એક કીધરે—મારી.
બીજરે સલામ મારી માતનેરે,
જેણે નવ માથ રાખ્યો પેટરે—જેણે.
દેહ કષ્ટને ઉછરિયો રે,
મારી ધણીએક કીધી વેઠરે—મારી.
ત્રીજરે સલામ મારા ઇશને રે,
જેણે બદાર આપ્યો અવતારરે—જેણે.
જીવતાં લગી જસ આપશે રે,
એતો મુએ હિતારશે લવપારરે—એતો.
ચોથીરે સલામ મારા રેવંતને રે,
રણે રમાડી આણે પાજા ઘેરરે—રણે.

ગામ ઠેકી પડે તે પરગામમારે,
એની તો કાંઈ નવ જાણે પેરે—એની
પાચમી સનામ તે મારી સિરોધને રે
એ તો કરે રણુમા મિડા ધાવરે—એતો
ફર રહે કુશમન એને દેખાને રે,
માઈ કુળતું તારન તું તો નાવરે—માર.
છીરે સનામ મારી દાલને રે,
ગણુમા હૈયા કરી એતો ઓથરે—રણુમા
માગી પડતી બચાવે તેતો લોથરે—માગ
સાતમીરે સનામ ધગતી માતને રે,
આલે જે મુના જીવતાને વિશ્રામ રે—આલે

ગજા દુઝળે કે સાત સનામમાથી એક મને નહીં । મારીએ
આમન્યા એણે રાખી નહીં, તો હવે બચવાની આશા કરી । કોઈ
કરીને તે ગાજી ઉઠ્યો, “હજી એ આડાલ છોડ દેવાતજ છે ?”
રાજના દોઢ ઉડ્યાણુ કરે છે, નેત્ર સ્થળી રહ્યા છે, ને માહેથી
ખંજરો તેના શિકારીને તાકી ગયા છે

શલામ કરી રહ્યા પછી માર તો ધીરજથી મદ મદ ગજ
ગતીએ ચાલતો થગ સ્થળની પાસે આ યો બચા એક વૃદ્ધ પુરો-
હિત તેને હાથમા કરણુની માલા પેહેરાવી લાન ચદનનુ અચાનક કરે
છે અને તેના હસ્થ કમળમા લાન વેત્ર આપીને તે બોલ્યો, “હે
પૂત્ર ! તારા ઇજનુ સ્મરણુ કર । હવે તારે ચોડો વેગજ રહ્યો છે,
માટે કાંઈ સાધન કર ।” રાજા પૂત્રને શીએ દે છે, એ વાત જ્ઞેત
જ્ઞેતામા સારા ચપાધડમા પનનની માફક પસરી ગઈ ચોકે અને
ચોટે, તેજીએ અને ગલિએ, વગમા અને રસ્તામા, વૃદ્ધ અને બાળક,
સ્ત્રી પુરોના ટોળે ટોળા એ જ ચરચા કરતા બચા ત્યા નજરે પડે છે

+ ફાસી દેલી વખતે હિંદુઓમા કંઈકુના વાવ પુનની માળા તથા
લાત ચદનનુ ટીલુ કરે છે.

ગજરા મારનાં ૩૫ અમુથી તેઓ મારિતગાર હતા તેથી તેના અણ-
નુવાદ કરના દેદવાએ, અને દેદવાએ ગુતા અને પીટતા ઉનાવળથી
કચેરી આવી જ્યાં મારને સાડાં ગૂળ રોપી છે, ત્યાં મર ઝાંઝ
દુવડતા આવી પોહોઆ તોએ સર્વ ગજનનુ નુર લેઈ મારામત
એક ખીમતને હે છે, “માર નિરઅપરાધી છે—જુઓ એની કાન્તિ”
દેવી શાન વળાય છે પડી તો હમ્મર ભરે.”

આ દેડાદડા માલગીં મારએ આસપાસ લેતુ પડી તેજા
મેા મનદાવીને લ્યો. સાથ પ્રસારી, “ધન્ય છે તને તારી અતેદિક
ગતિનો દોષ પામી શકે.” એવું બોલી પાછું નિયુ જુવે છે,
એટલે લોકોને ગેાગામથી એમએ એક અદમ્બલ લેગી બાદર
આરીને મ ન રાએ ચડતો રાથ પડ્યો પડી ગમ્મ મમ ન ઉમે
ગખી પોતે એીમા જીને બેરો, કે તામએ યોગીરાજને પ્રણામ
કરીને તેની નથ પ્રમાણે અર્ચ પાર પૂજા કરી †

યોગી—મા શો ગેાગાદડા છે ?

રાજા—ન દાગજ આ ડા ગએ ગજ ગુતો બીરો છે અને
હવે તે પોતની શિવિનુ રાગી આને છે

યે ડી— ૧ એવું ગએ એરો ગુતો કીરો હોય, પણ તેજાને
સાર આ નન ગુ તને સજાર નથી. આથી સારી ખ્ય નીને
આખ મારને કુને માગ રાજ સિદ્ધર્થ ધામ ખાતો નથી
પ્રથમ આ તારી ધન પડ નિરા ૨૦. એનેજ માડ તે કેરી ઠીક
થાય છે રી ને. તેમના નેર દુર સુખયા નથી. કેવા ખીયાગ
ગદગદિત રાગ છે એ ગુતો કાલ મોગનુ ફજન છે, વળા
બાળવેર એ એની આખમા દણુ તો બમી છે, માગે માગદત્યાનુ
પાપ હાલ †

રાજા ૨. નિચારમા પ રો અને આખમા આસુ ભગઈ

† ૨. નિચાર નીને દિહુગેમા મોગ માગુમની પૂજા કરે છે

આઘ્યા એટલે જોગી કચેરી સામે વાવચોળ આખો કડકાવીને
બોલ્યો —

કવિત

કાયાદું તે કામ જાય, ગાદું ને દામ જાય,
નારું તે નેહ જાય, રૂપ જાય અગતે;
ઉત્તમ સમ વરમ જાય, કુળકે સખ ધરમ જાય,
સુરજનકી રાગમ જાય, મનકી ઉમગતે,
રાજ્ય રંગ, રીત જાય, બધત પતીજ જાય,
ધન્યસુ પ્રિત જાય અપને ચિત્ત લગતે;
જપ તપકી આશ જાય, ભગવંતકો નિવામ જાય
શરૂ પૂરકો ખાસ જાય, નારી પ્રિત પ્રસગતે

“ગામ એને છોડી મેલ એમાજ તારો યશ છે નહીં તો તને
ને તાગી કચેરીને શાપ દીધે ભરમ કરી નાખુ છું” જોગીના રોષ
આગળ ગામ બોની શકતો નથી, તેથી હાથ જોડીને એટલું
બોલ્યો “પણ સેનકનું નયન” —

જોગી—ક્રોધ દષ્ટિ કરીને પાઠો બોલ્યા —

નજ તજ મનગાવ મવારનકા, બ્યા હેત પ્રિત નહીં હે દરકી,
અચળ ઓઝ ઢોર બશે, પરબાદ ન ધરે પરમેશ્વરકી,
પિંડ પાપ ભરે કપા કરે, કથા ન સુણે ધરણી ધરકી,
મારકુંડ કહે કટકાર પડો, ધન લાજ મરજા નહીં હે સુકી

એટલું બોલી જોગી ઉમી ઉભો ગયો ત્યારે રાજા ભય પામ્યો
જે ‘મે તમ શાપ દે’ તેથી બેહમાકગો બની ગયો અને ઝડપથી
જોગીગજને સરણુ ધરી ધરણે પડ્યો અશ્રુધારાએ કરીને પાદ પખાલી
અરણામૃત લીધું જોત જોતામા રાજાની વર્તણૂકમા કાંઈ અલૌકીક
ફેફર ચાંચ ગયો થયો તરફ જુએ છે, એનામા જોગી તકાક આવી
ચોક્કમા ઉતર્યો ને મારને માથે હાથ મૂકીને “દીકરા યશસ્વિ હોજો”
પત્રી રાજા તરફ હાથ કરીને કહ્યું “રાજા” તારૂં પણ રહે, માટે એને
દેશવળે આપ” પત્રી રાજાના કુકમથી મારને કાળો પોશાક પેહે

રાત્રી વિદાય કર્યો. ત્યાંથી નિકળી મારૂં ચાલ્યો ચાલ્યો પોતાની મેઢી તરફ જાય છે. અચાનક મેઢવાની માફક રાહ જોતી તેની માઠી કપાસની મેઢીએ જોડી જોડી આમ તેમ જોય છે અને સોચ કરે છે, જે પુત્ર હજી સુધી કશમ આવ્યો નહીં ? એટલામાં દૂરથી આવતો પોતાનો પુત્ર તેની નજરે પડ્યો. જોતાને વાર તે વિજળાની માફક ચમકી “અરે ! આતે શું કહેવાય !” હવે મારૂં છેક નજીક આવ્યો પોહોવ્યો, ત્યારે માતાએ પુછ્યું—

કેનાં ફાડ્યાં ને કેનાં ઢાલ્યાં રે,
કુવર કહેને કેનાં ક્યાં ભંજવાડ રે—કુવર.
કાળે ઘોડે ને કાળે હુમડે રે,
જોઈ લાજી મરે રજવાડ રે—જોઈ.

મારૂંએ વિચાર્યું કે મારા ઉપર જતી તે વિશે કોને દોષ આપુ ? એ તો મારા કરમનોજ દોષ છે. પછે નિચે ઉભોઉભો જત્રાજ આપે છે.

નથીરે ફાડ્યાં ને નથી ઢાલ્યાં રે,
મેં તો નથી કીધો ભંજવાડ રે—મેં તો.
કાળે ઘોડે ને કાળે હુમડે રે,
આવી પોહોતી કરમની આડરે—આવી.
જોશીએ કરી જનમોતરી રે,
એમાં લખ્યા હતા જે લેખ રે—એમાં.
ખારેરે વરશે વન ચાલશે રે,
તે મિથ્યા નવ થાયે મિન મેખરે—તે.
સકનરે આલો ઉતાવળાં રે,
ચાલવું ભલ જવા પરદેશ રે—ચાલવું.
માટેરે તમે મારી માવડી રે,
મુજને ઝટપટ આપજો શીખરે—મુજને.
ધડીએ ગમણ નથી રોહરમાં રે,
હું તો દેખું સર્વે હજાહજ વિખરે—હું તો.

દંભાવતી-રાણી પૂત્ર પ્રયાણના આ બાણુ-વચન સાંભળતાંજ મુર્ચ્છિત થઈ ધરણે ઢગા પડી. માતાને ઢગતાં જોઈ કે માર મેડીપર ચડી આવ્યો અને મધુર સ્વરે તેને ઉઠાડે છે:

નથીરે કરવું મારે પ્રયાણ રે,

હોડો શીદને ધરો તમે ઉચ્ચાટરે—હોડો.

માતા મૃગલી છોર માર વિનવે રે,

સાચો ઘડે રે લખ્યો લેખ લલાટ રે—સાચો.

પૂત્રના વેણુ કાને પડતાંજ તેણે આંખ ઉઘાડી સુત સામુ ટગ-ટગ જોયા કર્યું. પછી આંખ ભરાઈ આવી તેથી ગદગદિત કંઠે બોલી:

માતા મુખથી ઓચર્યા વાણી, શું કરું મારા તન,

પ્રયાણ સમો નથી તમારે, કમ આરા આપી રાજન.

કમ આરા આપી રાજન ખરે,

મિંદળ કાંડે અડક્યુ નથી તમારે,

દીડી નથી નયણે તમે રાણી,

માતા મુખથી ઓચર્યા વાણી, શું કરું મારા તન.

માર— હું જન્મ્યો તુજ ઉદર થકી, જોને ઉપની છે આ દેહ,

વળી કિર્તિ વધાઈ રહી, તે જાણુજો મન નિઃસદેહ;

તે જાણુજો મન નિઃસદેહ તે માએ,

જન્મ્યા તેનો નાશ પણ થાય;

ન ઉગરિયે માતા હિમત મુકી,

હું જન્મ્યો તુજ ઉદર થકી, જોને ઉપની છે આ દેહ.

દંભાવતી જાતે ક્ષત્રાણી અને તેમાં સુતનાં આવાં ચરાપણાનાં વેણુ સાંભળી હર્ષ પામી ને અકરમાત બેઠી થઈ છોકરાને કાંડે સાહી:

પછે માતાએ ઉચ્છરજે લીધો, પપ્પ પાન કરાવ્યું જાણુ,

આશિશ દીધી અતી ઘણી, પૂત્ર હોજો રણુ કલ્યાણુ.

પુત્ર હોજો રણુ કલ્યાણુ તે વુને,

રખે ઘાજ લગાડતો મુને,

આ સુકિત સાંભળી રાણીએ હર્ષ પામીને કહ્યું કે, “બાઈ તેની જોડવણુ કેમ ચાલે ? તે માને કેમ ?” ડોસી બેઠી, “કાંઈ ચિંતા માં કર ! ધીરજ પકડ ! દેવ કૃપાથી આટલી વાન આપણને ખબર પડી છે, તો અગાડી પણ ધન્યરજ સાલ કરશે.” એટલું કહી ડોસી અને તેની દીકરી રાણીની આરા લઈને મેહેલ ખાર નિકળ્યાં.

મા દીકરી બેઠું એ ઘણાં ચપલ અને વિશ્વાસપાત્ર હતી, તેથી આ કામ તેમણે નિરવિધે પાર પાડવાને માથે લીધું. તેથી રાણીની જાતીને ટાડક વધી અને તે સુતી.

ચાર ઘટિકા રાત્ર ખાકી રહી છે ત્યારે રોજના રાખેતા પ્રમાણે તેની વિશ્વાસુ દાસિ આવીને રાણીને જગાડવા બેઠી, “સાંભલો છો બાઈ સાહેબ ! હવે પક્ષિયો માળામા કશોય કરે છે : પ્રાતઃ સમા થયો છે !”

રાણી મનમા સમજ કે કામ પાર પાડીને આવી છે ખરી. હવે કાઈ બાકી રહી નથી. પછી સવાર થઈ એટલે મારને ત્યાં જઈ જઈને રાખ્યો. સર્વે વાતો તેને સમજાવી નિવૃત્ત કર્યો, એટલે તે પરદેશની વાત બુઝી ગયો.

આ નવા મેહેલમાં કાઈ પાતીની ન્યુનતા નથી. જે જોઈએ તે હાજર છે. ખાન પાન વગેરે જે જોઈએ તે રાખેતા પ્રમાણે વખતસર હાજર થયું જાય છે, ને કાઈ પાતીની ચિંતા કે શોષ રહ્યો નથી. એક દિવસે ફરતો ફરતો તે એક ચોરડામાં દાખલ થયો, જ્યાં તેની નજર કાઈ એક મહાવીરની પ્રતિમા પર પડી. તેની આસપાસ નાના પ્રકારના શસ્ત્રો ભીંત પર લટકતાં અને જમીનપર પડેલાં જાણે કાંઈ હમણાજ સાંપ કરીને મેંઘ્યાં દોયની એમ દેખાયાં. તે જોઈને વિસ્મયજન પામ્યો. પણ પુછે કોને ? શિકારના બે ચાર હથિયાર પ્રથમ કરી, તેમાંથી લઈને તે મેહેલ ખાર આવ્યો. ત્યાંથી પગારડેને માર્ગે તે ઊતરીને ખીણને મથાણે કાઈ શિકારની શદ જોતો ઉભો. એવામાં “આવોરે

ખગો થાગડી એવો બોલજ દીધો,

પછે માતાએ ઉચ્છરજે લીધો, પપ્પા પાન દરાવ્યું જાણ્યું;

પૂત્ર આમ વાર્તાથી રહેનાર નથી, એવો નિશ્ચય કર્યો બાદ
કાંઈ નવિન નદશીરના શોયમાં રાખી પડી. દંભાદનીની દારીની
દાદી એક સો વરસની જામરની ટેમ્પી દાઢ છવની છે, એ
વાત સારી પેટે જાણની હતી. કેમકે કાંઈકાંઈ વખતે તે ટેમ્પી ગામ
પાસે આવીને તેને રીઝવવા સાડ જામની વંશાવળીના વાન અને તેના
પૂર્વજોના શુભાનુવાદ માતી હતી. જસા જામનાં બાપ અને દાદાના
વખતથી તે તેમની સેવા કરતી આવી હતી. જરાને લીધે જ્યારે
અવધવો સિધીલ થયાં, ત્યારે પછુ તેને બેઠાં બેઠાં રાજ મમ્મા કરતી
હતી. દંકમાં, સર્વે કાંઈ તેને મમનાથી આદતું હતું. આ આપત્તિના
સમયમાં રાણિએ એ યોધિનાને બોલાવી મંગાવી કે કાંઈ સલાહ આપે,
જેથી પતિની પતિજા પળે અને પૂત્ર પ્રયાણુ દશે.

ડોરીને લાખને દાસિ ગણિની દલુર આવી. રાણિએ તેનો સન્કાર
કર્યો. પછે તેને મારતુ જતાત કહી સંભળાવ્યું. તે ડોરીએ મુગે મોડે
સર્વે સામગ્રી લીધું. થોડીવાર ચુકી જાણે તેના મોમા જામજ હોય
નહી તે પ્રમાણે મુગી રહી, અને ટગ ટગ રાણીનાં વદનપરથી તેની
જામીના વદનપર અને દાસીના વદનપરથી ગણીના વદનપર નિધા
ફેરવવા લાગી. છેલ્લે સરવાળે ડોસિય મો મલકાવીને બોવી "બચ્ચા"
કાંઈ ફિકર મા કરો. ઇશ્વર સાજ કરશે. પિતાની પ્રતિજ્ઞા પળે અને
પૂત્ર પ્રયાણુથી અટકે, એ જાણેનો એક જાપાય મને મુકે છે તે
તમે સાંભળો! અંપાધડી ઉતરમા પાચેક કાચ દૂર સેરવનીની
ખીણમાં પૂર્વે ભારવની નામના એક રાડોડ સરદારની જાગીર હતી.
મારા ધાર્યો પ્રમાણે દલુય તે જાગીર તેના વંશજોમાં છે. દાઢ
તે જાગીર એક પચાસ વરસની વધ્યા વિધા છે અને તે
જાગીર તપસ ગાળે છે. માટે તેની ત્રાણે કાંઈ બાંધવું કાપી હોય,
તો, પછી માત્રે રાણી જાણી રહે નહીં."

આ યુક્તિ સાંભળી રાણીએ હર્ષ પામીને કહ્યું કે, “બાઈ તેની ગોડવણ કેમ થાય ? તે માને કેમ ?” ડોસી બોલી, “કાંઈ ચિંતા માં કર ! ધીરજ પકડ ! દેવ કૃપાથી આટલી વાત આપણને ખબર પડી છે, તો અગાડી પણ ઇશ્વરજ સાલ કરજે.” એટલું કહી ડોસી અને તેની દીકરી રાણીની આગા લઈને મેહેલ ખાસ નિકળ્યાં.

મા દીકરી બેઠુ એ ઘણું ચપલ અને વિશ્વાસપાત્ર હતી, તેથી આ કામ તેમણે નિરવિધે પાર પાડવાને માથે લીધું, તેથી રાણીની જાતીને ટાડક વધી અને તે સુતી.

ચાર ઘટિકા રાત્ર બાકી રહી છે ત્યારે રોજના રાખેતા પ્રમાણે તેની વિશ્વાસુ દાસિ આવીને રાણીને જગાડવા બોલી, “સાંભલો છો બાઈ સાહેબ ! હવે પક્ષિયો માળામા કદ્યોત્ત કરે છેઃ પ્રાતઃસમો થયો છે !”

રાણી મનમાં સમજી કે કામ પાર પાડીને આવી છે ખરી, હવે કાંઈ બાકી રહી નથી. પછી સવાર થઈ એટલે માફને ત્યાં જઈ જઈને રાખ્યો. સર્વે વાતો તેને સમજાવી નિવૃત્ત કર્યો, એટલે તે પરદેશની વાત ભુલી ગયો.

આ નવા મહેલમાં કોઈ પાંતીની ન્યુનતા નથી. જે જોઈએ તે હાજર છે. ખાન પાન વગેરે જે જોઈએ તે રાખેતા પ્રમાણે વખતસર હાજર થયું જાય છે, ને કોઈ પાંતીની ચિંતા કે શોષ રહ્યો નથી. એક દિવસે ફરતો ફરતો તે એક આરકામાં દાખલ થયો, જ્યાં તેની નજર કોઈ એક મહાવીરની પ્રતિમા પર પડી. તેની આસપાસ નાના પ્રકારના શસ્ત્રો ભીંત પર લટકતાં અને જમીનપર પડેલાં જાણે કોઈએ હમણાજ સાફ કરીને મેંઘાં હોયની એમ દેખાયાં. તે જોઈને વિસમયજ પામ્યો.

“પણ પુછે કોને ? સિકારના બે ચાર હથિયાર પ્રસન્ન કરી, તેમાંથી લઈને તે મેહેલ ખાસ આવ્યો. ત્યાંથી પછાડેને માર્ગે તે ગતરીને ખીણને મથાએ કોઈ સિકારની રાહ જોતો હતો. એવામાં “આવોરે

આવો ! ” એવો દરનો અવાજ તેના કાન પર પડ્યો. તે આસપાસ ભુએ જોયું પણ કંઈ દેખાતું નથી, તેથી તે દિવા અને પવન સાધીને તે તરફ ઝડપથી ચાલ્યો. ગાંડી એક ભોય ગયો ના ગયો, એટલામાં તેની નજરે કેટલાએક જોદા માદામાદા તકરાર કરતા સામસામે ચાંપ ચડાવીને જોભેલા જોયા. મારૂં ધસારાજીંધ ચાંપ ચડાવીને દોડ્યો આવે છે. તેની અને આ સામસામે જોભેલા જોભય પક્ષવાળાની નજરે નજર મળી ગઈ, તેથી તેઓ ભય પામ્યાઃ આ મજરાટનો લાભ લેવાને. મારૂં ભુલ્યો નહીં.

મારૂં કોષ કરીને સિંદની મારૂંક ગજનના કરી બોલ્યો—
 “ સામતો ! કેમ લડો છો ? તમે કોણ છો ? ” મારનો ઘોર નાદ સાંભળીને તેઓ પૂરા ધબરામા અને એક પક્ષવાળાની મોં મુદ્રાતુ પાણી ઉતર્યું, તે જોઈને મારૂં પ્રતિપક્ષવાળાનો સાલ્લભુન રાષ્ટ્ર, કોપ કરીને બોલ્યો “ અંકળો ! ચર્ણુ થાઓ, કે જમપૂર જાઓ ! એટલું બોલી, ચાંપ ચડાવીજ. એટલામાં હં : હં : હં : હં : કરતો સામા-વાળિઓ નાયક અડ આવીને મારને ચરણે પડ્યો—“ માહરાજ કૃપા કરો ! ” પછી નાયકના ધણુ કાલાવાલાથી અંતે મારૂં બોલ્યો “ તમારા પર ચડેલી જે વજે છે તે હમણા આપી દો, અને નવી વજે નવા વરસને દિવસે દરબારમાં જરી જવી. ” મૂળ ગરાસીઆ રાડોડના વંશમાં ત્રિધવા રહ્યાથી તેને તાબેનાં ગરાસીઆ તે બાપડીનાં લાગા દબાવી લેનાં બાપડનાં માણુશી શાયે આ દિમાલું મર્યું હતું. પણ મારૂં આવી પોહોચેથી વચે પડી ઉભય પક્ષવાળા પાસેથી કશુલ કરાવી તેમની સાથે વાજને ગાજતે મેહેલે આવ્યો. તે દિવસે સર્વ કોષયે ત્યાંજ જામિની નિરગમી. જીજે દિવસે તેમાંના કેટલાએકો મારની રજા લઈને પોતાને સંરથાને ગયા. બાકીના મારની દરબારમાંજ રહ્યા. મારની દરબારમાં તેઓ કેવો કલ્લોલ કરે છે, એ વાત આસ્તે આસ્તે અંધાધમ્માં પ્રસરવા લાગી. ધીમે ધીમે જસાની કચેરીમાં જંગ પડવા માંડ્યો અને લોકો ત્યાંથી નિકળી મારની દરબારમાં જઈ પડ્યા. અતે,

આથી કરીને ચંપાણની વસ્તી પણ કાઢી જાય. જસાગમની કચેરીમાં કામડા હિડવા લાગ્યા, ત્યારે એક દિવસે જામે વજરને પુછ્યું કે “કચેરીમાં કેમ લોકો આવતા નથી?” વજરે ઉત્તર આપ્યો કે “માહારાજ! તમે કચેરીની શું વાત કરો છો! લોકોની વસ્તીમાં કેવો ફેરફાર થઈ ગયો છે. કહી કહીને હું તો ચાક્યો પણ કાનેજ ઘેરે કાણ?” રાજાએ પુછ્યું “છે શું? બોલ તો ખરો! સર્વ ફેરબેરિયો ક્યા જતા રહ્યા.” વજરે જવાબ આપ્યો “મને શું પુછો છો? જરા વસ્તીમાં તો નિધા કરો?” રાજા જરા ચિરકાયો— “વસ્તી વસ્તી શું ક્યાં કરે છે: પુછુ તેનો પાસરો જવાબ આપતો નથીને!” રાજાનો મિત્રજ ગયલો જોઈને વજર હાથ જોડીને કહે છે કે “માહારાજ! કચેરીની જેવી અવસ્થા તમે જુઓ છો, તેના કરતા વસ્તીની કાંઈ જોઈ અવસ્થા થઈ નથી! તે તમે જાતે જાહેને જોશો ત્યારે તમને ખબર પડશે” રાજા જોયો—“વજર! તું મને ક્યા જોવા લઈ જવા માગે છે?” વજરે કહ્યું “પૃથ્વિપતિ! જરા ધીરજ રાખો તમારી વસ્તીના શા હાથ થઈ ગયા છે, ને હાલ આવકમાં કેટલો ઘટાડો થયો છે, તેનો અનુભવ તમને પ્રત્યક્ષ દેખડાવુ છું.” એટલામાં ચોખદાર અંદર આવી નકીમ પુકારી કહ્યું કે “માહારાજ! સ્વારી તૈયાર છે—રાજાઆગણે ઉભી છે.” સાબળતાજ રાજા અને વજર ઝટ ઉતરી પડ્યા અને ઘોડેસ્વાર થઈ ચોકે અને ચાટે, સેરિયે અને ગલિયે મંચી આખા ચંપાણમાં ફરી વસ્યા. રાજા જ્યાં જુવે ત્યાં પાચ પચીસ ધરના કમાડ વાસેલા દીકામાં આવ્યા. રાજા નિશ્વાસ મુકીને જોયો, “વજર મારી વસ્તીમાં ધર કેમ ખાવી પડ્યા?” વજરે કહ્યું, “માહારાજ! મને તેની ખબર નથી, તેથી મેં તલ આપો તો એની ખબર લઈ આજી.” “જા તને એક માસની રમ છે; શોધ કાઢાડી મને જણાવ કે કિયો એવો ચડાલ ચોર પેઢો પડ્યો છે, જેણે મારા રાજમાં નુકસાન કયું છે. જાને તો તેને શિક્ષે કરી મારી હજુર લઈ આવ; ખરચને સારું કાઢાર ખુસા છે.”

પત્રી રાતને સમે વજરે વેશ પાલકીને પ્રથમ પ્રભાતી ચર્ચા
 ત્રેના નિકળ્યો. ભમતો ભમતો તે પાદર બાર ચડ્યો. અહીં દૂરથી
 વડવાડનો અવાજ તેણે માળખ્યો. જે ગમથી પવન આવતો હતો
 તે બાજુરે તે વહી નિકળ્યો, એટલામા એક કુંપડી ઉપર તેણે લશ
 બેસાડ્યું નેથી તે ત્યાં ગયો. ત્યાં કાંઈ ગડમ'ટ માળખતા એક
 પધ્ધર ઉપર જઈને બેઠો. કુંપડીની આસપાસ લુગડા મુકવવાને દેવી
 બેમે વામડાની વચે બાધેલી અને જે પીપ તેના હી'મા અંબ્યા,
 તેથી તેણે જાણ્યું કે આ તો આઈ ધોળીનું ઘર જણાય છે. વજર
 એવો વિચાર કરે છે એવામા તેને કાને નિમે પ્રમાણે શબ્દો પડ્યાઃ
 “તુ માન કે ના માન” પણ હું તો જવાનો.”

તેના ઉત્તરમા એક સ્ત્રીને માઠ સંભળાયો—“પિટ્યા માઈ કંટુ
 માનતો નથી તો ખાજે લાડવો.”

મરઠ બોલે છે, “આ તો કાંઈ ભુદુ ઢાંગ થઈ ગયું છે તો”
 એને જવા ગમતું નથી ને જવા પણ દેની નથી. અહીં રહીને ખાતુ
 કાકરા! આખજી બામ તો ખારી થઈ ગયું છે! હવે રડું છે કાણ,
 કે લુગડા ધોવાડાવે, ગજની કચેરીમા કામડા ઉડે છે તોપણ દેખતો
 નથી.”

બીજે દિવસે પ્રાત કાળના હોને વજરે મારના મહેરનો રસ્તો
 ધરો તેને પાદરેથી બીજી સોળન મળી તેમના સાથમા તેણે અગાડી
 ચાલવા માડ્યું એવામા ઘોડે બેમીને આવતો કાંઈ એક ભાટ સામે
 મળ્યો. ઝનાર! ઝનાર! ઝરી તે તેમનામા મળી જઈ પુજા લાગ્યો
 “સામતો, રાજ સંવણ કરે છે?”

તેઓમાનો એક બન્ધમોલો બોલી હત્યો—માટ રાજની કચેરીમા
 તો કાગડા ઉડે છે? તમે તો બધાગણી જણાઓ છા, માટે કહું
 છું કે ચપાલમા હવે કાકરા ઉડે છે! ભાટ સાંભળાને છકજ
 થઈ રહ્યો! એટલે બીજે બોલ્યો—કે—માટ તમારો વેળ થયો છે! માટે
 ચપાલ જવાનું છોડી દઈ, અહીંથી ઉતરમા સીધા ચાલ્યા જાઓ!

રસ્તામાં તમને એક મોટો મેહેલ દેખાશે તેમા ગજની અણુમાનિતી રાણીનો દીકરો ગજરામાઝ તમને ઘોડા પરજ કમુમે પાશે. આ સાંભળી લટ નરખાયો અને ઘોડાનું મો ઉત્તર દિશા બણી ફેરવ્યું. વજર પણ પોનાનો સાથ છોડીને ભાટની પછવાડે આવ્યો.

દેહલીઃ વારે તેઓ મારની સગદર આની પોહોઆ. મારના મેહેલના નિનાગ, પ્રવાસિયોને છનામાના ઝાડોમા રહીને જાણે જોતા હોયનકે એમ એકાએક તેમની નજર તેનાપર પડી. અંતે તેઓ મેહેલ અગરે આની પોહઆ. જ્યાં બે જવાન હાથમા કસુંમાથી ભરેલા મોનાના ત્રામના લકને વટેમારગની રાહ જોતા જોએવા તેમણે દીડા. ભાટની અને જવાનની નજરો નજર એક મળી કે એક જણે અગાડી જાતે ભાટના હાથમા આપ્યુંજ. એક ખાલી થયુ કે બીજુ તૈયારજ તે પણ ભાટ ઠાસી ગયો પછી બીજો જવાને આની દુધના બે ત્રાંસવની તોડ હાજર કરી કે ભાટ તેમી ગટ કરી ગયો. એટલે ત્રીજો જવાન હાથમા મેવા મિર્ગ અને તળોળ વગેરેની ત્રામ તૈયાર કરી ભાટની દગુર આની ડોભો. ભાટે ઘોડે બેઠા બેઠા, તેમાથી પોતાની રમ્યા પ્રમાણે પેટ ભરીને ફુગો કરી લીધો. તેમાથી તળોળા મિર્ગ મે લાવનાજ કીધુ પછી આશિવાન દહ જોવા તે ભાટ પાટો ફરવા મ. છે તેવામા પોગને નાકે, એક જાણે ભાટના હાથમા નાણુના ભરેલી એક થેલી આપીને આવતો થયો. ભાટ પાટો મિમાડે આની પાદઓ કે એક જાણે અટકારીને તેને ચડે ઘોડેજ પાડી. જવાની કમમી ખમ ઓરાડયો. ભાટ તો આનદમા ને આનદમા આશિર્વાનો વન્નાદ વરમાવતો આમજ આવ્યો, અને મનમા જોડ્યો, વા ઈશ્વરે આવા પણ આણુમ પૃથ્વીની પીઠપર પેના કર્યા છે તો ! અને તેને મગ ગાતો ગાનો તેણે ચપાચનો રસ્તો પડડા.

વજર ફર સંતાઈને જોમો જોમો આ મધ્યુનુન મુમે મોહોડે. જોયા ફરતો હવા. મારનો વૈમવ જોષને તેને તો કંઈ અકળ વિકળ મધ આપ્યું. તેથી તે પણ ભાટ પાડ્યા તેને કાંઈ જોય નહી તેની

રીતે નિકલિ આવ્યો. આગળ પાછળ ચાલ્યા ચાલ્યો બંને ઘડમાં આવ્યા. ભાટ ભાષ તો ઘડ જોના જોના જમને દરબારેજ ઠેકયા અને વજરે પણ તેની કેડ મેલીજ નહી.

મહેલને પાછલે માર્ગે ચમને વજર દરબારમાં રાજની પાસે જમને ખેડો. રાજની સાથે તે વાતચીત કરે એટલામાં પેલો ભાટ ત્યાંજ આવી પોહ્યો. કચેરીમાં કામજ તેનો સાકાર કીધો નહીં, તેથી ભાટના ડોલા ફાટા અને મનમાં આવ્યું તે બોલવા લાગ્યો.

ખાંડિયે બેંડિયેરે લ્યે લંગડેરે,

જમે લજવી માર્યું બધું ઘડે—જમે.

ધનરે અણુમાનીતી ગુજ કુખનેરે,

રેલશે નામજ નાર નવખડેરે—રેલશે.

ભાટને સાલકીને જસાગમ કોપ કરીને બોલ્યો—અરે ભાટુડા ! તું મારી મારા સમક્ષજ અવગણનાં કરે છે ! જ તને મિત્રક બાણીને જીવતો મુકું છું, દવે જલદી તારો જીવ બિતાર ! નદિતર આહી કાંઈ નવીનજ જોઈશ.

ભાટે જામની કાંઈ ઉલટીજ રીતી જોઈને બોલ્યો:—

તેરે માગણુ બોત હે, મેરે ભુપ અનેક,

જસા જામ ન જાચિયે, યહ ભાટનકી ટેક.

એટલું કહી ભાટ ત્યાંથી નિકલી આવ્યો. જામનો મિત્રજ વજરના કલ્યાણી પ્રથમજ મળે દતો, તેમાં વધી ભાટે મમરો મુકી બાણુ માર્યા. એટલે તેના રદવમાં મોસરા નિકલી આવ્યા. તેણે હુકમ કર્યો કે, “દમણાને દમણા અણુમાનીતીના કુંવરને જમને કાઈ કોહો કે રાજ તને દેશપાર કરે છે, માટે જસા જામની આજુ રે તેટલામાં તેણે રેલવું નહી. હુકમને માન આપશે નહી તો, જીવથી માર્યો જશે. એટલેથી સમજ, નહી તો મુરકેટાટ કરીને મારી લણુર દાવવો ! ”

રાજનો હુકમ તો થયો પણ જવાની હામજ બીડે કાણ ? કચેરીમાં સર્વે કોઈ જોઈજ રહ્યું છે. આથી રાજની આંખમાં વધારે ઝેર ઉત્પન્ન થયું ને કોઈ આણીને બોલ્યો “ કેમ ! આજેજ સર્વે રજપૂત વૃંદલ ચઢ બેઠા ! કોઈ શરવીર કચેરીમાં રહોજ નથી કે ! જેણે પોતાની માનું કુધ પીધું હશે, તે જ આ જિહ્વું લેશે ! ”

એક બે વાર કચેરીમાં જિહ્વું ફેરવ્યું પણ કોઈએ હામ બીડી નહીં, એ જોઈને એક ખુણામાં બેઠેલા કોઈ સામતે બાહાર આવીને ત્રાંસમાંથી બીકું ઉઘડી, માથે ચડાવી ખાઈ ગયો. તેનો હાથ પકડીને રાજ તેને સાબાસી આપે છે—“ વીરા ! તે આજે જામનું નામ રાખ્યું છે ! ” ■ પૃથ્વીપતિ ! આપની આરા માથે ચડાઈ છું. આ ઘટમાં પ્રાણ છે ત્યાંમુઘી પાછો ફરનાર નથી ! ” રાજને વંદન કરીને તે જાય છે.

સામંત રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં વિચાર કરે છે જે મારા બાપને એના મોંસાલિયાથે માર્યો છે. મારે બલે ધન્યર ! આજે મારો લાગ અંતે આવ્યો છે. હવે જોઈ શું થાય છે તે ! પૂર્વના વેર સંભારતો સંભારતો તે મેહેલને આંગણે આવી પોંદ્યો. ઘોડેથી તે ઉતરે તેની અગાઉ મળરાના સેવકો ત્રાંસ લાવી બિલા. તેમનો ધનકાર કરીને તે કચેરીમાં જઈને બિલો. જ્યાં નજર ફેરવી જુએ છે તો સાઠી સાતસે શરૂ રજપૂતોથી કચેરીનો દાઢ સોભતો હતો. દરએક સામંતના હાથમાં સિરોઈ, કેડે દટાર, ને વાંસે દાલ લટકતી હતી. સર્વેને માથે રંગ બેરંગીન બનારમી શિરપેચ આવી રહ્યા છે. સર્વેના કટાક્ષમાં ખુણસ વરતાઈ આવે છે. સર્વેને મથાણે ઉંચા સિંદાસનપર બેઠેલા તેણે મારને જોયો. “ આ રહ્યો મારો સિકાર ! પણ તે હાથ આવવો દુર્લભ છે ! ” પછી પોતે દિમ્મત ધરી સલાની મધ્યરથમાં આવી ઘોર નાદે મારના તરફ નજર રાખી બોલ્યો :

“ રાજમાન્ય માર અને આ સભામાં ગિરાજેલા સામતો તમે આંબલોઃ—

નિરખતી. તેમ પુત્રી હવે પરણવા લાગક થઈ છે તે સોચમાં તેનાં માતપિતાને હંમ પશુ આવતી નથી. તેવામાં પેલો બ્રાહ્મણ ફરતો ફરતો રાજકન્યાની મેટી નીચે યઈને જાય છે, ત્યાં તેની નજર ઉપર જરખામાં ઉમેલી રાજકન્યા પર પડી. એટલે તે પાધરા સાંમે જઈ તેના સમક્ષ એકી નજરે મીટ માંડી ઉભો. થોડી વારમાં તે બેઠી નજરે નજર મળી. આ કોઈ પ્રદેશી જણાય છે માટે તેને બોલાવીને વર્તમાન પુછિયે, એવા હેતુથી તેણે પોતાની દાસી મોકલી બ્રહ્મણને તેડી મંગાવ્યો. પુત્રિયે બ્રાહ્મણનો સારો સત્કાર કરીને તેને પુછ્યું:—

કિયે રે મુલકથી તમે આવિયારે, કિયારે મુલકમાં તમે જવરે—ક્યા.
કોની જીવો છો તમે વાટહીરે, તમે કોને સાઈ ખોટી યાવરે—તમે.

બ્રાહ્મણે જવાબ આપ્યો કે:—

ઉત્તરખંડથી રે બમે આવિયારે, કાંઈ મુલક જોવાને ઢાજ રે—કાંઈ.
જોયું રે નગર રૂંડ શોભતું રે, તેમાં રૂંડે ચામે છે રાજ્ય રે—તેમા.

ચંપાદે મનમા કહે છે કે માન ન માન, પશુ આ કોઈ રાજની તરફથી કન્યાની શોધમાં આવેલો જણાય છે. માટે બમે તે પુકિત કરી એનો પાર લેવાજ:—

સારે કામે તમે આવિયા રે; સ્વામિ સાચેઈ બોલજો આપરે—સ્વા.
જાઈ બોલો તો તમને સમ છે રે, તમ શીર સ્ત્રી હત્યાનું પાપરે—તમ.

બ્રાહ્મણને કન્યાએ સોમન આપ્યાં એટલે સાચે સાચું બોલવાની ફરજ પડી:—

...યું રે કેહેતાં કન્યા સત ચડે રે, મોહોરથી તમને વળગશે બાજરે,
ધડ રે ચંપા યકી હું તો આવીઓરે, કાંઈ કન્યા જોવાને કાજ રે.
કો નથી રે જનીતાએ જન્મિયો રે, કે નથી એવો સાંભલ્યો કાનરે;
નામ રે સાંભળતાં નારી હવે રે, કાંઈ વામે મોહોના બાથુ રે.

બ્રાહ્મણને મોહોડેથી ચંપાકડનું નામ સાંભળીને કન્યા મનમાં વિચારે છે જે ગંજરા મારૂં શિવાય ત્યાં બીજું કોણ હશે ? પણ એનેજ મોહોડેથી બોલાવવું:—

કંઈ જનેતાયે પૂત્ર પ્રસવિયો રે, કે ક્રિયા રાગને એ કુમાર રે—કંઈ આયું ખોસો હું તમને કરગરું રે, આંહુ હું તો આ એકાવળ હાર રે.

કન્યાનો આગ્રહ જોઈને બ્રાહ્મણ કેહે છે:—

કુંવર છે રાજ જસા જામનો રે, એનું બધું ચંપા છે ગામ રે—એનું અણુમાનીતીનો એ દીકરો રે, એનું ગંજરા મારૂં નામ રે—એનું પુન્યા હશે હરિ તે નારી પામરો રે, જેને ગંજરા મારૂં ભરથાર રે. સફળ જન્મારો થાશે તેનો રે, જેના લાગ્યતણો નહીં પાગ રે—જેના.

બ્રાહ્મણની અમૃત વાણી સાંભળીને કન્યાનું મન વિહ્વળ થયું:—
વચન સુણીને વિહ્વળ થઈ રે, મારે મનડે તે નવ રહે ધીર રે.
ઘરમાંજ ધાતુ એને હેતસુ રે, કરી ચાપુ નજીદી કેરો વીર રે—કરી.

મારે ઘેર બેઠા ગંગા આવી, તો હવે શીદ સેવુ નહીં ? એવું ધારીને કન્યા બ્રાહ્મણને કેહે છે:—“ માહરાજ ! આણે માર્ગે થઈને તમે દરબારમાં જઈને મારા પિતાને નિવેદન કરો, તો તરત વેવિસાલ કરશે. ” પછી દરબારમાં જઈને બ્રાહ્મણે સર્વે વૃત્તાત કહી સંભળાવ્યું. રાજાએ બ્રાહ્મણને શ્રીફળ આપી, પોતાની કુંવરી ચંપાદેનો વિવાહ ગંજરા મારૂં સાથે કરી તેને વળાવ્યો. વાડવ ત્યાંથી આવ્યો આવ્યો પાછો ધડમાં આવી રાણી દબાવનાં કહ્યું કે વધામણી આપો પછી સર્વે ખુશામો કરી સંભળાવ્યો.

બ્રાહ્મણના આવ્યા કેડે જે ચાર દિવસે જસા જામનો અનુચર મારૂંની દરબારમાં આવ્યો હતો. તેને મારૂંએ તો તરકડો જવાળ આપીને કાઢ્યો; પરંતુ તેને હવે બાપનું નામ સાંભળે ત્યાં રહેવાને શોચ થયો, તેથી માને સર્વ હકીકત કહી પાછો દેશપાર જવાને તથાર થયો. પુત્ર વિરોધ દુસહ: તેથી મા પાડી ગદગદિન થઈ:—

તમેરે આપ્યા મારૂં પરદેશ રે, અમને કાનો છે આધારરે—અમને.
 દુઃખનીરે વાતો કેને કીજ્યેરે, મારી કાણુજ કરશે વારરે—મારી.
 (મારૂં) તમનેરે સોંપી સમરથ સાસરીરે, માતા સોંપી મદિયરીયાની વાટરે.
 માતા જો અદિં ન રહો તમે સુખથીરે, પિયર ગયે મટશે ઉચાટરે.
 (માતા) સાસરીમારે મારૂં મારે રસણુરે, પિયરમારે મારે ભોજઈ લાઠરે.
 રતન સમેરે કુંવર તું જામ છે રે, મારે જીવનરે ઉડી છે વાટરે.

વાદવિવાદ કરમા પછી પુત્ર રહેનાર નથી, એવો નિશ્ચય કીરીને
 કાંઈ નવિન તદ્દખીરે કરવા રાણી શાયમાં પડી. પછી હિંમત પકડીને
 કેહે છે, કે હવે રાત્ર પડી ગઈ છે તેથી—

જામિનીરે વાસો રાહો મેહેલમારે, તમને વાણુમાં દબચું શીખરે.
 નારે કલા ઉપરાંત જો નીસરારે, નિશ્ચ ઘોળા પીગ હું તો વીખરે.

મારૂં—પોતાની માતાનો આમહ ધણેજ હોવાથી તેને ના પાઠી
 શક્યો નહીં. પછી મેહેલમાં જઈ સાંજે મા ભેગી ગુજારીને રાત્ર
 વેળા સુતો.

મારૂં સુતા પછી દંભાવની મેહેલના બાહાર આવીને આસપાસ
 જુવે છે, તો સર્વ સ્થળે અંધાર પછેડો પસરેલો છે. કાળા શિવાય
 બીજું કાંઈ નજરે પડતુ નથી, કાંઈ આવતું કે જતું નથી તે જોઈને
 રાણી પ્રસન્ન થઈ. ચક્રન વંદીને તે આગળ અધારામાં ચાલી
 આવી રખારીવાડમા આવી, ત્યાં એક અંધા આગળ ઉભી રહી
 રખારીને બોલાવે છે:—

રૂકારે રખારી વીરા વિનવરે, હું તો તમથી નાનેરી લાગુ બેનરે—હું.
 કામરે પડચું વીરા આપટીરે, માટે આવી છું માજમ રેણુરે—માટે.
 ઝટપટરે જાગી તું ઉઠજેરે, લાવી મારા પર જાડુ મેરરે—લાવી.
 માગ્યારે મ્હોના મુલ આપશુરે, જાગે તું તો અમદનગર રોહરરે—જાગે.
 કુંવર રે વિદેશે મારા સંચરેરે, જોને જોજન જાગે વેશરે—જોમે.
 સાલા મુધાને કેહે સધેસડારે, તારો બાણેજ જાગે પરદેશરે—તારા.

રખારી પોતાના કોઠારમાં સુતો, હતો અને રખારણુ તેના પગ દાખતી હતી તેવામાં તેણે કોઈ સ્ત્રીનો અવાજ સાંભળીને વિચાર્યું કે થાકેલો પાકેલો હવણાજ સુતો છે ત્યાં વળી મારા સ્વામિને કયી ભુંડી બોધાવે છે? તેના પોકારથી કદાચ તે જાગી ઉઠે માટે પોતે નીચે આવી રાણીને કહે છે—

તેાદીરે રાત્રે તું તો ટળજભેરે, બાઈ સોર તારો બંધ રાખરે—બાઈ. રખારી ગયા છે એમને સાસરેરે, એમની ડાખેરી દુખે છે આંખરે.

રાણી ચેતી કે રખારી ઘરમાં સુતો છે ખરો, પણ તેને બ્રાહ્મમાંથી બહાડવો પડે માટે રાં—ના કહે છે. તેથી રખારણુને કહે છે—રખારીને આપું માથા મ્હોલિયુંરે, હુંને આપું નવસેરો હારરે—તુંને. ઝટપટ જગાડ તું તો તેનેરે, પડ્યું છે કાંઈ કામ દરખારરે—પડ્યું છે.

દરખારતું નામ સાંભળીને/રખારણુ ધભરાઈ કે આટલી રાત્રે સર-કારતું તેડું આવ્યું છે તે પિટપાએ કાંઈ કેર કરીને કોઈના ખેનર ખેતર બગાડમાં છે શું? એવા બયથી સાદ મારી તેને પુછે છે—

કેણીમેરે ગાયું ભેસું ચારીઓરે, તેં તો કેણીમેર ચારી છે તેં—સાંડરે. કેનાં ખેતર ખલાં ભેજવ્યારે, ભુંડા કેનો કયો લાંજવાડરે—ભુંડા. કેતું બાધું કે કોતું બોદીયુંરે, તું તો સાચેરી કહેજો વાતરે—તું તો. દરખારે તેડું તુજને મોહસ્યુંરે, ભુંડા ગજની માજમ રાતરે—ભુંડા.

એટલે રખારી જાગી ઉઠ્યો ને બાયડીને ધીરજ આપી કે મેં તો મારી સીમમાં જુસ માથ ચારી છે—

ઉગમણિ ગાયું ચારી હારે, મેં તો આથમણિ ચારી છે સાંડરે—મેં તો. કોઈના ખેનર નથી ભેજવ્યારે, કોઈનો નથી કરો લાંજવાડરે—કોઈનો.

એટલી ખાતરી કરીને રખારી ઝાંપો ઉઘાડીને જુવે છે તો દંભાવતી રાણી એટલી ઊભેલી છે. કોઈ વાસ દાસી સાથે મંજ નહીં, તેથી મહેલો ચક્રને પુછે છે, “રાણીમા, પાપે લાય છું—આ કાળી રાત્રે એટલાં કેમ પધાર્યાં? કહો એવું શું કામ પડ્યું છે?” રાણી બોલી—

કામ પડ્યું વીરા ઓપનિતું રે, આણે માત્ર પરં મહેરે-આણે-
માઝ્યાં મોનાં મૂલ આપશું, જનું તારે અમદાનગર શહેરે-મરું-
રાતને રાતે કોઈ પણ પ્રકારથી તું અમદાનગર પોંદ્યો આ
લાખોટા મારા લોઈ સાચા સુધાને આપી આવ્ય. રજારી રાણીને
કોઠારમાં લઈ જઈ સાંઝા માચી પર બેસાડીને પોતે હાથમાં ધુધરમાળા
લઈને સાંઝાસમમાં આવી બેઠો:-

કેને ખેરાજી સોના સાંકળા, કેને નાખુરે ધુધર માળરે-કેને

ત્યારે તેમાંની એક સાંડને વાચા થઈ તે કહે છે—

મુજને ખેરાવ સોના સાંકળા, મુજને નાખ ધુધર માલરે-મુજને-

રજારી-સાંડને બાળુએ લઈને સજે છે—

સાંડણીરે કોડે સોના સાંકળી રે, એને ઉર એકવળ હાર રે-એને.

પાયે તોડા રેજો ને ધુધરા રે, થાયે અઝરાનો અમકાર રે-થાય.

સોના રૂપાનો એનો કાઠલો રે, માહે રતન જડિત છે પત્રાણુરે-મોહિ-

હીરા જડિત છે એનું મોહિયું રે જાણે અગકયા કીરણુ બાણુરે.

એરી સાંક તૈયાર કરીને તે રાણી પામે આવી પગે લાગ્યો.

રાણીએ લાખોટા અને ખાંડું આપ્યું. રજારી તયાર થઈને ચાલવા

માંડ્યું, ત્યારે રાણીએ તેને લક્ષ્મણ આપી—

રસ્તે જાજેરે જોઈ જાગવી રે, વીરા અંધારી રતનું કામ રે-વીરા-

જ્ઞાલેસરી હતો તું તો મારો રે, માટે જવા ફેરી ધાલી હામરે-માટે.

ગુણુ રે નહિ જુલુ તારો રે, કાંઈ ગુણુ ઓસિ માળ થાઉં રે-કાંઈ.

દડા, કંઈ ને સેથાં પાઘડી રે, સવા લાખ પાનૈયા દડો રે.

રજારી-કસળી રે વાઘર લઈ હાથમાં રે, પછે રૂડિઓ થયો અસ્વારરે.

ગાળો છુટયો જાણે એકેણુનો રે, તેમ સાંઢ ચાલી સમકાર રે.

આવી રીતે રૂડિયા રજારીએ ઉમમણથી પશ્ચિમ તરફ સાંઢને
ખેડી. સાંઢ સણસણાટ કરતી વાધુવેગે બીડી જાય છે. એક મહા ખીયા-

જાન જન્મકાં રહીને પોતાનો રસ્તો કાપે છે તેવામાં અકસ્માત
 રૂડિયાતી નજરે એક ચમત્કાર પડ્યો. જોત જોતામાં એક અપહરણ
 સમાન પણ કાળી ધળ આકૃતિ તેણે સનમુખ આવતી જોઈ. રજારી
 જોય શું? એવામાં તેની નજર એક રમઝમ કરતી ચાલી જતી મહા
 તેજસ્વી યુવાન મુઘ્ધા પર પડી. જોઈનેજ તે તો ડંગ થઈ ગયો. તે
 વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ તે કોણ? ઇદ્રાણી? રદ્રાણી? બ્રહ્માણી કે
 લક્ષ્મી? કે કોણ હશે? કે રખેને શક્તિ પોતે તો ના હોય? ગમે તે
 હો પણ ખાત્રી કર્યા શિવાય ખસવું નહીં! એવા મનોમઘ્ધી તેણે
 સાંઢને નરમ પાડી. મુઘ્ધાની અને રજારીની નજરો નજર એક થતાં
 રજારી નમ્રતાથી બોલ્યો “અરે આ અરણ્યમાં ભમનારી તું કેઈ દેવી
 છું? વળી અત્રે પ્રાણ થવાનું એવું શુ પ્રયોજન તને પડ્યું છે?”
 મુઘ્ધાએ કહ્યું કે તું કોઈ બડો મુર્ખ જણાય છે. તારે માર્ગે ચાલ્યો
 જા.” ત્યારે રજારી આ સકુન સાંભળતાંજ ઓશિયાળો બંદ પડી
 ગયો. પણ ધીરજ આણીને ફરીથી બોલ્યો કે હું જાણુ તો ખરો કે તું
 દેવાગના છે! મુઘ્ધાએ કહ્યું “ના ના! હું તારા જેવી નવરી નથી.
 મને અશુર થાય છે, ને મને ઘણું કામ કરવાનું છે!” ત્યારે રજારી
 બોલ્યો કે “હું જ્યાં સુધી તારા વૃતાંતથી વાકેળ થાઉ નહીં ત્યાં
 સુધી તું એક પાવહું અમાડી ભરવા પામનાર નથી!” એમ કહી
 સાંઢ વચ્ચે નાખી. મુઘ્ધાએ રજારીનો આમહ જોયાથી જણાવ્યું કે
 “મારે વિષે જાણવાનો આટલો તું ખંતીજ છે તો કહું છું. રજિની
 હું પોતેજ છું. આ માર્ગે હવે હું વાંછુ વાવાના નિમિત્તે પશ્ચિમથી
 પૂર્વ જાઉં છું.” એ સાંભળતાંજ રજારીએ હાથમાનો ચાળક જમીન
 પર નાખી દીધો. “રિજની મા, કૃપા કરીને ચાળક બોંચે
 પડેલો છે તે મને આપો, નહીં તો મને જિંટ પર બેસાડવો પડશે.”
 રજનીમુઘ્ધા ચાળક જિયડીને રજારીના હાથમાં આપે છે તેવાજ તે
 કમ્મરમાંથી નિચો વળી જઈને ચાળક ઝાલવાને મીરો રાત્રનું કાંડુ
 સાંઢને તેને ઉપર જીયડી લીધી પછી તેને સાંઢથી સાથે કરીને બાંધી

ને સાંઢને હંકારી મેલી, ને માર્ગમાં તેણે વિચાર કર્યો કે રાત્રને હું છાડીશ નહીં, ત્યાંસુધી વાંછુ વાંવાતુ નથી. એટલે તો અમદનગરને દરવાજો આવી પોહોઆયો. જોશ છે તો દરવાજા બંધ, તેથી તે દરવાજાને બોલાવીને કહે છે—

દરવાજા વીરા તુને વીનવું રે, જાવું છે મારે રાજાની પાસ રે—જાવું,
ઝટપટ લેઈ મુજને શેહેરમાં રે, પછે દરવાજા તારો વાસ રે—પછે.

અંદરથી દરવાજા બધાજ સાંભળી તેને જવાબ આપ્યો:—

બંધ દરવાજા નવ જિગડે રે, સડે રે કુંચીઓ પડી દરબાર રે.
જામિની નિરગમો શેહેર બારણે રે, પ્રભાતે જીડી આવજો અસ્વાર રે.

રખારી આ ઉત્તરથી વિચારમાં પડ્યો કે મારો વાપદો વાંછાનો છે, માટે રતોવધ મારે પાછું ફરવું જોઈએ. વળી રાત્ર મારા પાસ કબજે પડી છે એટલે વાંછુ પણ વાવું કહણુજ ! એવું ધારીને એકવાર ફરીને દરવાજાને બોલાવ્યો:—

લલિ લલિ લાગ્યું તારે પાવલે રે, જાઈ તું તો દરબારને જગાડ રે.
વહેલો લાવે વીરા કુંચિયોરે, કાંઈ કામ પડ્યું અવધરે—કાંઈ.

દરવાજા સુસ્તી હતો તેથી ચિરઝન બોલ્યો કે—દરવાજા બંધ ચલા પછી રાજા પોતે કદાચ આવે તો તેના પછુ મુકવણું થાય ! ત્યારે તારા જેવાની શું ગુમસ ? માટે કહું છું કે મુગો મુગો હાલ બાહાર પડી રહે ને વાંછે ચાલ્યો આવજો.

દરવાજાની વાત સાંભળીને રખારીનાં તો હાજાં ગગડ્યાં અને સાગરમાં છુડ્યો. વાણું વાયા વગર આ લાખ્યા કાંઈ. દરવાજા ઉઘાડ તેમ નથી. હવે શો ઉપાય કરવો ? કદાચ એકસો કોટજ હોત તો ઠેકાવી જાત. પણ કમ નસિએ કોટને ફરતી મ્હોટી ખાઈ છે. એમ નિશ્ચય મુકે છે—હે ઇશ્વર ! હવે ગોડિયાની લાજ તારે હાથ છે ! પછી સાંઢને કહે છે—

ફટરે ગોળરી ફટરે પાપણીરે, મેં તો તારો ક્યો વિસ્વાસરે—મેં તો
ખેપ કરી તે સહ ખાલી ગઈરે, દામ મળવાની નથી કાંઈ આશરે.

ધણીતુ મેણું સાલણીને સાંઢને વાચા થઈ તે બોલે છે—

મજરે છતા શી તને મોચનારે, સ્વામિ આવડો દુખિયો સિદ્ધ થાઉરે.
અંહીથી ઉડીને જાજી આકાશમારે, તેની ખમર એક ધડીમા કહું રે.
તપણીને બીડ તગ તાજજોરે, કાંઈ દિવેરી મેલજે વાધરે—કાંઈ
ખેતરથી પાછી એક ફેન્વીરે, મુજને ઠેકાવજે જોઈ રૂડો લાગરે.
કોટના રે પાકું એના કાગરાંરે, ઠેકી જાજે સમુદર ખાઈ રે—ઠેકી
અંહીથી તળપીને હું તો ઉછડુંરે, જરૂર જઈ પડુ શેહેરના માહી રે.

સાઢના ચેતાબ્યા પ્રમાણે હિમત રાખીને રમારિએ સાઢને
લલકારી કે જોત જોતામા તે આકાશ માર્ગે ચાલી. કોટ અને ખાઈ
ઓલંગી ગઈ અને શેહેરના મધ્યસ્થમા સાવા મુલાના મેહેવની
પોળે આવી ઉભી રૂડિયો રખારીપણુ હર્ષ પામીને હવે પોળિયાને
જગાડવાને હાક મારી ઢેઢે છે—

પોળિયા મારોરે તું બધવોરે, લાઇ સાળા મુળાને જગાડરે—ભાઈ.
કામ મારે છે ધણુ ઓપરીરે, તુ તો ઝટપટ પોળ ઉગાડરે—તું તો

પોળિયાએ પોળ ઉઘાડીને રખારીને અંદર લીધો કે પેલો
રાયનમ્રહની ખારી નિચે ઉભો રહીને મોલે છે—

ધરે ચપાથી હું તો આવિયો રે, મુજને વાર ધણેરી થાય રે—મુજને.
સાળા મુળારે તમને વીનવુરે, બાપા લળિ લળી થાચુ પાય રે—બાપા.
માટે વેહેલેરા તમે ઉઠજોરે, ઝટ તત્પર ચાઓ નરેશ રે—ઝટ.
દંભાવતીનો રે જે દીકરોરે, જાગે પરલાતે પગેશરે—જાગો.
માટે રાણીયે મુજને મોકલ્યોરે, કેહેને લાણેજ જાય વિદેશરે.
તમે આવીને એને રોકજોરે, કુવર હજુ છે બાગે વેશરે—કુવર.

રખારીનો અવાજ સાંભળીને સાળા મુળા અને ભાઈયો જાગી
ઉઠ્યા અને રખારીને મેડી ઉપર બોલાવીને સર્વે વૃત્તાંતથી માહિત

થયા. રમારી રાગના હસ્તકમગમાં પત્ર આપે છે તે વાંચી ગજરાની સર્વ વિતક જાણી. સાળા શુભા અને ભાધયોમાંથી એક જો પાધરા એનની પાસ જવાને તૈયારી કીધી અને બીજાને ખાંડુ રાણુગારી, સાથે સાવ લરકર ઘઘને કમલાવલી નગરી તરફ ત્યાંનાં ગજરાની કન્યા ચંપાદે સાથે પરણાવવાને અમદાનગરથી જાન લઇને વાજતે ગાજતે આપ્યો.

મેટો ભાઈ સાંઢ પર સાજદો યધને બેઠો કે રૂઢિયાથે સાંઢને લલકારી મેથી. જોત જોતામાં તેઓ એક આમને સિમાડેજાવારી પોહચ્યા, જ્યાં જવાયા લોકો ભુગસ વગાડીને રમન કરતા તેઓએ દીડા. તે જોવાના હેતુથી રજારિયે સાંઢને જરા વિસામો આપ્યો. એટલામાં તેણે એક ત્રગાલાને બોલતા સાંભળ્યો કે આજે અમે આટલા ખેડ ક્યાં છતાં હજુય રાત ખુટતી નથી, તેથી રૂપે કાઢ્યે રાત બાધી દોય ! આ શકુન ગોડિયાના કાને પડતાંજ તેને સાંભરી આવ્યું કે મેં રાતને બાધી રાખી છે પણ તેથી ગરીબ શુરખાને તો તુકસાન થવાનું. માલીના કળ કરમાવાના, ને જરવાડનાં દહી ખાટા થઈ જવાના ! એવું ધારીને ત્યાંથી નિકલતી વખતે તેણે ત્રગાલાને પોનાના પમનો તોડો કાઢી આપ્યો. સાંઢને પાછી લલકારી અને રાતને રસ્તામાં છોડી મેથી. પછી ચંપાધકના તેઓ સિમાડામાં દાખલ થયા. દાતણ પાણી કરવા સારું વાણામાં લોકો પાદરે એકઠા થયા ■ તેમને જવાર કરીને તેઓ પાધરા કંભાવલીને મેહેલે ગયા. ભાધ એન મત્યાં. પછી જન્ને જણા મારની દરબારમાં ગયાં, જ્યાં માતા અને મામાને મલીને માર ધણેજ ખુશી થયો. તેમની સોજનમાં તેણે સુખચેનમાં દિવસ શુભરવા માડયાં અને દેશવટાની વાન ફરી શુધી ગયો.

ગજરા મારનો બીજો આગો જે અમદાનગરથી ખાંડુ રાણુગારી જાન લઇને પરણાવવા ગયો હતો, તે કમલાવલી નગરી જઈ પોહચ્યો, અને રાજને કહ્યું કે કન્યા ઝટ પરણાયો, કેમકે અમારો ભાણેજ

દેશવટે જાય છે. રાજા આ વાત સાંભળીને ધણો જ રોચ ક
લાગ્યો. પછી પોતે અંતઃ પુરમાં જઈને રાણીને ચેતવી કે “ અ
ધારી ખાંડું લઈને જન આવી છે. લગ્નની ઉતાવળ કરે છે
કુંવરને એના બાપે દેશવટે દીધો છે તેથી તે તો તત્તજ પર
જશે. ” રાણી બોલી “ ત્યારે દીકરીને કુવા જીવામાં નાખવી છે કે
એવી રીતે પુત્રી પરણાવાય નહી. ” પણ રાણીનું આર્વું સંભા
સાંભળીને રાજાએ કહ્યું, “ ના તો કેવાયજ નહી. કાંઈ રેંગી પે
હોત તો જીદીજ વાત હતી. જન લઈને સાલો પોતે આવ્યો
અને વળી સાંમે પેવાઈ જમની સાથે કામ છે. ” રાણી
રાજાને કહ્યું કે “ તમારી એવી મરજી છે ત્યારે હું લા
યઃ. પણ આપણે કુંવરીને પુછિયે. ” તે ઉપરથી અંપાદને બોલ
તેને પુછે છે:—

જન આવીરે ઘડ અંપારે, જોને પરણવાને હાલરે—જોને.
પિતા તેનાયે આપ્યો દેશવટેરે, જોને વિદેશે જશે તે કાલરે—જો
રાજ કુંવર પરણી તે પુજારે, છાડી હવડાં જશે વનવાસરે—જો
લખ્યું હશે ત્યારે તે આવશેરે, કુંવરી મુકો પરણ્યાની આશ
રાજ કુંવરને પરણ્યે તું જાણીરે, બેડી મેહેલે ચાવીશ પાનરે—મે
રેહેશે પુજારે તેના ઓરિયોરે, અમ કહ્યું બેડી તું માનરે.

ત્યારે કુંવરી માતપિતાને શરમાઈને કહે છે:—

કરમ લખ્યું હશે મારામાં જોરે, ક્યમે મિથ્યા નવ થાયે માખાપ
રૂડો બૂડોરે જે કાંઈ મેં વયોરે, ખીજે કેહતાં એસે મુજને પાપ

કન્યાનાં વચન સાંભળીને રાજા રાણીનાં મન ઝંખવાણાં ખર
પણ એમાં કાંઈ આપણો ઉપાય નથી. લાવી પ્રજા છે!
કાંઈનું વાર્ધ પળનાર નથી. એવું ધારીને રાજાએ લગ્નની તૈયારી
કરવા માંડી અને જનને ચોરે ચોળડે બિતારો આપ્યો. પ
આજણોને બોલાવીને કન્યાદાન આપ્યું.

પછી રથ બેઠીને રાજ્યે કન્યાને વિદાય કરી, ત્યારે તેની સંપત્ત પ્રમાણે તેણે દાસ દાસિયો વગેરે સમૃદ્ધિ કન્યાને આપી. બાનેયા લોકોને પણ સારી વિદાયગીરી આપી. કન્યાને લઈને તેઓ અપોધા આવી પોંદઆ, જન સદેરમાં આવે છે અને માણી દરબારમાં મામા અને માતા વગેરે સર્વે મગાને બેઠાં છે તેવામાં એકાએક જોમ પુનેમના ચંદ્રને સદુ આવી મહે છે અને કાલુ. ધાણું ચર્ધ જાય છે તેમ માણેના મુખાવિંદ સર્વની નજર આગળાયામ થવા માંડયું. તેનું હૃદય જડ ચર્ધ ગયું. તરત ત્યાંથી તેણે ઉઠીને પોતાની મા આગળ જઈને કહ્યું કે—

શીખ આપો તો માતા આલિયે, હમારે જાવ જરા પરદેશરે—શીખ.

ત્યારે માથે તેને કહ્યું કે બેઠા, એક વાર ફરીને તું કચેરીમાં જા ! હોય જાપ છે, એક વેળા ચુક્યો હોય પણ હવે ઠડવાં વેણ તને કેહશે તો હું તને રજા આપીશ.

માની આજ્ઞા લઈને અગાઉની માફક સાજ સજીને હથ્થાર બીઠી ઘોડાને નચાવતો નચાવતો માફ આપની કચેરી આગળ ચર્ધ નિકળ્યો. ત્યારે આપને જોઈને લાવથી કહે છે:—

પિતા આપણાં જગર સેરી સાંકડારે, મજને ઘોડો ફેરવવાની બહુ ખાંનરે.

ત્યારે પિતાયે ક્રોધથી તિરસ્કાર કરીને મેણ મારી કહ્યું કે—

તું તો કાળા મોહડાનો કામડોરે, કે ફરીને આબ્યો તું દરબારરે.

પિતાનો તિરસ્કાર સાંભળતાંજ માથે ઘોડાને લલકારી કહ્યું કે,

પિતા તમપુડે સો સામંત હોય, ને હોય ગજોરો માફ એકસોરે લોલ !

એટલા સકુન બોલતાં બોલતાંમાં તો જા માલની બારીમાં માણના ઘોડાથે ખુર બેરબ્યાં. માફ હાથ બિચો કરી લાલો મારવા જાય છે ને લાલો લાગે નહી તે જોઈને, માફ નિચે ઉતરતાં પિતાને કેહે છે કે આપા એક માલ રહી ગયો, નહીનર ધાવ દેખાડત.

સાંકળા સેરિયે પિતા બે મસોરે, તો સિરોઈના જોત ધાવરે.

એટલું બોલી ઘોડાને ફેરવીને તે પાછો મા પાસે ગયો. આંગણે રહીને મા પાસે શીખ માગે છે:—

સકન આલોરે માતા મારીરે, મારે તો ભલ જાવા પરદેશરે.

હવે જ્યેા મારૂં માનાં કહેવા ઉપરથી જાપ પાસે ગયો છે તેવીજ ફુલાદિની જાન આવી છે ને માએ રાણીને મહેલમાં ઉતારી છે તેથી ગજરાને કહે છે:—

સકન આલે તારી રાણીયારે, સકન આપે શી લગવાનરે—સકન મારૂં કહે છે:—

કડવાં વેણુ ન બોલિયે માતા, કડવાં માથાને પાવરે—કડવા.

હું પરણ્યો નથી ને તમે મારી માતા થઈને આવું આજ મારે માથે શી વડાવો છો? કેમકે મારને ખાડું મોકલી પરણાવ્યે તેની એને ખબર ન હતી. તેવામા સાસુ વધુને જગાડે છે.

શું સુતીરે સુગઝ ગોરલીરે, તારી મેડિયે વણદેલ રાયરે—તારી.

સાસુનો અવાજ સાલગીને વહુ ગજડી જીડીને કહે છે:—

માતીયે વધાવું રાયના મોલ્યારે, કે રાયના ઘોરલાને વેણુ નાગર વેલરે. મોજડી જિતારે રાય એકમારે, પાગડી ઉતારે રાય મેહેલરે—પાગડી.

પણ મારને તો પરદેશનીજ લખ લાગી, એટલે ખીજ કાઢવું સાબલે શું ?

શીખ આપોની રાણી સતવતીરે, અમે જમથ હવે વનવાસરે.

મારે વર્ષે પાછા આવશ્યરે, મુકો તમે અમારી આશરે—મુકો.

ત્યારે રાણી કહે છે:—

રોહો તો રાધુરે ઠાકોર લાપસીરે, કચાઈ જાઓ તો ઓસાવું ઝણી સેવરે. માટે મેહેલરે પધાન મારા વાહલડારે, છોડી દો છોકરવાદી રશીયા દેવરે.

સેવ કહી તેમા માન સુકન કહા તેથી મારૂં રાણીને કરગરીને કહે છે જો હવે તમે નકામા માન સુકન મા કહો; હવે હું રહેનાર

નંધી, માટે સુકન આપો. ત્યારે રાણી અનુરાધથી પાછા માન સુકન
કહીને રોકે છે:—

આટો કુટો ને રાજ્ય થી ઘડોરે—કાઈ છુટે દેશે નારરે
એવે સુકને રાજ્ય તમે આલશે તો, ફરી ના બાળો દરબારે
દાલા જમણીરે તેનર બોલતારે, ગળ આડી જિનરે મંજારે
એવે સુકને તમે આલશેરે, મળશે નમને ધાતક નિરધારે.

ત્યારે રાજ્ય કહે છે:—

કંઠાસ મુકોરે તમે કામિનીરે, કાષ ધીરજ રાખજો અંતરે—કાષ.
સુકન બલેરા અમને આપિયેરે, પળિયે અમે અમારે પંથરે—સુકન.

હવે રાણી મારને રાખવા માટે સુકન કહે છે:—

કાઠા ધંજીનીરે રાધું રાટવીરે, માહે મેલણ માળવિયો ગ્રાજરે
કુર આસાવુંરે હું કમોદનોરે, રોહોતો રાધું મલમળ્યો કંસારે
ધરન મંગાવું ગોરી આપનાને, જમોને તમે મજ નજીનીના વીરે
ઘોડો બાધુ હું ઘોડાલમારે, પગાણુ મેહું કાષ પરસાળરે
દંભાવનીનારે હું દીકગરે—દાસી અપોદેના સરદારરે
આજનો વાસોરે મારી મેડિયેરે, કાકોર પંથી પરજા ધાવરે
રાત રહોરે મારા મેહેલમારે, નમે વાદાણે સુખેથી જાવરે

ગણીનો ધણો આગ્રહ જોઈને મેહેલમા જવાની તેને ફરજ પડી.
સામી બારિયે મજરા મારની મા દંભાવતી બેડી હતી, તે પુત્રને મેહેલમાં
જતો જોઈને વડુને હવે વધારે સાવચેત રાખવાના હેતુથી જાહેર છે:—

ગ્રાજરે કુળના વડુજી તમેરે, સેજ મનામણે માન્યો ધર જાવરે
દોસરે ગોરી તમે ધેવડરે, રખે જાકેજીતી જો જવડાવરે—રખે.

વડુ ઉલટું સમજીને ઉત્તર આપે છે:—

ગ્રાજાં કર્મનારે તમે જનમિયારે, કે તમ જાચે જાવ પરદેસરે;
નારી તજ કો નથી મયા વિદેસડેરે, લખું લંકોટ નવ ચલે મિન મેવરે.

નરનારી મેડીમાં એકલાં બેસીને વિનોદ વાર્તા કરે છે. પણ રાત્ર જતી નથી અને રાણીને બગાસાં આવવા માંડ્યાં તેથી તેણે સોકટાખાજી મંગાવી. રાજા અને રાણી રમવાં બેઠાં. રાણી દબ્બુય નાદાનજ, એટલે તે રમતાં રમતાં ઊઘી ગઈ અને પાસુ મરડીને ઘોરવા લાગી. એટલે મારૂં બાણ્યું કે રાણી તો સુધ ગઈ, ત્યારે જાનલ મંડી. એવું ધારીને તે જાનોમાનો મેડી હેઠે ઉતરીને ઘોડાપર સામાન નાખેજે. અંધારામાં ઘોડાને સૂંચ કરતા મારૂંને તેની માથે જોયો, તેથી તે વહુને સાદ કરીને ફેરે છે:—

‘શું સુતી ગોરી ગોઝરડીરે, તુજ મન માન્યો પથે જાયરે—તુજ.

છકીજીને છેત્રાધ છબીલડીરે, બિડી ઝટ પંથી પલાણો સાલરે—બિડી.

સાસુની વાણી સાંભળી કે તે ઝમકી બિડી જોય છે તો મેડીમાં મારૂં મલે નહિ. ચોમાસાની વિજસીની માફક તે નિચે જીતરી કે અંધારામાં મારૂંને ઘોડે ચડતો જોયો. તેવીજ મુગે મોંએ જમને ઘોડાને બાથ બીડી તેની ગરદનના વાલ પકડી લટકી રહી. મારૂંને ઘોડાની પ્રદક્ષિણા કરી, તેના કાનમા કાંઈ બોલી સ્વાર થયો, કે ઘોડાએ પગ જીચકયા. કાણુ માત્રમાં અંપાઘડથી તે અદરય થયાં:—

પુત્ર સરખુ રતન સાચવવાને સાઈ ગજરામારની માતા દંભાવતી રાણીએ અનેક ઉપાય કર્યા, પણ તે સર્વે બ્યર્થ થયલા જોયા. પુત્ર ખોયો એટલુંજ નહીં, પણ તેની સાથે વહુને પણ ત્યાં સુમાવી. તેથી રાણીએ વિલાપ કરી રહ્યા માડ્યું:—

સુતોરે સમરય મારૂં ટોલિયોરે, ઘોડા મુની તારી ઘોડારે—ઘોડા

મુનીરે મેડી ને મુની માવડીરે, જોને મુના પડ્યા દરખારે—જોને.

મુનારે દાસને મુની દાસિયોરે, મુના કર્યા સજીને તે નિરાયરે—મુના

મુતોરે બાગ ને મુના બંગારે, બહુ મુના પડ્યા છે અવાસરે—બહુ

ઘોડાને ખેડ ખેડ કરતો મારૂં ઝડપથી વધ્યો જાય છે. ઘોડા દેવતમજ, એટલે પુછતુજ શું ! તે અંતીરિસમાર્ગે પંડીની પેટે

અધારામાં ઉડાણું કરવા લાગ્યો. ઘોડાનો આવો - આતં વેગ છતાં તેની ખૂરીનો અવાજ કેમ સંભળાતો નથી, તેથી અંધાદે મસ્તક ફેરવી નજર દરે છે તો અધારાની કાગાસ શિવાય કાંઈ જોયું નહીં, ને તેને તમર આવવા માંડી, તેથી ઝટ આંખો મીચીને ઘોડાના માળ વધારે મજબુતીથી સાંભીને પગ તેના કાંઠામાં ભેરવી દીધા. અસ્વના આવા દુસદ્ ગમનથી પાછલી રાતના ચંડા પવનમાં તે ઠરી જ રહી, તેથી તેને માહાદેવનું સ્તવન કરવા માડ્યું. ઇશ્વરી પ્રેરણાથી અસ્વની છાતી સરસી ચોટી રહેથી તેને સુવાન થઈ. એ પ્રમાણે ચાલતાં ચાલતાં પરાંતીયું થવા આવ્યું છે અને ઘોડો તો અપાટાખધે ચાલ્યો જાય છે, તેવામાં મધુર સ્વરે રાણી બોલી કે:-

હજવે રે એડો દોકોર ઘોડીભોરે, મારાં કાળજડાં કટકા ચાયરે
હજવે રે હલિયો અંખો છોડીરે, તે તો નખ દીધે દરમાયરે.

સ્વર સાંભળીને રાજાએ પોતાની આસપાસ ચારે બાજુએ નજર ફેરવી જોયું, પણ કાંઈ નહિ દેખાયાથી પોતે વિસ્મય પામીને ઘોડાને તે જ ચાલથી અગાડી ચાલવા દીધો. ‘આ પ્રાતઃકાળમાં આવા અધોર અરણ્યની અંદર અને વળી આકાશમાર્ગે હું આવત વેગથી વલો જાગું છું, ત્યાં મારા કાનમાં આવે મધુર સ્વરે બોલી કોણ મને અચરત કરતું હશે? વળી મને તેના કેમ દરશન થતાં નથી?’ એવા વિચારમાં પડ્યો છે, તેવામાં:-

ઉત્તરના વાયા હવે વાવડા રે, હીડી હીડી જાએ મારાં ચીરે—ગીડી
હજવેરે રેવંત રાજા હાંકજોરે, મારી સગી નણુંડના વીરે—મારી.

વળી રાજા કામલના જેવો સુશીલ સ્વર સાંભળીને ચારે બાજુએ જોએ છે તો તેને કોઈ દેખાતું નથી. આ તે શું કહેવાય! એટલું બોલી તે પાછો અચરત થઈ ચાલ્યો જાય છે, તેવામાં:-

દંભાવતીના રે દીકરાંરે, કયમ આવી પુજને આવી અધીરે
દોકોર કાળજડાંરે તમે કા કરો રે, માઈ સોસઈ જાય છે ચીરીરે.

ફરીને એ જ સ્વર રાજને કાને પડ્યો. પોતે ચેલતો નથી તેથી દવે રાણીએ અદૃષ્ટ રૂપે તેને ટાણો માર્યો. પોતાની સ્ત્રી ચંપાદે જાણે બોલતી હોય એમ તેણે પ્રથમથી જ સાંભળ્યું; પણ ચંપાદમાં પોતેજ તેને મેડીમા સુનેલી મુકીને ચાલી નિકલ્યો છે, તો પછી આવા વગડામા તે ક્યાથી હોય ? એ વિષેની ધુમરીમાં ને ધુમરીમા તેણે ઘોડાને આગળ જવા દીધો. રાજ કાઈ સમજતો નથી તેથી રાણીએ કંટાળીને અતે ઘોડાને સોગન આપ્યાં.

આધેરે હિંડયાનીરે રેવંત આખડીરે, રૂડા માદેવની છે આણુરે.
હેડેરા ઊતર રે તું તો હોડસુ રે, આપે એટલું દુને તું તો દાનરે.

ઘોડાએ મહાદેવજીની આણુ સામથી કે તર્તજ તે પૃથ્વીપર આવી ઉભો. રાજ ચાલખા મારી મારીને આપ્યો પણ ઘોડો એકનો એ થયો નહીં. આ દેવતાઈ અસ્વ છે એને એકાએક શું થયું, જે એ પગલુંએ માડતો નથી, તે તપાસવા સાર રાજ નીચે ઉતરીને ઘોડાની પીઠ ઢોપી તેની આમખામ જોએ છે, તો પોતાની સ્ત્રીનું સખ ઘોડાની ડોકે વળગેલું તેણે જોયું ! ત્યાં એક ઝાડ નીચે ઘોડા પરથી મામાન ઊનારી ધામીયો બિજાવ્યો. પેલીએ ઘોડાને મીઠ મારેલી અને તેના ચાળ હાથમા પકડેલા તે મુસ્કેલીથી છોડાવીને તે નિંગડા જેવી થઈ ગયથી રાણીને બિજાનાપર લઈ જઈ સુવાડી. પોતે આ નવી આપત્તિનો આવા વનવામમાં ભોગ થયાથી ગભરાયાને બદલે ધીરજ ગમ્પી કાઢ ચોળના કરવા લાગ્યો. આમ તેમ ફરી લક્ષ-પૂર્વક અવલોકન કરતા એક અનૌકિક ભુટી તેની નજરે પડી. મોટા આનંદથી તે જિંચટી લપ્પને એક સિવા પર વાટી તેનો રમ કાઢીને તેના ચાર ચાર ટીપા મેથ્યા કે રાણી તરત જાડી બેડી થઈ. ગજન પણ તેની પાસે આવી બેઠો. બેઠુએ માથે મથી કાઢ હુંગા-પાણી ફરી લીધો. ઠાકોર બોલ્યો “હું ચંપાદનો રાજ ગોડે અને તમે પગે ચાલો એથી જગનમા આપણી ચોભાને કવંક લાગે છે,

માટે ટંકરાણી તમે પાછાં જાઓ. વાઘ વર અને સર્પ રાહડાના ઘોર નાદે ફરીને આ ગાછ ગ્રહેના વનમાં કાપર નરના પાંચ કાળજી કંઠડીજ જાય! તમે એક તો રાજપુત્રી અને વળી આગવેશ એટલે તમારી પ્રમગ્નનામાં પુણ્ય જ શુ? તમ જેવી સ્વકામના મુખ્યાને સરજનદારે વગડાની વરમી વાટે જવાને સરજ નથી.”

રાણીએ ઉત્તર આપના, એક દિવા તરફ આમળી કરીને બે થી “જુઓ પેલો દાથી કેવો મન જાગ્યા છે સૂર્યના ઉપર તે ધુળ ડરાટે છે, તેમાંથી એક રજ તેને અડી ચકે તેમ નથી, પણ જીવની તેનાજ અંગ પર ધુળ પડે છે. જુઓ આ તરવરને કેવી વેદ લપ-ટાઇને નવ પદ્મવ ધર્મ રૂઢી કે, તેનો બાગ ખીતેથી આજે તે ફલ-ફુલોથી પ્રફુલિત થઇને દીપે છે આવા આવા ગમ્મલિત ખુશતના દેખાવોથી ખરેખર જંગલમાં મનનજ ચક્ર ગ્નુ છે માટે દાકાજ, તમાગ સગમાં આવા સુખાનદ લધી આત્સવોનો વદાઓ તજીને પાછા પગલા હુ ભરનાર નથી મગ્ક ગાદે, વિદા પાઠે, અને સ્ત્રી સાથે જ જોઇએ એમાંથી વિદુ પડેલુ કોઇએ ઉપરોગમાં આનુ-ગવી વનવામનીજ ઉપદેશ તમને ધધ છે તો આજ વનની અદર મેદન બધારીને આપણે ંદોષે.”

ગણીનો આવો આગ્રહ જોઇને અતે રાજાએ લાચારીથી એક સુગોભિન દેવનર્ષ મ્હેવ ત્યા ઉભો કમળો મેદન તૈયાર થયો એટલે ત્યા આવી વસ્યા બીજે દિવસે ગણીની શીખ માગી —

સહન આપોરે રાણી રીધગવંતીરે, અમને લવ જાવા પરદેશ રે
બારેરે વરે પાછા આપીશુ કે, હાથ મુકો તમે અમારી આસરે.

રાણી કેહે છે—કે માગે બાપ બારસે ગામનો ધણી છે, તેમાંથી અમ્યાનુ રાજ હુ તમને અપાઉ તેમાંથી ખાઇ પી મોજ કરીને સાથે ગ્રહે ત્યારે રાજા ચિરકાઇને બે-બે —

બાહુરે તારાં બારસેં ગાંમડારે, કે માહે ઉઠેને લાહજ રે
બાહુરે તારાં બારસેં ગાંમડારે, કે જાએ હમારા રાવજાની લાજરે
બાહુરે તારાં બારસેં ગાંમડારે, કે મારી જાયે ઘડ્યં પાની લાજરે
બાહુરે તારાં બારસેં ગાંમડારે, કે જાયે મારા જસાજમની લાજરે.

આથી અવસ્થામાં રાજની યુકરાજી જોઈને તેની રાણીએ
એણું માર્યું:—

ઓઝારે કરમના કાં ન જનમિયારે, તો મારે સરોવર નાખત જાળરે
તારી ગોરાડરીને માથે ટોપલોરે, તે લઈ વેચવા જાત તતકાળરે
આજનોરે વાસો વસો મેડિએરે, તમે વનવાસી પરોણા થાવરે
રજની નિરગમોરે આ મેહલમારે, તમે વહાણામા મુખેથી જાવરે.

ચણિએ રાડ માઠી તેથી ત્યાંજ રાતવાસો કરીધો. પલંગમાં
રાજ સુતો છે અને રાણી તેના પગ તલાસે છે. રાજ તો ઉઘી
ગયો છે, ત્યાં બેઠી બેઠી રાણી આદાની પ્રાર્થના કરે છે:—

અંદારે ઘૂંજને હું પુંજતી રે, વળી કરતી આદિતવારે—વળી
ધડીએક મોડો જગજરે મારો પરપયો આલે જોઠારે—મારો

એવામા અર્ધી રાત થઈ એટલે મરધાએ બાજ દીધી જેથી
મારૂં જખડી ઉઠયો, તારે રાણીએ કહ્યું કે હજી તો મધરાત થઈ છે;
એમ સમજાવી તેને પાછો સુવાડી દીધો. પછી રાણી કોંધ કરીને
અરધાને ઠેઠે છે:—

મધરાતના રે મરઘો બોલિયોરે, મારા મારને પડાવ્યો ત્રાસરે
સુવા સવારમારે બોલાવુ વાઘરારે, તને પકડી મંગાજી મારી પાસરે
ઘોડે ઘોડે ખેંચાવું તારાં પિછડરે, તારી આયડિએ દેવડાવું ડામરે
મારજી જખડીને જાવા જાગિયોરે, મારૂં જખડ્યું જગાડે તું કામરે.

મરધાને વાચ્યા થઈ ને તે રાણીને કહે છે કે હું તો રાતના
ચોર ચકાર લાગે છે તેમને માટે બોલ્યો છું:

શીદને વડાવે રે રાણી મારી ચંચડીરે, રાણી શીદને પડાવે પાંખરે
પહેલીરે રાતનો મરથો બોલ્યો, રે એ તો તરકર કેરે કાજરે
તમરે કારણ હું નથી બોલ્યો રે, તમે ભલે કુચેલી મદારાજરે
પહેલીરે રાતનો મરથો બોલ્યો રે, એ તો દેવનધરાંને કાજરે.

એમ કરનાં પાછલી રાત થમ અને મરથો પાછો બોલ્યો એટલે
માર્યે પાછી આંખ લગાડી રાણીને કહ્યું કે દવે સવાર થમ, માટે
વેહેલાં યાઓ. ત્યારે રાણીએ કહ્યું કે મદારાજ ! હજુ રાતજ છે
તમે મુઠ રહો. પછી રાજા ઊઠાઇ ગયો. એટલે રાણીએ પાછો
મરથાપર કોધ કરીને:—

પાછલીરે રાતના મરથો બોલિયોરે, મારા મારને પડાવ્યો ત્રાસરે
મુવા સવારમાં બોલાવું વાધરારે, નને પકડી મંગાડે મારી પાસરે
થોડે થોડેરે ખેંચાડે તારાં પિછડરે, તારી ચંચડીએ દેવડાડે કામરે
મારજી જગડીને જાવા જગિયોરે, માર જગડ્યું જગાડે તું કામરે.

ત્યારે મરથાએ કહ્યું કે રાણી સાહેબ તમારાં જેવાં સુખિયા
લોકોને સાર નહીં પણ રાતના જે ચોર ચકાર ભમે છે તેમને સંત્યજ
જવા કદા પછી ધંધારતી લોકોને મેં જમાડ્યા:—

તમરે કારણ હું તો નથી બોલિયોરે, બોલ્યો હું ધરપાદ ને કાજરે
પરધરનો માનીધર ચાલ્યો જમ, ને ધરનો ભલે રહે માનીધર ધરમાજરે
શીદને વડાવે રે રાણી મારી ચંચડીરે, રાણી શીદને પડાવે પાંખરે
પાછલીરે રાતનો મરથો બોલ્યો, પહેલાં ધંધારતી લોકોને કાજરે.

એમ કરતા સવાર થમ મમ અને સુરજ ઉઘ્યો. માર્યે ઉઠીને
રાણીને કહ્યું કે દવે તમે ખુશીથી મને રજા આપો—હું ધડ
રેહેનાર નથી:

ધડીરે રજાની મુજને આખડીરે, અન પાણી લેવું મારે વીખરે
ઝટ પટ દવે અમે ચાલિયું રે, રાણી ખુશી થકે છોની ધીખરે.

આરી રીતના પ્રયાણની વાત માંલગીને ગણિયે કંઈપાંત કરી મેલ્યો. “ જોને સારું આટલી વિપત્તિનો હું ભોગ ચઢ, માગ માત-પિતા, સાસુ સસરાનો ત્યાગ કરીને રાજનો મંગ કીધો, ત્યારે મારા કરમે પાણુ પાનડું ફેરવ્યું ” એવો મનમાં તે કયેશ કરે છે અને રૂદન કરતી રાજને પુછે છે—

તમેરે ચાલ્યા રાજ વિદેશડેરે, અમારી દાને માળવળી દો છોડે
સુખું દુઃખ જોવા કોણ આવશેરે, તેની તમે દાને સુખગત કહેછોરે.

ત્યારે રાજ કહે છે:—

તમને મોખ્યારે મંદીર માળિયારે, ગળી મોખી દિંચોળા ખાટરે
ખાવો પિવો ને ખેવો મોજમારે, તમે મ્હાવો મદિયગિયાની વાટરે.

ગણી જવાબ આપે છે.—

મેલેય બધિખાનુ માવિયુઠે, દિંચોળા માટે સુખી સમાનરે
મોજો મુકાને રૂદન માડ્યારે, ગળ મદિય જોજડ થયા વેગનરે.

ગળ ખીજી લવામણુ કરે છે.—

તમને મોખ્યારે કળસી કોદગરે, તમને સોપી દુઝળી બે જોટરે
દુધ માકર પિયો તમે દાડિયેરે, વજ્ર મણુમારની નથી કાઢ ખોટરે.

ગણી જવાબ વાસે છે:—

મોદગ ગળ મારે મન કોયવારે, દુઝળી જોટો ચામડિયાને દોરે
દુધ ને સાકરરે ઝરિર દેખિયેરે, વજ્ર બાની રખ્યા ચોખી મુઠેરે.

ગળ બોલે છે.—

તમને મોખ્યારે સમરથ રેંટિયોરે, મોખ્યો છે તમને લાગ કપામરે
સરખી સંધર મળીને કાતજોરે, તમે તેથી નહી ચાલ્યો ઉપસરે.

ગળી પ્રતિજ્ઞા આપે છે —

રેંટિયો લાગીને ગધુ ખીચીરે, કાઢ કપામે લગાડુ લાહેરે—કાઢ
સાહેબિયોનો સંગ નથી કામનોરે, ગળ મેં તારી ઝાલી આવશે—ગળ

રાગ બોલે છે:—

પક્ષાસ પિપક્ષારે તમને સોંપ્યારે, રાણી ગણુને પિપલિયાના પાનને
બારેરે વળે અમે આવિશું, તારે વાલિશું રાણી તમારા વાનરે

રાણી ઉત્તર આપે છે:—

સાથેરે તેડા મારા સાદ્યારે, મારા બાર વરસ કેમ જાયરે,
વિજેગની ઘડિયો જાયે વેગગારે, ગુજને દાદાડો વરસસમ ચાયરે
આણું જાણુ તો નવ પરણીરે, રાગ બાળકુંવારી હું રહેતરે
હાજારે હાથ મેં તો આલિયોરે, મારા કરમને દોષ ના દેતરે
સાસરી જોયાનાં મારે ઓસ્તારે, સ્વામિ ધુંધટ તાપ્યાના રહ્યા કેડરે
તમેરે અંધો ને હું છું કેતણરે, મારે ભક્તી મક્તીની જોડરે
પેરી ઓઢીને ફરન સાસરેરે, તે ફરખ સઠે થયા મારે બંગરે
નથીરે છુટયાં મેંડળા હાથનાંરે, નથી ઉતયોં મારાં પાનેતરનો રંગરે.

રાણી વિદાય કરીને રાગની સામે રડે છે:—

નર વિનારે નારી એખલીરે, તેનો પગલે પગલે વંકરે—તેનો
દીસે દીનમુખે બિહામણીરે, હું તો છું કરેડલરી કલંકરે—હુંતો
આલોરે કેહેતાંમાં અમકિયેરે, પુંક દીડે કાંઈ જીવ જાયરે—પુંક
નૈણાંરે મારામાંથી નીર વહેરે, જોને કાળજાં કડકા ચાયરે—જોને
હીમરે પડે ને ધરતી ગડગડેરે, કાંઈ એવું મારે છે દુઃખરે—કાંઈ
જ્યાંરે રાગ તમને દેખશું, ત્યારે તો થાશે કાંઈ મુખરે—ત્યારે

રાણીને નરમ થયલી જોઈને તે બોલ્યો:—

સકન આલો તો રાણી આલિયેરે, ભામિની તમને લઈશું સંગાયરે.

રાગ હજુ તો બોલે છે એટલામા રાણી કપાનંદથી બોલી ઉઠી કે:—

સકનરે આણું હું ફલવાડિયેરે, ભક્ષે પધારો મારા પ્રાણુ નાયરે
કામેરાં બોલે રાગ દેડકારે, કાંઈ જમણેરી બેરવ હોયરે
એવે સકને રે રાગ તમે આલશે રે, તમને વેરી માંજે નવ કોયરે

કારે ધડે કુમારિકા રે, તેને ખોલે અખ્ખાણું જવ નાર રે
 એવે રે સકને રાજ તમે ચાલશે રે, તમને મલશે ધુલ્લે નારે
 અખંડ રે સાભાખવંતી માલણી રે, કંઈ છે જાને ભરેલા હારે
 એવે રે સકને રાજ તમે ચાલજો રે, તમે પરણશે સુધક બે નારે
 વર કન્યારે પરણીને આવતાં રે, સામા મમે નિશાલિયા સારે
 એવે રે સકને તમે માઝ ચાલજો રે, વરજો તમે માખલદે નારે
 દેવ સુકળ શુભ સંગ જોગણી રે, જે માત પિતા કેહેવાય રે
 રક્ષા કરે રે રાજ તો તમતણી રે, રાણી કેહે સુણો મારા રાય રે
 ચોરે ચોરે ચાઝ આવડીરે—જ્યાં મડદાં બમે મસાણુરે
 ત્યાં રક્ષા કરેરે મુજ આવડીરે—સકલ હજો તમને કન્યાણુરે
 શેઠેરવાડી ને રાય રણવિખેરે—જ્યાં પરવત ને હોય પદાડરે
 હુરે આરાધું અખ્ખા આવડીરે, આવીને પુરે તે તારા લાડરે
 પશુરે પંખી ને હાલ માનવીરે, સહિ નરનારીને પૃથ્વિના રાયરે
 સર્વ વશ થાશે રાજ તમનણુરે, થઈ છે વ્રુષ્ટમાન દુરગામાયરે
 પરમુક્તક ને પરદેશમારે—વઘી પરધરતી ને પરવાસરે—વઘી
 રેહશે જગદિશ્વર મહાદેવ સાલમારે, તે તો પુરી કરે સહિ આશરે
 રાણી કેહે સુખે તમે સંચરોરે, રાજ ચલાવો ચતુર તોખારે
 કેહેતાંમાં સકન સાધિ ચાલિયારે—ગજરા માસને ચંપાદે નારે.

રાજ ધોઝપર અને રાણી પગે એક બીજા સાથે વાતચીત
 કરતાં ધીમે ધીમે ચાલ્યાં જાય છે. ચેનર વધશાખનાં દહાડા છે,
 સુખ પ્રકાશે છે. ઉત્તર માસ વાહ રહ્યો છે. મંદ મંદ સુંગંધ આસ-
 પાસ જેડી રહી છે. જમરા ચુંગરવ કરતા આમતેમ ગડે છે.
 ત્રણપર મધમાંખીના ટોલેટોલાં ઉડે છે. ફલપુષોના બારે તરવર નમ્ર
 ચમ્ર રહ્યાં છે. પશ્ચિમોના નાના પ્રકારના મધુરનાદે કરીને વન ગાજી
 રજું છે. આવી રચના જોતાં, માહોમાહે વિનોદ વાતાં કયાં જતાં
 કેટલીક વારે એક આમ જણના પર બેઠેલી કાયદને બોલતાં સાંભળીને
 જનનેનું લક્ષ તેનાપર ગયું. રાણી પાત કરે છે અને રાજ હુકારે

દે છે પણ તેનું ધરખ્યાન દવે કાચલ કેવો સકન આપે છે તેના પર ગહિ એટલે દુકારો બંધ થયો છે. તેથી રાણી કાચલને કહે છે કે મારા પતિએ તારા ટણકાપર લશ્સ લમાચું છે મારે તું ધીમે ધીમે બોલ:-

સર આ સાદનીરે કાચલડીરે, વેરણુ તું મધરી બોલે મધુરે—વેરણુ નાગરે આંબાવન કુંકડારે, મારા વાલમના પંથ છે દુરરે—મારા,

ત્યારે કાચલ કહે છે કે “રાણી! તું જ નચણી છે કે આવા ઉનાલાના દાદાડામાં તને મુકીને, તારો ધણી પરદેશ જાય છે:—

ચેનર વેશાદના રે દાંદાડલા રે, આંબે ઉધરલી છે શાખરે નચણી તજમાં ચણુ નહીં, જે તું પરણ્યો જાયે તજ પાંખરે.

એવું સાંભળીને રાણી સ્ત્રી જાત છે તે મેં છું જાણ્યાથી ઉધરો મારે છે કે જેમ જાયને ગાંજર વાહણ છે, તેમ મારા ધણીને પરદેશ વાહણ છે:—

મેધને વાહણા ડાહર રે, પ્રજને વાહણા નરેશરે
ગાયાંને વાહણા ગાંજરા રે, મારા મારને વાહણા પરદેશ રે.

એટલે કાચલ પાછો ઉધરો મારે છે—અરે વજર જાતીની રાણી તારો ધણી જાય છે ને તું રડતી પણ નથી ?

વજર દેવાની રે એ રાણીજી, તારો વાલમ જાયે પરદેશરે સંખ્યા ખીલીરે આ રાણીજી, તને આંસુ નહીં લોચન બેશરે.

રાણી કાચલને પાછો બોલ મારે છે કે અરે મારાં આંસુથી મારી કાચલી બદિખ ને મારા કુસ્કાથી તો તારા વડની ડાસો પણ લાગે:

આંસુયે લિખયેગે મારો કંસુઓરે, કાંઈ કુસકે લાગે વડલાની ડાહરે
મારે હાથે ઉઠ્યો મેધસોરે, હુ તો આંધલી ચણવે આળરે.

કાચલ સાથે રાણી આવી ટાપાટાપી કરે છે તેમાં ધડીલર તેણે પોતાના ધણીને વિસાર્યો. એવામાં મજરા માર્યે ઘોડાને તણવાવી મુક્યો. પલકારામાં તો તે જંગલની ઝાડીની અંદર કેથે અવેગ.

રહ ગયો. રાજા તો ગયો અને રાણી ત્યાંજ રહી ગઈ ! રાજાની પુક જેખાઈ ત્યાં મુઠી રાણિયે જોયા કીધુ. ઘોડાના પગથી ઉડતી ધુળ જ્યારે જેખાતી બંધ થઈ ત્યારે એકાએક રાણીની છાતિએ કુચો ભરાઈ આવ્યો, તે પુઠવું જ શું ! રાણીએ તો અચાઠ આવણુ રેવી મેળ્યા !

કુવા રે ખોદાજે વાવડીરે, એતો તરસિયા મારજીને કાજરે
આખા રે રોપાજો આખળા રે, એતો રમિયા મારજીને કાજરે
શિયાળેરે દાકોર શીત દોરે, દાકોર ઉનાળે લુ વાપરે
ચોમાસાનારે ચાર ચીકનાઝે, દાકોર ચાકરિએ ના જવાપરે
નવારે દાહાડા દાકોર આવરોરે, ત્યાંજ રાજા ગામ જવાપરે
દિવાલી દસરાનારે દહારઝાઝે, દાકોર તીરથ ગામે દસાયઝે
આજનારે તડકા છે કારમારે, રાયના મુખડા કરમાઈ જાયરે
કા ન સરજી હું તો વાઢવીરે, માગ પિયુડાને કરતી છાયરે
કા ન સરજી હું તો હંસબીરે, સકન ભક્ષેરા દેત ગણુ ધીરે
ખમેરે પાને ત્યા વડળો રોપિયોરે, વડ તો થઈ રહ્યો છે ઘોર ધંભિરે
સરવારે સાદની કોમલડીરે, હવે તુ મધુરૂં મધુરૂં મા ખોલરે
વિયોગ બાણુ મુજને સાથે ધણારે, માફ કાળજીકું તું શીદને છોળરે
તુજ આખાવન છે ડુંદડારે, બુંડી મજથી માફ જાએ દૂરઝે.
ઢંઢરે દેખી ગણીતણુ રે, વડયો સિંચઈ થયો ચક્રચુરે
રાણી રે રડે છે જોને કુસકેરે, તેથી તુટી પડે છે વડની ડાળરે
વિનાય મુણી થોભયા વનચરારે, કાઈ પડી છે હંયામા તેને ફાળરે
આમુઠે લિંબયે રાણીનો કંચુઓરે, જોને લિંબ્યા છે નવ રંગચારે
કળ્યાત કરતી તે રાણી જોષનેરે, થંબ્યા છે સન્નિતાના નીરઝે.

ઘોડાને ખેડ ખેડ કરતો ગજરા માર વધ્યો જાય છે, તેવામા માર્ગમા એક મોટી નદી આડી આવી, ત્યાંહા ઢીમરને કહે છે કે—
દિમર ગામના તુ કેહ તે આપુ જોરે, મજને ઘોડવામાહિત ઉનાર તીરે !

ત્યારે દિમરે જવાબ આપ્યો—

અમર રોહિંદે તમે રાજ્યારે, નામ હામ તમનાયું જનારી બિતરો વીરે !

રાજ્ય પોતાનું નામ હામ જગવતો નથી અને માછી લોકો તેને નાવમા ખી લેના નથી. આ પ્રમાણે કેટલીક વાર રગજક યદુ પણ કોઈ માનતું નથી, ત્યારે થોડો રાજ્યને કહે છે કે:—

મજ જનાં રાને કરે વીરા સોચનારે, આવડો ઓશપાળ રાને તું કાપરે
એલિથી ઠેકી જાડાં જોને આજમારે, ત્યાંની ખજર તો પત્તકમાં લવાપરે
તાણીનેરે બાં નંમ તાજણેરે, કાંઈ દીવેરી મેલજે વીર તવાધરે
બાણુદીવા એક પાછોરે દહવીરે, મુને ઠેકાવજે જોઈ રૂડો લાગરે
નાવનાં પાડરે હું તો નાગરારે, ઓળંગી જાડાં હું સમુદ્ર ખાઈરે
અહીથી તલપીને હું તો બિપતરે, રજે રહેતો તું મજને સાહીરે.

થોડાની વાત સાંભળીને રાજ્ય ખુશી થઈ ગયો. માછીઓનાં દેખના તેણે થોડાનો તંગ ખેંચી જાંખ્યો. એક ભયધાવાર જમીન થોડાને દહાવીને તેને તલપાખ્યો.

તે જોઈને પેલા માછીઓએ વિચાર્યું કે આ કોઈ વીર પુરુષ છે અને મોટાનું ફરજન છે. કાંઈ જનાવરનો વિશ્વાસ રખાય નહીં. રજે એ મધ નદિએ પડે ને ખેંચાઈ જાય, એવું ધારીને ડિમરોએ ભર નદિમા નાવ છોડી. નાવવાળાઓને પાછળથી આવના જોઈને તેણે સોળ મોર કાઢાડી આપી ને હવે નદી ઓળંગ્યા પછી પોતાનું નામ કહ્યું:—

ધક ચંપાનો રાજ્યો, દંભાવતીનો બાળ

જસામ્મમનો ખેટડો, ગજરા માઈ માઈ નામ.

માઈ નામ પુઠવું કદાચ કોઈ પાછળથી આવે તેને તમે આ પાર ઉતારી મેલજો. હાલ તમને સોળ મોર આપી છે, પણ ફરીશ ત્યારે તમને ખુશી કરીશ, એટલું કહી થોડો હંકાર્યો. ચાલ્યો ચાલ્યો તે એક વનમાં નિકળી ગયો. જ્યાં તેણે ફરથી પાહાડની તળાટીમાં સાંઠ ચરાવનાર એક રજારીને દોડો. તેની પાસે જઈને તેને પુકે છે:—

વિરા રખારીરે હું વિનવુંરે, હું તો સાચેરે લણે નિરધારેરે;
આરે મલકનો કોણ રાજ્યએરે, ને કોની વરતે આણુ આવારેરે.

ત્યારે રખારીએ જવાબ આપ્યો કે અહીં મારા જોતામાં ખારસે ઉમરાવ ચર્ધ ગયા તેથી હું જાણતો નથી કે આ મુલકમાં કોની દુઆઈ ફરે છે. કેમકે રાજ મરે તેને કોણુ રહે. તારે ગરજ હોય તો જા ! મારી રખારણુ પાછળથી આવે છે તેને પુછ ! રાજકુંવરે ઘોડાને કેરવ્યો. મહા મહાભરેલી રખારણુને માથે માટું ને પછવાડે સાંઠનું બચું ચાલતું તેણે જોયું. વગડામાંની રખારણુને તેની લેંકાતી ચાલથી તેના ધનુષાકાર ભંમર અને તારા સરસા ચળકતા ડોળાથી, રાજકુંવરને મોહ્યાણુ વામ્યાં. તેથી તે ઘોડાને નચાવતો ને કુદાવતો ધીમે ધીમે આડે માર્ગે રંગીલી રખારણુ તરફ ચાલ્યો જાય છે; રખારણુ રેવંતને પોતા ઉપર આવતો જોઈને કેહે છે 'વીરા' હમ હાકે છે તો સંભાળીને હાંક ! નહોતર મારા માથાપરનું મહી જગકાશે. એટલેથી હું નહી સમજશે તો, જોયું આ સાડનું બચું' હમણાં જો તે તારા માથામા મારીશ, તો હું તારા હમસહીત આ ધૂળમાં રાજાશે."

રખારણે તેને વીરા કહી બોલાવ્યો, તેથી તેના મનસુખા રેલા માફક દેલાઈ ગયા. પછી તેણે તેને બેન કહીને એક મોર કાઢાડી આપી તે લઈને રખારણુ તેને માર્ગે ગઈ અને રાજકુંવર ખીન્ને માર્ગે ચાલ્યો.

એક ગામને પાદરે ઉજડ પડેલા જગીચામા આવીને તેણે ઉતારા કીધો. ધણા દીવસનો થાક ચડ્યાથી એક વૃક્ષનાં ફુંદા સાથે ઘોડાને બાધીને પોતે એક કાંઠે જઈને સુતો. ને થોડીવારમા ઉંઘી ગયો. તે ગામના ગંરીજ ગુરબાઓ લાકડાં વિણવા સાડે નિત્ય ને વેરાનમા આવતા હતા. એકજ દિવસમા જગીચાના વાન ફરેલા જોઈને તેઓ આશ્ચર્ય પામ્યા. તેમાના કેટલાએક તો ત્યાંથી જઈ તેના માલેક પાસે દોડી જઈ વધામણી આપી કે ત્યાં કોઈ સુમાણસના પગલા થયા.

છે તેથી તારે જાગ લીતો કંઞાર થઈ ગયો છે. ત્યારે માલણે કહ્યું કે આજે તમને લાકડા મળ્યા નહીં હજે તેથી મને ભમાવવા તમે આવ્યા છો. પેલીની ખાતર જમે કરવાને તેઓએ સોઝનસપરા ખાધા અને કહ્યું કે હમારા જોવવાનો તને વેદમજ દોષ તો હમારી સાથે આપીને તારી ખાત્રી કર. એથી માલણ ત્યા જવા આવી તો જાગમ્યા આપીને જોય શું' જાડે જાડ અને પાને પાન વીધા જમ તેની નજરે પડ્યા. આ અંતકારનો દરનાર ક્રિયો દેવતા છે તેની શોધમા તે આપો મગીયો ફરી વગી. અતે તેની નજર એક જાડના કુંડે ઘોડાની સોડમા યુનેલા કોઈ પુરૂષપર પડી. તેના તેજથી માલણે યુગ્મને લગવનો જોયો. એ દેવ પુરૂષને વધાવી લેવાને માટે માલણે યુનના હાર ગજગ જનારી તેની છતીપર મુક્યા, તે થંડા લામેથી રાજકુંવર જાગી ઉઠ્યો. માલણે ગયામા હાર આરોપીને પુછ્યું —

કિમતે મુલકના તમે ગજવી રે, રાજ કિયુ તમારું ગામ રે,
નાતી કે વયમા તમે નિસર્ખા રે, એવું શું પડ્યું તમને કામ રે;
તેજ ન મગે તૈતોડમા રે, દિમે હજી રાજ આજેવેશ રે,
તો હું ખે કે તમે કુવિયા રે, કે કેમ વેડો તમે પરદેશ રે

મારૂં માલણને જવાબ દે છે—

નથી રે અમે કોઈ રાજવી રે, બેન નથી કરતા અમે ગજરે,
પૃથ્વીરે પ્રદક્ષિણાને કારણે રે, નિકળ્યા મુલક જોવા કાજરે,
નામ કામ તો ત્યા જતાવિથે રે, જ્યા થતું હોય વિવા કેર કામરે,
આ શહેર શોભિતું જોધને રે, જમશું અમે ખીજે ગામ રે.

ગજરાની વાત સાંભળીને માલણે જોયું—“લાઈ હાલ આ જહેરમા કોઈ પગેથીને જવા દેતા નથી, કેમકે હમારો રાજ રૂપસંગ પુલદેને પરણવા સારૂ ગયો છે. પણ તે કાઈ તેને દાદ દેતી નથી તેથી રાજ તેના મુનકની આસપાસ ફર્યા કરે છે ને પરણવા જતો નથી, તેમ પાછો આવતો નથી.”

એ વાત એમ છે કે ચંપાવતી નગરીનાં રાજની કુંવરી ડુલદે વરવા જોગ થઈ છે. તેમ ગજરા માણે વરવાનું વૃત લઈને ગોરને ચંપાધડ મોકલ્યો. ગોર જ્યારે ચંપાધડ ગયો ત્યારે તેણે માણે દેરાવટે કાલકેલાની વાત જાણી, તેથી નિરાશ થઈને પાછો ફર્યો. રસ્તે રૂપસિંહને મુલક આવ્યો ત્યાં રાજને જીવાન જોઈ ગોરે વિચાર્યું કે પુંછેદેએ ગજરા માણે નજરે જોયો નથી તેથી તેને નામે રૂપસિંહને ઠોકી મૂકીશ તો એ ક્યાં જાણવાની છે ? ને માફ ધનામ પણ પાકશે. ડુલદેના રૂપની ચર્ચા બધાય મુલકમાં પ્રસરી છે તેથી રૂપસિંહે ગજરા માણું નામ ધારણ કરીને પણ ચંપાવતી જવા કશું જાન ચંપાવતી જઈ પોહોચી ત્યારે ડુલદેને વિચાર મુજબો કે ગજરા માફ ચતૂર છે માટે પેહેલાં તેમનું પારખું લઉં. એમ ધારીને તેણે ઘોળો, પિળો, રાતો, કાળો, લીલો, કાખરો, ને ફરતો એવા સાત પડદા બાંધ્યા ને કહાવ્યું કે રાણીએ પડદા બાંધ્યા છે તેની સમરથાને ખુલાશો કરીને વરવા આવવું. હવે રાજ રૂપસિંહને પડદાની વાત કાંઈ ખબર નથી તેથી મૂઢરત જોઈને પડદા ખોલવા આવવાનો વદા કરીને આસપાસ ફરવા કરે છે. દરમિયાન ખુલાશો કરે એવો કોઈ ચતૂર પુરુષ શોધી લાવવાને ચારે દિશાએ રાજના અનુચર ફરી વળ્યા છે.

માલજીને મોઢેથી ડુલદેનું નામ સાંભલતાંજ ગજરાને ચંપાદેએ સકન આપતી વેળા કહેલી વાતનું સ્મરણ થયું. પણ યાંચો પાક્યો ને જુખ્યો છે તેથી માલજીને એક મોર કાઢી આપીને કહ્યું કે મને શેઠરમાં ક્યાંઈ ઉતારો અપાવ. માલજી જોલી “વીરા ! રાજ નથી તેથી ગામમા કાંઈ પરદેશી સ્વારને જવા દેતા નથી કે રાજ રાજ ઝોટી લીએ તારી મરજી હોય તો મારો ભાઈ દેરાયી આવ્યો છે, એમ દરવાજાને કહીને તને મારે ઘેર લઈ જઈ,” એમ કહી માલજી તેને પોતાને ઘર લઈ ગઈ. ત્યાં ખાંધ પીધને આનંદમાં દિવસ ગુજર્યો. પછી ગોરસ વેળા ડુલદેનાં શેઠર તરફ ફર્યો. ત્યાં આવી એક ધર્મશાળામાં ઉતારો લીધો. રૂપસિંહ રાજના એક છુપા

જનમુખે ગજરાને જોનાં જ તેને ખત્રીસ લક્ષણો જાણી 'મજરો' કરીને પાસે બેઠો. એક ખીજની ખજર પુઠ્યા પછી રૂપસીમના સેવકે તેને સાત પડદા ઊઠ્યા વિશે પુછ્યું. પછેશિયે દા કહી, તેથી સેવકે ખુશીથી કુલદે તથા પોતાના રામનું વૃત્તાંત કહી સંબત્રાવ્યું. પછી નક્કી કર્યું કે રૂપસિંહ પોતાના વસ્ત્રાલંકાર મોકલશે તે પેહેરીને ગજરા માફ કુલદેનાં પડદા ઊઠી આવે ને રાત્રી તેને અગુલ ધનામ આપે.

અનુચરે રાત્રી પાસે જઈને સર્વે નિવેદન કીધું ત્યારે સો ખુશી થયો અને તેની સાથે ખાસ વસ્ત્રાલંકાર મોકલાવી રાણીને કહાવ્યું કે આજ સાંજરે રાત્રી પડદા ઊઠ્યા આવશે. તેથી શીલે સૃંગાર સજ્જ અને નવરંગી ચીર પેહેરી ખત્રી કરીને સાંજ સમયે કુલદે રાણી રાજાની વાટ જોતી ઝડપે બેઠી છે. તેવામાં તેની નજર એકાએક પોતાના મેહેલ તરફ આવના અસ્વાર પર પડી ને તેને જોનાંજ તે ધક થઈ ગઈ.

મહા મૂલ્યવાન વસ્ત્રાભૂષણ સજ્જને કાંઈએક પરદેશી રાજમાર્ગે પોતાના રેવંતને નચાવતો બેલાવતો કુલદેના મેહેલ તરફ આવ્યો જાય છે. તેને જોવાને સોઝાનાં છુલ બેઠે બાણુએ બેઠાં થયાં છે. સ્વર્ગમાથી જાણે ઉદગમ્ભ આવ્યો. હોય એવો તે સોલતો હતો. તેની કાંતી જોઈને લખી લક્ષી સતિ અને પતિવ્રતા નારીનાં મન પણ વિબ્ધ થયા, અને મર્વે લોક તેની પછાડે માંડા થઈ આવ્યાં. અસૌકિક રીતે રેવંતને નચાવતો નચાવતો તે રાણીના મેહેલ સામે આવી પોહ્યો. જેવા જાનેનાં નેજે નેજુ મર્વાં કે તેણે તે જ વખતે એક મારી તોખારને એવો તલખાવ્યો કે જે જરખામાં રાણી રાજાની રાહ જોતી બેઠી હતી ત્યા જઈને તે પોહ્યો. જોત જોનામાં વિજલીની માફક તે સર્વે લોકોની નજર આગલથી ગૂમ થઈ ગયો. આ દૈતકથી રાણી ગજરાની મારી તરફ પડદામાં ગઈ. દાસી ચંચલ એટલે ઝટ આવીને ઘોડાને ઝાલ્યો અને વર—રાજાને ત્યાં એક કેનક આજડપર બેસાડ્યો. હવે રાણીયે ત્યાં સાત રંગના પડદા ખાંધ્યા

છે, તેનો જેમ જેમ રાજા ખુલાસો કરતો જાય છે તેમ તેમ દાસી
તેને વેગળા ખસેડે છે.

પ્રથમ ધોળો પડે.

પડે આખ્યારે. મારા વાલ્યમારે, મને કોહોની પડદા કેરી રીતરે
ધોળારે પડે કહી દાખવોરે, વરમાળ આરોપું આણી પ્રીતરે.

રાજનો ખુલાસો.

ધોળારે રાણી વનમાં ધન ચરેરે, જાણો ધોળા તે વન કપાસરે
ધોળા તે પુરુષ માથે પાધરીરે, જે શોભતી છે બારે માસરે.

પિળો પડે.

લલે કહો ને લલે આલિયારે, કાંઈ લલો લજવિયો છે રંગરે—કાંઈ
પિળો પડે કહી દાખવોરે, પોઢાકું તમને સેજ મધંગરે—પોઢાકું.

ખુલાસો.

ધોળારે પડે રાણી પાછો કરો રે, પછે પિળાની મુશુન્ને રીતરે,
ધડી એકમાં રે રાણી કહી દાખવું રે, પરણી લઈ જઈયે ખચીતરે;
પિળો તે રાણી વનમાં પોપટો રે, વળી પિળો છે ચણાની દાસરે,
પિળો ગોરાદીનો છે કંચવો રે, કસી કસી પેહેરો આણી વાહાસરે.

રાતો પડે.

લલે કહો ને લલે આલિયારે, તમે લલો લજ્યો છે રંગરે—તમે
રાતો પડે કહી હવે દાખવોરે, તમને પોઢાકું સેજ મધંગરે—તમને

ખુલાસો.

પિળો રે પડે રાણી પાછો કંગરે, રાતાની પછી મુશુન્ને રીતરે,
એક ધડીમા રે કહી હું દાખવું રે, રાણી પરણુ આણી પ્રિત રે;
રાતી તે વનમાં ચણાહટી રે, રાણી રાતો છે કસુંબો મછક રે,
રાતો છે ગોરાદીનો ચૂડો રે—બારે માસ પેરતો દીક રે.

કાળો પડે.

લલે કહો ને લલે આલિયારે, રાજા લલો લજવિયો છે રંગ રે,
કાળારે પડે કહી હવે દાખવોરે, હું તો લડાવું તમને લગ્નરંગ રે.

ખુલાસો.

રાતોરે પડદા ચાળી પાછો કરોરે, પછી કાળાની મુલુત્તે કહેણુ કે
પલક એકમાં લણીને દાખવું રે, ચાળી સાચેઈ જાણો મજવેણુ રે;
કાળો રે રાણી વનમાં કાઠિયોરે, તેથી કાળેરા છંદે છે કાગ રે
કાળો ગોરાદીનો ચાટલો રે—જાણે જાણે વિરમલ નાગરે.

લીલો પડો.

જલે કહો ને જલે પાડવ્યારે, રાગ જલો મલિયો છે સંગરે—રાગ
લીલોરે પડો કહી તમે દાખવોરે, જોધ્યે કેવો છે તમારો ઢંગરે—જોધ્યે

ખુલાસો.

રાણી કાળેરે પડો તમે ખસવોરે, પછે લીલાની મુલુવા ધરને હોડરે
પલકારામાં તે તો તમને દાખવુંરે, કામિની કરીશુ પુરા તમારા કોડરે;
લીલો તે વનમાં વાલોળિયોરે, રાણી લીલો છે જવનો છોડરે
લીલો તે ગોરાદીનો સાલુડોરે, ઓડતાં પોદેએ તેના કોડરે.

કાળો પડો.

જલે કહો ને જલે સાંબલોરે, રાગ જલો લજવિયો રંગરે—રાગ
કાળો પડો કહીને દાખવોરે, પોદાકું તમને સેજ પદંગરે—પોદાકું

ખુલાસો.

લીલોરે પડો રામા ખેસવોરે, કાળરાની પછી કરશું વાતરે—કાળરાની
પલકમારે તેનો ભરમ ભાંજશું રે, ત્યારે યશે હમને નિરાંતરે—ત્યારે
કાળરાં રજારી ઘેર ઘેટડોરે, વળી કાળરી ભાવસારની ભાતરે—વળી
કાળરી છે ગોરાદીની આંખડીરે, તે તો આંખતી માંજમ રાતરે—તે.

કરો પડો.

જલે કહો ને જલે સાંબલોરે, રાગ જલો લજવિયો રંગરે—રાગ.
હવે કરો પડો તમે દાખવોરે, પોદાકું તમને સેજ પદંગરે—પોદાકું

ખુલાસો.

પરેરે પડે પદમણી હઠવોરે, મુલુખે પછી કરતાને ધરી ઉદ્ધામ રે
 બેનાંમારે તમને હું ગ્રિહું રે—પરણીને રાણું નિત્રે પાસરે;
 કરતો રેં ધાંચીયેર જલદિયેરે—વળી કરતો કુંભારયેર ચાકરે
 કરતો ગોરાદીનો રે રટિયેરે—જેની સોના વરણી છે તાકરે.
 સાન છોડ્યા ને વળી છોડશે રે, રાણી પુછો તે જવાબ દઉંરે
 રાખો રખે હૈયામાં ઓરતો રે, અણુ દીડે પુછો તે હું કહું રે.
 રાણી કહે છે.

રૂપ જોઈને રાચી હું છું સાહજારે, કથન શુણીને લાખ્યાં મોહખાણુરે
 પેલા ભવનાં રે પુન્યે પામિયેરે, સ્વામિ ઔદ વિદ્યા મુલુ જાણુરે;
 પડારે છોડ્યા મારા વાલમારે, હવે રહેતી નથી હંમે ધીરે
 વરમાળ આરોપું હું હેતમુંરે, કરી ચાપું નણુદી કેરા વીરે.
 ભક્ષા કલા ને ભક્ષા સાભજ્યારે, ભક્ષો ભજવિયો રાજા રંગરે
 મડખડ પડે ભણીને દાખવોરે, જેથી પોંદચે મનના ઉમંગરે.
 રાજા ખુલાસો કરે છે.

પડાર પાછા કરે હવે કામિનીરે, તમે આવી બેસો સનમુખરે
 મડખડ પડે ભણાઉં મિત્રથીરે, પમાડું પરણીને મહા મુખરે;
 મડખડ રે રાણી ઘી ને સાકરું રે, મડખડિયો જાણો કંસાર રે
 મડખડ રે રાણીની કુલસેજડીરે, પોહોડે તેમાં કુંવરે નાર રે.

રાજા પડાર ઘોડી રહ્યા પછી રાણીયે લગ્નની તૈયારી કરાવી. માફ
 પોતાને ઉતારે આવીને રૂપસિંગના સેવકને વસ્ત્ર મુપલુ મોંપી દીધા.
 રૂપસિંહ તે જ પોશાકમા પરણી આવ્યો ને માફ રાતો રાત નિસરી ગયો.
 રાજા રાણી પરણ્યાને બીજે દિવસે જન આવ્યા. સહેરની લગભગ આવી
 પોંદચ્યા ત્યારે માફ સામે આવતો મથ્યો. દિવસેગે તેનો ઘોડો
 ચમક્યો ને તેણે નાસતાજ માડ્યું. માફ ધણેગે તેને ખેંચી ધરે,
 પણ તે યાજ્યોજ નહિ. રાજાના લાવજારકરમાંથી તે ફલગો ભરતો

આલ્યો. એવામાં મારના શીરપરનું મોઢયું વાધુના વેગે ઉઠી ચાલ્યું ને તેનો અંમોડો છુટી જઈને તેની પીઠપર વાઢીતરના નામની મણક નાચવા મંડ્યો.

‘કુલદે રાણીને અત્તરની ચોરમ આવેથી તેણે દારીને પુછ્યું:—

નથી રે સરૈયા ને નથી હાટડારે, અત્તર પ્રમથ મળને કયમ યાપરે
અંપો મોમરો ને જુદા અંપેલડારે, એથી ખસમો કહી નવ જાપરે.

ત્યારે દાસી આસપાસ જોઈને રાણીને કહે છે:—

પડ્યા છોડી ગયા રાજવી જોરે, એવો સદેહ મળને ચાપરે
જાણે એજ ઘોડો એવો સાદબારે, જાણે મજરો માર ચાલ્યો જાપરે;
અપલ -તોઆર છે એમનો રે, દીસે છે પોતે રાજ બાળેવેશ રે
સુગંધ આવીરે રામા ત્યાંયડીરે, વિખરાધ પડ્યા છે ગીરના કેસરે.

રાણી અને દારીનું સંભાષણ ચાલે છે એવામાં એક જરકસી રૈસમી મોઢયું પવનના સપાટાથી ઉડતું ઉડતું આવીને રાણીના રથના મોમરામાં બેરવાયું ને પનાદાની માફક ઉડવા લાગ્યું. તેનો ઓળો દાસીનાં ઉપર જોઈને રાણીએ તેને પુછ્યું કે, વળી આ શું કોણે ? સારથી ચામેથી દાસીએ મોઢયું માગી લીધું અને રાણીના હાથમાં તે આપ્યું તો તેમાં એની એજ ખસમો હતી. રાણી હાથમાં લઈને જોતાજ રથમાં દસી પડી. દાસીએ તેની આસનાવાસના કરીને દેહલીક વારે માવચેત કરી, ત્યારે કુલદેએ પુછ્યું કે પડ્યા છોડાવવા એ આવ્યો હતો ત્યારે મારી સાથે પરણ્યો તે કોણ ? દાસી બોલી કે રૂપસીજ રાજયે તંમોરો હાથ જાલ્યો છે ને હવે તમે એના રાજમાં આવ્યાં છો ! આ સાંભલતાંજ કુલદે રૈસમાં ગદી ને તેણે નીમ લીધો:—

ઝટપટ દાસી પડેો ખોલજોરે, મળને માર જોવાના ખંતરે
રૂપ રૂપસીજ મારો જાંધવોરે, હોય મજરો માર મારો કંથરે;
રાયરૂપનો ચુડો મેં બાંજિયોરે, મજરા મારનો ચુડો હાથરે,
હવે શહેર એનામાં નહીં સાંચરે રે, હું તો નંદી જાંજી રાવની સાથરે.

એટલું બોલી રહ્યા પછી રાણી પડેલા ઉઘો કરીને બેઘ છે તે ગજરા મારને રાજ રૂપસિંગ સાથે વાત કરતાં બેઘો:—

કિયારે દેશના તમે રાજનીરે, વળા શું છે તમારું નામરે-વલી. શારે કારણ પરદેશ નિસધારે, એવું શું પડ્યું છે તમને કામરે-એવું. કોના દુઃખેરે તમે દુલ્લિયારે, દીસો છો હજી બાળેવેશરે—દીમોછો. રાજ તેજ મુખે તગતગેરે, કેમ-છોડ્યો તમારો દેશરે—કેમ.

• રાજની વાણી સાંભળીને માર જવાંજ આવે છે:—

અમે નથીરે રાજ રાજવીરે, છેડેં છે મજ ગામરે—છેડેં. આવ્યો છું રે હું પરદેશમારે, રાજ સેર અત્ર મલવાનુ કામરે—રાજ. નામરે મારું નથી પાડ્યું રે, કાકાર કેહે છે મજને સઉરે—કાકાર. હેત કરીને મજને જે રાખશેરે, તેની નિશ હજુર રહું રે—તેની.

આવા બોળા અને ખુલ્લા જવાબથી રાજ તેના પર વિરોધ બોલ્યો અને તેના વખાણુ કરવા લાગ્યો. પછી તેને પગાર વિષે પુછ્યું, ત્યારે માર્યે માસના સવાલાખ સોનેયા કહ્યા આથી રાજના મોતો રંગ ફેરવાયો અને વિચારમા પડ્યો કે એ તો મારા લશ્કરની આખા વરસની ખરચી થઇ. કદાચ ના પાડું છ તો મારી આખર જશે, અને રાખું છ તો મારે ખમનો ખુટશે. રાજ શીકરમા પડ્યો તેથી કાકારે તેની મનોવૃત્તિ કળીને કહ્યું કે, “રાજ જે તારી મરજી હોય તે બોલી દે:—મારે ખાતર નકામો શોચ તુ ના કર ! ” કાકારના આ બોલવાથી રાજ એકજ નિશ્ચય કરીને બોલ્યો—“ કાકાર ભલે રાહો, આ રાજ તમારું છે ! ”

સેઠ સાહુકાર, અમીર ઉમરાવને સાથે લઈને રૂપસિંગ બહી ધામ-ધુમથી શહેરને દરવાજે આવ્યો, ત્યારે કુલદે રાણીયે પોતાનો રથ બાજુએ રખાવ્યો. તેની ખજર રાજને ચનાજ તેણે આવીને રાણીને આમ કરવાનું કારણ પુછ્યું. ત્યારે રાણીયે કહ્યું કે હાલ મારે ખાર માસ સુધી શહેરમા આવવાનો નિમ્મ છે, માટે હું તો શહેર ખાર આ

સરોવરને તટે જે એક દંડી મેહેલ દેખાય છે, તેમાંજ રહીયે. પછી રાજ્યે રાણીને તે મેહેલમાં રાખ્યાં.

મારૂં રાજ કચેરીમાં જાય છે અને રાજ સાથે એકાદ ખાશ ખેલીને પાછો માલણને ઘેર આવીને રહે છે. એમ કરતાં કેટલાક દિવસ વધી ગયા, પછી રાજને મારૂનો ખરચ ભારે પડવા લાગ્યો. તેથી તેણે એક દિવસે પ્રધાનને બોલાવી એકાંતમાં કાઠારનો કાટ કાઢાડવાની વિચાર કીધો. પ્રધાને કત્યું કે કાતે એને પશ્ચિમ દરવાજે ચોક્કી કરવાને મોકલિયે તો પેલો રાક્ષસ રાજ ત્યાં આવી માણસોનો ભોગ લે છે ને એને ખાઈ જશે એટલે આરાંપાણિયે ખસ જશે.

ખીજે દિવસે જ્યારે કાઠારે કચેરીમાંથી ઘેર જવા માણ્યું ત્યારે તે રાત્રે પશ્ચિમ દરવાજે જઈ ચોક્કી કરવા તેને રાજ્યે કહ્યું. ગજરો પાધરો ઘેર આવીને માલણને હકિકત કહી સંભળાવી. માલણ માથું ધુણાવીને બોલી કે બેઠા ! “હવે તારાપર રાજની નેયન ખિગડેલી જણાય છે. પશ્ચિમ દરવાજે તો રાજ રાક્ષસ આવી માણસને ખાઈ જાય છે, અને ત્યાં તારો ઘાત કરવાને રાજ્યે તને તે મચકુર ન કળવતાં ચોક્કી મુખી છે !” માલણને મોહોડેની આવી વાત જાણી મારૂં તો ઉમટો મહમાયો કે રાક્ષસની તે શુ ખિસાદ છે? પત્રકમાં પાઠીને પિંડ મુકાકો ! પછી સાંજ સમયે કાઠાર સખ સજ સાજો ઘડને પશ્ચિમ દરવાજે ગયો. હમેશના રાખેતા પ્રમાણે દરવાજે બધે થયા કેડે ડોકાખારી પથ્ર બંધ કરતા હતા. પથ્ર આ રાત્રે કાઠારે ડોકાખારી ખુશ્તી મુકી પોતે નાગી તરવાર ધરીને ઉઘો. મખરાતને સમયે રાક્ષસ જુમખરાડા ખાડનો આગ્યો. દરવાજાની બારી ખુશ્તી જોઇને તે મત્રકાયો કે આજ તો આપણા મોટા બાયમ કે બારી ફેડવાની માયાકુટ ટલી. પછી તે બારીમાં માથું ધાલીને જેવો અંદર પેસવા જાય છે તેવામાં તો “ઉઘો રહે કેતરા !” કહી કાઠાર જરાડ્યો. બે ઘડી લડાલડી કરીને તેણે ગરદનપર એક ઝટકો ફટકાયો, જેથી તેનું ધડ અને ધીસ વેજમાં ચર્પ પડ્યાં. પછી તેના નાક કાન કાપી લઇને માલણને ઘેર જઈ

સુધ રહ્યો રાક્ષમના મળ્હની અફના સરાગના ગામમા તેમજ દગબાગમા
ફેનાઈ ગઈ, ત્યારે તો રામ અને પ્રધાન બને ખુની થઈને તેને મોટું
નજગણુ કર્યું

પેલા એક દી મેહેરના સરોવરમા ઠાકોરના રેવતને "રંગેજ
નેચુ રામન પાણી પાવાને નઈ જાય છે ત્યા એક દિનમે માર્જ બાઈરે
રાવતને કહ્યું કે, " તારા ઘોડાને ૭ માસનો પિયાવો ચડ્યો છે તે
ચુકારી આપ, નહિતર કાતે લતો આવજો કદાચ તારા સરદાર
પિયાવો આપવાને આનાકાની કરે તો તેનેજ રેવત લઈને મોકલજો"
ઠાકોરે રાવતને મોકલ્યો આવો તમારો સાલગીને, બીજો દિનસે પોને
સરોવર ગયો અને ઘોડાને પાણી પીના મરોવરમા છોડ્યો ઠાકે ને
પાણી પાતા જોઈને દારી છોડાતી આની ને બોલી —

નથી ખણા યા ને નથી ચણાવિમારે, નથી દાદે બધારી પાળરે,
નથી ચમતુ ચાચજ મોળતુરે, પરદેલી પીને તુગી તુ ખાળરે

ગોડાને સરોવર છુગે મુખી દઈને ઠાકોર ઝહે છે કે માગે દાગે
નવસે વિવાન સરોવર બધા પુ છે, ને તુ આ ખામોચિયાને ચુ
દુવા બેગી છુ ?

નવસે હા તગાન માગ બાપતુરે, ગમા તુ કોને ચગાવે છે માળ
જે આવે તે પાર્જિલ ત્યા નીન્ડે, ચુ ન્વે બોલની તનાવની પાળરે

તાર તો બોપાળ તાળ આર તાન તનેયા

ઘડનો હે ચ તાડક, આર વડ કેના વૈયા ?

પછી ઠાકોર ઘોડાને એચી રાખીને મોન્ડો

કેટેનામા ઘુરી તેજો આગિયોરે, એચી આની સુનેરી નગામ કે
પાણીથી ચયારે ગમા પાતળારે, લોની નિરના મનગમના દામ રે

કદાચ તમારે પાણી મોધુજ હે, એ તો દ્યો આ એનુ મુદ !

એટલુ બોલી, દાયમાથી હેમતુ ક, કાઢાડીને મેહેરમા નામે છે —

એ વેળા દાસી રાણીને કહે છે:—

આજરે આરી ચઢી નહાજાનેરે—જાણ એ ગજરા માં નિરધારે:

ત્યારે રાણી તો ગજરા માંનું ટુક લઈને બેઠી હતી તેથી દાસીને કહે છે:—

સાચાં—ખોલી જે હોય છોકરીરે, તો તને હું આપું એકાવજ દારૂ.

એટલું સાંભળનાંજ દાસી ખડખડ કરતી ઉતરી મેડેલની બાર આવી ધોડાની રંગ સાદીને બોલી:—

ધણાં દીનો વિભેમડો બાંગવારે, તેડે તમને કુલ્લે નારરે—નેડે.

મેડેમે પધારો માં પાનવારે, રખે લગાડો કાંઈ વારરે—રખે.

દાસી ધોડાને છોડતી નથી ને તેને માં કહે છે:—

સાચાં—ખોલી જે હોય છોકરીરે, અમે એમ ન આવિયે પરદારે

પર બુદ્ધિયે ખોજ લાજનેરે, પેટ લરી ખાઈયે રેજારે

હજી માં બોલે છે એટલામા મોજે મુંગાર સજીને લાથમા જળતી જોનાની જારી લઈને કુલ્લે રાણી ત્યાં આવીને ઉભી અને કહે છે:—

સોજે મુંગાર દાકોર મેં સખ્યારે, મજમા આપણુ દીમે તે દાદડરે
ગુજને જળ પાવા કારણેરે, હવે આવી હું તમે છોડોની રાડરે.

રાણી જમણે લાથે માંને જળતી જારી આપનાં કહે છે:—

લ્યો માંજી તમે જળ પિયોરે, માંમાં જમણા હુખેડે અંગરે
મુકો હવે તમે મન મનામણુરે, રખે રામાની કરો આચા લાંગરે.

માં જળ લેતો નથી ને કહે છે:—

જળ પિધાની મારે આખડીરે, મોડે ખોલ્યાના મારે વતરે
પર રોપાની પ્રિત રાણી પરદારે, જવા લો મજને તજી તમ દારે;

પર મલક ને પર રાજ્યમારે, ગણી નથી જોલ્યાનાં લાગરે
મોઘા વદાય ને ધક રડવડેરે, આખો કોતરે કાળા કાગરે.

ત્યારે રાણી કેહે છે:—

અમર ચંદનની રે કાઠી મંગાજિરે, ઠાકોર ખડકાજી હું ચેદરે;
મજરે કારણ તમને કોઈ મારશેરે, જયશું સંગાયે આપણ બેદરે.

રાણી હકીલી થઈને હિમી સમજવી સમજતી નથી. નથી પોતે
ત્યાથી જાંતી અને નથી માફને જવા દેતી. એ પ્રમાણે રમજક કરના
પોહોર વીતિ ગયો, પણ રાણી એકની બે થતી નથી. મજરાને આટલી
પાતચીનથી મોહ્યાન વાગી રહ્યો છે, પણ કોઈ ન જાણે તેવી રીતે
જઈ મલકવાને ઠરાવી હાથ તો લાગ જોઈને તે ત્યાથી નાઠો. તેની
જાળથી છુટીને શિકારને જ્યારે રાણિયે નાસે તો જોયો ત્યારે —

ધણારે દિવસનો વિયોગ ભાગિયોરે, મજને હિમંગ ધણો વાધ્યો અંગરે
મેહેવે પધારાવત પ્રિતમ પાતશારે, તમને પોદાડત મેજ પલગરે,
ઠાકોર કમલુ રે બરો તો મારા સંમહેરે, રામ તણી છે તમને આણુરે
સોના કુંડિયે રાજ જળ બરે, ધોડાને નિરૂ હ નામર પાનરે.

રાણી જોલે છે એટલામા તો તે દસ્તાવજમા તીરની માફક પેમી
જઈને તેની નજરથી ગૂમ થઈ ગયો. ત્યાથી માર નિકલ્યો તેવો પોતાને
ઉતારે આનીને યોગ્યો. ધરમા આવી તે માલણુને કેહે છે કે “માઠી !
મને ભુખ લાગી છે તેથી ઝટ ખાવાનું કરી આપ !” તે વખતે માલણુ
રાણીને સાડ હાર ચુંથતી હતી, તેથી તે રાખત મઈ ત્યારે ઠાકોર તેના
કુચ ચુચવા બેઠો. ચાદર ચુંથીને તૈયાર કીધા જાદ રાણીને સાડ ચોળી
ચુંડતા તેણે પોતાની અંગુઠી ચુંડી લીધી અને એક જાળમા ચોલી,
ચાદર અને મજરા તૈયાર કરીને મેલ્યા એટલે માલણુ રાંધી રહી અને
ઠાકોરને જમાડીને પોતે જાળ લઈને ચાલી. માલણુના હાથમાયી
ચાદર લઈને રાણિયે ઝોડી લીધી, ચોલી પેરી, અને મજરા હાથમા
ધાલ્યા પછી તેણે માલણુને પુછ્યું “સાચું જોલું” આજે કુલ કોલું

ગુરુ છે ?” ત્યારે તે બોલી કે દેશથી મારી બેન આવી છે તેજે ગુરુ. તેથી ગાળીએ કહ્યું કે કાચે તારી મેનને સાથે લેતી આવજો— બીજા તો મગ્ન મગવીસ !

ત્યાંથી નિકળીને માલણ થેઝ આવી ત્યારે કાકાર જુને બેઠો બેઠો દુકાન ગમડાવતો હતો માલણે પોતાની વિનક વાતો વર્ણવી સંભળારી નિશામો મુકીને બોલી, “દવે મારે બેન કે કાકા નથી, તેથી આ જુદારાનો દવે શો ઉપાય કરવો તે મુકનો નથી. અને તો કાલે મગ્ન મગવીસ !” એટલું બોલીને તે તો છાતી ફાટ રડવા બેઠી ત્યારે કાકારે બેનનો વેશ ધાગ્યું કરીને સાથે જવાને કમૂલ કર્યું તેથી તેને ધીન્ગ આવી. બીજે દિવસે જવાનો વખત થયો ત્યારે કાકો કકરાળીનો વેગ વધ મનીનીને માલણ સાથે રાણીને મેહેલે ગયો.

ત્યાં પેકેને પોતાની માલણને પુછ્યું કે એક માલણને આવવાનો દરમારનો દુકમ છે તો આજે તમે બે કેમ આવ્યા ? માલણે કહ્યું કે એ તો મારી મેન દેશથી અને મલવાને આવી છે, તેને બોવાવી છે, તે નહીં જાતે હું એ પ્રમાણે છ મોખી વટારી અને સાતમી આવી. ત્યાં એક આવગો પોરેગીર હતો તેણે પુછ્યું, “કાણ એ માલણ કે ?” અને તારી સાથે બીજું કાણ છે ?” માલણ બોલી “કેમ બાધ ? મેં છા કે ?” એ તો મારી બેન દેશથી આવી તે છે.” આધગો બોલ્યો “મોન રાનાગો બાધ કે બેન ?” માલણ બોલી—“દવે તમે ધરડા થયા તોપણ તમે તેના તે જ રહ્યા. મગ્નક મુકના નથી ?” આધગો બોલ્યો, “હું કે તું તેના તે જ રહ્યા ? પત્નના અવાજથી તો પુરુષ જાણાય છે કે ને તું કેહે છે કે મારી બેન આવી છે દવે એ કેમ મનાય ?” વા, જોડો, વાવો તમારા જન્મેના હાથ.” તે ચાર હાથ પોતાના હાથમાં ઝાળીને ત્યાંથી જોઈ કાકારનો હાથ પકડીને બોલ્યો “નિશ્ચે આ પુરુષ છે.” તેની આવી પરિક્ષા જોયા પછી તેના હાથમાં સો રૂપિયાની કાચની મેની કે તે લેવાયો. “જાઓ જલદી પાગ આવજો—” તો આધગો થઈને છુગીય, પણ પેલા દેખતાઓની શી વજે

યશે !” પછી માલંગુ તેની સાથે દમી બોલીને મેહેલમાં દાખલ થઇ. ત્યાં ઠાકોરે પોતાનો મરદાની પોસાક પરિધાન કરી લીધો. પછી રાણીને મળ્યો અને તેની સાથે દાસ્તખિનોદમાં રાત્ર ગુજરી. વાંછુ પાતાં પહેલાં પોતાને ઘર આવે છે ત્યારે માર્ગમાં નેનો રાવત મળ્યો, જે તેને પુછે છે કે—

આજની રે આંખો રાતડીરે, ઠાકોર દિસે ઉત્તગરાતું ઘેનરે
ફિયેર મેહેલે રંગ માનિયો રે, જગ્યા હો ઠાકોર સારી રૈનરે,

રાવતને ઠાકોર જવાબ આપે છે—

અમે ગયાતા રાવની વાડિયેરે, બુંડા સાથી મસ્થા દસવીસરે
કેસર કમુંઆ રૂડા ઘોલિયાડે, ત્યા પાવાની મચી રહી ગીસરે.

રાવતને વેડેમ પડેથી પાછું પુછે છે—

અમમની જહેર મારે ખારીરે—ઠાકોર કયા રમીઆ મધરાતરે
નમારે અંગે બહેકે ટુલ વાસનારે, કહોને કંઈ સાચી વાતરે.

ઠાકોર બોલ્યો—

દમેરે ગયાના ટુલવાડીએ રે, ત્યા મચી અમલ કમુંબાની ગીસરે
પીધુ ને પાયું બાંધવોએ હેનમું રે, પછી લીધા ગજરા દસ વીસરે.

રાવત પાછો બોલ્યો—

અમલની કેફે ઠાકોર ઘેરિયોરે, આનો માર્યા સોરંગીના બાણુરે
નેણુ ચલકે છે નારી નિરખ્યાનાડે, શું સમજવો અતુર મુજબણુરે ?
જુદા બોલનાં કે મારા મારજી કે, તમે જુદાં કેમ બોલો છો વેણુરે
તમે મર્યાના ટુલદેની મેહેલીએરે, તમારાં ટુલભર્યાં બહેકે અંગરે.

રાવતની વાત સાંભળી ઠાકોર ડોલા ફેરવી ચાલી ગયો કે પછી રાવત પોતાને રસ્તે પડ્યો. પછી ગજરાએ માલજાનાં ઘરથી તે મહેલ સુધી બોંધર બોદાવી નિત્ય રાણીની પાસે આવજા કરવા માડ્યું. એમ એક દિવસે તેઓ જાનને બેઠા છે—તેવામાં રાજા આવી પુગ્યો

કે રાણીએ ગજરાતે એક ઓરડામાં સંતાડ્યો. રાંજન આમ તેમ જુએ છે એટલામાં તેની નજર એક મંડીવપર પડી. તે મંડીવ રાજાએ આજખ્યું. એવામાં રાણી રાજાની પાસે આવીને બેઠી ત્યારે રાજા પુછે છે:—

રાજા કેહેરે રાણી સાંભણેરે, કાંઈ પુઝી પામું હું પાર રે
સાસું બોલોરે સનવંતી રે, રાણી કેટલા પુરુષ ઘેર નાર રે.

ત્યારે રાણી જવાબ આપે છે:—

સાસું કહું રે રાજા સતવંતારે, સુણજો તમે સધલો સાર રે
પતિવ્રત અમે પાળિયે રે—છિયે ચાર પુરુષ ઘેરનાર રે.

રાજા પાછું પુછે છે:—

પતિવ્રતા નારી છે એકની રે, તમે કહ્યા ચાર તે કાણુ રે
પર પુરુષ સાથે તે તો બોલનાં રે, પ્રથમ ગણે બાઈ બેન રે.

રાણી એનો જવાબ આપે છે:—

પદ્મગં મારામાં રાજા પોડતી રે, તેમાં પ્રથમ પાયા નર ચારે
તેની વચમાં રે સુવું મારે રે, માટે ગણ્યા મેં ચાર ભરધારે;
સાસું કહો રાજા શક પડયો રે, હવે સુણીને પદમજો પાર રે
જીવતાં લગી જે એક જાંખિયેરે, અમે તો તે પુરુષ ઘેર નાર રે.

રાણી તમે કહો છો કે અમે એક પુરુષની નાર છીએ, તે ખનાવો કે કોની ? રાણી (મંડીવ તરફ આંગળી કરીને) કેહે છે કે આ મંડીવ પેરનારની ? રાજા પુછે છે એ મંડીવ કોનું ? રાણીએ જવાબ આપ્યો કે—એ મંડીવ તમારા નામનું છે. આ સરેવરને તરે ને વળી એકાંત વાસમાં મંડીવને જોઈને જાણે આજ હમારા સ્વામિ એવી રીતે સમજીને હમારા મન વાળિયે છે. રાજાએ પુછ્યું, વાર, એ આપ્યું—કાણે ? રાણી બોલી “અહીં હમારા સિવાય બીજુ કાણુ છે, જે મંડીવ જાંધે ? તે જના તમારે ખાત્રિ કરવી હોય તો હમણા હમે આપી આપિયે ? પણ મરદના દેખતાં જાંધિયે નહી, માટે તમારી

મરજી હોય તો ત્યો એ તમારે હાથે છોડી નાખો ને પછે ઓરડામા જાઓ. પછી જુઓ અમે કેવું મંડીય બાધિયે છે તે.” રાણીનાં એ સુકન સાલવીને રાજ મનમા રિજાયો, અને બારથી તેવજ ડાલ ધાલીને ગોત્યો, “ના ના રાણી ! તમારી ચતુરાઈ હમે જાણિયે છિએ.” રાજનો બાવાય લઈને રાણી કટાક્ષથી બોલી કે—“રાજ તમે હોડશે નહીં, તો હું તમારા સમક્ષ મંડીય છોડીને તમને પટનરે રાખી બાધી લાઉછું.” રાજ ભોળા એટલે આ સ્ત્રીચરિત્રને તે સમજ્યો નહીં અને મુગે મોડે રાણીના દર એક વાક્યપર તે ભોળવાઈને મનકાયા કીધો. પછી ગણિયે જોત જોતામાં રાજની રમર મંડીલ છોડી નાખ્યું રાજને ત્યાજ એસાડીને પોતે એક ઓરડામા ભગઈ કમાડ વારયા, અને અગાડીના જેવું મંડીલ હાથમા લઈને તે જ દરવાજે પાછી બાર નિકળી રાજ જોઈને જ વિશ્મય પામ્યો. રાણી સાથે વિનાદ વાર્તા કરીને તે તો પછી પોતાને મેહેલે પધાર્યો બીજે દિવસે કચેરીમા ઠાકોરને માથે તે જ મંડીલ જોઈને રાજ આશ્ચર્ય થયો. તેના મનમા તે જ વેળા ખરખરો પેડો કે રખે આનામા કાંઈ કાવતરું હોય ! તેથી નહો કહ્યું કે હવે એનો કાટ નિકળે તો સાઈ. ઠાકોર ચતૂર એટલે તેણે પણ રાજના પેટનો ડંખ વર્તી લીધો. પછી તે ધીમે રહીને બોલ્યો—“મહારાજ ! આજે તમે શા શોયમા પડ્યા છો કેમ તમારી મુખમુદ્રા મનાન માલમ પડે છે ? અમારા છતાં તમને એવડું કિયું કષ્ટ નડે છે તે કહો ! શેને નકામા ખૂરાયા કરો છો ? ઈર્લાદક દેવતાએ કહાય તમારી પ્રશંસા કરી હોય તો આશા કરો તેમને તમારી સામે લાવી છલા કર.”

ઠાકોરને આ પ્રમાણે બોલતા સાલણીને રાજ હિયટો ગજરાયો અને વધારે કરડી નજરથી તેને જોવા લાગ્યો. પણ તે સારી પેટે સમજતો હતો કે તે ઠાકોરને જિત્યો જાય તેમ નથી પછી રાજએ તેને એક પુતનો બાખોટો દેખાડીને કહ્યું કે “આ ”

દરબારમાથી આવ્યો છે. દેવીને ભોગ આપવા સાઈ કાંઈ બત્રીસ લક્ષ-જુની શેષ ત્યા થાય છે, તેવામા કાંઈયે તેની પાસે તમારી પ્રશંસા કરેથી તેણે તમારા જદવ મારાપર આ લાખોટો બિડ્યો છે. માટે

એવા નીમિત્તસર હું તમને મોકલી ચકતો નથી, તેમજ તેનો ઇન્કાર કરી ચકતો નથી. તેથી તમે દાવ ને દાવ કાઢ વિરમે નિકળી જાવો. તમારો દિસાજ ચુકાવી આપવાને તથા રસ્તા ખરચને માત્ર મેં જાંડારીને આગા કરી છે, તે તમારે ઉનારે લઇ આવજો.” ગાજીએ તે જ વખતે તેને વિદાયગીરી આપી વળાવ્યો. છુટા પડી વખતે દોકોરે રાજાને કહ્યું કે “તમારું આપેલું મહેલનું માલજીને સુંધુ છુ, તેમણી તે મારા નામનું સંપત્તિ આપનું કરશે, તેની, તમે જાણ કરજો અને આ બેઠની વખત છે તેથી જાણાઉ છું કે હું અંપા-ધડના રાજાનો દોકોરો ચાઉ ને માર નામ ગજગ માડ છે!” એટલું કહી તે નિકળી આવ્યો.

આ સાંભળતા જ રાજાના હાજી ગઢી બેઠા. હવે પુત્રદેને માર જરૂર લઈ જશે એવો વિચાર આવેથી તે તેની પાછળ માલજીને ત્યાં ગયો. ગજરાએ માલજીને અહીંની મહેલ સંપત્તિ સોંપીને કહ્યું “માલી! આમાથી મારા નામનું મહાદત્ત આપુ કરજો” અને એની સંભાલની રાજાને મેં જવાબજી કીધી છે તે જના પછી કાઢ તારા કનેથી ખુચી વેરા આવે તો તુ અંપાડમા જમાનમના બેટા ગજરા મારને જાણ કરજો, એટલે તે તારી સાલ કરશે” પછી માલજીની રાજ લઈને તે ત્યાંથી નિકળ્યો. રાજા લાવ લરકર લઈને મારને વળાવવા હમેક માડ સાથે ગયો. એક બીજાને પ્રેમથી મળી બેટીને તેઓ છુટા પડ્યા. રાજા ગામ તરફ વળ્યો અને માર અમાલી મારે આવ્યો પછી માજ પડી કે મારે પોતાના ઘોડાને પાંચે ફેરવી ઠેકાવ્યો તે પુત્રદેન મહેલ આગળ આવી ઉભો. રાજા મારને વિદાય કરી આવીને વેગાસર મ્હોવમા સુતો, એટલે તેને સ્વપ્ના થયાથી તે ઝમકી ઉઠ્યો અને નજીકના ઝોરડામા તેની મામી સુતી હતી તેને જગાડીને કેહે છે —

ગાજ કેહેછે મામી સંજોરે, મજને અજપો જલુ યાપરે,
પેહેવા પ્રહડના સ્વપ્ના આવિધારે, દિયો મહેલે ચડતો રાપરે;

બીજરે પોહોરના સ્વપ્ને દેખિયારે, બણે સોમકાં માંડ્યાં સોળરે,
બેકાં બિલ્લાં ચાવે પાનનારે, અધર દીકાં મેં રાતાં ચોળરે;
ત્રીંગ પ્રહરને સ્વપ્ને નિરખિયેરે, મામી સાચો સમજળો સારરે,
ભમર પલંગપર તો પોહતાંરે—છે દુટયો નવસેરો હારરે;
ચોથા પ્રહરના સ્વપ્ને લાલ્યાંરે, મારને દીકો ચપલો તે સ્વારરે,
ચપળ રેવંત તેણે પલાણિયોરે, હરી ચાલ્યો તે ડુલદે નારરે.
• ત્યાં રાજને તેની મામી સમજાવે છે:—

સમણાં પડોરે સુંકે લાકડેરે—સમણાં સમુદર ખેટરે,
સમણાં સાચાં ન હોય રાજારે, સમજ સમણાં વધ્યાનાં પેટરે;
સમણે નિર્ધન પામે ધનરે, વળી વધ્યાતો પ્રસવે પૂત્રરે,
સમણે મૂરખ વિદ્યા ભણેરે, દરિદ્રી સાઈ પાલે ધરસૂત્રરે;
સમણે જુખ્યો ભોજન જમેરે, કાષ તણાયે બહુ તેની કુખરે,
જાગીને જીવે તે સવારમારે, બાલે પેટમાં જુખની જુખરે.

એ પ્રમાણે તેની મામિયે બહુ રીતે રાજને સમજાવ્યો તેથી
સુતો; પથુ તેને કાંઈ જંપ વળી નહી. ડુલદે ને તેની દાસી ગજ-
રાની વાટ જોઈને બેકાં હનાં, તે પાછળી રાત્રે આવી પોહોર્યો, ત્યારે
ત્રણે સ્વાર થઈને ચાલવા માંડ્યું. સ્વારનો પોહોર ફાટતાંજ રાજ
રૂપસિંહ ઘોડે ચઢીને ડુલદેના મ્હોલે જઈ જીએ છે તો રાણી મસ્ત-
નહિ, વળી તેણે ભીંત કિપર એક ફુલો લખેલો વાંચ્યો:—

બેનીને મ્હોલે બાઈ આવ્યારે, તમે જાઓને મારી માઠીજાયા વીરરે,
રાય રૂપાનો હમે સુડો બાંચ્યારે, ને ઓઠીઆ ગજરામારજાનાં ચીરરે.

આટલું વાંચતાં જ રાજ રૂપસિંહ સેન તપાર કરીને ગજરા
મારની પુકે પડ્યો. ઘોડા ખેડ ખેડ કરનાં અડધો દિવસ ચયો, ત્યારે
સેનની દષ્ટિએ તેમનો ચિહાર પડ્યો. હવે ગજરાની સામે આઠી
નદી વહે છે ને પાછળ ઢોડોડ કરતું લસ્ટર આવે છે, તે જોઈને
ગજરાએ ડુલદેને કહ્યું કે “લોક કહે છે કે સતિ વહેનાં નીરને

ચેળાવે છે, માટે જો તું સતિ હશે, તો નદીનાં નીર ઉતરી જઈને ત્યારે રાણી પુલંદે જોશે છે —

એક મામ્તો ને એક જરવારે, તિથં દેવી આપે ઉતારે,
સનીનારે સન જો ફોરે, માના માર્ગે જો જવા પાડે.
એટલું કહેતામા અરિતાના બે ભાગ થઈ ગયા, અને વચે
આફ સપાટ રેતાલ જમીન નિકળી આવી. તે ઉપર થઇને મજા
માર ને રાણી ઉતરે છે તે જોઈને પછી પાછળથી તે જ માર્ગે, યતુના
એને ઉતરવા માડ્યું, ત્યારે માર્ગે હતું કે તું કહેની કે માગ્યાં મેલ
વરસાવે તો હવે વરસાવ. પુલંદે રાણી જોશે છે. —

ભાઈ મેધકા તજને વેનવું, વિજવી કહ મોરી બેનરે—વિજવી
માન્યા ક્યાં જિરિ ગુલ્હામારે, હવે વીરા વસોતી આ દુનરે—હવે.
હવે રાણી પુલંદે જોઈ તો સ્ત્રી નથી, એટલામા વધોડ મુલક-
ધારાયે વર્ષા લાગ્યો. જોત જોતામા નદીની રેલછેલ થઈ ગઈ, તેથી
નદીમાં સામેનું જેટલું લસકર ઉતરી રહ્યું હતું તે તણાઈ ગયું. તે જોઈને
પુલંદે સામે પાર રાજ રૂપસિંહ ઉભો છે તેને કહી સલામવા છે —

બેનીને વળાવવા વિરા એટલેરે, હવે પાછા વળી જાયો ધરે,
બેનીને સાસરવાસો એટલેરે, તમે માનીને પધારો શેહેરે.

ભાઈએ બેનને સાસરે વળાવવા ધણે દૂર જઈ નહિ અને તે
છતા આટલું લસકર નદીની તાણમાં ખેંચાઈ ગયું એ કાઠ બોલો
સાસરવાસો કેવાય નહિ, માટે હે રાજ હવે જ પાછો તારે ધર.
એટલું કહી મજરા ને પુલંદેએ થોડા હંકારી સુક્યા ને રૂપસિંહનાં
સ્વારો મો વઠાસી રહ્યા.

રાજ રૂપસિંહ પોતાને મોલે જઈ માગીને સર્વ વેતક કહી
જાણવી. રૂપસિંહ ખાલી હાથે પાછો ફર્યો તેથી માગીએ તેનો
તિરસ્કાર કર્યો:—

માગિયું મુકીને ઓડ મુલકરે, તેં લગ્યું દૂળ કપુતરે,
લાલો ભાગીને ધગવ રંગિયારે, બેસીને કાંતો ઝીણુંમુતરે:

તેની વણાવ તું ઝીણી પામરીરે, જઈ મેઘ મારજીને તું બેટરે,
જનાવર પાલેછે તે જોમ બહુરે, તેમ જાર તે ભરશે પેટરે.

હવે માર ચાલ્યો ચાલ્યો ગયો તે કાશી નગરીમાં આવ્યો ને
એક વાણિયાને ત્યાં ઉતારો કીધો. કાશીના રાજની કુવરી બેગલદેએ
ગજરાને વરવાનો નિમ લીધો છે. કુવરી કોઈ વરને પસંદ કરતી
નથી તેથી રાજપિતાએ તેને ધ્વજાવર પરણવા સારું સ્વયંવર રચ્યો.
ને દેશ પ્રદેશના નાના મોટા રાજાઓને કોઠાની લખીને તેડાવ્યા છે.
એ સર્વ રાજા મંડપમાં જઈને બેઠા છે, ત્યાં ગજરા પણ જઈને
ઉભો. સોળ શૃંગાર સજીને કુવરી હાથિણીપર બેઠી હાથમાં
વરમાળ લઈને મંડપમાં આવી. હાથિણીએ બધાય રાજાને પડતા
મુઠી ગજરા ઉભો છે તે ઉપર કળસ ઢાલ્યો. બધાય રાજા બકારો
કરી પડ્યા કે આ તો પરદેશી કોઈ ગરીબ માણસ છે, માટે હાથિણી
ભુક્ષી. પછી હાથી શૃંગારી લાવ્યા કે તેણે પણ ગજરા માર ઉપર
કળસ ઢાલ્યો, એટલે કુવરીએ તેને તરત વરમાળા આરોપિને પુછ્યું:-

‘કિયેરે મુલકથી આવ્યા હાકારે, તમે કિયા મુલકમાં જાવરે
કેમ જનિતાને પેટ જનમિયારે, કેમ ગોરીના છો તમે નાવરે;
સાચું બોલો રે રાજા સતવંતા, વહો કીયા છે તમારા ગામરે
કુંવર છો કોણ રાજા તણારે, વળી શા છે તમારા નામરે ?

રાજા પુત્રીની આવી વિનયવાણી સાંભળીને તે પ્રદેશી તેને પ્રેમથી
જવાબ લાગ્યો. નખથી શિખાપર્ણત નજર ફેરવીને રહ્યા પછી તે
હસીને કહે છે:-

ઉત્તર દેશથી અમે આવિયારે, કાંઈ મથમનો છે અમ ભાવરે,
ભૂમંડળના યજ્ઞએ અમે રાજિયારે, રાણી મંછગોરીઆંના નાવરે.

પેહલાં તો ભૂમંડલ એટલે પૃથ્વીનાં રાજાને જે રાણી જોઈને
મોહી જાય તેનો સ્વામિ એમ કહ્યું તેથી વરની ગીજાણુ યજ્ઞ નહીં, એટલે
રાજાઓ પાછા જરાડી ઉઠ્યા; પણ કુવરીએ કબૂલ રાખ્યો તેથી વર-
કન્યાને મોતિયે વધાવી બહી ધામધૂમથી નગરમાં ઉતારો આવ્યો.

કુલદેને પણ બોલાવીને સાથે રાખી. એમ ત્રણ દિવસ રહીને માર જાને રાખીએને લઈને ચાલવા નિકળ્યો. ત્યારે રાજાએ હરકર સદિન વિદાય કયો. ત્યાંથી કૂચ. કયો તે કુલદેનાં. બાપનાં નગરની પાટ્ટે પડાવ નાંખ્યો. કુલદે મુખપાળે ચડીને બાપને મ્હોલે ગમ્મ ને ત્યા તેની આગળ પોતાની દક્ષિણ કદી જાણી.

કુલદેના સાત બાઈમાથી એક મ્હોલે દનો ને છ સિકાર રમરાને ગયા દનાં. મ્હેલ માંહેના ભાંઈએ બેનની વાન જાણી ગુસ્સો કયો કે મારી બેનને વગર પરણુવે હરણુ-કરીને એ કયા મુળે અદી આંચી પડ્યો છે, તેથી બાપને વગર જાણાવે લડવા ચાલ્યો. એટલામાં છ બાઈ પણ સિકારથી પાછા ફર્યા તે બધાય મઝી ગજરાનાં પડાવને ચેરી લીધો. એવા મામલો જોઈને ગજરા પોતાની સેનને સાંમે ચલાવે વકારે છે:—

દક્ષા કરો રે મારા સાચિયોરે, દક્ષા માટે બાંધો દધિયાર રે
દક્ષા ત્રાડોરે તમે રાતુનારે, પીરા મરવું છે એકજ વાર રે.

પછી લડાઈ ચાલી તેમાં દગારેક માણસ કપાઈ મુકિ, ત્યારે કુલદેને ખબર પડી કે તરન તેણે બાર આવીને કુઆઈ ફેરવી ને લડાઈ બંધ કરાવી. પછી વાજતે ગાજતે ગજરાને મેહેરમાં લઈ ગયા. તે જ વખતે રાજાએ ધડિઆળાં લગન લઈ કુલદેને માર સાથે પરણાવી આપી. રાજાએ જમાઈને પેરામણીમાં અગાધ લલિમ દાસ દાસિ ને લાવ લશ્કર આપ્યાં, ને એક મહિનો સુખી નગરમાં બિત્સાદ મનાવ્યો.

હવે ગજરાની પટરાણી ચંપાદેએ તો બાર વરસથી જંગલમાં સ્વામિનાં વિયોગનાં આવેશમાં જોગ સાધ્યો છે. ધણીને આખ્યાની મુદન ખૂરી થઇ છે તેથી તે વનમાં સોય કરતી બેઠી છે—વનનાં પવન ને તેમાંની વેલી ને પદ્મ પક્ષિની સાથે તે મારને સંધેસા કદાવે છે:—

વનનાં વાવડા વીરા વીનવુંરે—તું દે સંધેસડો, માર લાયરે,

ચંપાદે તમને વળખે, ધણુ રે—મારાં મારજીને કર મજ સાથરે.

વનનાં વાઘાં વનચરારે—તમે ઉડીને જુઓ ગજરા નાથરે,
 બેની મારી વન વેગડીરે—રખે બેરથી બેડી-મારા પતિને બાથરે.

તળાવમાં કુંજરીઓ કલ્લોલ કરે છે નેમને કહે છે:—

સુખવામી કુંજરયાં તમને વીનવુંરે, તમે મારી ધરમની માર્ઘ જાઈ બેનરે
 સરોવર છોડી તમ જવુંરે; નહીં તો ગજરા મારને જાઈ કહેા કહેજુરે.

એટલે એક કુંજરી રાણીની પાસે આવી. તેની કોટમાં રાણીએ
 કાગળ લેખીને બાંધ્યો. પછી ફસ પનર કુંજરી બેગી થઈને બેઠી
 ચાલી, ને ગજરાનાં મ્હોલની સામે એક ઝાડ હતું તે ઉપર જઈ
 બેઠી. તે એક દિવસ થયો, એવા બે ને ચાર ને પાંચ થયા, તોય
 ગજરા માર બારીએ દીશ્યો નહિ. પણ હઠે દિવસે ગજરાએ તેમને
 બેઠાં ગલોલ લઈને મારવા ગયો કે કોટમાં બાંધેલા કાગળવાળા કુંજરી
 ઝટ આવીને તેના હાથ ઉપર બેઠી. કાગળ વાંચતાં જ તેણે ચાલ-
 વાની તમારી કરી. બંને રાણીઓનાં લશ્કર સહિત તે ખેડ ખેડ કરતો
 કેટલેક દિવસે ચંપાદનાં જંગલમાં આવી પહોંચ્યો. પછી ત્યાંથી ચાલી
 બાપના રાજમાં ગયો કે બાપે સુખ માની તેને પોતાની માદી સુખી.

દેવડો મેહેપાલ.

પૂર્વે પાટણ નગરમાં બે ભાગનું રાજ્ય હતું. એક ભાગમાં દેવડો, મેહેપાલ તેના પાંચસો મેહેપાલા સાથે રાજ કરતો હતો; અને બીજા ભાગમાં મેઝરો બાબરિયો અને ઓથા બાબરિયો તેના પાંચસો બાબરિયા બૂનો સાથે રાજ કરતો હતો. મેઝરાને ચાંપલદે નામની મદા સ્વરૂપવાન અને તેજસ્વી દીકરી હતી. એક દિવસે મેઝરાયે દીકરીના નામથી દોંડી ફેરવી કે તે દિવસે કાંઈ મરદે બાહાર ફરવા નિકળ્યું નહિ, કારણ કે રાજકન્યા સાહેબિયોને સાથે લઈને સરાવર પર નાહવા જનાર છે! દેવડાની કચેરીમાં પણ મેઝરાના અનુચરે બાબી દોંડી પીટી ત્યારે દેવડો કે બોલ્યો મરદની મના તો હોય, પણ બેરાંતી! આણુ તે કેવી? એ ઉપરથી તેનો મામો વાધજી, જે પ્રધાનવદ્ધ કરતો હતો, તેણે કહ્યું કે એ બાબરિયણ પશિની છે, ને ચંદ્રસૂર્ય એના રૂપ આગ્રહ થંબી રહે એવી છે, માટે સર્વેને બાહાર જવાની બાબરિયાયે મના કરી છે તે વાજખી છે. હવે આણુ ફરિયાને ધડી બે ધડી થઈ ના થઈ, એવામાં દેવડાએ પોતાના મામાને કહ્યું કે આજે શિકાર રમવાનું મને મન થયું છે, માટે ચાલો આપણે જઈએ. મામાયે જવાબ દીધો જે આજે બાહાર જ નિકળાય નહિ, તો શિકાર કેમ જવાય? ત્યારે દેવડો બોલ્યો, જે તરફ ચાંપલદે ગઈ છે તે તરફ નહિ જઈએ ને બીજી તરફ જઈએ, તેમાં શું દંડકત છે? મામો બોલ્યો, સુંડા બાબરિયા સાથે કામ છે, તેનો વિચાર કર્યો? ત્યારે દેવડાએ કહ્યું, મામા આવવું હોય તો હોડો, નહિતર હું એકલો જ ચાલ્યો. પછી બંને મામા લાણેજે ઘોડા તપાર કર્યા. દેવડાએ પોતાનો અમુલ્ય મશરૂનો પોશાક પેદર્યો, સ્તનગડિત સુંગાર સજી લીધો, હાથમાં પોંચી ને કંઈ, બાંહે બાણુ બેરખા, ડોકમાં હિરામેતીની માળા અને માથે

નવા લાખનું નવઘરું ધરું ને તે ઉપર સૂર્યસમ તેજના ભશુકા જેવો શિરપેચ નાખ્યો. આ પ્રમાણે વજ્રાલંકાર સજ્જને દેવડો ઉલજખીલો ખનીને બાહાર આવ્યો, તેને જોઈને મામાએ પૂછ્યું, શિકાર રમવાને વગડામાં જવું છે, ત્યાં આ-જયું કોને દેખાડશો? દેવડાએ જવાબ વાળ્યો કે આપણે રજપૂત બન્યા છીએ, એટલે પેહેરી જ લેયે તો. મામા અને ભાણેજ ગલછેલ કરતા આગલ ચાલ્યા. કેટલીક વાર સુધી આડા અવળા ઘોડાને વગડામાં દોડાવ્યા, એટલે મધ્યાન વેળા થઈ, ત્યારે દેવડો બોલ્યો, મામા! હવે કંઠણતી મધ્યાનવેળા થઈ છે, ત્યારે બાણુએ ફરતો કાળસમો છુ વરસી રહ્યો છે, બલબલતા ખપો-રના તડકાથી આપણાં મોં લાલ સુરખ થઈ ગયાં છે અને હવે ગલામાં કાંટા પડે છે, જનાવરોની પણ તેવીજ અવસ્થા થયેલી છે, માટે ચાલો ઘોડાને પાણી પાઈને આપણે કોઈ વૃક્ષ નીચે આરામ લઈએ. મામાએ પૂછ્યું, કયાં પાણી પાવા જઈશું? ત્યારે ભાણેજે ઉત્તર વાળ્યો કે-ચોપટ સરોવર પર જઈશું, કેમકે ત્યાં ઝાડી ગીચ અને રળિયામણી છે. મામાએ કહ્યું ના, આપણે પાણી પાવા જવું નથી. ગામમાંથી રાવતને મોકલીશું. ભાણેજે બોલસ કરી કહ્યું કે આપણે જ પાણી પાતા જઈએ-વળી રાવતને નકામો ફેરો શેને આપવો નેઈએ? ત્યારે મામા બોલ્યો, ચોપટ પર સ્ત્રીઓ નાહાય છે, માટે ત્યાં આપણાથી ના જવાય. દેવડાએ ઉત્તર આપ્યો, એમાં શું દરકત છે? જૈરાં તો માંહે નાહાતાં હશે ને આપણે પાળ ઉપરથી પાણી પાઈ વળાશું. એ પ્રમાણે રીગજીક કરતા ખને સરોવર કિનારે આવી પોંહ્યા. ત્યાં જૈરાંને જોઈને, મામા પાળે રહી પીક ફેરવીને ઘોડાને પાણી પાવા માંડ્યો. એટલામાં દેવડાએ આવો પાછો ખસી જઈને ઘોડાને ફેરવતાં જોસબેર એક મારી લગામ તંગ રાખીને પાણીમાં એકાંવી દીધો, ને અપલદેની સામે આવીને પાણી પાવા માંડ્યું!

નાગજીના જેવા લાંબા કાળા ચલકતા. વાળથી મુર્ખકમળ દંકીને ચાંપકદે પાણીમા બેડી છે. તેની પછવાડે દોડમે સારેસિયો

છે, તેમાંથી એક બે તેને મરદન કરી રનાન દેશવે છે. તેની આસપાસ મધુર ખુશબો મમમગી રહી છે અને પાણીની સપાટીપર તેજ જેવી ધારી પ્રસરી રહી છે. તેની સાહેલીમાંથી કેટલીએક માંહોમાંહે એક બીજાપર પાણીની છલકો ઉરાડે છે, અને માઝાંની માફક નહાસભાગ કરે છે. કેટલીએક મધુર સરોવરે કરી ગાનની ધુન મચાવી રહી છે, તેથી જાણે આખું સરોવર સજ્જન થઇને તેમની સાથે વિનોદથી હાસ્ય કરવું હોય એમ લાગે છે. આ પ્રમાણેના જળનિહારમાં તેઓ સર્વે મદાધ થઇ રહ્યાં છે, તેવામાં એકાએક ‘કાંઈ પશુના પાણી પીવાના સડકારા તે કુંવરીને કાને પડ્યા. તેણે પોતાના મોંપરની એક લટ ખસેડીને જોયું તો ઘોડાપર સ્વાર થયેલો કાંઈ વીર પુરુષ સામે જોતો તેની નજરે પડ્યો. તેના ખોસાક, રૂપ, કાન્તિ અને છટા જોઇને તે વિવ્હલ થઈ. લોકમર્યાદા અને કૃતાચારની અવગણના થાય નહિ’, તેથી નાચાર થઇને દાસીપર ચિરડાઇને બોલી, અહીં કયા નફ્ટ મરદે આવવાની ક્ષિપ્ત ધરાવી છે ? બાબરિયાને જાણ થશે તો આજ ઠેકાણે એનું ધન મામાવોલું પાણી પીશે ! દાસી આંદલીદાંદલી થઈ આસપાસ જોઇ ઘોડાપર બેઠેલા સ્વારને તેણે ઓળખ્યો, ત્યારે બોલી, ચાંપલદે ! મોડે આવે તેમ બક માં ! એ તો આપણું અર્ધ નગરનો ધણી દેવડો મહેપાલ છે. કન્યા બોલી, રાજા છે તો એના રાજમાં, અહીં આવવાનું એનું શું પ્રયોજન ? આજે જ બાબરિયા શાન્ત થયા શું ? દામી બોલી, બાપ ! આમ છેક છોકરવાદી ના કરીયે ! હવે તમે મોટાં થયાં છો, માટે કાંઈ વિચાર રાખો. ચાંપલદે તપી તોરમાં બોલી, હુમ્મી, પેચારણ કહુંની ! શાનો વિચાર રખાવે છે ? એટલે દાસી તો આશિષાલી ધન પડી ગઇ. આટલી વાર સુધી દેવડો જે દૂર મુગો ઉભો ઉભો આ સર્વે ચરિત્ર જોયા કરતો હતો, તે હવે લાગ જોઇને નજીક આવીને ઉભો ત્યારે ચાંપલદે છેક લજવાઇ ગઈ, અને નજીકની એક સાહેલીને ધામેથી કહ્યું કે મારા વજ્ર ઝટ લાંચ, નિકેર મારું કુંવારાટલે બંગ

અમે. દાસી શરમાઈ નિચું નિદાળીને બોલી, જાઈ દમે પણ તમારાં સમાનના છિયે ને તમારા જેવીજ અમે મહિની સ્થીતિ સમજાવે, માટે બાહેર કેમ નિકળાય ? ત્યારે કન્યાયે દામીને કહ્યું કે તું એ અશ્વારને પુછ કે તે પોતાનો સથવારો મેલીને અહીં ચોરા આવ્યો છે માટે એના મનમા કાઈ છે. ત્યારે દામી પુછે છે:—

જળ તગયો જવાન, જળ દેખી જવાન ગરયો;

• • એને મોહે દીછયે માન.

ત્યારે દેવડો જવાબ આપે છે કે —

તમે ડોહસેની મગાર, જળમા મારે જામક,

તેને દો ધરની આથ.

એટલે ડોહસેની મરદાર જે જળમા ક્રિડા કરે છે, તે માને તો મારા ધગની આથ એટલે ગરાસચામ મોપુ, વળી મારી અર્ધાગના કરીને સ્થાપુ. એ સાલળીને આપયજેના મનમા વિશેષ વહાવ આવ્યું અને તેનાપર મોહીને બોલી —

હુ ડોહમેની સગદાર, રમુ હુ જળમા જામક,

વાળે તુ મુજ બાપિડું વેગ, તો આથલિના બાપુ

એ પ્રમાણે અગસપરસ વાતો થાય છે, તેવામા મામાયે જોયું કે આટલી વાગ ચર્ચ તોપણ બાણેજ પાણી પાછ પાડો કેમ આવ્યો નહિ. તેથી મામો મો ફેરનીને જોય છે તો બાણેજને આપયદે સાથે વાનમા મચેલો જોયો. તે નિશ્ચાસ મુકે છે એવામા યોડો ફેરવીને દેવડો મામા સાથે આની મથ્યો પણ તેનું ધગધ્યાન તો આપલદેયે ચોરી થીકુ હવે મહેપાળા ને જામરિયાઓને વંશ પરંપરા વેર આલતું આવેલુ છે, તે વાગવાને માટે દેવડો ત્રીજે દિવસે માનાને સાથે લઈને મેગરાની કચેરીમા આવ્યો ત્યા આમનસામન ઝગાર કર્યો બાદ જામરિયાએ મહેપાલને માનથી પોતાની પાસે બેસાડ્યા. વાત પરથી વાત નિકળતા મેગરાની આસપાસ બેઠેલા સામ અને માગ તેના બે કુંસરોયે ત્યા ચોપાટ આણી પાચરી. મહેપાલ અને જામરિયા રમવા

બેઠા. બાજુ સર કરતી વેળા મેહેપાળે પૂછ્યું, રાજ! લુખ્ખા કે ચોપડી બાજુ રમશે? એટલે સાંગ બોલ્યો કે સાત બાજુ અમે હારિયે તો અમારા પાંચસે બાજુરિયા હાથો અને તમે સાત બાજુ હારો તો તમારા પાંચસે મેહેપાલા હાથો. એ પ્રમાણે સરત પરડીને બને બાજુ-ઓએ રમવા માંડ્યું. તે સાતે બાજુ બાજુરિયા હાથો તેથી બને, બાજુઓ અનમનામણા થઇને બેઠા. એ વાનતી ખજર અંતઃપુરમાં ચાંપકદેને ઘઉં ત્યારે દામી સાથે તેણે મેહેપાલને કંદાવ્યું કે સારા ભાઈઓ દજી નાના છે અને તેમને તમે જીલ્લા તેમાં મેર માયો કેહેવાય નહિ; પણ મારી સાથે રમીને મને દરાવે, ત્યારે હું ખડે માનું! તેથી ત્રીજે દિવસે ચાંપકદે સાથે રમન રમવાનું મુકરર કરીને દેવડો પોતાના હરખારમાં આવ્યો. એ દરમિયાનમાં ચાંપકદેએ પાંચમો પખાલી રાખીને પોતાના મેહેલથી મેહેપાલની કચેરી મુધી એકજ માણસ જાય એટલો માર્ગ દોરો રાખીને આખા શહેરમાં પાણીની એવી રેલછેલ કરાવી મેલી કે જ્યાં ત્યાં ગ્રહસ્થપૂર કાઢવ થઇ રહ્યો, કે તેથી એકાએક જંગ ઉઠે નહી. પછી ત્રીજે દિવસે દેવડો મેહેપાલ ચાંપકદેના રંગ-મેહેલમાં પોતાની સરત પ્રમાણે આવ્યો. ત્યાં દાસિયે તેને આદરમાન આપીને સિંહાસનપર બેસાડ્યો. પછી ચાંપકદે નવરંગી ચીર ચેહેરી અને સોલેશુંગાર સજ્જને રમઝૂમ કરતી બાહાર મેહેપાલ પાસે આવીને બોલી—“રાજ! હવે આપણે બાજુ માંડિયે, તેમાં સરત કરવી કે, “હું હાર તો માફ અશ્યું જમણું અંગ તમારે ત્યાં ધરાણે મુકું, પછી તે ઉપર તમારા સિવાય બીજા કોઇનો દાવો નથી; અને તમે હારો તો ગામ વધે તમે એકલાયે કુંવારા રહેવું!” આવી સરત કરીને તેઓ બંને બાજુ માંડીને રમવા બેઠાં. રમનાં રમતાં ચાંપકદે હારી, ત્યારે તે દેવડાના સાગી હાથ બેઠી બોલી, હવે આ જમણું અંગ તમારું થયું છે, તેથી મારો પિતા કોઇ બીજા સાથે મને પર-ણાવશે તોપણ એને હું કોઇ પ્રશ્નને આંગળી સમાડવા દઈશ નહિ. પછી રાજકન્યાયે રાજનું માથું ડુધ ને ખાંડથી ઘેર્યું ને ખાર

બત્રીસી રસોઈ કરીને જમાડ્યો. એટલે સાંજ પડી ત્યારે સુખસેજ્યા બિઝાનીને તે પર ફૂલની ચાદર પાથરી રાજાને પોતાની પોતે તેના પમ તલાસવા લાગી. એમ કરતાં ત્રણ દિવસ આનંદમાં વહી ગયા. ચોથે દિવસે હાલમે ચાંપલદેની બારિયે દેવડાને ઉભેયો લેયો, તેણે તારે જાહેને બાબરિયા આગળ ચાલી ખાધી: સાંજ ને માંગ ચાપ-દેનાં ભાઈઓ, મહેપાલ સાથે પોતાની દારથી પ્રથમ જ ચિરડાઈ લાઠા ફૂતા, તે ગાંધળની વાત સાંભળીને કેવળ અમી થઈ ગયા, ને દાંધિપાર ભીડીને દોડ્યા. દરથી દાસિયે કોષબેર બને ભાઈને આવતા જોઈને બચાકુલ થઈ ભિતર ખખર કરી. તેવાજ દેવડા બારિયેથી આગમાં રહીને ગૂમ થઈ ગયો. જને ભાઈ મહેલમાં આવી આમ-તેમ તજવીજ કરતાં એક ઝોરડામાં પોતાની બેનને ભરજીંધમાં દોડી, એટલે તેને ધડોળાને જગાડી. તે ઉડી બેડી થઈને પુછ્યું, ત્રીસ ! તમે કેમ આવ્યા છો ? તે બોલ્યો—આપણાં ઘરની કાંઈ નખવી વાત સાંભળીને આવ્યા છીએ; પણ હમને તે ખોટી માલમ પડી છે. ત્યાંથી ફરીને રાજા પાસે આવી ભાઈઓએ સર્વ વૃત્તાત નિવેદન કીધું, ત્યારે રાજાએ રાજપુત્રીને ખોટું આળ ચડાવ્યું માટે ગાયમને કુટુંબસહિત ઘાણીમા પિલાવી નાખ્યો !

એક દિવસે બાબરિયા કચેરી ભરીને બેઠા છે, ત્યાં એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ યંગર મદના રાગના દેવકદે સારૂ આલ્લા લાખ્યો. રાજા બોલ્યો, મારી છોકરીને પુછ્યા વના મારાથી કહેવાય નહિં. આપ પુછવાને અંતઃપુરમાં ગયો ત્યારે આપલદે બોલી, બાપા ! મારે ડોહસે સાહેલી છે, તેઓ જે પરણાવે તેની સાથે વરવાનો મેં નિમ લીધો છે. વળી જે મને પરણે તે ડોહસે બેસ, ડોહસે મણુ લવિંગ અને ડોહસે લીલાં કપડાં લઈ આવે; તેની સાથે મારો અંબોડો ખાંધવા મારૂ સવાલાખનો દોરો જોઈએ, મારા ભાઈઓને માટે સવાલાખના બે ઘોડા સગાઈમાં આપે તો તેની માથે હું પરણું. આપે જાહેને પોતાની પુત્રીને ઠરાવ બ્રાહ્મણને કહી સંભળાવ્યો. ત્યારે બ્રાહ્મણ

બોલ્યો, મારા જાજમાનનું એટલું ગજુ નથી. બીજા ઘણા રાગના માંગાં આવ્યાં પણ તે સર્વે કન્યાની માંગ સાંભળીને વિશે મોડે પાંજરૂં કર્યો. છેલ્લેસરવાલે જાપરવાગા નગરના દાકારે તેનું માથું કરવા સારા બાદાણને તૈયાર કર્યો, ત્યારે બાદાણ બોલ્યો કે રાગ! તમે માથું તો મોકલો છો પણ તે કુંવરીએ આડ નાખી છે, એમ કહી રાગને વિગતરૂપૂર્વક માંગણી કહી સંભળાવી. ત્યારે દાકારે તે કમુદ્ધ કર્યું જાપરવાલા દોતરા રાગનું વેવિસાસ કીધું. બાદાણે પાટણથી પાછો ફરીને દોતરાને કહ્યું કે ડાદસો બેંસ, ડાદમે મણુ લવિંગ, ડાદસે ત્રીસા કપડાં, સવાસવા ખખના દોરો અને સવાસવા લાખના બે થોડા એટલી સામગરી સિદ્ધ કરીને આજથી સવા મહિને પરણવા સારુ જાજો. ત્યારે રાગએ પ્રધાનને તેડીને આજા કરી કે આપણાં ડાદસે ગામે છે, તેમાંથી એકેક બેંસ, એકેક મણુ લવિંગ અને થોડું થોડું કાપડ લગનવેરામાં લેવું, બાકીનું ખુટે તે આપણા ખજાનામાંથી કઢાડવું. એ પ્રમાણે લગનની તૈયારી કરીને સર્વે સામન અગાડીથી રવાના કીધો; ને પાછળથી જન લઇને રાગ આવ્યો. હાથી ઉપર રાગની બેન લાખણદે તેના માથા ઉપરથી લવિંગ હડાડતી (અથવા હાદાડી નાખવા) આડીઃ કામધુમથી વાજતે માજતે પાટણ નગરમાં જન આવી પોહ્યો. નમારાં દોલ, સરણાઇ વગેરે નાનાપ્રકારનાં વાજિત્ર વાગી રણાં છે ને તોપ બંધુકોનાં ધડાકા થઇને આખું પાટણ ગાજી રહ્યું છે. આંપલદે દિંડેલા ઉપર બેઠી બેઠી ઝૂલા ખાય છે, તેણે આ નિર્દોષ સાંભળીને દારીને પુછ્યું કે આ કોલાહલ શો છે? દારી બોલી, જન આવે છે. કન્યાએ પુછ્યું, કેની જન? દારીએ કહ્યું, આંપલદેની. ત્યારે કન્યા બોલી, મારા સિવાય બીજા કેમ આંપલદે છે, જે જન આવે છે? દારી બોલી, એ તો તમેજ પરણો છો! તો મારે સાઈ જન આવી તે વાન તેં કેમ જાણી? ત્યારે દારીએ કહ્યું કે તમારી સરત પ્રમાણે સર્વે સામગ્રી સરસમાં આગળ કરેલી છે:—

લુઓ પેલું બેંસનું જુદું, વળી લવિંગ, લુગડાં અને પેલા બે તુરી

કેવા દનદન નાયના જાય છે !—ને હવે પાછવથી છપરવાળા નગરનો રાજા ટોલરા તમને પરણવાને આવે છે એ વાત સાંભળનાજ આપવદે મુર્જા પામી ધરણે પુરી પડી. દામીની આગતા સ્વાગતાથી પાછી માવધ થઇ કે તેને બોલ છપર લોટવા માડ્યું. પછી આખે ખાટા બધારીને બોલી, કે મારી આખો દુખવા આવી છે ! જન ગામમા આરી અને આપવદેના ખાખે જમાઇને સામેયું કીધું. પછી હિનાજ દેખાડીને ખાખરિયા સરદારે છપરવાળાને પુછ્યું કે તમે પહેલાં પરણુગો કે જમશે ? ત્યારે જમાઇએ પહેલાં પરણવાને કહ્યું. તેથી આપવદેને પીડી ચોળા નવાડી તૈયાર કરવા કહેવડાવ્યું અને બીજી બાજુ ચોરી રચાવી. આપવદેએ બાપને કહાવ્યુ કે હાલ હું માંડી મડે છું માટે જોશીને પુઝારી સમુકૃતે મારા લમ કરો તો ઠીક. ત્યારે બ્રાહ્મણ બોલ્યો, ના, આજે સુયોગ છે, માટે આજેજ લગન નિરધાર્યા છે; વળી રાજપિતા મંડપમા બિરાજ્યા છે, માટે વહેમા આખો. એટલામા એક બે દાસિઓ તેજ પુવેન અને પીડી વગેરે એક થાકમા લઈને આની અને તે ચોળા ના ચોળા કે આપલદેને ઝટ નવાડીને નવા વઆલંકાર પેરાવીને માયરામા લાવી બેસાડી. પણ તેની આખોનો પાટો એમનો એમ રહી ગયો. ચોરીમા બેગ પછી દામી સાથે તેણે દેવડાને કહેવડાવ્યુ કે તું વેહેલો આવીને મારી સાલતા કુ, નહિ તો કાગડો દંધયક લઈ જશે. દામી ચોગ છપર જઈ જ્યાં મહેપાલ બેઠા હતા, ત્યા આપવદેનો સદેશો કહ્યો. તે સાંભળી દેવડો દસીને બોલ્યો " જો, રા-અર્ધું અંગ મને સમખું છે ને હવે બીજા માથે ચાલી ! પણ જોઈએ હજુ એ કેટલા પાણીમા છે ? " એવા વિચાર કરી તે મામા સાથે મંડપમા જઈને હિમો એટલે દાસિયે આપવદેને હલુમે ચેતાવી ત્યારે ધીમેથી જમણી આખનો પાટો ખસેડીને તેને સત્કાર દીધો ને જ-યોએ નેણના સાનથી વાતો કરવા માંડી. ટોલરાની બેન લાખણુદે ત્યા બેઠી બેઠી લાબીના આ ચાળા બોધા કરતી હતી તે અંત્યે બોલી, આ શા દેગ માંડી બેઠા છો ?

આંપણદે સમજીને ચરમિટી પડી ગઇ. પછી હાથેવાળાનો વખત થયો, ત્યારે બ્રાહ્મણે કન્યા પાસે હાથ માગ્યો કે તેણે દામો હાથ આગળ કર્યો. બ્રાહ્મણ બોલ્યો, બાપ તમે બુલો છો. તોપણ તે જ હાથ તેણે પાછો આપ્યો. પછે, બ્રાહ્મણે બિજવાઇને કહ્યું—આમ કેમ કર્યા કરો છો, જમણો હાથ આપોની? દામો હાથ પાછો આગળ કરીને તે, બોલી કે એ પણ હાથજ છે કેની? બ્રાહ્મણે જવાબ આપ્યો, હાથ તો ખરો, પણ તે ખોટો હાથ કેહેવાય. તે બોલી વરસાદ આવે છે ત્યારે હજી દામે હાથે ખેંચાય છે ને ખેનરમાં અનાજ પાકે છે, ખોટો ખોટો જ હાથ હોય તો અન્ન કેમ ઉગે છે—ત્યારે તો કાંઈ ખોટો ખરો કેહતા નથી? એટલું જનાં પણ બ્રાહ્મણે દામો હાથને ખોટો કહ્યો, ત્યારે તે પાછી બોલી કે દામો હાથ તો ચરો કહેવાય અને જમણો હાથ કાયર છે, કારણ દામો હાથ લડાઇમાં ચતુ સામે હાથ ધરીને આગળ ધસે છે ને જમણો હાથ તો બીકનો માથો પાછે પગલે દોડે છે. પણ બ્રાહ્મણ કન્યાની કાંઈ વાત કબૂલ કરતો નથી, તેથી છેલ્લાં તે બોલી, માન ન માન મારે જમણો હાથ નથી તે તો વ્યાજે મેલેલો છે. પણ તેનો મન કાંઈના સમજવામાં આવ્યો નહિ, તેથી હાથેવાલે મેળવ્યો ના મેળવ્યો કરીને માપરાંમાંથી પરણી ઉઠાવ્યાં; એટલે કંસારની વેળા થઇ. આંપણદેને કંસાર ખવડાવવાને કહ્યું, ત્યારે નાની ના કહી, ઘણી બોલતી થઇ, ત્યારે તે બોલી કે હું થોડીજ એને પ્રીતથી પરણી છું કે કંસાર ખવડાવું—ચાર મંત્રણ કર્યાં ફરી છું? કંસાર ખાગે તો દેવગર્ભ મળ કુખ્યામ! દેવગને પણ પેલીગમ અક્ષર થઇ તેથી તે બોલ્યો, કાંઈ એવો વીરપુરુષ છે જે અમને કંસાર જમાડે; આંપણદે પરણી તો પછી મારે મનથી આખો સંસાર પરણી ગયો, અને જન્મતમાં કુંવારો તો ફક્ત હુંજ રહ્યો. બીજે દિવસે જાને જવાની તૈયારી થીથી. જમાઇ દિકરીને બાળરિવાજે વિદાય કર્યા. એક રથમાં આંપણદે અને લાખણદે સાથે બેઠાં. તેઓ ગાઉ બે ગાઉ ગયાં ના ગયાં એટલે, પાછળથી તેનારથ પાસે દેવડો બોલ્યો, આંપણદે તને

મેહેપાલના જવાર ! તેણે અંદરથી કંઈ કે રથમાં આવો તો જવાર
કરું. પછી રથમાં ત્રણે જણાં સાથે બેસીને વિનોદ વાર્તા કરી, ત્યાંથી
લાખણુદેની પ્રીતિ એના પર ચોટી. રસ્તામાં સરોવર આવ્યું તેની
પાળે ઉતરી ત્રણે જણે ભાવું ખાધું. વાત કરતાં કરતાં દેવડો આંપ-
હાલેનાં ખોળામાં માથું અને લાખણુદેના ખોળામાં નવધરૂં મેલીને સુધ
ગયો. ત્યારે આંપહાલે પોતાના માથાનો સવાલાખનો દોરો છોટીને
તેના મધ્યામાં ચુંથી વીંટ્યો. ઉધમાથી ઉઠ્યો તેવુંજ નવધરૂં માથે
મેલી બેઠે કામિનીને જવાર કહીને મેહેપાલ ચાલતો ગયો. જે સરો-
વરને કિનારે લાખણુદે અને આપલદેની સાથે બેસીને મેહેપાલે
ભાણ ખાધું હતું, ત્યાં તે આવ્યો ત્યારે જુએ છે તો બે નાનુક
સ્ત્રીના નાનાં પગલાં આડાં અવળા પડ્યા છે. તે જોઈ બોલ્યો, અરે !
દમણું તો આ બે અખળાઓ અડીં હતી, ને હવે ક્યાં જતી રહી
ગઈ ? એ વિચારમાં તે ત્યાજ નવધરૂં પોતાના ખોળામાં મેલીને બેઠો.
ત્રાણ દુરસ્ત કરવાને તેણે માથામાં હાથ ધાલ્યો ત્યારે દોરો જણાયો.
કદાચ આ દોરો મારા વાળમાં લપેટાઈ આવ્યો હશે માટે ચાલ
પાછો આપી આવું—એમ વિચારી તે ઘોડેસ્વાર થઈ ચાલ્યો. તેને
દૂરથી આવતો જોઈને દાસી આપલદેને કહે છે કે, બાઈ માનો ન
માનો પણ પેસો સ્વાર પાછો આવે છે. એટલામાં દેવડાએ નજીક
આવીને કંઈ કે આપલદે લે તારો આ દોરો, નિકર નશામાં આજ
અડાવીશ. તે બોલી—આપલદે હોય તો માહે આવીને આપ. ત્યારે
ઘોડાને રથની પાછળ બાંધીને તે રથમાં જઈ બેઠો. એવામાં ઢાંસરાને
આંપલદેનું મોં જોવાનું મન થયું, તેથી તે ઘોડો મારીને પાસે
આવ્યો, તેને દૂરથી જોઈને દાસીયે આપલદેને અને દેવડાને ચેતવ્યાં
કે રાજ પાછળથી આવે છે. એટલે મેહેપાલ રથની બાજુએ થઈ
બેઠો. હાથમાં તાળી દઈને ઘોડા ઉપર કુદી બેઠો. ઢાંસરાયે તેને
જોવાથી હાથમાં બાલો પકડીને વિજલીની માફક ધસમગી આવ્યો
અને બેઠે સ્વારો આમળ પાછળ વટોળની પેઠે ચક્કર ફરવા લાગ્યા.

પછે દોઢરાયે મેઢેપાલને કહ્યું કે ધા 'કર ! ત્યારે દેવડો બોલ્યો, ના પ્રથમ ધા તું કર, કેમકે તારા ઘરમાં મેં ખાતર પાડ્યું છે. અતે દોઢરાયે ક્રોધથી દેવડાને બાંધે ભાથો કે તેણે તરતજ પોતાની પંખમાં તે પકડી લીધો, ને સામો ધા કરવાને બદલે થોડો મારીને ચાકી નિકળ્યો. તેની પુત્રે ચાંપલદેએ તો તેના જ નામનું લવણ કરવા માંડ્યું. તેથી દોઢરાએ વિચાર્યું કે એની આસપાસ મારા ખુશસુરત માણસને ફરતા હઈ, કે જેથી કરીને એનું મન સ્થિર થાય ને દેવડો ભુક્ષી જાય. ત્યારે દોઢરાએ રમખુતની ખુશસુરત છોકરીઓને મરદનો પોશાક પેઢેરાનીને રથની આસપાસ મોકલી. તેઓ આ કારથી પેલી કાર ને પેલી કારથી આ કાર ફેરા કરવા મંડી, પણ ચાંપલદેએ તો તેઓના ઉપર ફટકાર નાંખીને કહ્યું કે એમાં દેવડાના જેવા કાંઈ પણ નથી:—

ઘાટ વીનાનાં ઘણાં, અણુગમતાં પાસે ફરે,
એક દી અને મેં લાખવે દેવડા.

ચાક્રનાં ચાલનાં એક નગર આવ્યું તેમાં મહાદેવનું શુશાંબિન દેં હનું, ત્યાં આરસની ફરતી મુરતીઓ હતી. દોઢરાએ વિચાર્યું કે કે આ દેવળમાંની મુરતીઓની ખુશસુરતી જોઈને તે દેવડાને ભુક્ષી જશે. ત્યારે દેવળમાં લઈ જઈને તેને પુછ્યું—કાંઈ દીકું ? ત્યારે તે બોલી કે એ દેવળમાં શું બધા પથરજ છે—પણ માંહે દેવડો નથી. પછી દોઢરાના નમ્રમાં ગવાં થેર આવીને પાટલા ઉપર હેલું મંજલ કરવા બેસે છે, ત્યારે ચાંપલદે દૂર જઈને બેડી. આઠણુ બોલ્યો, બાઈ, પાસે જઈને બેસો, નહીં તો ખેતરપાળ પરણી જશે. ત્યારે જવાબ દીધો કે ખેતરપાળ ક્યારેનાએ પરણી ગયો છે ! કંસાર લાવ્યા ત્યારે બાઈ ભુખી થમલી તેથી તે બિનો બિનો નહિ પણ માંહે ખીલું ઘી નખાવી ટાટો કરીને ખાધો. સાંજપડે ખાટલો પાથર્યો ને બધે દીવેદીવા મુક્યા ને પછી નણુંદ આવીને તેને સુવાનો ઓરડો બનાવી મૂક્યો. ત્યારે ચાંપલદે હેડા બેડી ને દોઢરા દેણિયા ઉપર બેઠો.

તંબોળ લઇને દોલરાં બોલ્યો ને. મારા જામરૂદનાં તંબોળ કેવાં છે !
જવાબ દીધો કે આ તારા ટકીઆ આજગ જે પાણુ છે તેવાં પાણુને
તો દેવડા સાથે રમતાં એકે વખત લાન મારી નાંખી દીધાં હતો, અને
દારી આવી ભરી જતીને ઉકવડે નાંખી આવી હતી ! પછી અત્યે
જરૂરેણવરીયાં દોલરાંએ ચાપકદેને ખીજવડા માંડી કે કટારી
કાંદારીને કથું કે ને નેર કરીય તો કટારી મારી મરીય તે તને
હત્યા હામશે.

ચાપકદે નીચે બેઠેલી અને રાગ ખીજાના ઉપર જઇ બેઠે
રહ્યો. એ પ્રમાણે આખી રાત વીતી ગઈ. સવારનો ચાહોર થયો કે
નહુંદ જોગાઇ બેઠાં થયાં, અને મોના રૂપાનાં બેઠાં લઇને પાણી
ભરવા ગયાં. ત્યાં દેવડો આવીને ઉભો હતો. તે બન્ને કુંવરીઓને
ગોડે બેસાડીને ફરી ગયો. એટલે દોલરાં લરકર લઇને પાછા ગયો,
પણ છેલ્લે વટી કરી દેવડાને લાખજુરે ને ચાપકદે સુખીને લગ્ન કર્યા,
ને દેવડાની બે બેન માણેક ને મયર દોલરાંવેરે પરણાવી આપી, તેથી
સર્વનાં મનને સંતોષ વળ્યો.

નજવાં પુતલી.

‘ધરમ રાજ કાસીનો ધણી, ધર ધર પુજ્યા લક્ષ્મી ધણી;
અગર ચંદન સોનાના અનાસ, નગરમાં વસે સોડલદા સાંતીદાસ.’

મુકિન પુરી જે કાસી ચેડેર તેમાં ધરમ રાજ રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં સોડલદાસ અને ચાન્તિદાસ જે મોટા મુદતથી વસના હતા. તેઓ ધણા ધર્મિષ્ઠ હતા. એક દાદાડો આ બે બાપઓએ દારકાની જગ્યાએ જવા મોટાં શેષ કાઢાડવાનો વિચાર કર્યો. ધણે ધન ખર્ચીને માલ ભર્યો અને ફરની ઘોડા ઇત્યાદિ હાં લઈને દારકાની જગ્યા કરવા નિકળ્યા.

એમ કરતાં કેટલેક દાદડે ઉજ્જવ્ય નગરીમાં આવી પોહોચ્યા. નગર ધણું મોટું હતું તેમાં રાજ વિક્રમ રાજ્ય કરતો હતો, જે શુર-વિર અરજીન જેવો અને દાનેશરી રાજ્યકરણના જેવો હતો. તે રાજાને ખબર પડી કે કાસીનો સંધ આપ્યો છે તે આ નગરની સફાઈ નહિને કઠિ ઉતર્યો છે અને દારકાની જગ્યા કરવા જાય છે, તેથી રાજાએ પણ દારકા જગ્યા જવાનો વિચાર કર્યો. પછી રાજપાટ મનસાગર પ્રધાનને સોંપી પોતે સંધની સાથે જવાને રાણી પામે રજા લેવા ગયો ત્યારે રાણી જનેચા કહે છે:—

કહુ જનેચા વિક્રમ રાજો, આપણો વડો તીરથ ધરતો આગણો:
એવા ફેરા પંડીતા જોમના કરે, જેને ન માયા ન ધર મહે.

હું રાજ તમે દર લાખ માળવાના ધણીને તિથ જગ્યા ના શોભે. ત્યારે રાજ બોલ્યો:—

મેલીયો દર લાખ માળવો, મેલીયા સીદાસન પાટ
મેલીજનેચા ને મનસાગરો, હમે વડીયે તીરથ પાટ.

રાજા તા સંધ ઉપાડીને ચાલ્યો. તે જ્યાં રાત પડે ત્યાં વામે રહે છે, અને સંધવીર પોતે લોકો જુખ્યા તરસ્યાની તથા તેમનાં સુખ દુઃખની ખબર લે છે.

એમ ચાલતાં ચાલતાં વૈરાટ નગર આવી પહોંચ્યા. તે નગર બહુ સોદામણું હતું. તેમાં કપરવણુ અને ચકલી નામે બે શરોવર હતા, ત્યાં આવીને સંધે પડાવ નાંખ્યો. આ નગરની કીર્તિ સાંભળીને સંધનાં લોકોને મન થયું કે અહીં પાંચ સાત દાહાડા રહીને નગર જોવું, અને પછી દારામતી તરફ ઉપડવું. એવો નિશ્ચય કરીને તેઓએ સંધ જમાડ્યો, અને સર્વ નગર જોવાને માટે નિકળ્યું. નગરમાં જોયું તો ઇન્દ્રાપુરી જોવું દીઠું. રાજમેહેલ તથા દેવનાં દેવળો જોયાં. ખીજાં નવાઈ જેવાં જોવા લાયક ધામ હતાં તે જોતા જોતાં ધાત્રી, મોત્રી, તાઇ તંબોળા લોકોનો જમ્મર જોયો. પછી તેઓ સરેયા એટલે અત્તરીઆની દુકાને આવી પહોંચ્યા. તે વેળા સામળસા વ્યવહારીઆની દીકરી જેજેવંતી ત્યાં મોગરેલ લેવા આવી. એ કુંવરી ઘણી રૂપાળા હતી, તેથી રાજા વીર વિક્રમ એના ઉપર ઘણો મોહિત થઈ જઈને બોલ્યો—જે આ બાઈ સાથે લઈએ તો સાડાં. એવું બોલતા જ તે શબ્દ કુંવરીને કાને પડ્યો, એટલે તે બોલી કે હું કુંવારીને તે કલંક ચડાવ્યું, એમ કહીને તેણે પોતાના હાથમા કટોરો હતો તે નાખી દીધો, અને બોંયપર આજોડવા મંડી ગઈ. રાજા ઝંખવાણો પડી જઈને પુછ્યું—એમ શું કરવા કરે છે? ત્યારે તે બોલી કે મને બાઈ કહેનાર તું પૃથ્વી ઉપર ફાલ્યું? મને બાઈ કરે એવા માએ થોડા જ દીકરા જન્મ્યા હશે. ત્યારે રાજાએ પુછ્યું એમ કેમ? ત્યારે કુંવરી બોલી કે જે જળુગો હું કહું તે મને આણી આપે તે જ પુરુશને હું વરું. પણ તે લાવી આપે એવો કોઈ નથી. ત્યારે રાજા બોલ્યો એટલું બધું તે શું છે? કઈ કઈ જાણશો તે મને પુછું કહે. ત્યારે કુંવરી બોલી:—

હું હામ કામ ઉદ્ધારણ હતી, અહીં શામલશા પેટે જેજેવંતી: !
મારે મરજવા શહેર ને નજીવા પુતલી, તે કારણસર વૈરાટ ઉતરી.

મે અંતર પદ, ધરતીનું છરૂ (કેડા), મારી ચાર જાણુ લાવે તેને વર. તેલ-કોરો ને દળ-દરપણુ, વળી ધાંગડી, દોરો વાએ, વીસ વસા જાએ કે ન જાએ, અપવાગે ઉગેયુનો રાય.

તેજે કન્યુ કે દુ દંદ્રના ધરની અજીરા છું; મારું નજીવા પુતળી મામં ને નજીવા ચહેર છે, અને અડી શામગયાને ત્યાં જન્મી છું. તેલ-કોરો, દરપણુ, દોરો ને ધાંગડી, એ ચાર જાણુ ને કોઈ લઈ આવે તે મારો સ્વામિ અને દુ તેની સ્ત્રી યાગ. મો વસા રાજ વિક્રમ જાય કે નહીં જાય પણ એક વસો જાય એવું લાગે છે. પણ રાજ વિક્રમ મને મળવો દુર્લભ છે. એટલે તે બોલ્યો, રાજ વિક્રમ તો દુજ અને દુ તારું દુઃખ લાગું, એમ કહીને ત્યાંથી ગયો. પછી રાજ સરોવર ઉપર પોતાને મુકામે આવ્યો, અને ત્યાંથી સંધને છોટીને પોતે ઉત્તર બણી ચાલી નીકળ્યો. એમ કરતાં કરતાં છ મહિને સેવાશુ ગામ આવ્યું. તે ગામ બહુ રણિઆમણુ તથા ચિમંત લોકોથી વસેલું છે. ગામમાં જોયું તો લોકોને ઘેર કમાડે હિરા, મોતી, મારેક જડયા છે, લોકો લીસો પેહરવેશ પેહરે છે તથા જનાવર પણ લીલાં, ધરતી પણ લીલી તથા મનુષ્ય પણ લીલા સ્વરૂપનાં છે. લોકો રત્ન જડિત વાસણુ તથા સોનાના ઢાગીના વાપરે છે, અને દેવગમાં જોઈએ તો મોનાના રત્ન જડીત જુમર દાગેલાં છે. આર્ધ ધન્યવાન તથા અલૌકીક મારેકવાળું શહેર જોઈને તે આગળ ચાલ્યો. ચાલતા ચાલતાં એક વન આવ્યું ત્યાં સાક્ષાત દેવીનું સ્થાનક હતું. ત્યાં મેઘનાથ પુતળી કોઈ મોટા પુરુષને વસ્ત્રા માટે હરોજ દેવીની પુજા કરતી હતી. જ્યાં રાજ આવી પોંદચો એટલે તરતજ મેઘનાથ પુતળી આવી રથથી હેડે ઉતરી. ત્યાંથી સરોવર ઉપર જઈને પોતે સ્નાન કર્યું અને પુજામાંની વસ્તુઓ લઈને માતાજીનાં મંડપમાં ગઈ. માતાજી પુજા કરીને તેને વિનવી, હે માતાજી અજીત તથા પરદુઃખ જાંજન રાજ તારા દેવગમાં આવ્યો છે તેની સાથે મને પરજાવ. કદાપિ રાજ જશે. તો ફરી આવશે નહિ અને ફરીને એવા વર પણ મને મળશે નહિ. ત્યારે માતા બોલી—

બાપ! હું શું કરું? ત્યારે તે બોલી, હે માતા! તમે રાંભના ઘોડાં મારા કે તે અહીં અટકી રહે:—

પછી જુગતંબા પોતે ખડક ઢાલ લખને નિકળ્યાં:—

વાધસરી વાધનુ રૂપ ધરે, કરે રેવંત માથે ધાવ,
દેવળ બાહરો નીકળા, રાખએ મુકી ધાય.

અને રાખના ઘોડા ઉપર ધા કર્યો, એટલે તે દેવલોક પામ્યો. પછી રાખ પોતે રડવા લાગ્યો એટલે મેઘનાથ પુતળા ત્યાં આવી અને બોલી, હે રાખ તું મારા ભરથાર અને હું તારી સ્ત્રી છું રહતો નહિ. તારો ઘોડો મરી ગયો તો કંઈ ફીકર નહિ. આપણે અહીં બાપશું અને મઝા કરીશું, માટે રાખધીરાજ છું દીલગીર થઇશ નહિ. પછી રાખ બોલ્યો, બાપ! અમારે નજવા પુતળી વરવા જવી છે, માટે હું હમણાં અહીં રહીશ નહિ, પણ આવતે તને પરણીશ, એમ કહીને પોતે પગ રસ્તે ચાલવા માંડ્યું. ચાલતા ચાલતા એક ભયંકર પર્વતોત્તુ વન આવ્યું. વનમાં રાખ બીજા ભયને ન ગણકારતાં છ મહિના અથડાયો, પણ જ્યાં ચાલે ત્યાં પર્વતો દીકા, તેથી કંટાળીને પર્વતોને પુછ્યું, હે પર્વતો! નજવા પુતલી ક્યાં છે તે મને દેખાડો! ત્યારે પર્વતોને વાચા થઇ ને બોલ્યા રાખધીરાજ અમે અહીં જુગનાં જુગ થયા પડ્યા છીએ, પણ હમે નજવા પુતળા દીકી નથી અને તેનું નામ આજે તારા મોડે સાંભળ્યું છે:—

હમે અસંખ્ય જુગથી અહીં છીએ, આ ઠેકાણુ આ ઠામ,
આજ કાને તો સાંભળી ઠામની—જે નવું નજવા નામ.

પછી રાખ ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો. રાખ ચાલતાં ચાલતાં ચાકી ગયો. પણ શું કરે? વચનથી બંધાયેલો છે અને સત્યવાદી છે, તેથી કંટાળ્યો નહિં ને હિમ્મતથી ચાલી ગયો. જતા જતાં ગોરક મઢીએ જઈ પહોંચ્યો. હવે જ્યારે રાખ વીરવિક્રમ નાનો હતો ત્યારે ગોરકનાથ અને રાખ વિક્રમ એક નિસાળે જણુતા હતાં, ત્યાં યન્નને 'એક - દિવસ કુશળો' થયો તેમાં ગોરકનાથે તેને પાટી મારી હતી. તેથી તે બીના કે

વિક્રમ આને વેર લેવાને આવે છે, તે ઉપરથી ગોરકનાથ સંજની આગે આવી તેની આસનાવાસના કરવા લાગ્યો, ને રાજાને બેસાડી પોતે વનદક્ષ લેવા ગયો. થોડીક વારે વનદક્ષ લાવીને રાજાને જમાડી પુછ્યું કે ગાંધારી છે? કહે, ને માગે તે આપું. પછી રાજાએ વિચાર કરીને કહ્યું—માદરાજ! પત્રે ચાલ્યો આવું છું માટે કંઈ વાદન બેસવા આવ્યો તો સાફ. એટલે જોગીએ પોતાની તીતર ઘોડી ને એક દિવસમાં વીસ જોજન આલે તે છોડી આપીને ઉપર, પદ્માજી બાંધી આપ્યો. પછી ગોરકે ઘોડીને કાનમાં કહ્યું કે રાજાને કોઈ કેકાણે નાખી દહનિ સાંજે પાછી આવજો. રાજા પોતે સ્વાર થઈને ત્યાંથી ચાલી નિકળ્યો. જતાં જતાં ઘોડીને રાજાએ આજ્ઞા આપી કે ઘોડી તો અધ્ધર હવામાં ઉડી ચાલી. પછી ઘોડી જેવી સાત સમુદ્રો આસંગીને બેઠાથી ચાલી જાય છે, એટલામાં તે બેઠામાં હંસ, ગરુડ, પોપટ પ્રત્યાદિ પક્ષિઓને જોયાં તેથી તે લાડકી અને રાજા નીચે પડી ગયે, અને બેઠામાં જઈને ઉભો. ત્યાં આ સતવાદી રાજાને પેલાં પક્ષિઓએ જોયો એટલે તેમને વાચા થઈને બોલ્યા હે રાજા! તમે શું કરવા આવ્યા છો? ત્યારે તે બોલ્યો બાહ! હું તો અહીં કુન્જનો માર્યો આવ્યો છું—કહો, તમે નજવા પુતલી દીડી છે? ત્યારે તેઓ એક એકને પુછવા લાગ્યા. ગરુડે પુછ્યું, કહે બાઈ હંસ તે દીડી છે! હંમે કહ્યું ના. પછી હંસે અનળને પુછ્યું તો તેણે પણ ના કહી:

હંસહંસવા બેગા ચયા, કહો તે વીક્રમ કરીયે કામ,

કાને તે સાલજો કામની, જેનું નજવા પુતલી નામ.

હવે આ ટોળીમાં જે ગરુડ હતો તેના માખાપ આંધળાં હતાં. એક દાહાડો ગરુડ અને તેની સ્ત્રી બન્ને ઇન્દ્રની સભામાં ગયાં, ત્યાં આગળ એક નાગ હતો તેની પછવાડે ગરુડ ગયો. નાગને એકે દીસા સુંઝી નહિં એટલે ઇન્દ્રગુણને વિંટળાઈ ગયો. ઇન્દ્ર સભામાં બેઠો હતો, અને તે નાગ વિંટળાઈ ગયો એટલે તેને ક્રોધ ચડાયો તથા ગરુડને આપદીધો કે જાઓ તમેજે નર નારી આંધળાં હવો. ઇન્દ્ર બોલ્યો કે

તર્તજ તેઓ આંધળાં થઈ ગયાં. પછી તેઓએ પ્રાર્થના કરી એટલે ઇન્દ્રએ દેહું કે જ્યારે તમે રાજા વિક્રમનાં દર્શન કરશો ત્યારે તમારા ચક્ષુ હતાં તેવાં થશે. પછી તેઓ ત્યાંથી ગયાં. હવે જે ગરૂડ વિશે આપણે પેહેલાં વાત કરી તે તેમનો છોકરો હતો, તેને જોયું કે આ રાજા વિક્રમ છે તેને જોઈ હું મારાં માતપિતા પાસે લઈ જાઉં તો તેઓનાં ચક્ષુ સારાં થાય. એવું ધારીને તેણે રાજા વિક્રમને પોતાની પાંખો ઉપર બેસાડ્યો; અને હિમને ગ્રેષ્ઠ પર્વત ઉપર પોતાના માઆપ પાસે લઈ ગયો:

“હિડયો ગરૂડ આકાશ જાય, છનર પાંખની કરે છાંય;

કરે પાંખો તનો તો ઘેર, મંડલીક રાજાને પોંચાડ્યો મેર. (મેર.)

હોઠો કે અધી અધાં લાગે પાપ, પાપના પડળ તે પડાં જાય.

ત્યાં રાજા ગયો એટલે તેને આસન બેસવા આપ્યું. પછી તે અંધાઓ હિમી રાજાને પૂછે લાગ્યાં. રાજાએ હાથ મુક્યો કે નેત્ર હતાં તેમ થઈ ગયાં. એટલે તે ગરૂડનો ખીન્ને છોકરો વેદગરૂડ આવ્યો, તેને પુછ્યું લાછ તમે ક્યાંથી આવ્યા? તે જોલ્યો, હું દ્વારામતીથી આવ્યો. પછી પુછ્યું, ત્યાં કેવી રચના છે? તે જોલ્યો કે ત્યાં ચાંતિદાસ અને સોડલદાસ નામે બે શેઠીઆઓ શ્રી ભગવંતની જાત્રા કરવા આવ્યા છે, તેઓ ઘણી ધામધુમથી સુન્દર દર્શન કરે છે અને રાજા વીર વિક્રમને માદ કરી તેની જય બોલાવે છે. મધ્ય રાત્રે ત્રીજો છોકરો શામગરૂડ આવ્યો, તેને પુછ્યું તમે ક્યાંથી આવ્યા? ત્યારે તે જોલ્યો કે હું ઉજ્જયિન નગરીથી આવ્યો છું. તેને પુછ્યું કે ત્યાં કેવી રચના છે? ત્યારે તે જોલ્યો રાજામાં અંધેર વળી ગયું છે. પ્રજાની કાષ્ઠ ખખર થેલું નથી, લોકો પોતાની ખુશીમાં જોમ આવે છે તેમ કરે છે. પણ રાણી તથા ખીજા રાજાના સગાં સર્વ સુખી છે, અને રાજા વિક્રમની વાટ જુવે છે. એટલામાં ચોથો ગરૂડ આવ્યો તેને પુછ્યું કે લાછ તું ક્યાંથી આવ્યો? ત્યારે તે જોલ્યો કે હું ઉત્તર પંથમાંથી આવું છું. ત્યાં કેમ છે? તો જોલ્યો કે એ મુલક કદાપી સારો હોયે તો શું થશે?

હમે ઉતરા પંચથી આવ્યા, સારો દેશ સુવટ,
એક નગર નજીવું દીકું, તે તો વડુ કુકંટ.

મે એક નગર દીકું, ત્યાં નજીવા માણસ તથા નજીવો રાજ,
નજીવાં જનાવર, ઈલાદી, સમધું મેં નજીવું દીકું. એ રાજ વીર
સાંભળ્યું એટલે તે બોલ્યો—ભાઈ, એને માટે હું આવ્યો છું; ને,
અમુત્ય જના મુકીને ત્રણ વરસથી પૃથ્વી રખડતો રખડતો મરહું,
માટે તું મને ત્યાં લઈ જાય તો મોટી મહેરબાની થાય. એટલે ગરૂડે તેને
પોતાની પાંખો ઉપર બેસાડ્યો, અને ત્યાંથી તે નગર બહી લઈ
આવ્યો. તે ગામમાં ગયો એટલે નગર બાહાર એક ઝાડ હતું ત્યાં
વિક્રમે ગરૂડને બેસવાનું કહ્યું અને પોતે નગર બહી આવ્યો. જુએ છે
તો આદમી જિભાં ત્યાં જિભાં ને બેઠાં ત્યાં બેઠાં એવી રીતે જોયું—કથામાં
જીવે તે મહેજ નહિ. આગળ આવ્યો તો એક સોનાનો મેહેલ દીકો,
તેને સોનાની બારીઓ, સોનાના ચોટીદારો, સોનાના માળા, એવું
જોયું એટલે તેણે વિચાર્યું કે આ રાજ—મેહેલ હશે. તેણે વિચાર
કરીને પોતે મેહેલ ઉપર ચડ્યો અને માંહે ગયો તો સુનેરી પતંગપર
એક મુવેલી રાણીને સુનેલી જોઈ, અને પાસે જોખવામાં ડાંસકી,
દોરો, ચક્ષાણું ને આરસી એ ચાર જણમે દીકી એટલે રાજએ
તે લીધી. હવે જ્યારે પણ કોઈ માણસ પેલી જણસો લીએ ત્યારે
જેજેવંતીને પણ વેરાટમાં ખખર પડતી, તેથી જેવી વિક્રમે જણસો
હાથ કાઢી તેવી જ જેજેવંતીને ખખર પડી, એટલે તે બોલી—

વીર જણસો હાથ કરે—નગરમાં જેજેવંતી પ્રલોકા રહે;

ધડાવો કનક સોનાના દાર, ને પરણવા આવજો વીર પરમાર.

એટલે ત્યાં તો લગનની ધામધુમ થઈ ને પીડીઓ ચોળાઈ.

રાજએ જણસો હાથ કરીને વિચાર્યું કે આ કોણ સુનેલું. તે
પણ જોઈ. પછી સોડ જધાડીને જોયું તો તેને મોહબાણ વાગી ગયાં.
કામ વ્યાપી ગયો એટલે રાજએ તેના ભેગાં પોશ્વનો નિશ્ચય કર્યો.
પણ જેવો પોશ્વો જાય છે તેવી વૈતાલને ચીંતા થઈ કે રાજ પોશ્વો
તો મરૂ થઈ જશે. એટલે વૈતાળ ત્યાં આવ્યો ને રાજ જેવો મુંઝ

જાય છે, તેવીજ તેને ઠોકર મારીને ખોલ્યો—રાજધીરાજ તે તો મડદુ છે, ને લે બેગા સુશો તો તમે, પણ મડદુ થઈ જશો. એટલે રાજ સુતો નહિં, અને તેમાં જે લીધી, પાળી, રાતી, કસુંખી, સફેન તથા કેમરની તેના ઉપર છ સોડા હતી, તેમાંથી એક છેલ્લા રંગની સોડ એંચી લીધી; અને પેલી ચાર જથ્થો તેમાં વીટાલીને પોતે ખોલામાં લઈ ચાલી નિકળ્યો. ગામ બાહાર ગઈ તેની વાટ જોઈને બેઠો હતો, તેણે પુત્તની પીડ ઉપર બેસાર્યો, અને તેને હુકમ કર્યો તેથી રાજને વૈરાટનગરમાં લાવી ઉતાર્યો. પંજી રાજ કુંવરીના મેહેલમાં ગયો. જોયું તો કન્યાને પીડી ચોળેલી છે, અને મેહેલમાં દિવોળા ખાટપર બેઠી છે. રાજ ખોલ્યો, કન્યા ઝવાર, રાજ વીર વિક્રમના પેલી મહા ખુશ થઈને બોલી, લાવો, તમે જથ્થો લાવ્યા? પછી રાજએ તેને લાવેલી જથ્થો દેખાડી. એટલે કેસરની સોડ જોઈને બહુ ગુસ્સે થઈને બોલી—આ શું કરવા લાવ્યા? શું મને નગરમાં મારૂં આડણુ આપું કરી નાગી મેલીને આવ્યો છું કે? રાજ પોતાને ઉતારે ગયો કે પેલીએ વિચાર્યું કે રાજ મારી કેસરની સોડ લાવ્યો છે તો હવે હું નજવા નગરમાં જઈને રહું, એવો નિશ્ચય કરીને તે કેસરની સોડ તાણી મુઠ રહી. તેણે સોડ એંચી એટલે નજવા નગરમાં બધા લોકોને જવ આવ્યો અને વૈરાટમાં આનું નજવા જેવું મડદુ થઈને પડ્યું. દાસી-ઓએ જેજેવંતીને મુવેલી જોઈને શેવા માડ્યું, તે રાજ વીરને ખબર પડી ત્યારે તે સમજ્યો કે રાણી મને છેતરી ગઈ. એટલે તેના બાપને કહ્યું કે મારા આવ્યા વીના એને બાલશો નહિં. પછી પોતે ગઈને ખોલાવ્યો:—

વીરે ગઈને તેડાવ્યા—ગઈ પડા તમારા કાજ,
પાત્રીશ માસની મારી પગધોડ, એજે ગઈ છે આજ.

ગઈની પાખો ઉપર રાજ પાછો સ્વાર થઈને ઉડ્યો. ઉડતા ઉડતા નજવા નગર પહોંચ્યો ને ગઈને નગર બાહર રાખીને પોતે અંદર ગયો. જુએ છે તો એણે જ્યાં પ્રથમ જવ વગર જોડે હતું, ત્યાં હવે સર્વ ખાધ છે, પીધે છે ને ફરે છે, ને મેહેલમાં તો રાણી દિવોળા

ઉપર દિવ્યકા ખાપ છે. રાજ્ય સામે જઈને બોલ્યો, અવાર, કન્યા, અવાર !
 હટ ! ભુંડી, તેં મને ફેરા પાડ્યો. ત્યારે તે હસી પડીને બોલી કે તેં મારી
 કેમરની સોડ શું કરવાને લીધી—શું મને નાગી રાખવી હતી કે ? તેથી
 મને ઝાંઝ ચઢીને હું નાશી આવી. રાજ્યએ કહ્યું, જે થઉં તે
 થઉં પણ હવે ચાલ. ત્યારે તેણે પુછ્યું—બોલ રાજ બધાંપને પાછાં,
 નજીવાં કરીને ચાલુ કે કેમ ? રાજ્યએ કહ્યું—છે. રજાં છવતાં—ભુંડી,
 શું કરવાને હત્યા લે છે ? પછી રાણી રાજ્ય ગરડ ઉપર સ્વાર થઈને
 ઉડ્યાં તે ગોરકનાથની મઢીએ બિતથાં. રાજ્યએ ગોરકને કહ્યું કે ભુંડા
 હજો કયો—ધાવ ઘોડી ! ગોરકે ઘોડી આપી તેને પણ ગરડની પાંખ
 ઉપર ચઢાવીને રાજ્યએ કહ્યું—ગરડ ચાલો ઠાળકાના દેવળમાં ! ત્યાં
 મેઘનાથ પુતલી બેઠી છે તેને અવાર કયો ને પછી મેઘનાથે માતાનો
 આજ્ઞવ કરીને રાજ્યનો ઘોડો સજીવન કરાવ્યો. તેને પણ ગરડે પોતાની
 પાંખ ઉપર લીધો ને રાજ્ય ને બંને રાણી વેરાટ આવીને ઉતરી ગરડને વિદાય
 કયો. હવે રાજ્ય તો જેજેવંતીના બાપને વહાડ આપી ગયો હતો કે હું
 આવું ત્યાં સુધી મડકુ પડી રહવા દેજે, માટે તેના મ્હોલે આશ્વે.
 ત્યારે નજીવા બોલી “ હે રાજ્ય મારો છવ એક, ને બોળિઆં બે છે
 મઠિ લે જેજેવંતી સજીવન કરાવીશ તો માર તેજ વહેચાઈ જશે ને
 નજીવા જેવું માર રૂપ તને મક્કશે નહિ.” રાજ્ય બોલ્યો તમે બેમાંથી એક તો
 ત્યારે મરેજ ત્યારે મને કશંક લાગે. રાજ્યનો આગ્રહ બેંધને કાષ
 વાણીઆની દીકરી તે વેળા મુર્છ હશે તેનો છવ સ્વર્ગમા જતો હતો,
 તે નજીવા સતી છે તેણે બોલ્યો, જેથી તે બેથી લઈને જેજેવંતીનાં
 બોળાઆમાં પ્રવેશ કર્યો ને સહુને આનંદ થયો. પછી ત્યાં પીડી પાછી
 ચોળાઈ ને માંડવા ધાડ્યા, એવામાં શાંતીદાસ સોડલશાનો વળતો
 સંઘ પણ આવી ચડ્યો. બંને વણિક બાઈ રાજ્યને પમે લાગી બોલ્યા—
 હો હો ! રાજ્ય તમે હજી અહીંજ છો !” રાજ્યએ કહ્યું “ હા—પણ
 સોડલશા તમે દુવારકાંમાં મારા નામની જ્ય બોલાવી તેથી, લ્યો આ
 વાણીઆની દીકરી, જ્ય જેવંતી તમને પરણાણિ હું ને આ બે પુતલી
 હું પરણું છું.” એટલે ત્યાં ત્રણે સ્ત્રીઓનાં લગ્ન થયાં ને પછી વાજતે
 ગાજતે બધાય ઉજેલુ પાછા ગયા.

કોયલા રાણી.

દિલ્હીમાં પાદશાહી રાજ હતું. ત્યાં સિત્તેર ખાન ને બોત્તેર બિમરાવ, તેની સાહેબીમાં રહેતા. પાદશાહાને બત્રીસ લક્ષણો એક સાહ-બાદો હતો. તેનું વય વીસેક વરસનું હતું. તેને બે ત્રણ રાણીઓ પણ હતી. એક દિવસ તે શાહબાદો શહેરની બહાર ત્રણ કોસ ઉપર ધુલવાડી હતી, ત્યાં વજરના છોકરા સાથે સેહેલ કરવા ગયો. વાડીની શીતળ છાયામાં બન્ને આરામમાં બેસીને વાતચીત કરે છે, તેવામાં એક ભાટ દિલ્હી જતો હતો, તેણે આ રણિયામણો બાગ બેઠને બે ઘડી વખત ગાળવાનો વિચાર કરીને અંદર ગયો; કે પેલા બેઠા હતા તેમને સલામ કરીને નીચે બેઠો. શાહબાદાએ ફરમાવ્યું તે ઉપરથી તેણે વાતો કરવા માંડી. એક બે વાત સંભળાવ્યા પછી તે બોલ્યો, હે શાહબાદા ! રાણી કરવી હોય તો અહિંથી સાતસેં કોસ દૂર એક પચરંગી નદી છે, તેને પેલે પાર નવરંગી ગડ છે, તેમાં કોયલા રાણી રહે છે તેને કર. તેની સાથે હાથેવાળો મેળવવા માટે મોટા મોટા તપેશ્વરીઓ તપ લઈ બેઠા છે. એ વાત સંભળીને શાહબાદાને મોહ બાણ લાગ્યાં ને સાંજ પડતાં શહેરમાં આવ્યો. પણ તેનું ચિત્ત કોયલા રાણીમાં ભરાયલું તેથી રાત્ર ઉદાસીમાં ગુમરી. બીજે દિવસે શાહબાદાએ વજરના છોકરાને કહ્યું કે “ભાઈ હું તો કોયલા રાણીને શોધવાને જાઉં છું.” ત્યારે પેલાએ કહ્યું કે, “લગ્ન માણસ, એ તો ઠંડા પોરના ગપ્પાં, ભાટની વાતમાં તે લક્ષીવાર સી ? એ તે સાચી વાત હોય ? દિલ્હી જેવાં રાજની સાહેબી મેલીને કંઈ વ્વાય ? એમ બન્ને દોસ્તદારો પચે દસ બાર દિવસ સુધી તો રકજક ચાલી પણ આખરે શાહબાદો એક દેવાંસી ઘોડો લઈ કોયલા રાણીને શોધવા નિકળી ચાલ્યો.

શેહેરની બહાર નિહાળ્યા પછી ઘોડાની કાનસરીપર વાધ મેલી દઇને શાહબદો બોલ્યો:—હે દેવાંશી ઘોડા ! મને તો કાંઈ રસ્તો માલમ નથી; પણ તું મને નવરંગી મંદ ને કાપલા રાણી છે, ત્યાં લઈ જા. થોડો તો ઝઠાં ઝઠાં કરતો ચાલ્યો તે કેટલેક દિવસે એક અધાર વનમાં આવ્યો. ત્યાં ધુધનીમલ કરીને ખાવો અખંડ ભજૂન લગાવીને બેઠો હતો. તે ખાવે તપેશ્વરી અને ત્રિકાળજ્ઞાની પ્રરૂપ હતો. તેણે એને જોતાં જ બોલાવ્યો —“આવ, દિલ્હીપતિ પાદશાહ ! દિલ્હીની સાહેબી છોડીને હું આ અરણ્યમાં કેમ આવ્યો છું?” શાહબદો હાથ જોડીને બોલ્યો: —“હું કાપલા રાણીને મળવાને જાઉં છું.” ખાવાએ કહ્યું, બચ્ચા! નવાણુંએ તો સુદનો સ્વાદ ચાખ્યો ને તું સોમો વળી ક્યાં કારાગૃહની કાટડી ભાડે રાખવા જાય છે! જા, પાછો ફર. ત્યારે ક્યાં રાણીઓની ખોટ છે? એ વગર સદજી વેદના તારે શાને માથે હોરી લેવી? શાહબદો બોલ્યો, મહારાજ મારા પ્રારબ્ધમાં જે લખ્યું હશે તે થશે, પણ દિલ્હી તો હું પાછો જનાર નથી. ખાવાએ બહુએ સમજાવ્યો પણ એ તો એકનો બે ન થયો. ત્યારે ખાવાજી બોલ્યા કે વાર આજની રાત અહિં રહે ને કાલે સવારે જાજે. રાત્રે શાહબદોએ તો ખાવાની ખુબ ખિન્નમત ને ટેલેલ ટકારો કર્યો તેથી ખાવાજી તેના પર પ્રસન્ન થયા. તેથી વાણું વાતાં શાહબદોને પુછ્યું કે કેમ બચ્ચા, હજી પાછો ફરે છે કે તારે નકકી ત્યાં જવાનો જ વિચાર છે.” શાહબદોએ કહ્યું કે, કૃપાનાથ! મારું ધડ રૂઝે તો કાંઈ ચિંતા નથી, પણ એક વાર મારે તેને મળવું એ તો નકકી. માટે તમે મને મયા કરી આશીશ આપશો તો હું ખાતરીથી કહું છું કે મારો બેડો પાર થશે ને સહુ સારાં વાનાં જ થશે. પછી ખાવાએ એક ગુટકો (પોથી) ને ભજૂતનો ગોળો આપી માથે હાથ મુકી આશીશ આપી કહ્યું કે અહિંથી દસ દિવસના રસ્તાપર એક નદી આવશે તેને આ પાર એક હનુમાનજીની મુર્તિ છે, તેની આગળ બેશીને આ ગુટકોનો પાક કરજો એટલે હનુમાનજી હુંકારો દઈ આગા આપશે. ત્યાંથી જતાં સાત મેહેલ નજરે પડશે તેમાં કાપલા સમેત

સાત અપ્સરા રહે છે, તે તારી સાથે હારજીતની બાજી રમશે તેમાં
જો તું હાર્યો તો તારા ભોગ ફરી વલ્લા બાજીજો. એટલા માટે તને
કહું છું કે જ્યારે રમતમાં તારી બાજી હારપર આવે ત્યારે આ
બહૂતનો ગોળો ધરતીપર પછાડજો કે પેલીઓ આંધલી ભીત જેવી
બરો અને તું જીતશે.” શાહજહાં બોલ્યો, “મહારાજ! તમારી શીખ
માથે ચઢાવું છું.” એટલું કહીને પોતાનું લાથું પોતું લઈ ઘોડાપર
ચઢ્યો અને બોલ્યો—“ચાલ દેવાંશી ઘોડા જમાં હનુમાનની મૂર્તિ
છે ત્યાં.” ચાલતાં ચાલતાં તે ધારેલે ઠેકાણે આવી પોહોંચ્યો ત્યાં
હનુમાનની આગળ એક દિવસ પાઠ કર્યો, બે કર્યો પણ કાંઈ કારો
ન આવ્યો. ત્યારે ત્રીજે દિવસે તે અનપાણીની આખડી લઇને બેઠો.
એમ કરતાં બીજા ત્રણ દિવસ થયા, ત્યારે હનુમાને બોલાવ્યો—“કેમ
આવ્યો પાદશાહ! ક્રામલા રાણી લેવાને ? ” પછી હનુમાને ચેતાવ્યો
કે જા પણ ખમરદાર રહેજો. જ્યારે ત્યાંથી પાછો ફરે ત્યારે ખાલી હાથે
ફરીશ નહીં—નહીં તો તને જીવતો આવવા દેશે નહીં. પછી શાહજહાં
નદી કિતરીને આલ્યો; તે દશ દિવસે નવરંગી ગટ પુર્યો. ગટની અંદર
ગયો તો સાત મેહેલ, તેમાં જ આસપાસ ને એક વચમાં હતો. હવે
એણે તો વચલામાં જઈને અડાવ્યાં. ત્યાં એક દરવાજ હતો તેને પુછ્યું કે
આ મેહેલોમાં વસ્તી ક્યાં છે ? દરવાજે કહ્યું—તુ યાકયો પાકયો આવ્યો છું
તે ખાઈ લે. વસ્તી ધણી આવે છે. શાહજહાંએ તેને પાંચ મોહોર કાઢીને
આપી. તેથી તે ખુશ થયો કે આટલા રાજા આવી ગયા તેમાં મને
તો માત્ર એણેજ રાજી કર્યો. તેના બદલામાં દરવાજે શાહજહાંને ચેતાવ્યો.
સાજ પડી ત્યારે સાતે પરી તે મેહેલમાં કિતરીને જુએ છે તો ત્યાં અલખેલો
મરદ નજરે પડ્યો. એટલે તો બધીઓ ધસમસતી ધાધને આવીને એક
કહે મને બત્રીશો મળ્યો ને બીજી કહે મને. કહે છે કે પરીઓને બારે
વરસે જ્યારે કોઈ બત્રીશનો હાર કરે ત્યારે પાંખને નવાં પડ આવે છે.
તેથી બધીઓ તો તેને જોઈ દરખાઈ, પણ ક્રામલાનું મન તો વિન્હવ
ચયું, કે જો હાથ કાઢું તો આ જ પુરખનો ઝાડું. સાતે બધીએ બત્રીશ

બોજન કરીને શાહનશાને જમાડ્યો. પછી પોતપોતાને મેહેલે પોતાના પાસા લેવાને ગઈ. તેવામાં કોયલા રાણીને એકાત મળીને તેને ચેનાવ્યો કે જો એઓ ચોસર રમવા બેગે તો તું દારીય નહીં, નીકર માર્યો જશે. રમતા રમતા તું દમરામાથી કાઠના પાસા ચોરી લઈને રમગે તો તારો છુટેલો દાવ પડશે. સાતે પાછી આવી એટલે એકે કહ્યું કે મારે મેહેલે રમવા લઈ જાઉં. ત્યારે બીજી બોલી કે નહીં, મારે મેહેલે લઈ જાઉં. ત્યારે કોયલા બોલી કે મારે મેહેલે પહેલો આવ્યો, માટે પહેલા મારી સાથે રમવું જોઈએ. પછી કોયલા રમે છે ને છએ બેમીને જુએ છે. બાજી અડધી થઈ કે શાહનશા દારવા આવ્યો એટલે તેણે ગુરૂએ આપેલો ગોળો પૃથ્વી પર પાડ્યો કે તેની રજ બધીઓની આખમાં ભરાઈ. તે આખ આજવા બેઠી તેવામાં એણે પોતાના પાસા મુકી લઈને કોયલાના પાસા ચોરી લીધા. પગીઓના પાસામાં પ્રપચ હોય છે એટલે નાખતા જે દાવ ધારે તે પડે છે. તેથી રમવા લાગ્યો એટલે તો શાહનશા જીત્યો, અને રાગ પ્રમાણે કોયલા એની થઈ રહી, અને છ જણી પોતાના મેહેલે ગઈ. વાણ વાતા કોયલાએ કહ્યું કે “દિવસના અમે અહિં” રહેતા નથી, મારી કુચીઓ તને આપુ છું તેને જીવની પેટે જાળવી રાખજે અહિંથી કંઈ જતો કરતો નહીં, ને આમાંનો એકે ઝોરડો ઉઘાડી જોઈશ નહીં,” એટલું કહીને તે ઉડીને પોતાના લોકમાં ગઈ. ત્યાં બધાઓ ખાય છે, પીએ છે ને શોખ કરે છે. શાહનશા પોહોર બે પોહોર તો પેનીના કહેવા પ્રમાણે મેહેલમાં એકલો પડી રહ્યો, પણ જપોર થયા ત્યારે તો તેને ચટપટી થઈ કે આમ પાસે કાઈ મલે નહિ ને અહીં એકલા પડી રહેવું તે કરતા લાવને એકાદ ઝોરડો ઉઘાડીને જોઈએ તો ખરા કે માહે શું છે ? પછી આ અડપલે તો જઈ બડાક ઝોરડો ઉઘાડ્યો તો અદર છ મહિનાનું પિંગણ. કાંઈ બાળક હોય તેવું બેઠું છે, તેને સાકળે બાધ્યું છે તે તરત બોલ્યું - “બલે આવ્યો દિલ્હીના પાદશાહ ! હું તારી ઘણા દિવસ થયા વાટ જોતો હતો, તે આજે નજરે પડ્યો. મને ઘણા લાગા વખતથી અહિં

બંદીખાને નાખ્યો છે તે તું આખો તો જમ છોડી બેંધડી મને ફેરવ-જો, હું કેવો ખેલ કરું છું ! તું દિન્દીપતિ મને નહિં છુટો કરશે તો ખીન્ને કોણ કરી શકશે ? શાહનવા સમજ્યો કે ઠીક કહે છે. રાં—ખીયારાને કદ કરી રાખ્યો છે તે હું નહિં છોડીશ તો ખીન્નું કોણ છોડાવશે ? પછી સાંકળ છોડી ત્યારે પિંગળું બોલ્યું કે મને છુટું મેલી દે. શાહનવાએ જોતું તેને છુટું મેલી દીધું કે ચોકમાં જઈ બે ધડી-અહીં બેસું બે ધડી તહીં બેસું. પછી તે બોલ્યું કે પાદશાહ, ચોરો આવ ને સાંકળ બાંધીને દાવે મને પાછો લખ જ. જેવો શાહ-જાહે વાંકો વળાને સાંકળ બાંધવા જાય છે તેવો ચડપ પકડી લખને તેને ખાંધપર ચઢાવી દીધો. ને જાયો ચતો ગયો તે જેમ કાષ્ઠ તાડ હોય તેમ, ને પછી તો એક ડુંગરા જેટલો જાયો થયો અને મનમાં વિચાર કરે છે કે એને પડતો મુકું તો પછી માસ તો શું પણ હાડકું સરખું પણ હાથ લાગશે નહિં. અહીં કાયલા પોતાની સખીઓ વચ્ચે ગાનતાન કરે છે ને મોજશોખમાં બેડી છે ત્યાં તેને ખજાર પડી કે અમલ્યાં રાજાને મારી નાખશે. રાજા મૂરખ કે મારૂં કહ્યું માન્યું નહિ, પણ મૂરખ ઉપર શું મારે શેષ કરવો ? અમે તેવો પણ જોને મેં એકવાર મારો કહ્યો તેને હું ઉગાર, નહિ તો તેમાં મારીજ લાજ ધરે, માટે દાવે તો એને બચાવી લઉં. એમ વિચારી તે અડધી ગજ લાંબી ગરજ થકને ઉઠી તે પેલું પિંગળું હજી રાજાને ઠેક આસમાનમાં ચઢાવતું જાય છે ત્યાં આવીને પિંગળાના માથાપર બેડી અને હથેલી મારતી મારતી તેને ડબ્બાવીને છેક છ મહિનાનું પિંગળું હવે તેડું કરી નાખ્યું અને રાજાને પણ લપડાક મારીને કહ્યું કે “ મૂખ ! મેં તને વાર્યો પણ તેં માન્યું નહિં. તેં મારી વાત આ કાને સાંભળી પેલે કાને કાઢી નાખી, પણ તેં તેનું પરિણામ એ ચાત કે જો હું આવી પુખી ન હોત તો એ તને ક્યાનો ક્યા દરિયામાં કે પહાડપર પહોંચીને મારી નાંખત.” પછી શાહનવાને પોતાના મહેલમાં લાવી ને બોજન કરી આપી તેને જમાડ્યો.

૧. - શાહનદો બેચાર દિવસ સમે રહો પણ વળી પાંચમે દિવસે કુચીઓ આપીને જેવી કાવલા ગઈ કે બે પોહાર તો દાવડો રહી તેણે ત્રીજે પહોરે પાછું મન ફેરવ્યું. તેથી બીજે ઝોરડો ઉઘાડ્યો. તો તેમાં જેમંગલ દાથી ઝૂલા આપ રહ્યો હતો. તે શાહનદાને જોઈને બોલ્યો:-
 “ભલે આવ્યો, દિલ્હીના પાદશાહ ! હું તારીજ વાટ જોઈ બેઠો હતો કે મને યાદ લોકમાં કાંઈ ફેરવનાર છે નહિ, પણ એક તુંજ ફેરવશે.” શાહ-
 નદાએ કહ્યું કે “ભાઈ મને તારો ભરેસો નહિ. પિંગલાને મેં જોયું તો મને ક્યાંઈ ફેંટી દેવા તૈયાર થયું. દાથીએ કહ્યું કે “ફટ ! ભુંડ ! તું પાંચે આંગળી સરખી ગયું છે ? તારી ને મારી વચે જુદાઈ સમજે છે ?” એમ કહી મોગન ખાઈને પાદશાહનું મન પલાળી નાખ્યું ત્યારે તેણે અગાડીની ને પગાડીની સાંકળ છોડી ત્યાં દાથીએ બે ધડી આમ ડાલ્યાં માર્યા ને બે ધડી આમ ડાલ્યાં મારીને બોલ્યો:-
 “હું ક્યો તેમાં શું વળ્યું ? પણ બ્યારે તું સવાર થઈ મારી પીઠ પાવન કરે, ત્યારે મારે કાળજે ઠંડક વળે. તું બેસી ને બેસ બેસાવ ને પછી જો કે હું કેવો બેસ બેસું છું ! બાકી આમ તો ક્યો ન ક્યો સરખું છે.” શાહનદો લલચાર્યો તે “વા નસીજ કહીને સુંદ માથે પગ દેતો કાંઈ બળણિયો ઠેક મારીને વાસડાપર ચડે તેમ છલંગ મારતો દાથીપર ચડી બેઠો. ત્યાં તો દાથીએ વધવા માડ્યું. તે મોટે પહાડ જેટલો હવો થઈ જેમ કુદડી ફેરે તેમ ફરવા લાગ્યો. તેવીજ કાવલાને ખજર થઈ કે નાદાને તો નખોદ ધાસ્યું ! અમણાં પટકી નાખશે. તેથી પાછી ગરજ થઈને આવી. તે ફટાફટ ફટાફટ ચાંચ મારતી દાથીને પાછો ઠેકાણા પર લાવીને બાંધ્યો અને મીથુના કોરડા તે યાદ કરે એમ ફટકાવી કહાડ્યા ને શાહનદાને પણ ત્યાં પાણીથી પાતશો કરી નાખ્યો.

આ વાતને આઠ દસ દિવસ થયા ત્યારે શાહનદાનું મન પાછું બદલાયું કે બે ઝોરડા તો જોયા પણ ત્રીજામાં શું હશે તે કાંઈ જોયું નહિ. કાંઈ બધાવમાં ભય હોય નહિ, એમ વિચારી

છેક નમતે પોહોરે લાગશે ત્રીજે ચોરડા ઉઘાડ્યો તો તેમાં પાણી-
પંથો ઘોડો બાંધ્યો હતો. તેણે આગલા બેની માફક આવકાર કરીને
કહ્યું કે “જે તું જેવો સ્વાર મને મળ્યો હોત તો ત્રણ લોકની ખબર
એક કલાકમાં લાવી આપું એવો છું. પણ કેઈ સ્વાર મળ્યો નહિ
તેથી કેદ પડ્યો છું.” કાળો, પાળો, ઘોળો, લાલ વગેરે રંગનો ઘોડો
નવરંગી છે ને પાસે દિવાલ પર સોનેરી લગામ, પલાણુ લટકાવેલાં
છે તેથી શાહજાદો લલચાયો ને પલાણુ બાંધીને સ્વાર થયો. ઘોડો
ફેરવી એક પાટી મુકી બીજી મુકી ને એમજ ત્રીજી, ચોથી ને પાંચમી
અને છઠી મુકી કે ઘોડો તો બાંધને અંધર લઇને ઉડ્યો તો
ને ધરર આકાશમાં ઉડાડ્યો. હવે કાયલા ઈંદાસનમાં નાટારંગ કરે
છે, માથે કળસ લીવો છે, પગે બેવડા ચોવડા ધુધરા બાંધ્યા છે,
તાણ્યો (પખાવચી) ટપ્પાની ટેક લઈ રહ્યો છે, ત્યાં એને આ
બનાવટની ખબર પડી, પણ ઈંદાસન પાસેથી ઉઠીને અવાપ કેમ ?
તેથી કાયલાએ મન વાળ્યું કે આપણે શું કરશું ? એને મેં ત્રણ
વાર વાર્યો તો પણ એણે માન્યું નહિં ત્યારે એના ભોગ !
ઘોડાએ જે ઉડાડ્યો તે સાત સમુદ્ર ઓળંગીને વચમાં એક બેટ
હતો, જેમાં ન મળે પાણી કે ના મળે ઝાડ ત્યાં લઈ જઈ શાહજાદાને
મુક્યો અને પોતે પોતાના સ્થાનકે આવીને ઉભો. અહીં શાહજાદો
શ્રેયમાં પડ્યો કે “ હવે તો આપણે એક આરા રહ્યો નથી-આ તો
નહિ વાટના કે નહિં ધાટના, તેવા નહિં દિલ્હીના કે નહિં કાયલાના
થયા. આ તો હાથના કીધા હૈયે વાગા ! ” પણ નાટારંગ પુરા
થયો કે કાયલાએ શાહજાદાને જીવતો જાણી બેટમાં આવીને મલી
શાહજાદાને કહ્યું, કટ “ શું ? મેં તને ત્રણ ફેરા વાર્યો ને તું
હેવાન કેમ થઈ ગયો ? ” શાહજાદાએ કહ્યું-“ રાણી મારી ભુલ થઈ.
પણ હું જે ત્રણ ફેરા ભુલ્યો છું તે મારા શોકમાં ભુલ્યો છું, નહિં
તો કાંઈ ભુલું તેવો નથી. ” પછી બાધે બેસાડી કાયલા તેને પાછી
પોતાના મેહેલમાં લાવી જત્રીસ પકવાન કરી ખાંધે બન્ને સુતાં.

આ વાતને પંદર એક દિવસ વીત્યા, નહિં વીત્યા, એટલે શાહ-જાદાનું મન વળા બિગડ્યું, કે ત્રણ ઓરડા તો જોયા અને એક જોવાનો બાકી રહ્યો છે તે જોઈ લખએ. નહિં તો કુવાની છાંયડી જેમ કુવામાંજ સમાઈ જાય છે, તેમ મારા મનનો અલિલાખ મનમાં રહી જશે એમ વિચારીને જ્યાં તે ઓરડા ઉઘાડે છે ત્યાં કાંઈ દિવસે પણ દીકામાં, આવેલું નહિં એવું તેજદાર ખચ્ચર બાંધેલું જોયું. તેણે આવકાર આપીને કહ્યું કે, “હે રાજા! તેં કાચો, ઘોડા, બેટ, પાલખી વગેરેની સ્વારી તો ઘણીએક ફેરા કરી હશે પણ, ખચ્ચરની સ્વારીની સેહેલ કાંઈ દિવસ કરી નહિ હોય; માટે મને છોડીને મારી સ્વારી તો કર.”

શાહજાદાએ તેને છોડીને સ્વારી કરી કે પાટી આમ નાખી ને બે તેમ નાખી જે ઉડ્યું તે ઠેઠ આકાશમાં જ્યાં એવા વામણનાં સુસવાટા કે ઉપર જવા ના દે તેમ નીચે પડવા ના દે ત્યાં ચડાવ્યો. શાહજાદો સમજ્યો કે ભોગ મળ્યા. હવે આકાશમાં આ પરવશ પડેલા પિંજરમાંથી હંસવો ઉડી જવાનો, એમાં શક નથી. તેવામાં મધ દરિયા આવ્યો ત્યારે ખચ્ચરે વિચાર્યું કે બીજા મારા સોજતીઓ તો મૂર્ખ હતા કે કાંઈ અહીં મુકી આવ્યો ને કાંઈએ તહીં ઉતારીને મારવાનો વિચાર કર્યો. પણ હું તો આ દરિયામાં એવો પડતો મુકું કે આ જનમ તો શું, પણ સાત જનમ સુધી એનો કાંઈ પતો ન લાગે. અહીં ઈંદ્રને ત્યાં નાચતો રંગ પૂર જાયો છે, તેવામાં કામલાને ખબર થઈ કે પેલા નાદાને તો પાછું નખોદવાયુ, તો, જો દરિયામાં પડતો મુકયો તો પછી એ આપણા નહિ; તે ખચ્ચર તો જે ઘડી જાય છે તેમાં ફેંકી દેવાની તૈયારીમાં છે જ. ત્યારે કામલાથી રહેવાયું નહિ, તે માથે સીમો ધરેલો છે ને નાચે છે તેટલામાં બોલી:-“ મહારાજ! ખમા કરો; મને તમ્મર આવે છે તેથી રજા આપો.” ઈંદ્રે કહ્યું:-“ કાંઈ મૃત્યુલોકનાં માનવીયું વધુધી છું? ” કામલા બોલી:-“ ના મહારાજ! ” ઈંદ્રે મોટા, “ હું ના કહે છે પણ તારા નેણાં કહી આપે છે તો. મેં

તારાં નૈણાં પરખ્યાં-જા, સત્યા થઇને પડ. ” એટલે કોયલા-“ હં હં
 હં હં મદારાજ! ” ત્યારે કહ્યું કે “ મારા બોલ પાછા ફરે નહિ.
 પણ તારી સત્યા ઉપર દિલ્હીનો શાહજાદો જોગી થઇને છ મહિના
 સુધી તપ આદરશે ને પછી સત્યાનુ બાલી ચૂનો કરીને તેની આખા
 શહેરને ભખૂત લગાવીને તે જગા ઉપર ધૂપ કરશે તો તું જેવી હતી
 તેવી પાછી થશે. ” પછી આ તો ઉડી. ખરર જેમ કોઇ તારો ખરે
 ને ઘાણીનું પૂર ચાલે તેમ આવીને કર વધાર્યા ને શાહજાદાને
 આકાશ ઉપરથી નાખ્યો છે તે નીચે પડતાં પડતાં હવે પાણીથી
 પાંચ બિલ્લસ છોટા છોટા તેવામાં તેને ઝીલી લીધો. આટલી જાચાણી
 પડતાં શાહજાદાનો જીવ તો ઉડી ગયો છે. તે માત્ર સ્વાસ ભરે છે,
 તેને ઝાહોલે લાવી જાતીએ વળગારીને ન્યારે ચાર પોહોર રાત તે
 સુધી રહી ત્યારે સવારમાં તેણે જવાબ કર્યો. ત્યારે કોયલા કહે છે:-
 “ હે રાજા! હવે રામ રામ છે, હું તો પાહાણો થઇને પડું છું. ”
 એટલું બોલીને તેને ઈંદ્રના શાપની તથા તે ટળવાની ક્રિયા કહી
 સંભળાવી. રાજા પોતે તેટલું કષ્ટ વેઠવાને તૈયાર થયો; પણ નવરંગ
 ગઢમાં કોયલા વિના તે રહે તો તેને મારી નાખે તેથી કોયલાએ
 તેને પોતાનું ઝાંઝર, હાર, ઝાલ ને ઝુજરી, એ ચાર વાનાં આપીને
 કહ્યું કે તને ઘોડો આપું છું તેપર બેશીને ઉડી જા, એટલે તારી
 પછવાડે મારી છ બેહેનો સમક્ષી થઇને આવશે. તે જો તને પહોંચી
 વળી તો તને મારી નાખશે. પણ જેવી નજીક આવે કે પેહેલી ફેર
 માઈ ઝાંઝર પૃથ્વીપર નાખજો એટલે તે ઉઘાળી લઇને પોતાના મેહેલમાં
 મુકવાને ચારે જશે. વળી પાછી આવશે, ત્યારે બીજી ફેર હાર
 નાખજો એટલે તે લઇને મુકવા જશે; ત્રીજી ફેર આવે એટલે ઝાલ
 ને ચોથી ફેર આવે કે મારા હાથની ઝુજરી નાખી દેજો. એમ ચાર
 વાનાં નાખશે ત્યારે તેઓ એમ જાણશે કે મારા ચારવાનાં એએની
 પાસે રહ્યાં તો તે વિના હું તારી વાંસે જઈશ નહિ, તેથી તે બધાને
 મેહેલમાં સાચવીને મુકવા જશે. એટલી વાર વને નાસવાને વખત

મળશે તેટલામા તું નદી ઉતરી હનુમાનજીની હઠમાં ગયો કે પછી
 એઓનું કાંઈ આશરો નહિ. સાહજદો ઘોડાપર ઉઠ્યો. છ પરીઓ
 સમક્ષી થઈને પાછળ આવી તે ચાર ફેરા પેલા ચાર વાનાં નાખી
 રહો. ને હવે હનુમાનજીનું યાનક ચાર ખેનરવા દૂર છે, તેવામાં આ
 તો પાછી આવી પુગી. ત્યારે સાહજદાએ જૂમ મારી “ઓ,
 હનુમાન ! બજરંગ વીર ! તું સાહય થા ! નિકર આ દુષ્ટાઓ મારે
 પ્રાણુ લેરો.” હવે હનુમાનજીની આણુ તો તેની હઠમા હોય, ત્યાં ફરે
 છે, તો પણ સાહજદાએ જે હોકારો કર્યો તેથી પેલીઓ ચોંટી ને ત્યાં
 થંભી. તેવામાં સાહજદાએ ઘોડાને જરા દાબ્યો ને ચડપ કરતો હનુ-
 માનજીની હઠમાં પેમી ગયો. ત્યારે પરીઓ નાચાર થઈને પાછી ગઈ.
 પછી સાહજદો ત્યાનો ઉપડ્યો. મુગીપુરપાટણુ જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં
 કેાપલા તેની પજવાડેજ સંધ્યા થઈને પડી. તેવાજ સાહજદાએ પોતાનો
 તમામ પોશાક ઉતારી ભોયપર ઉસેટી દીવો ને ખાકી બની સંધ્યા
 પર તપ આદરવાને બેઠો. છ મહિના સુધી તેણે રાત ને દહાડો
 બેઠીને તપ કર્યું. પછી સંધ્યા બાળી તેની રાખેટી આખા શહેરને
 લગાવી વળ્યો. પછી તે જગાએ ધૂપ કર્યો, કેાપલા રાણીને સંજવન
 કરી તેને લઈ તે પોતાને વતન આવ્યો.

એક દિવસે 'ભોજ' રાજ સવારનાં 'પોહોર'માં યોગા ઉપર બેસીને
 લાંબ છે. તેવામાં એક મેટીને ઝરંબે એક અમીર ને તેની 'આપડી
 બેસીને હવા ખાવ છે, તેમને જોઈને રાજનાં ફાજલસાદ સાદુકારનાં
 છોકરાની વડુ પાણી બરવા ગઈ તે દસીને ચાલી ગઈ. રાજ ભોજ
 વિચારમાં પડ્યો કે સાદુકારની છોટી ચા કાચે દસી દસે. તેથી
 પનપટ આગળ જઈને તેની સામે બેસે રહ્યો. ત્યારે છોકરીએ
 પુછ્યું, "પિતાજી કેમ ઉભા છો ? ભોજે પોતાનો વિચાર કયો,
 ત્યારે છોકરી બોલી, રાજ જવા દો, એ વાતમાં સાર નથી. તોપણ
 રાજએ બોહોસ કરી તેથી છોકરીએ કહ્યું, "જો હું પાણી બેસીને
 આ દરવાજામાંથી જઈશ તેવો દરવાજો મારા ઉપર પડ્યો ને હું
 મરીશ. મને છ મહિનાનો છોકરો છે તે રહેશે તે હું તારા મહેલના
 કુંડમાં માછલી અવતરીશ તે આજથી છ મહિને તું કુંડ પાસે આવીને
 મને પુછજે." રાજ કબો રહ્યો ને છોકરી જેવી બાગેળમાં ઘઈને
 આવી તેવી બિખરીની મેટી તૂટી પડી ને તે ધુંદાઈ ગઈ. રાજ આશ્ચર્ય
 પામ્યો; પણ મ્હોલે જઈને દાહડોવાર લખી રાખ્યો. એમ કરતાં છ
 માસ પૂરા થયા ત્યારે સવારમાં ઉઠી કુંડ પાસે જઈને બોલ્યો—
 "માછલી ખાઈ! તે મને વચન આપ્યું છે તે જો ખરું હોય તો
 આજ મારા સવાલનો જવાબ આપ." ત્યારે માછલી ખરશર કરતી
 પાણીની સપાટી ઉપર આવીને બોલી—“રાજ, વાત જવા દે—
 એમા સાર નથી; પણ જો તને બોહોસ હોય તો જ હું મોતીસા
 વહેવારીઆને ત્યાં અવતરીશ, ત્યારે આજથી બે વર્ષે મને પાછો
 પુછવા આવજે.” બીજા વહેવારીઓને દરબારમાં આવળ છે, પણ
 મોતીસાને નથી તેથી રાજએ તો તેને એક કામ ને બે કામ કરીને
 કામ ચીંધવા માડ્યું, ને થોડા મહિનામાં તેની સાથે ઘરવટ કર્યું. એક
 દિવસે વાત કરતાં મોતીસાએ કહ્યું કે મારે એક છોકરો છે, તેની
 વડુને શ્રીમંત (અધપણી) આપ્યું છે. નવ માસ પૂરા થતાં મોતી-
 સાના દીકરાને ત્યાં છોકરી અવતરી. તે દિવસે ના વધે તેવી રાત્રે

વધે ને રાત્રે ના વધે તેની દિવસે વધે છે. છોકરી તો વરસ દોઢ વરસની થઈ, ત્યારે બોલવા આવવા લાગી, તેથી તેનું વેવિચાળ કરવાની તળીજ થઈ. દવે છોકરીનું વધ બે વરસ થયું છે ને ફાફળ-શાહનાં છોકરાનો છોકરો અઢી વરસનો છે એટલે ત્યાં સંબંધ થયો. છોકરીને તેના બાપે કહ્યું કે બેઢન હવે તારૂં વેવિચાળ કરીયે ઊંચે તેમાં રાજી પું ની ? ત્યારે છોકરી બોલી કે, માઈ વેવિચાળ કરે ત્યારે રાજીને બોલાવજો. બન્ને વેઢવારીઆ, ફાફળશા ને મોતીસાને, રાજી સાથે ઘરવટ જોવું છે, એટલે બન્ને વહેવાઈ રાજીને છોકરીનાં નામથી તેડું કરી આવ્યા. રાજી તો રાંજ દહાડા મથતો બેઠો હતો. બીજે દિવસે પેલા બે વરસ બરાબર પૂરાં થયાં ને અઢી વેવિચાળ પણ થયું. છોકરીનાં બાપે બે નાળિયર ને એક રૂપિયો છોકરાના બાપને પ્રથમ આપ્યો, પછી છોકરાનાં બાપે છોકરીનાં બાપને આપીને છોકરીને આપ્યો કરી રાજીનાં બોળામાં બેસાડી. ત્યારે રાજીએ છોકરીને પુછ્યું કે મારો કાંઈ પ્રુદાસો ? છોકરી બોલી, “ રાજી તું શું જોઈ રહ્યો છું—તું કાંઈ સમજે છે કે નહિ ? ” તોય રાજી બેસી રહ્યો, ત્યારે છોકરીએ ચેતવ્યો—હે રાજી ! હું કાણ હતી તે તું બૂલી ગયો છું કે માદ છે ? માદ હોય તો કહે, જ્યાં માઈ વેવિચાળ થાય છે, ત્યાં થવું જોઈયે કે નહિ ? ત્યારે રાજીને જાન આવ્યું કે છોકરી છોકરો તો પેલે ભવમાં મા દીકરી હતા, એટલે વેવિચાળ ટળાવ્યું. ત્યારે છોકરીએ કહ્યું કે પેલો તારો અમીર ને તેની બાપડી બેગા બેલા સુખ માનતાં હતા; તેમને જોઈ હું હસી તે પણ પેલા અવતારના મા દીકરા હતા.

આ વાત જાણી રાજીને દવે આવવા ભવ વિરો રટણ થયા માંડ્યું ને વિચારમાં પડ્યો કે હું પેલે ભવ કાણ હતો ને શા પુન્ય કર્યાં કે આ અવતારમાં બોજી જોવા મળતી રાજી થયો. ત્યારે એણે તો ગ્રોતાનાં પાંચસે પંડિત, હસે વ્યાસ ને સાતસે જોશીને બોલાવી સવાલ કયો કે જો અને જવાબ નહિ આપો તો આટલાં વરસથી તમે માઈ વર્ષાવન આણો છો તે બદલે તમને બધાંને ગરદન મરા-

પીથ. પંડિત મંડળમાં માથ ઝેટ હતો, તેણે વિચાર્યું કે પેલા ભવની વાત પુછી એ તો અતિ સવાલ છે. તે કાંઈ શાસ્ત્ર પૂરાણમાં મત્તશે નહિ' ને બોજ રાજ્ય મોંથી બોલ્યો છે તે ગરદન માર્યા વનાં રહેશે નહિ'. તેથી આ વાતની શોધ કરવાને છ મહિનાની મહેતલ માંગી. મહેતલના ચાર મહિના ગયા; પણ ખુલાસો હોય ક્યાં કે જોઈ કહાડે ? એટલે માથ શીકરમાં ને શીકરમાં મુકાવા લાગ્યો. પાંચ મહિના પૂરા થયા ત્યાં તો છેક નાખી દીધું, ત્યારે એને એક બાળ કુંવારી છોકરી હતી તેણે 'પુછ્યું-બાપા ! તમારા શરીરમાં વ્યાધી નામે નથી ને તમે મુકાતા કેમ જાઓ છો ? એ ઉપરથી માથે છોકરીને વાત કહી, ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો-“એમા શી મોદી વાત છે ? તમારા છ મહિના પૂરા થાય, ત્યારે રાજને મારી કને મોકલશે તો હું એના મનની ધ્રાંતિ બાંગીશ.”-માથ હસીને બોલ્યો, બેટા બધા પંડિતો ચાક્યા છે, તો તારી કેટલી સુધિ ? દીકરીએ કહ્યું કે બાપા તમે તમારે રાજને મારી પાસે મોકલજો તે રાજને મારાથી ખુલાસો નહિ' થાય, તો તમે બધા પેટમા કટારી મારીને મરજો ને તે બધા બ્રહ્મહત્યા મારે સિર છે.” ત્યારે તો માથને ધીરજ આવી. મહેતલ થઈ રહી કે બોજે ફરી પંડિત બ્રાહ્મણને બોલાવીને સવાલ કર્યો. માથે કહ્યું-રાજ આવો સવાલ તુ રહેવા દે, એમાંથી 'તું કાંઈ કાયદો કાઢીશ નહિ'. તોય બોહોસ કરી ત્યારે કહ્યું કે જાઓ-મારી છોકરી તમને ખુલાસો કરી આપશે. બ્રાહ્મણોનું મંડળ બધું કચેરીમાં બેઠું છે ને રાજ ચક્ર પછી માથને ઘેર ગયો. છોકરીએ રાજનો આદર સત્કાર કરીને કહ્યું-રાજ્ય એ વાત છોડી દે, પણ જાણવી હોય તો તસદી લેવી પડશે. બોજે કહ્યું જે તસદી તુ કહીશ તે લેવા હું તૈયાર છું. છોકરીએ કહ્યું કે અહીંથી ૩૦ ગાઉપર અમુક શહેર છે, ત્યાં તું એકલો જ ને સવારનાં પોહોરમાં જે તને બોલાવે તેને ઘેર જઈને પુછીશ તો તે ખુલાસો કરશે. બોજ ત્યાંથી ઉઠી કચેરીમા આવ્યો ને બ્રાહ્મણ મંડળને ઘર જવાની રજા આપી. પછી આઠ પી તૈયાર થઈને બે હજુરીયા સાથે લઈ જતાવેલા શહેરમાં તે ...

રાતવાસો શહેર ખદાર ક્યો. વાણું વાતાં શહેરમાં, ગયો, પોતે રાગ છે, પણ એકલો તે ઓળખેછ કાણ ? તેથી આમ તેમ ઘણુંએ જોયું, પણ કોઈએ જોવાવ્યો નહિ. પછી શહેરની અધવચમાં જઈ પુખો, ત્યાં એક શાહુદારની ખાચરી સવારમાં વાસિદું વાળીને કચરો ખાહેર નાખવા જાય છે તેણે રાગને જોઈને જોવાવ્યો—“આવો ! રાગ જોજ !” એટલે રાગ જોયો રહ્યો ને જોયો, ખાઈ મારે તારી મેટીમાં આવવું છે ! વાણિઆણી જોલી—જલે પધારો. તમને શાખની દીકરીએ મોકલ્યા છે કે ? જોજ ઓળખ્યો કે આ ખાઈએ મને કોઈ દિવસ જાણ્યો નથી ને ઓળખ્યો કયાથી ? ક્યાં હું, ક્યાં એ, ને વળી માધવી દીકરી ક્યાં ! પછી તો પોતે જોયો—ખાઈ તું આટલું જાણું છું તો મારી મનોચિત્તિ પણ જાણી દશે, તેથી મને ખુલાસો કર. વાણિઆણીએ કશું કે રાગ એ વાત જવા દે ને જાણવામાં કોઈ ક્ષામદો નથી. તોપણ તેણે આમલ કર્યો ત્યારે ખાઈ જોલી કે “રાગ, તારે જાણવું છે તો જ અહીંથી ૧૦૦ કાસ ઊંપર વાંઝ્યા નગરી છે, તેનાં રાગની જામર સાઠ વરસની છે તેને કોઈ સંતાન નથી; પણ રાણી ભારેવાઈ છે, તે આણીમયી તું પુગશે ને સવારનાં પાચ વાગતામાં પેલી ગમ છોકરો અવતરશે તેની વધાઈ પોકારશે. નગારા હુંડુબી જે કલાક વાગશે ને છોકરો પાછો થશે. તેને જ્યાં કાઠી આવે તે જ્યાં હું જોઈ રાત્રે ખોદી કાઠી છોકરાંને નહીમાં નહવાડી દીધું તાણીને તારા જોળામાં લઈ જેરાજે ને તારે જે પુછવું હોય તે પુછજે કે તે તારો ખુલાસો કરશે.” જોજ ત્યાંથી ઉઠ્યો તે સ્વાર થઈને ગયો. પાંચ છ દિવસે વાંઝ્યા નગરીમાં પહોંચ્યો. ત્યાં સવારનો પોહોર પુટવા આવ્યો છે ને નગારાં હુંડુબી પણ ધ્રાખ્યાં. જોજે લોકને પૂછ્યું કે વધાઈ શી છે ? ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે આ નગરીની ગાદીપર જે રાગ આવે છે તેનો સાત પેઢી થયાં નિર્વંશ જાય છે, કાલનાં રાગને સાઠ વરસે એક છોકરો થયો છે તેની વધાઈ પુકારી છે. પણ જે કલાક થયા કે

છોકરો પાછો થયો ને આંખાં શહેરમાં શોક પથરાયો છે. શહેરનાં
અધા શોક ગયા, તેમ બોજ રાજ પણ માથે પટકો વિરાળીને
આભાડવા ગયો. મસાણ કાંઠે જ્યાં છોકરાને ડાટયો તે જગા ખ્યાનમાં
રાખી રાજ પાછો ફર્યો. પછી ઘોઢોરેક રાત વીતી કે બોજ એકલો
મસાણ કાંઠે ગયો. જમીન ખોદીને મડકું કાઢડકું ને તેને રનાન
કરાવી દીધું કરીને બોળામાં લઈ બેઠો. “જેણે મને અદિ” સુધી
મોકલ્યો છે, તેમાં સત હોય તો હે બાળ-મડાં બોલ ! હું જેણે અવતાર
કેણુ દૂતો ને શા પુન્ય કર્યાં કે આજે બોજ રાજ થયો ને હવે મારે
શું કરવું કે ખીજે ભવ એથી પણ મહંત પડીને પામું !” મડકું
ખડખડ હસી પડીને બોલ્યું—“હે રાજ એ વાતમાં કાપડો નથી ને
તું જાણતો હજાર કે આ અવતારમાં કંઈ મોટી પ્રાપ્તિ કર તે યવાનું
નથી. માટે જ સુખમાં રાજ કર.” તોય રાજએ કત્યું કે મને કહે
કે જેણે અવતાર હું કેણુ હતો ને મેં શું પુન્ય કર્યાં ? ત્યારે સખ
બોલ્યું—“હે રાજ જેણે અવતાર તું કડીયારો હતો, જે શેઠાણીએ તને
મારી પાસે મોકલ્યો તે તારી વડુ હતી. હું તારો દીકરો હતો ને
માધ પંડિતની દીકરી મારી વડુ હતી. તું રાજ જંગલમાંથી લાકડાં
ફાટી લાવતો ને હમારો સર્વનો નિર્નાદ કરતો. પણ તેવી નખળા
લાલતમાં તારું દીલ મોટું હતું, તું જે કંઈ લાવતો તેમાંથી ગુનરો
કરતાં જે વધતું તે તરવ ગરીબને વેહેંચી આપતો. પણ એકે દિવસ
કેણુ જાણે કાસે કમાઈ યશો કે નહિ, એવો શોચ કરીને તે બચાવીને
પાસે રાખ્યું નહિ. એમ કરતાં જગ દુકાળ પડ્યો. તે એક નહિ
પણ સાત સાત દુકાળો થયા. ત્યારે ત્રણ દુકાળ તો તે નિલાબ્યા,
પણ ચોથા દુકાળમાં ક્યાંઈ અજ મળે નહિ, તેથી મોટા શેઠ ચાહુ-
કરિને પણ કાંધે કેવાઠી નાખીને લાકડાં ફાટી લાવવાનો વખત
આવ્યો, ત્યાં તો ગરીબ પાસેથી કેણુ લાકડાં વેચાયાં લે ! અપવાસ
કરતાં સાત દિવસ થયા, ત્યારે હિચાળોલરી આપણે આત્યા. ચાલતાં
ચાલતાં ત્રણ દિવસે આપણે એક વનમાં આવ્યા, ત્યાં એક તલાવ
હતું ને પ્રાણે વૃક્ષાં છાંચાં નીચે એક મોટા તરેશ્વરી મેટા હતો

જેને વારતે નીન આકાશથી અન્નનાં બે થાળ ઉતરતા, તે એક પોતે ખાતો ને એક કોઇ અભ્યાગત આવે તેને આપતો. બપોર થયા છે ને સતને સારૂ આકાશથી બે થાળ ઈત્યાં છે તેવામાં આપણે ત્યાં ગયા, ત્યારે સતે એક યાવ આપણી તરફ ખસેડી મેઝ્યો ને બીજો પોતે ખાધો. આપણુ બંધાયને બારબાર અપવાસ થયા છે, તોપણ તેં નાકી ધોધને ખાવાનો વિચાર ક્યો ને દમરૂ મન તો એમનાં એમ ખાવાનું થયું. તેં થાળમાંથી ચાર સરખા દિસ્તા હરી તથા અમને આપ્યા ને એક તારી પામે રાખ્યો. તેવામાં દૂરથી કોઇ અભ્યાગત આવતો તારી નજરે પડ્યો. એટલે તેં હમને ખાતાં રાક્યાં ને કહ્યું કે આને અવધારીને આપણે ખાશું. તેણે આવીને કહ્યું કે મને પનર દિવસના અપવાસ થયા છે. તેવાજ તેં તારી પાસેના થાળ તેની આગળ ખસેડી મુકી કહ્યું, તું આ ખા ને હમે ત્રણમાંથી ખાશું. પેલાએ તો થાળ પૂરા કરીને કહ્યું કે હજી હું ભુખ્યો છું. ત્યારે તેં તારી બાયડીને કહ્યું કે તારો થાળ એને આપી દે, તેથી તને મોટું પુન્ય લાગશે. બાયડી તને આધીન હતી તેથી તારા હુકમને અર્થે પોતાનું બોજન ખસેડી આપ્યું. પણ તેને મનમાં એમ વિચાર થયો કે બાર દિવસના ભુખ્યાં મરીએ છીએ ત્યાં આ કાગરૂપ કોણુ આપ્યો છે ? એણે તો બીજો થાળ પૂરા કરી ત્રીજો માગ્યો. ત્યારે તેં મારી બાયડીને કહ્યું કે આપી દે તારી આમન્યા તે રાખતી; પણ તેને જે કોઇ મર્યો તેથી ધુમટો તાણેલો હતો તેમાં ને તેમા થાળ-માંથી એક કાળિઓ ભરી મોંમાં નાખીને થાળ ખસેડી આપ્યો ને અન્ન ઉચિષ્ટ કર્યું. મેં જાણ્યું કે આને બે પૂરા કરયા તેમ ત્રીજોએ પૂરા કરશે, તો હવે મારો આપવો પડશે. તેથી તે ત્રીજો ખાવા બેઠો કે મેં પણ ખાવા માગ્યું. પેલાએ પૂરા કરીને વધી થાળ માગ્યો, ત્યારે તેં મને મારો કાઢી આપવાને કહ્યું; પણ તારૂં ન સાંભળનાં મેં તો નીચી મુંડીએ ખાયાજ કર્યું. પછી પેલો તો મારી સામે બેસીને માસમાંથી બેગો ખાવા મંગ્યો, ત્યારે મેં પણ જલદી જલદી કાળિઆ

લરયા. હે રાજ ! તારા આવા પુન્યચક્રી તને બોજ રાજનો વેલન મથ્યો, તારી બાપડીએ, માંહેથી કાંઈ મન ચોર્યું, તેથી તે મોટા શાહુકારને ત્યાં ગઈ, નીકર રાણી યાત; પણ લુખથી એનો હવ વેટાઈ જતો હતો તેની પરવા ન કરતાં તારો હુકમ પાળ્યો, તેથી એને ઘેર સુખ સંપત છે. મારી વહુએ પણ તારી આમન્યા પાળી; પણ રીસની મારી ઉચ્છિષ્ટ કરી અન્ન વૃથા કર્યું, તેથી આશ્વજી જેવી, ઉચ્ચ વર્ણમાં ને તેમાં વળી માધ જેવા પંડિતને ત્યાં અવતરી, પણ અન્ન વૃથા કર્યું તેમ એનો જન્મારો બાળરાંડ ચક્રને વૃથા જાય છે; ને મેં તારી કે અભ્યાગતની કાઈની આમન્યા ન રાખી નો મને સાત અવતાર આમ ને આમ ફોકટ ગયા. મારો જનમ થાય છે તે એ કલાક કે એ દિવસ છું ને પછી મરું છું. ચારેનો આ છેલ્લો અવતાર છે, માટે હે રાજ ! તું જાણ્યો હકલ કે હું પુન્ય કરીને મોટી પદ્ધિને પામું, તે આશા રાખીશ નહિં. રાજ ચક્રને માલ વાવરે તો તેમાં મોટાઈ નથી, તેથી કાંઈ તારાથી આગલા લવનાં જેવું પુન્ય હવે થાય નહિં. તું હવે એટલી મેહેનત કરીને લાકડાં ફાડવા ક્યાં જ ને લાકડાં ફાડી લાવ્યો તો વેચવા ક્યાં જ ને વેચવા જ તો પાછો ફુકાળ ક્યાંથી આવે ? ને તને-મને બારબાર અપવાસ ક્યા ચક્રી થાય ને પંદર અપવાસનો અભ્યાગત ખીજો ક્યાં મળે ? માટે ગઈ વાત તારે સંભારવી નહિંજ. ને તું જાણું છું કે રાજ પહોંચાડે નર્ક છે જ, માટે તારું રાજ તું ફડી રીતે ચલાવીશ તો ઠીક, નીકર બધા રાજ મુખ્યા કેડે નર્કમાં જાય છે તેમ તારા આગલું પુન્ય છે ત્યાંસુધી રાજ ભોગવીશ; પણ નીતિ ને ધનસાઈ ના ચલાવ્યા તો પછી તારા નસીબમાં પણ નર્ક છેજ. ” બોજ આટલું સાલલી સળને ડાટીને પાછો ફર્યો; પણ હવે ફિકરમંદ થયો, તેથી આગલા લવનાં અજાનથી જેટલું નેના મનને એન હતું તે ઉઘડું મોઢ ખેડો.

શિયાળ ને ખિસકોલી.

એક વખતે પાણીમા રહેનારો કાચનો સુકી જમીનપર આવી પડ્યો, ત્યાં તે શિયાળડીની નજરે પડ્યો. કાચનો ધીકનો માર્યો કાટવામા લરાઇ રહ્યો, તોપણ શિયાળ તો તેની પછવાડે મૂકી. ત્યાં એક ખિસકોલી આવી તેને જોયું કે શિયાળ છોડશે નહિ તો કાચનો જમીનપર ખાપડો મરી જશે. તેથી બોલી—

ધીનૂરી (દુખી પુઠ્ઠીવાળી) શિયાળ, શુધને જાણે જાપડી, (ભુલિ દીન) કાચજ પાણીમા પાળાલ, એટલે કડક વાગે કાચવી.

શિયાળે જાણ્યું કે દીક સમ્મદા આવે છે, તેથી કાચમાને અડતેવી અડમેરીને પાણીમા લઇ ગઈ કાચનો થોડું પાણી હતું ત્યાંસુધી તે સુનમુન પડી રહ્યો, પણ જ્યાં વધારે પાણી આવ્યું ત્યાં ચડપ મહિ મરી ગયો. એટલે શિયાળ ચીઠાઈને ખિસકોલી વાસે પડી ખિસકોલીને કહે લાગ દા રો નહિ, તે એક જાડ ઉપર ચઢી ગઈ ત્યારે શિયાળે તો જાડ નીચે અડા-આ કે હમને શુ? હમે તો સાત ખાઇને સાત દિવસ સુધી બેસી રહીશું —

હમારે ખાવા આવે જાન, ને હમે રહીયે દીઆરા સાત

ત્યારે તો ખિસકોલી ઘભગણી કે આમ કેમ પરવડશે? પછી પેહોરેક જવા દઈ જાડની સઉથી જોતી ડાળ ઉપર ચઢી ઠંગાઈતી બોલી

બાઈ બાઈ હુગરાની ઢાળે, કેળી આવે ધોઠા તોલે,

વાસે કુતરાનું જી સાથ, રખે શિયાલખાઈ તમારજ જાત ?

શિયાળે જાણ્યું કે કોળીઓ સાથે કુતરા સહને સિકાર માટે આવે છે, ત્યારે આપણે તો મુઆજ તો તેથી ઘભરાઈને પુછ્યું કે તું ક્યા નાસું ?

સાચું બોલની ખીલી, હવે મારી જાડ ચઈ ધીલી,

આટલી ધટીક કરતી હાસું—હવે કેની ઠેર નાહસું ?

ત્યારે ખિસકોલીએ એક દિશા જતાવી ત્યાં શિયાળડી નાની કે પોતે જાડપરથી ઉતરી ખીચી ઠેર આવી ગઈ.

સારંગધર સલાટ.

એક ગામમાં જે સલાટ સદિયારીએ રહેતા હતા. જન્મે પોતાનાં
 'ધંધામાં કૃશલ હતા ને તેમનાં ધરમાં રિદ્ધિ સિદ્ધિ પણ, સારી
 હતી. જન્મેની ખામીઓ બારેવાધ થઈ, ત્યારે જે મિત્રે એકમેક
 સાથે નહીં કર્યું કે જે એકને ત્યાં છોકરો અવતરે ને બીજાને ત્યાં
 છોકરી અવતરે તો આપણે જન્મેને સંબંધ એટલામાં સલાટને
 પોતાના રાજ સાથે વિરોધ થયો તેથી બંને ઉચ્ચાણે લડીને ચાલ્યા,
 તે એક એક રાજમાં ને બીજાને બીજાના રાજમાં જઈ વસ્યો. ત્યાં
 એક મુઝો ને તેની ખામીને છોકરો અવતર્યો. તેનું નામ સારંગધર
 પડ્યું ને તે મહા રૂપવાન ને જત્રીસ લક્ષણો છોકરો થયો. પણ
 આપ મુઝો એટલે ધર નબળું પડ્યું. બીજો સલાટ દેવધર જે રાજમાં
 ગયો, આ પોતાની કૃષ્ણતાને લીધે રાજનો માનીતો થઈ પડ્યો ને
 પેહેલાં ધરમાં જેવી લીલા લહેર હતી તેવી તેને ફરી થઈ. એને
 છોકરી આવી પણ પોતાનો મિત્ર મરી ગયો ને તેનું ધર નબળું
 પડ્યું, એટલે સારંગધર વેરે છોકરી આપવાથી એનું મન ડગ્યું. આ
 કાર સારંગધર જત્રીસ લક્ષણો છે, તે સાત વર્ષમાં તો પોતાનો
 દુનનર શિખી રહ્યો ને ઇશ્વરી પ્રેરણાથી એના ખાપ ને બધાય સલાટો
 કરતા સવાઈ નિકળ્યો. રોજ નવો નવો દુનનર કરીને સારંગધર
 પોતાની માને બતાવે છે; પણ માને મન એનું રૂપ ને દુનનર જોઈને
 ઉલટો શોચ થાય છે. તેથી એક દિવસે તેણે પોતાની માને પુછ્યું—
 માડી, બીજી મા છોકરાને જોઈને રાજ થાય ને તું મને જોઈને રોજ
 શોચ કરે છે તેનું કારણ શું ? તું હું કુટિલ નિકળ્યો ? ત્યારે માએ
 દીકરાને એના વાતે એના ખાપે કરેલા સંબંધની વાત કહીને હાલ
 તે કન્યા છતાં તેથી તેનાં ધરને દિલું લાગે છે તેનો અદ્વિશોસ થયો.
 દીકરાએ સર્વ દશકલ પુજી લખને માને ધારજ, આપી કે મારામાં

હુનર છે તો એવી કન્યા દસ પરણી લાવીશ. એ વાતને વરસ બે વરસ ચર્ચા કે તે વિસારે પડી. ત્યારે સારંગધરે મા પાસે પરદેશ જવાને રજા માંગી. માએ કહ્યું, હું આંધળીની તું એક આંખ, હું ક્યાં બહાર જાણું? પણ છોકરાએ માને ઘણું ઘણું કહીને સમજાવી એટલે દસ વીસ દિવસે માએ રજા આપી. તે પોતાનાં એકાદ બાંધી લઈને દેવધરનું ગામ પુછતો ચાલ્યો. તે પહોંચ્યો ત્યારે દેવધર ને તેની બાવડી કામ ઉપર ગયલાં દનાં ને ઘરમાં છોકરી એકઠી હતી, તેને પુછ્યું કે દેવધર ઘરમાં છે? છોકરીએ કહ્યું નથી. ઘરમાં આવશે કે નહિં? ત્યારે છોકરીએ સમજાયામાં જવાબ આપ્યો, “આવ્યો તો ના આવશે ને ન આવ્યો તો આવશે.” એટલે વર્ષો રહ્યો ને ચહેરની પાદરે નદી વહે છે તે જો વરસાદ આવ્યો ને નદીમાં પૂર આવશે તો દેવધરથી અવાશે નહિં ને જો વરસાદ ના આવ્યો તો તે ઘેર આવશે. સારંગધર બત્રીસ લક્ષણો છે તેણે પાછો જવાબ આપ્યો—“હજી (વાદળાં) ઘોળા છે તે કાંઈ રેલે નહિં, કાળાં હોય તે રેલે.” આ જવાબથી છોકરી સમજી કે ચતુર છોકરો છે. તેવામાં આ બોલ્યો, “તમારા પિતાજી હુનરવાળા છે તે સાબતી દૂર દેશ ચડી હું એમના હાથ નીચે શિખવા આવ્યો છું. મને આ ચહેરામાં ક્યાંઈ ઉતારો નથી, તેથી લ્યો. આ ચોખા હું બાંધી લાવ્યો છું તે તમારા બાપ મા આવે તેટલામાં મને રાંધી આપો.” સારંગધર પરીક્ષા લેવાને માટે પોના સાથે પથ્થરની છણી કાકરી ચોખા જેવી કરીને બાંધી લાવ્યો. હતા તે પેક્ષી છોકરીને છોટી આપી. છોકરી હાથમાં લેતાંજ ચેની, એટલે તેણે અંદર જઈને લાલ પથ્થરની કાકરી ચણા જેવી કરી રાખી હશે તે લાવીને બોલી, “મને રાંધતા વાર લાગશે તેટલામાં તમે આ ચવેણું ચાવો!” પેલાએ હાથમાં લઈને પારખ્યું કે એણે પણ મને કંકર આપ્યો. એમ એકએકની ચણાઈ જોઈને બન્ને શાંત થયાં. બન્નેની ઉમર જાર જાર વરસતી ચવા આવી. તે એકએકને અહીં જામી ગઈ છે. તેવામાં માજાપ આવ્યા. સારંગધરે દેવધરને કહ્યું

તમારું નામ સાંભળીને હું તમારા હાથ નીચે દુનર શિખવાને આજ્ઞો છું. આનુ રૂપ ને તેજ જોઇને દેવધર પણ ખુશી થયો તેથી કહ્યું કે હું તને મારો બધો દુનર શીખવીશ ને પ્રવિશ્વ થયો તો આ મારી છોકરી સાથે પરણાવીને ધરજગાઇ કરી રાખીશ. આ તો સર્વ દુનર જાણે છે; પણ મતલબસર મુંઝ થઈને રહ્યો. દેવધર જેમ શીખવે તેમ આ કારિગરી ખુબ જનાવી જ્યારે કામ પુર થતા આવે ત્યારે ૬૫ ૬૬ને એકાદ કેકાણે જોરથી અથોડી મારે તે ભાંગી હઝાર રૂપિયાની કારિગરી ફાટીની કરી નાખે. એમ વરસ જે વરસ થયાં પણ આ બાઇએ તો ખોતાનો હંમ છોડ્યો નહિં. ઇરમિયાન ધરનાં મહુએ સાથે આને પ્રીતિ જમી. ત્યારે એક દિવસે એણે ગામ જવા રજા માગી, ત્યારે દેવધરે કહ્યું કે તું હજી કાંઈ શીખ્યો નથી તે ગામ જઈને શું ખાઈશ? તોય એણે ઝંક કરી, પછી દેવધરની વહુએ સમજાવ્યો કે ભૂંડા શું કરવા જાય છે? હમે તને હમારી છોકરી સાથે પરણાવિયે ને તું હમારા ઘરનું ધન આ પી ને વાવર. ત્યારે સારંગધરે કહ્યું કે મને પરણાવે તો તમારા ધરમાં ના રહું ને મારાથી કામ જિગડી જાય છે, તેથી દેવધર જ્યારે ત્યારે મને મૂર્ખ વિગેરે કહીને ધમકાવે છે તેવો તુચ્છકારો ના ખમું. તેમ કળકત્ત કરીને જન્મેને પરણાવી બુદ્ધ ધર માડી આપ્યું. ત્યાં સારંગધરે તો જે વખતે સસરાને ત્યાંથી જે જમવાનું આવે તે ખાઈને આખો દિવસ સુઈ રેહવા લાગ્યો. આમ વરસ ને જે વરસ. ગયાં ત્યાં ખાયડી મુજાણી કે આમ પડી રહે ક્યાં મુઠી નિભશે. એક દિવસે પેલીએ બહુ રાડ કરી કહ્યું કે કાંઈ દુનર આવડતો નથી તો બધા જંગલમાં જઈને લાકડા કાપી લાવે છે તેમ કરે તોય નિર્વાહ ચાલશે. પછી જ્યારે સલાટો કામ વના હોય, ત્યારે ગાડાં લઈને જંગલમાં લાકડાં કાપવા જતા; તેમ આ વખતે ગયા ત્યારે દેવધરનાં દસ ગાડાંમાંથી એક ગાડું સારંગધરને સ્થાપિત કર્યું ને સારંગધર પણ જંગલમાં ગયો. ત્યાં તો સલાટો લાકડાં કાપી ગાડાં બરાબ રહે ત્યાંસુધી પંચ છ ને દસ દિવસ સુધી જંગલમાં પડી રહ્યા. ત્યારે આ સવારમાં જે ચાર કોસ બહીં તહીં ફરી પાછો આવી ખાઈને

સુધી રહેવા લાગ્યો. એમ પાંચ દિવસ ગયા ત્યારે સલાટોએ એને ટોક્યો કે કેમ તું લાકડાં ફાંટી લાવતો નથી? એણે કહ્યું કે નેએને મારે ૩૫-કાંઈ લાકડા ફાડવા લાયક છે કે હું ફાડી લાવું? પેલાએ દડા મરકરી કરીને ચૂપ રહ્યા. બીજે દિવસે આ દંત્ર દાસ વનમાં નિકળી ગયો ને ત્યાં અગર ચંદનનું ઝાડ નેથું તેમાંથી બે ત્રણ ત્રણ લાચના, બે ડોઢ લાચના ને ચાર લાચ લાચના કટકા કાપી કાંધે મારી લઈ આવ્યો. બીજે દિવસે બધાઓએ ચાલવા માંડ્યું. ત્યારે બીજાઓને દયા આવી તેથી સહુએ બે ચાર ચાર લાકડાં નાખીને એનું ગાડું ભરી આપ્યું. ધર આગળ આવ્યો ત્યારે સારંગધર ગાડામાંથી પોતાના કુકડા લઈને ધરમાં ગયો ને ભરેલું ગાડું એમનું એમ ઓસરીએ રહેવા દીધું. ત્યાં પછી બીજા સલાટો બોલ્યા, ગાડું ભરી આપ્યું તો તે હવે ધરમાં નાખવાને. પણ હમારી જ રાહ નેતો હશે? એટલે રીશ ચઢી તે સહુ બે ચાર ચાર લાકડાં જેમ નાખ્યાં હતાં તેમ ઉપાડી ગયા. પણ સારંગધરની બાયડીએ અગર ચંદનના કટકા બોળખીને પુછ્યું—“સ્વામિ, આટલા કટકાને શું કરશો—લાવવું હતું તો ગાડું જ ભરી લાવતે, ક્યાં જંગલમાં ખોટા દત્તી?” સારંગધર બોલ્યો, મારે એટલાનોજ ખમ, છે-એ ઉપર કોઈ દિવસે કાંઈ લુનર બનાવીશ. એટલે બાયડી પાછળ લાગી કે હવણુંજ બનાવો. ત્યારે પોતે એકાંત ઝોરડામાં જઈ બારણા ફાંટી પોતાના ઓભરછોડ્યાં ને પેલા કટકાઓની ઇસ, ઉપ-સ્થાં ને ચાર પાયે ચાર પુનડી બનાવીને સાંજે બાયડીને કહ્યું કે જાવેલી આવ. બાયડી કપાળે લાચ મુકી બોલી, “એમાં તે શી નવાઈ છે કે હું વેચવાને જાઉં? આટલી ત્રણ લાચે લાંબી નથી તેનું તે શું મૂલ આવશે?” સારંગધરે કહ્યું કે આટલીનું મૂલ આટલીને પૂછ, તેથી તેણે રાત્રેર આટલીને બે તકોરા મારીને પુછ્યું—“આટલીમાઈ, આટલીમાઈ! તમારે મૂલ શું?” ત્યારે એક પુતલી ઉપર આવીને બોલી કે “એક રોતના સનાલાખ રૂપિયા ને સવારે મારાં ધણીને ત્યાં પાંચી જાઉં!” બાયડી

તો બોલી પડી ગઈ; પણ કિંમત આવેથી વેચવાને ચાવી પણ પનર
ધર આગળ ચાલી એક સખિના ધરમા લરાઈ. સારંગધરના ઢંગ
આખી ન્યાત જાણતી હતી તેથી સખિએ મરકરી કરી કે બેહેન !
તમારા-ધણીને શિવમ ધણો તેથી તમે વેચવાને જાઓ છો, તો લાવો
હું જ વેચાથી રાખું—બોલો કિંમત શું ? ત્યારે પેલીએ કહ્યું કે
ખાટલીને પુછી, જો તે બોલશે ત્યારે તો સખિ હાત કાઢી પડી ને
બોલી—“ હા બેહન ! તુ મોટા ધરની છોકરી વેચવા જાણુ તેથી
તારાથી બોલાય નહિ ને ખાટલી બોલશે. ” પછી તડકાધને હાથમાં
કાષ્ટ હતું, તે ખાટલી ઉપર મારતી—“ ખાટલીબાઈ ! ખાટલીબાઈ !
બોલ કારી કિંમત શું ? એટલે તો વળી ચમપ પુતલી ઉભી થઈ
બોલી—“ એક રાનના સવાલાખ ને સવારમા ધણીને ત્યા જઈ !
પેલી તો શિથિલજ થઈ ગઈ. તે સારંગધરની બામડીને પતિજ ધમ્
તે લાગવી વેચવાને માણેકચોકમા ગઈ ત્યા એકે પુછ્યું, બેએ પુછ્યું,
ત્રણે પુછ્યું; એમ કરતા ધડી બેએકમા તો આખા સહેરમા વાત
ફલાઈ, તેથી રાજ ધોડાપર બેસીને આખો ને સવા લાખ રૂપિયા
આપીને ખાટલી વેચાથી લઈ ગયો.

રાજાએ વિચાર્યું કે ખાટલીએ પોતાની કિંમત સવાલાખ
રૂપિયાની કરી કે મારે એમા કાષ્ટ ગણુ હશે તેવું પાગખુ લડા. તેથી
અમનસાજામા લગા તે ઉપર પોતે એકલો જાગતો પડી રહ્યો. એક
પોહોર રાત ગઈ કે એક પુતલી બોલી “ પુતલી બેહનો ! તમે જાગો
છો કે ? હું સહેરની ચર્ચા જોવાને જાગી છું, મારે તમે મારી જગાએ
અંકેક હાથ રાખજો કે રાજા સુતો છે તે જાણે પડી જાય નહિ. ”
એટલું કહીને તે ખરર ઉડી. પોહોર સુધી સહેરમા ફરીને પાછી આવી
કે ત્રણ પુતલીઓએ પુછ્યું—“ બેહન તેં શું જોયું ? ” “ શું કહું ?
સહેરમા સહુ તો આરામે પોઢ્યા છે, પણ અહીં રાજાનું ધણ અધેર
છે. રાજાના કારવાર

ચોરીને કુવામાં નાખી આવ્યા છે તે દાલે દાહીને વેહેંચી લેશે. જ્યારે દારભારીજ ચોરી કરે, ત્યારે ચોર પકડાય કેમ, તેથી રાજ દાથ ચોળાને બેસી રહેશે. " એટલે બીજી પુતલી બોલી કે હવે તમે ત્રણ મઢીને મારી જ્યાં સંભાળજો કે રાજ પામું જઈશનાં પડી જાય નહિ" ને હું સહેરમાં ફરીને આવું છું. તે પોદોર બુધી ફરીને પાછી, આવી, ત્યારે વિનક કહી કે રાજનો જમાઇ એક વેસિયાનાં હંદમાં પડ્યો છે. વેસિયાને લોભ થયો. તેથી તે આજ છ મહિનાથી રાજને મારી રાજપાટ પોતાને સ્વાધીન લેવાને જમાઇને ઉચકે છે. રાજ જમાઇને સનેદ તો પૂરા છે; પણ જમાઇ આજકાલ વેસિયાનાં હંદમાં લેવાયો છે તેથી આપણે જે વાત કરિયે છીએ, તે ને રાજ સાંભળી વેસિયાને કાલ ને કાલ દેવપાર કરશે તો કોઈ છનીકર એની આવડી ખુટશે.

પછી ત્રીજી પુતલીનો વારો આવ્યો. તે સહેરમાં ફરવા નિકળી. કોઈ શોદાગરને ત્યાં અખૂટ ખજાનો હતો પણ તેનાં ફળમાં કોઈએ વાવરયો નહિ, તેથી તેનાં ઘરમાં બધાય મરી ગયલાં તે અવગતિયાં જૂત થયાં હતા. તે બધાં રાત્રે તેનાં માળામાં બેમાં ચર્મ કોઈ ગાય છે, કોઈ શ્વે છે, કોઈ કુટે છે, કોઈ પાઠ કરે છે. પુતલીએ જોયું તો માળામાંથી સાદ આવે છે પણ દિવાનુ કેવે અજવાળું નથી, તેથી અજળ થઈ અંદર ગઈ. ત્યારે જૂતને જાણ થયો કે કોઈ અણગમતું માણસ માળામાં પેકું છે. તેથી પુછ્યું—એ કોણ છે ? પુતલીએ કહ્યું કે " હું પણ તમારા જેવી છું પણ અકેલી પડી તેથી તમારી વચ્ચે બે થડી વાત કરવાને આવી છું. તમને શું કુ:ખ છે તે કહો ? " ત્યારે એક જૂત શાહુકારના કુટુંબની વિનક કહીને બોલ્યું કે હમારી બધાની અવગતિ ચર્મ છે માટે અમારી પાછળ કોઈ સખી દાતાર હમારો ખજાનો કાઢીને દાનપુનમાં ચોથો હિસ્સો પણ વાવરે તો અમારી ગતિ યાય. પુતલીએ પુછ્યું—ખજાનો કયાં છે તે દેખાડો. જૂતે કહ્યું કે અહીં બોધમાં ફરીને દાટયો છે તે આવ દેખાડિયે. પુતલી

બોલી "અહીં" તો બધે અંધારું છે તેથી જોઈ શકાતું નથી. " ત્યારે ભૂત હાથ ઝાલી ચોક આમળ લઈ ગયું, ત્યાં છેલ્લાં પગથિયાંનાં પથ્થરને પોકળ કરી તે માંહે ચાર અમૂલ્ય રત્ન લારી ડાટા મારી અંધ કરી લીધા હતા તે ડાટા ઉખેડ્યો ને એક રત્ન હાથમાં લીધું, ત્યારે તો તેનાં તેજથી આખો માળો ઝંકઝંકાત થઈ રહ્યો. તે વતે બોંયરામાં બેઠેલીને ખબર નોંચી તો પાંચ પાદશાહી વેચાથી લીધે, એટલા, હીરા, માણેક, ને સોનુ-રૂપું જોયું. જોતાંમાં પેહોરેક વીતવા આંધી કે પુતલી ઉડીને ખાટલીમાં બેઠી ને જોયલી વાત કહી જણાવી. તે પછી રાજાએ પડ્યો પડ્યો સાંભળી.

પછી ચોથી પુતલીનો વારો આવ્યો. તે બેઠેલોને કહીને ઉડી નિકળી. તે ફરતી ફરતી ચાલી જુએ છે તો, રામનાં પંડિતને ઘેર એને એકનો એક છોકરો તે ગઈ કાલે પરણી આવ્યો છે ને પોતાની બાપડી ભોગો મુતો છે. હાસવિનોદ કરતા તેની ચોટલી છુટી પડી બોપ ઉપર લટકે છે, તે વાટે સર્પ ચઢી આવીને તેને ડંસે છે. તે જોઈને પુતલી પાછી ફરી. પોતાની સખિઓને આ જનાવત કહીને બોલી કે બાપડી બાપડીને તો કાંઈ ખબર નથી, પણ સવારમાં બેઠાં તે ધણીને મુએલો જોશે, ત્યાં વળી સાસુ સસરા ને મામનાં લોક 'ઉશ્ક' તેને શિર આળ ચઢાવશે પણ જે શહેરની બાહાર નદીને પેલે કાંઠે ફક્તથી દિશાપર ફલાણા ઝાડની આમળ ફલાણી છુટી છે તે દ્વાનીને કાંઈ એની આખોમાં લગાડે ને તાળવે તથા છાતીએ, ચોળે, તો છોકરો જીવતો થાય ને બાઈનો બાળ રંડખો ટળે એટલામાં તો ત્રણ વાયું, ત્યારે પહેલો પુતલી બોલી કે આપણે જોઈને જે જે વાત કરી છે તે રાજાએ સાંભળી છે, તે પ્રમાણે ચાલશે તો એણે આપણાં વાસ્તે સવાલાખ રૂપિયા આપ્યા છે તે વગીજશે ને આપણે આપણાં ધણીને આં જશું. એટલું સાંભળીને રાજા ચડ્યો ઉભો થયો કે ખાટલી ઉડી તે સારંગધરના બાપણને એક બે ધપકારા કરીને ઝોસ-

રીમાં પડી. ત્યાં સારંગવરની બાંધકી એની કે 'ખાંદરી' આવી તેથી આશ્ચર્ય કંધાવી તેને બંદર લીધી.

અહીં રાજાએ દાતલુ પાણી કરી રહીને વિચાર કર્યો કે પુનઃકી-ઓનાં ચાર વાનાંમાથી પહેલું શું કરવું ? પછી કરાવ્યું કે પંડિતનાં છોકરાને વહેલો જીવતો ન કરીય તો તેને બાળી મુકજે. જ્યે પંડિ-તનાં ઘર આગળ થઈને જાય છે કે ત્યાં તેણે રોવા પીટવાનું સામથું-તેથી ઘેડો કાળીને જ્યાં છુટી બતાવી હતી ત્યાં જઈને છુટી લાંબો. પંડિતને ઘેર જઈ છોકરાને જોઈને કહ્યું કે એને સર્પે ડસ્યો છે માટે કાંઈ ઝેર ઉનારે તો જીવશે. ત્યારે પંડિતે બોલ્યા કે માહેબ, માવ મારું થઈ ગયું છે તે ક્યાં થઈ જીવશે ? રાજાએ કહ્યું કે લાવ હું જોડું. ત્યારે તો બ્રાહ્મણો બોલ્યાંકયા કે હમારો બ્રાહ્મણનો ધરમ, તેથી સખને અકામ નહિં. રાજાએ કહ્યું કે હું પણ ક્ષત્રી કુળનો છું-કરી એકદમ ધર્યો તે છોકરાની આખ કાઢી માહે છુટીનાં ટીપા ખુબ રેડ્યા. પછી ટાંગરે ને જાની વિમેરે પાત્ર લઈને 'સારી પેડે ચોળાબા, તે ધરી ડોકેક થઈ કે છોકરો હુડી બેડો થયો રાજા સાથી ચાલ્યો ત્રીજી પુનઃકીએ બનાવેલા ધરમાં ગયો ને ચોકનાં પત્રચિયાપરની સભ્યા ઉબેડી તેમાથી ચાર રાત્ર કાઢાડી લઈને કચેરીમા આપ્યો. પછી અમુક બેરાત જોઈએ છે એવે મિત્રે હુકમ કર્યો કે રાજાનો ભંડાર બધાડો. ત્યારે સિપાઈ સપથ બોલ્યા કુંચી રાખનારા કારભારી હજી ઘેરથી આવ્યા નથી ! તો કહ્યું જટ બોલાવી લાવો. ભંડારી આવી કુંચી લઈને ભંડાર ઉધાડ્યો તો માહે કાંઈ મહે નહિં. રાજાએ પ્રથમ તે ખાતાનાં ચોખીપાંતોને પકડી બાધી મરાબ્યા, ત્યારે એક પ્રુટયો કે સાહેબ ! કારભારીઓ પોતે સર્વસ્વ લઈ ગયા છે. ત્યારે દિવાન બોલ્યો કે સિપાઈ લોકજ ચોર છે ને સા-ઓને માર ખાવો પડે છે તેથી હમારું નામ દીપે છે. રાજાને કાંઈ અડે તેમ હતું નહિં, એટલે તેણે બધા કારભારીઓને નજર કેદ કરી બોળમાં રાખ્યા ને પોતે ઘેડે બેસીને પુનઃકીએ બનાવેલા

કેવા પાસે જઈ ખજાનો બહાર કહડાની કારભારીઓની રખડુ લાવી નાખ્યો. પછી રાજાએ પોતાનાં જમાધને બોલાવી તેની સાથે એકાંત કરીને પુતલીથી સાંભળેલી વાત કહી, જેથી તે બહુજ શરમાઈ ગયો. ને તેની અરુઝમાંજ હજુરીઆઓને બોલાવીને પેલી વેશિયાને દસ કલાકમાં તેનાથી તેનો માથા ખજાનો જેટલો ઉઠાવી લઈ જવાય તેટલો સાથે લઈ જવાની છુટ આપી દેશપાર કરી. પછી સાંજની કચેરી વેળા વાળ, સ્વાર ને મેણે પાલખી મોકલી સારંગધરને બોલાવી મંગાવ્યો. તે કચેરીમાં જેવો દાખલ થયો, તેવો રાજા ઊભો થયો ને રાજાએ તેને કહ્યું કે એક વચન માગું છું તે આપ સારંગધર બોલો કે મારા પંડ સિવાય જે માગો તે હાજર છે. રાજાએ કહ્યું કે એમ નહિ, મારે પંડનીજ જરૂર છે, તે તારો એસિયાળ ચક્રને માંગુ છું. સારંગધરે કહ્યું કે મારી માણુથી બાહાર છે, તેમને મારે લઈ આવવા છે, મારે હું ના કહુ છું. રાજા બોલ્યો કે તુ કહે તેવી રીતે તારા માણુથીને બોલાવી આપુ ને તારેજ જવું હોય તો તું જા: પશુ પાછો આવવાનું વચન આપીને જા, ને આજથી મારો દિવાન તું થા. પછી દિવાનનો શરૂાવ કરીને વાજતે ગાજતે સારંગધરને ઘેર મોકલ્યો.

સિદ્ધિ સાધનારો જતિ.

એક જતિ 'મંત્ર સાધના નિકળ્યો ને સાધના' કરતાં કરતા મંત્ર સાધના જે ૧૧૦ હોમ છે, તેમાંના ૧૦૮ હોમ 'કર્મો ને તેને બીજા બે જ બાકી રહ્યા હતા. તે સંપૂર્ણ કરવાના હેતુથી કાષ્ઠ દાકારડાના ગામમાં આવી પુણ્યો, ત્યાં જઈ રાજને ખેલ કરી બતાવી તેને, પુણ્ય કર્યો, ને તેની સાથે જીવંતને દોસ્તી બાધી. તે એવી રીતે કે રાજ જે માને તે મંત્રના જોરથી જતિ તરત મંગાવી આપતો. આવી રીતે ધણા દિવસ લગી ચાલ્યું. પછી જતિએ રાજને કહ્યું કે રાજ હું આટલાં વરસ થમાં તારી પાસે છું, માટે તું મારાપર શું ઉપકાર કરીશ ? હું તને કહું કે હું માર તો તું કોઈને મારીશ ? રાજએ જવાબ આપ્યો એમા શુ ભારે કામ છે ? એ તો મારાથી બનશે તે વિશેની ખાતરી રાખ. પછી કાળા ચૌદસને દિવસે જતિએ ચારે દિશાની રિદ્ધિ પોતાને ઘેર આણવાની સાધના આરંભીને રાજને કહ્યું કે માર કાતરીડો છે ને એ વતી હું બ્યારે હુંકારો કરું, ત્યારે તારી સામે જે આવે તેને તુ મારજે. રાજએ કબૂલ કર્યું અને જતિ સહેરની બાહાર જઈ ચારે દિશાએ ચાર ધડા મેલી કુંડાળું કરીને મંત્ર સાધવાને માહે બેઠો ને રાજને બાહાર બેસાડ્યો. મંત્ર સાધતા પહેલો પોહોર થયો એટલે રાજની જાણાણામા એક લંગડી ગાય હશે તે ત્યાં બોડંગતી બોડંગતી આવી એટલે જતિએ હું હું કરી પોકાર્યુ. રાજ તો ગાય જોઈને ઝંખવાયો ને કહ્યું-એરું છુંડા ! તે બતાવી બતાવીને આને જ મારવા બતાવી ? હું રજપૂત બચ્યો ગાયને મારું એ મારાથી ન ચાય. એટલે ગાય તો ચાલી ગઈ ને જતિ બોલ્યો, 'છુંડા ગાય ન હોય-એ તો માયા હતી. તે' મારી બધી વરસની એહેનત બરખાદ કરાવી-એક તારી દોસ્તી ને તારું વચન, માટે ને

૧ રામરામ છે, કહી મંત્ર સાધવાનો સામાન સમેટીને જતિએ

ઉઠવા માડ્યું. ત્યારે રાજાએ કાંઈ જાણીને રોક્યો—રહે, રહે, ફરી બેસ, હવે જે સામે આવશે તેને મારીશ. આવા આમંત્રને લીધે પેલો પાછો સાધના કરવા બેઠો. ખીજે પોહોર થયો એટલે દોહારના ગામની એક વિધવા ખાલણી જેને રાજાને ઘેરથી વરસ દલાડે કાંઈ વસ્ત્ર ને અન્ય મલતાં હતાં તે આવી નિકળી, ત્યારે જતિએ હાં કરીને પાછો હુકારો કર્યો. રાજા વળા ઓશકાયો ને બોલ્યો—મેર ગાંડા ! રજપૂત થઈને ખાલણી ઉપર દાય ન ઉપાડું. ને આ તો વળા મારા ઘરની માથણ તેને જ હું માઈ ? વળા જતિ બોલ્યો—ભુડાં એ ખાલણી નથી ને પેલો કહે કે છે, એટલામાં તે અલોપ થઈ ગઈ ને જતિએ ગુરસો ચલાવીને પાછાં પોતાનો સામાન ઉપાડી ચાલવા માડ્યું. એટલે રાજાએ પાછો તેને બેસાડ્યો, ને કહ્યું કે જા હવે જેને કહેશે તેને આરવા વિના નહિ રહું, એમ કહી ફરી પેલાનું મન મનાવીને પાછો સાધનારો બેસાડ્યો. જ્યાં ત્રીજો પોહોર થયો કે રાજાના આધિજ્ઞ કાકાનો એક દોકરો ત્યાં થઈને આવી નિકળ્યો. તેને આવતો જોઈને જતિ બોલ્યો દા ! પેલાએ વિચાર કર્યો કે આને કેમ મરાય ? જો હું એને માઈ તો આખા ગામમા મારી વાત થાય કે રાજાએ ગરાસ ચાસ ભુંટી લેવાને પોતાના પિતરાઈને મારી નાંખ્યો ને આધિજ્ઞ કાકાને રજળતો કર્યો, એને તો ના મરાય. એટલે પેલો જતિ વળા ખીજવાંઈને ઉઠ્યો ને કહ્યું કે એ તો તારો પિતરાઈ ના હોય—ભુડાં—તેં મારી આટલા વરસની એકેનલ ધૂલ કરાવી. એમ કહીને હવે તો તે ઉડીને ચાલ્યો. તેથી રાજા તેની પછવાડે દોડ્યો ને સમજાવીને પાછો લાવ્યો. પણ જતિએ જક કરી કહ્યું—ખસ તારો વિશ્વાસ હવે મને નથી, માટે તારે વધારે ખેંચવાણુ કરવી નહિ. રાજા બોલ્યો કે મારે એકનો એક કોકો છે, તે બાપડો આજે અપંગ ને પગે લૂલો છે ને તેનાં એકના એકજ દોકરાને હું માઈ, એમાં મારી બે-આબડ યાય, માટે હું કાંઈ રજપૂતને મારવા લાયક બોગ બતાવું. તે તેમાં જો પાછો રહું તો સને ધીકારજો. જતિએ સમજાવ્યો કે

એ તારો સગો ન હોય, તેમ પેલાં બે ગાય ને ગોરાણીએ ન હોય. એ તો લલિમ વેશ ધારણ કરીને ચાળા કરે છે, માટે હવે તું ને આવે તેને મારજો. પછી પાછો પેલો સાધના કરવા બેઠો. એટલે થોડીક વારમાં એક મોટો સિંહ દીડો કે જતિએ હં હં કહ્યું. રાજા તરત બોલ્યો, હા એને હું મારું ને હવે પાછો હહું તો રજપૂત નહીં પણ કામર જાણજો. એમ કહેતાંજ તેની સામે દોડીને ખાડું તેના માથાપર માર્યું, એટલે તેનું શિર અને ધડ જુદા થઈ ગયાં. જેવાં તે નીચે પડ્યાં કે તેનો એક નાનો છોડવો થઈ ગયો. તે જતિએ ઉપાડી લઈ એક નીસા આપીને કહ્યું કે હે આને બેઠો બેઠો વાટ અને હું આખી રાતનો થાક્યો છું તેથી નહિપર જઈ હાથ મોં ધોઈ આવું છું. જતિ નહિએ ગયો ને રાજા વાટવા બેઠો. વાટતાં વાટતાં આંગેંગાંએ છોડવાનાં પાદડા ચોંટયા. આંખે જરા ચળે આવી, તે ખંજવાળવા ગયો તેથી તે આંખને હાથની આંગળી અડકી, ને છોડવાનું મંજન થયું. એટલે તો તેની દષ્ટિ ખુલી ને જમીનપર જોય છે ત્યાં નજરે મોતીના ને ઝવેરના ચરના ચરની હાર લાગેલી જોઈ. એટલામાં જતિ આવ્યો તેને કહ્યું જુએ છે શું—અરે આ ઉપાડ—મોતી ને જવા-હીરનો ગયો ખજનો જમીનપર પડેલો છે ને ! જતિએ વિચારું કે હું તો નિર્ધન્યોજ રહ્યો તો, ને મારી મેહેનતનું ફળ આ લઈ ચાલ્યો, તેથી બોલ્યો—ફટ જુડા ! તારી આંખો ફાટી તો કે આવું જુએ છે ! લાવ હું વાડુ ને તું મોં ધોઈ આવ. પેલાને મોં ધોવા મોકલી જતિએ છોડવો જયો લુંછી લઈને ઝાંખીમાં નાંખી લીધો. રાજાએ મોં ધોઈ આવી જોયું તો મોતી કે ઝવેરાત ક્યાં મળે નહિ. પછી જતિએ કહ્યું કે હે રાજા હે હવે સમરામ છે, હું જાઉં છું. રાજાએ પુછ્યું કે મારો ખજનો ક્યાં ? કહ્યું કે આ જગોએ તું ખોદજો, તારા નસીબમાં જે હશે તે તને જડશે—એમ કહી, જતિ ચાલતો ગયો. ચાલતાં ચાલતાં એક ગામ આવ્યું ત્યાં મુકામ ડીધો. જતિની વિખ્યાતી ગામમાં પ્રસરી તેથી ત્યાં એક ગરીબ બાલકે પોતાના બે

છોકરાને તેને ત્યાં શીખવા ગુરુયા. તે એવી સરસથી કે બંને શીખી રહે, ત્યારે તેમનાં મા બાપ પ્રસન્ન કરે તે એક છોકરાને તેઓ લેઈ જાય, ને બીજો જતિને આપી દીધે. ચાર વરસે છોકરા ભણી રહ્યા. તેમાં નાનાં છોકરાએ ગુરુની સર્વ વિદ્યા સંપાદન કરી ને મોટા તો મુરખજ રહ્યો. પછી એક દિવસ જતિએ વિચાર્યું કે આ બેમાંથી કયો છોકરો હુશિઆર છે તે આપણે તપાસીએ. એટલે બંને છોકરાઓને ધડા આપીને કહ્યું કે જાતી લગી પાણીમાં ઉતરી શરિર પાણીમાં ન લીંબવતાં આ ધડા ભરી લાવો-તેમાં તમે બંને સાથે જાઓ પણ સાથે રહીને પાણી ભરશો નહીં, માત્ર નજર-વેગે રહેજો. બન્ને છોકરા સવારનો પો દાટતાંજ આવ્યા. તેમાં નાનો છોકરો ચતુર હતો તેથી રાત્રીનું જ્યાં બીડ હતો તેમાં જાતી જાતી પૂર ધાસ ઉગેલું હતું, ત્યાં જઈને પોતાની પીછાડી ધાસ સાથે વીંચાડી, એટલે તે ઉપર ઝાકળ પડેલું તેથી પીછાડી લીંબાઈ ગઈ ને તેને ધડામાં નીચોવી. એમ પાંચ છ વખત કરીને ધડા ભરી લીધો. મોટા ભાઈ મૂર્ખ તે નાનાને દુરથી હાથ ફેરવતો જોઈ ધાસમાં ધડા ફેરવવા લાગ્યો. તે લીંબાઈ તળાંમથી ફસડી ગયો ને એના હાથમાં કેરો કાઠો રહી ગયો. આ ઉપરથી ગુરુએ જાણ્યું કે મોટા છોકરો ખરેખર મુરખ છે. બીજો દિવસે તેઓને અકેકો ચડવો ને અકેકો રૂપિયો આપીને કહ્યું કે આ રૂપિયો ખરચ્યા વગર વાણિયાની દુકાનપરથી એ ચડવાને ઘી પાછ રાએડા કરી લાવો. બંને છોકરા આવ્યા. ગુરુએ બંનેને સાથે રહેવાની ના કહી હતી, માટે મોટો છોકરો આગળ ગયો ને તેણે દુકાને દુકાન ઘી માગવા માડ્યું; પણ એમ તો કાંઈ પૈસા બે પૈસા ભાર આપે તેથી ચડવો કાંઈ ચીકટાય ? પેલો નાનો તો એક એક ઘીવાળાની દુકાને ગયો, ને ઘી છે ? પુછી કહ્યું કે લે આ મારી પાસે રૂપિયો રાકેડો છે તેનું આમાં ઘી આપ. ત્યારે ઘીવાળાએ ચડવામાં ઘી નાખી તેને તોલપર ચઢાવ્યો, કે પેલાએ પા અડધી ધડી તેને વાતમાં નાખ્યો ને પછી પુછ્યું-જોલ, કેટલું જોએ છે ? ત્યારે

ઘીરાળો બોલ્યો, રૂપિયાનું પાંચ શેર. ઊકરા, કહે કે મને તો બીજા સાત શેર, આપવાનું કહે છે, ને હું પાંચ શેર કેમ આપે ? ત્યારે ઘીરાળો કહે કે સાત શેર કાંઈ આપતું નથી. ઊકરાએ જવાબ દીધો કે નહીં આપે તો રહેવા દે. ઘીરાળો બોલ્યો કે જોખ્યા પછી કહે છે તે અડધો શેર ધી તો તારો ચડવો પી ગયો, તે દ્રાણ આપે ? ઊકરાએ કહ્યું કે મેં તને થોડું કહ્યું હતું કે ચડવાને ધી પાળે-તેં તારી ગરજે તોલપર ચડાવ્યો. પછી એમ તકરાર કરતા લોક ભેટા ચૂચા અને વાણિયાને કહ્યું કે ભાઈ એ લગોટીઆ ભેગીને શું કરશો ? એમ કહીને તેને કાઢી મુક્યો. ઊકરાએ ગુરને જઈને ચડવો ખતલાવ્યો. તે જોઈ જતિની ખાતરી થઈ કે આ નાનો ઊકરાજ અતૂર છે. આણી તરફ નાના ઊકરાએ વિચાર્યું કે હું મારા માઆપને જઈને કહી આવું કે તમે બ્યારે માગો ત્યારે મને માગી લેજો. લાગ જોઈને પેથો ઝટ માઆપને કહી પણ આવ્યો કે તમે ગમે તે ચાપ તો મને માગી લેજો, પણ કહી મોટા ભાઈને લીધો તો તે છેક મુરખ રહ્યો છે તેવું પેટ ઉપડું તમને ભરવું પડશે. પછી થોડે દિવસે ઊકરાના માઆપ સમૂહર્ત દરાવીને જતિ પાસેથી ઊકરા લેવાને આવ્યા તે વેળાએ મૂર્ખ ઊકરાને જતિએ સારાં સારા વઆ-બુયણ પેહેરાવીને કાંઈ રાજકુંવર હોય તેમ દહારીને હાંદિલા ઉપર બેસાડ્યો. ને નાના ઊકરાને માથે મોટા મોટા વાળ વધારી એક શાકું હુકું પોતીયું પેહેરાવી ઘરિદી જેવો બોયપર બેસાડી મુક્યો. જતિએ માઆપને કહ્યું કે આ બેમાથી જે નજરમા આવે તેને લેઈ જાઓ. ત્યારે તેઓ બોલ્યાં, માહારાજ, મોટા ઊકરાને તમે લાડમા લોજોયો છે તેને અમારે ત્યાં એવું સુખ ક્યા મળશે માટે એને તો તમેજ રાખો ને દમને આ ગરીબ ઊકરા આપો. જતિ એત્યો કે એમાં આ ઊકરાનોજ કાંઈ દયો છે. પણ હું વચને બંધાયેલો છું માટે હાલ તો લેઈ જવા દઉં, પછી જોઈ લેઈયું ઊકરાને વિદાય કર્યો કે તે માઆપ સાથે ચાલ્યો. ગરમીના દિવસ હતા, તેથી થોડેક ગયા

એટલે છોકરાએ વિચાર્યું કે મારા માજીય તડકામાં ચાલતાં જાય છે, માટે લાવની હું સુએ ઘેર પહોંચ્યાં. એટલે મંત્રના જોરથી પોતે ઘોડા ચો ને માજીયને પીઠપર સ્વારી કરાવી, ને સમગ્રગ્રંથ કે હું તમારી સાથે આવું છું ખરો, પણ જતિ મને રહેવા દેવાનો નથી; માટે રસ્તામાં કોઈ પણ મને વચાવો માગે તો આપશો નહિ ને કદી વેચો તો મારી લગામ ગમે તે કહે તોપણ આપશો નહિ. પેલાં ઘોડાંકે જ્યાં જોડલે જતિ ઘોડાના સોદાગરને વેશે સો દોડસો ઘોડા લઈ આવી પહોંચ્યો, ને પેલાંઓને પુછ્યું કેમ તમારે આ ઘોડા વેચ્યા છે. પેલાં માજીયે ના કહી. ત્યારે સોદાગર બોલ્યો કે આવું જાનવર તમને જોભે નહિ-ત્યો હજાર રૂપિયા આપું છું? બાપે પુછ્યું, હું કોણ છું કે લેવા આવ્યો છું. જતિએ કહ્યું કે હું ઘોડાનો સોદાગર છું. ફરી પુછ્યું કે આ બધા ઘોડા તારા કે પેલાએ કહ્યું કે હા. તેથી બાપની ખાતરી થઈ કે આ કોઈ જતિ નથી, પણ ઘોડાનો વેપારી છે તે માગે છે એટલે તો સોદાગરો. જતિ ઝડ બોલ્યો કે ત્યો બે હજાર રૂપિયા, ત્યો ચાર હજાર. એમ કરતા કરતા દસ હજાર પર આવ્યો તેથી પેલા છોકરાનો બાપનું મન લલચ્યાયું કે આપણી બધી જીંદગી જશે તોપણ આપણે દસ હજાર રૂપિયાનું મોં જોવાના નથી, માટે ચાલો આપણે લઈએ. છોકરાની માએ લલ્કરીએ ના કહી, પણ પેલા બાપે માજીય નહિ ને ઘોડા વચાવો આવ્યો. પછી સોદાગરે કહ્યું કે એ ઘોડાની લગામ આપ. ત્યારે પેલાએ કહ્યું-ના, લગામ તો નહિ આવું. સોદાગરે જઈ લીધી કે લગામ વગર ઘોડાને શી રીતે લેઈ જઈ. પિપ્પી રકઝક કરીને લગામનાં પણ બે હજાર રૂપિયા આપીને લીધી. પેલાં રૂપિયા લેખને ઘેર ગયા, ને સોદાગર જતિ હતો તેવા બની ઘોડાને લઈ ચાલ્યો. ઘેર બાપીને વેને મોટા લાઇને સોપી પોતે નાહાવાને વાસ્તે ગયો, એટલે ઘોડા લાઈના કાલાવાલા કરીને લાંબી લાઓ ને પાસેના ગામમાં કાઢીઆણી વીસ કોળાં લેખને વેચવા બેઠી હતી, ત્યાં એકે કોળું ચર્ચ પેલાં કોળાં ગયો. જતિ આવીને

જુએ છે તો ઘોરો મજે નહિ. ત્યારે તેણે મીટ માંડીને નેરું, તો એમો કોશું થઈ પડ્યો છે. તેથી પોતે વાલિયાં થઈને ઠાઠિઆણી પાસે જઈ તેને ઝોળખાને કોશું વેચાતું હવે ઘેર આવ્યો. ને વિચાર્યું કે હવે તો એને તરતજ પુરો દફ દે. 'ધરમાં વડે કોશું મેલીને પાળા જેતાં કંપાંઈ જડી નહીં, તેથી વાર થઈ. એવામાં પેલો પોપટ થઈને ઉડી આવ્યો. જાતિ તેની પછવાડે બાજ થઈને ઉડ્યો. એકાદ દિવસ પછી પોપટ તો ચાક્યો ને બાજ તેને પછાડી મારે એટલે 'નજદીકે આવ્યો. પોપટને કંપાંઈ ના રાખ્યું એટલે એક તળાવ આવ્યું તેમાં પાણીનો પેરા થઈ સંતાઈ ગયો. એટલે જાતિ તેની પાછળ મોડી ધુસવાળ થઈને તળાવમાં પડ્યો. પછી જડમડ કરીને તળાવનું પાણી પી જે તેમાં જનાવર હોય તે પેટમાં રાખી પાણી પાણું નાકવાડે છોડી મેલવા લાગ્યો. એમ કરતાં કાંઈ લાગ્યો જીવ મુલા, ત્યારે એલાએ વિચાર્યું કે મારા એકલાને વાસ્તે લાગ્યો જીવ મરે છે. તેથી તળાવપર એક પટલાણી પાણી ભરવા આવી તેના હાથમાં લગાઈ ગયો, અને તેની સાથે તેને ઘેર ગયો. પટલાણીએ ઘેર જઈ પાડીને પાણી પાણું કે એલો પાડીના પેટમાં જઈને બેઠો. થોડીક વાર પછી જાતિએ જાણ્યું કે એલો તો તળાવમાંથી જતો રહ્યો. ત્યારે પાછો માણસનો વેશ લઈને તેણે પટેલેણને ઘેર જઈ પાડી વેચાતી લીધી. તેવામાં પાડીએ હાથ દર્જુ તેમાં પેલો પેરો બાર નિકળ્યો, એટલે જાતિ લાગ્યો કાબર બની તેને વીણી ખાવા આવ્યો. ત્યારે પેરો બીલાડી થઈ કાબર રને મારવા આવ્યો કે કાબર દતી તેનો કુતરો થયો. ત્યારે એક પાછો પોપટ થઈને ઉડ્યો કે ચૂર બાજ થઈને પાછળ પડ્યો. ઉડત ઉડતાં બ્યારે પોપટને ના રાખ્યું ત્યારે એક રોહરના રાજાની કુંવર અમાસી ઉપર હવા ખાવાને બેઠી હજે તો તેના હાથમાં એલી થઈને બેજ વાઈ ગયો. ચૂર હવે નિરૂપાય થયો. મરીખને લાંબી તો વેચાતી લેવાય પણ રાજ પાસેથી કાંઈ 'લેવાય ? તેથી ગાડી થઈને તે રોહરમાં રહ્યો. અને લાંબા ભોકાને ખેવ કરી ખતાવી ખાતિ મેળવી. પછી મંત્રવતે

ઘેરી ઉત્પન્ન કરી રાજ પાસે જઈને મુંખી કે હું સર્વ સાથે લગાઈ
 કરવાને આકાશમાં જઈ છું, ત્યાંસુધી એને સાચવજો. પછી સુતરનો
 દડો લાવી તેનો એક છેડો આકાશ લાલ્લી કેંકરો કે દડો ગડગડ
 કરતો ઉડેલાતો ગયો તે બે હાથે જાલી કોઈ વાંસડા ઉપર ચઢે તેમ
 'ચઢીને તે આકાશમાં છેક અસોપ થઈ ગયો. ઘડી અર્ધ ઘડી થઈ
 કે આકાશમાં બંધુકના બાદર સંભળાવવા લાગ્યા ને પછી તો પેંચો.
 પૃથ્વીપર પડ્યો, એક હાથ પડ્યો, બીજો પડ્યો, સાથળ, ધડ ને
 મસ્તક પથ્થુ લોદી લવાણ ગડગડતા આવી પડ્યાં. ત્યારે પેંચી ઘેરી તો
 તેના વાંસે સતિ થઈને બળા મુઠ. પછી પોહોરેકે પેલો મારડી આકાશ-
 માંથી ગડગડ કરતો પાછો ઉતર્યો, ને રાજાને સલામ કરીને બોલ્યો—
 રાજા મારી ઘેરી ક્યા છે તે લાવ. રાજા તો સિયલજ થઈ ગયો. પછી
 રાજા લાચાર થઈને બોલ્યો—લાઈ હું હાર્યો, માટે તારી ઘેરીને
 ખદશે તું જે માત્રે તે આપુ-મારી રાણી માનશે તો રાણી આપીશ.
 જાતિએ કહ્યું કે મારે રાણીનું કામ નથી પણ તારી પુત્રીના ગળામાં
 હાર છે તે આપ. રાજાએ પુત્રીને હુકમ કર્યો તેથી તે હાર ગળામાંથી
 કાઢીને જેની આપવા જાય છે તેવું પેલું મોતી બોલ્યું—હે કુંવરી!
 તારે શરણે આવ્યો ને તું મને રાખી શકતી નથી. આ મારડી નથી
 પણ જાતિ ને હું એનો ચેલો છું ને તું એને હાર આપીશ તો
 એ મને મારી નાખશે તેની હત્યા તને ખેસશે. એટલે કુંવરીએ હાર
 ના આપવા રાજાને કહેવડાવ્યું. તેથી જાપ દીકરીને વિરોધ પડ્યો ને
 ત્રણ ત્રણ દિવસ સુધી સોને મહેલમાં લાલણ થઈ. ત્યારે ચેલાએ
 વિચાર્યું કે મારા સાર મહેલમાં સર્વ જૂખ્યા રહી મરી જશે તેથી
 કુંવરીને સમજાવી કે તુ રાજાને કહે કે જેને જોઈએ છે તેને મારી
 પાસે મોકલો તેને હાર આપીશ ને તે આવે ત્યારે તું હાર તોડીને
 મોતીએ મોતી વિખેરી નાખીને કહેજે કે હે હાર. તેમ કર્યું ત્યારે
 ચેલો જીવડો થઈ ગયો. ત્યારે ઝર કુકડો થઈને વીચવા લાગ્યો, તેવો
 ચેલો બલાડી થયો કે ઝર કુતરો થયો. ત્યારે ચેલો પોપટ થઈને

ઉડી ચાલ્યો કે ગુરુ બાજુ થઈને પુડે પડ્યો. ઉડતો ઉડતો - પોપટ ઉગ્ગળન પહોંચ્યો. ત્યાં શહેરથી ત્રણ કોસ ઉપર ક્ષિપ્રા નદિ, ગંધ્રપિયુ મસાણુ ને સિદ્ધ વડ તે ઉપર માખીનો પુડો હોય તેમ થઈને ચોંટી ગયો. ગંધ્રપિયુ મસાણુ સજીવન છે. ત્યાં આગળ કોઈ જાતિ રોવડા જાય તો મર્યા જાય તેથી ગુરુ હવે હાથ ચોળાને શહેરમાંજ રહ્યો. પાંચ દસ મહિના રહીને રાજા બોજ સાથે દોસ્તી કરી ને જ્યારે ખુબ જામી ત્યારે જાતિએ રાજાને કહ્યું કે તું મને કહે તે તારૂ કામ હું કરી આપું તો તું મારૂ એક કામ કરીશ ? બોજે આડ નાખી કે આ મારા બાગમાં મોનાનાં ફળ ને રૂપાના આડ કરી મુક. તે પછી સવાર થતાં રાજા ઉડીને લુએ છે તો બાગમાં બધું સોતુ રૂપુજ થયું છે ! ત્યારે તો વચન હાર્યો ને જાતિએ સિદ્ધ વડ ઉપરથી પેસો પુડો લઇ આવવાને કહ્યો. પછી રાજાને સાવધ કર્યો કે વડઉપરથી પુડો લાવે ત્યારે રસ્તામાં તને ગમે તેમ બોલાવે તોય બોલીશ નહિ, નીકર પુડો પાછો જઈને વડ પર ચોંટશે ને મહેનત વધ્યા જશે. ગંધ્રપિયા મસાણુમા પર વીર, ૬૪ જોગણી, ૮ ભૈરવ, કાકેણુ, શાકેણુ, જૂન ને વળાં આપડીનો વાસો છે. તેમને માટે ૧૧ કળમી ગોળ પાપડી, લાડુ, વડા, ખીર, કંસાર વિગેરે નિવેદ ને ૧૧ કળસી આકળા (ધડ ને જવાર પાણીમાં અર્ધકચરી રાંધેલી) લઈને રાજા ખીજે દિવસે ચાલ્યો. ઘણી મહેનતે આડપર ચઢીને પુડો લીધો; પણ પથે પડે ત્યારે પુડો કોઈ વાન ઝેરી કરે કે રાજાને તેનો જવાબ આપ્યા વના ચાલે નહિ, ને રાજા બોલે કે પુડો ઝટ હાથમાંથી ઉડીને પાછો આડે જઈને ચોટે ! એમ મહિના સુધી રાજાને રખડાવ્યા પછી પુડો બોલ્યો—હે રાજા તને આ પ્રમાણે વરસોનાં વરસ રખડાવી મારૂ એટલી મારામાં હુસિયારી છે; પણ તારૂ ધૈર્ય ને સાહસ જોઈને મને દયા આવે છે, તેથી તારી સાથે આવું છું. પણ સંભાળજે, એ તને મારવા વના મુકનાર નથી. કારણ એણે ૧૦૬ બત્રીસાના હોમ કર્યા છે ને હવે બે બાકી છે, તેમાં પહેલો હું ને બીજો તું.

માટે હે રાજા ! તેની પૂજા સંભાપ્ત થયા પછી તે તને કહેશે કે દેવને નમસ્કાર કર, ત્યારે તું કહેજે કે મેં આજ સુધી કાંઈને નમસ્કાર કર્યા નથી, તેથી કેમ ચાચ તે તુ મને કરી દેખાડ. પછી તે જોવા દંડવત કરે તેવો તેને ઉદાસીને તું તેવના કડામાં નાખી દેજે, એટલે '૧૦૮ હોમનું ફળ તને પ્રાપ્ત થશે. પછી જતિની ઓળખા સજીવન કરવાની છુટ્ટી છે તે લઈને તું કડામાં નાખજે, તેથી હું સજીવન ચર્ચિશ તો જાને લાલ થશે. પછી રાજાએ પુરો લાવી જતિ પાસે મુક્યો. ત્યારે જતિએ રાજાની ઘણી પ્રશંસા કરીને કહ્યું કે રાજા કાલ રાત્રે તુ આવીશ તો તને પ્રતિઉપકાર કરીશ ખીજે દિવસે રાજા આવ્યો. ત્યારે જતિએ પૂજા કરી રહીને દેવને નમસ્કાર કરવા કહ્યો. તે વેળાએ રાજાએ ચેલાના શીખવ્યા પ્રમાણે જતિનેજ તેવમા હોમ્યો, તો તેનો સોનાનો ફરસો વર્ષી ગયો. તે બાહાર કાઢીને રાજાએ સજીવન છુટ્ટી કડામાં નાખી, તેથી ચેલો જીવતો થયો. પછી ચેલાએ ૧૦૬ બચી-સાને જીવતા કર્યા ને રાજાને કહ્યું કે આ સોનાના ફરસાની આગળી કાપશે તો આગળી, હાથ કાપશે તો હાથ, ને પગ તો પગ, જેમ કાપજે તેમ પાછો જોડશે ને તેટલો થશે. માત્ર એનું મસ્તક છેલ્લું નહિ. તારે જોઈએ તેમ એના અવયવ કાપીને સોનું વાવર તોપણ એ અચળ રહેશે, તેથી તારા ધરમા હવે નવનિદિ સદાકાળ વાસો કરશે.

પાણુ ભાલેરો.

ગઢ ગુંડીમાં શીશી જીંઝરો ને ગઢ માજરમાં છુધુ ધોંધાળો નામના એક વખતે એ રજપૂત રાજા હતા. એ જન્મે વચ્ચે હાડવેર હતાં. એક સમયે ધોંધાળો બાહેર શિકાર રમતાં કાંઈ શેહેરમાં જઈ પહોંચ્યો, ત્યાં કેટલાક દિવસ દાસો નાખી પઠી રહ્યો. તેવામાં જીંઝરાએ મોટું લશ્કર લઈ જઈને ગઢગુંડી ઘેરી લીધું ને મોરચા બાંધી 'તોપ જારી કરી. શેહેરમાં જોટલા ચડા જોદા હતા તેટલા માખો ગયા. પછી રૂંધતે નાસવાનો વિચાર કર્યો, તો તેમને નાકા બારીએ રહી નહિં. અંતે જેમ જેનાથી નસાયું તેમ નાકા, ને જીંઝરાએ ગઢ લઈ તેને પાઠી નાંખ્યો તથા મહોલ, ચોરા, ચાટાં ભાંગી નાખી હજી ફરવીને સધળી સપાટ જમીન કરી મેલી. એ વાતની ધોંધાળાને ખબર પડી તેવો પાછો ફર્યો; પણ તેની પામે એટલું લશ્કર નહોતું કે શત્રુનાં શેહેરને ફના કરે, તેથી તેણે તો બારસેં ઘોડા સહિત તેનો મુલક લૂટવા માંડ્યો. એમ ઘોડા દિવસ લૂટ કરતા એક વખત મેસો થઈ ગયો, તેમાં છુધું ધોંધાળો ને શીશી જીંઝરો જન્મે મુલા. શીશી જીંઝરાનો એક ૧૨-૧૫ વરસનો છોકરો હતો, તે રાજ ચક્તાવવા લાગ્યો ને ધોંધાળો મુલો ભારે તેના છોકરા પાણુનું વય એ વરસનું હતું ને રાણી ભારેવાઈ હતી. દીવાન પણ મુલો હતો, તેને પણ દોડ એ વરસનો ચાલ્યો કરી એક છોકરો ને બાયડી ભારેવાઈ હતી. રાણી ને પ્રધાનની બાયડી રાણીને પિયર જઈ રહ્યાં. ત્યાં જન્મેને છોકરા અવતરયા ને જન્મે મુલ. પછી તેમની ફાઈ આવરેને બધાય છોકરા-ઓને પોતાને ત્યાં લઈ ગઈ. રાણીનાં છોકરાનું નામ છુડિયો ને પ્રધાનનાં છોકરાનું નામ વિંધો રાખ્યું. બધાય સાથે છજરેલા તેથી જીવનન દોસ્તી બંધાઈ. એમ કરતાં સોળે સોળ વરસનાં થયાં ત્યારે અલોલે રમતા. તેમાં એક દિવસે કાંઈ સાઠ વરસની છુટી ડોસી પાણી

ભરીને ડગમગ ચાલી જાય છે, સારે ચાંદિયાએ ગલોલ મારી તેનાં ધડાનો કઠો ઉડાડ્યો, ને પાણુએ ગલોલ સોંસરી આરપાર કાઢીને ફેડી નાંખ્યો. ડાસીને ગુસ્સો લાગ્યો, તે બોલી “રાત્રીએ વળા આવું પાપ મું કરવાને શહેરમાં લાવી રાખ્યું છે. બાપ વનાનો બેટો લાડમાં લોળાને જોને મસ્તાન થયો છું !” પાણુને ડાસીનું વેણ લાગ્યું તેથી રાત્રે જ્યારે એની ફાઇ માળ ભરીને જમાડવાને લાવી, ત્યારે કહ્યું કે હું જમીશ નહિ ? ફાઇએ પુછ્યું કાં ? ત્યારે કહ્યું કે ડાસીનું વેણ મારી છાતીએ ચોંટ્યું છે. માટે કહે કે આપણું તે કાંઈ રાજ.ને. શહેર હતું કે જંગલમાંજ રહ્યાં હતાં ? ઘણી જક લીધી તેથી ફાઇએ ખનેલી લકડીકત કહી જણાવી.

આ વાતની એક વરસ પહેલાં બીજો બનાવ બન્યો હતો. અસહનાં વારાની રીત પ્રમાણે પાણુ પોતાનાં ધરની ગાય ચરાવાને રાજ જતો હતો. એક દિવસે વગડામાં બપોરની બખતે પોતાનાં દોર દાંકર છુટાં ત્રેલીને પાણુ તથા ચાંદિયો એક ઝાડ નીચે બેઠા છે. એવામાં આકાશમાંથી ધન (ધેતુ) વાળવાને પાંખાળા ઘોડા ઉતરયા. જેવા ઘોડાએનો હણહણાટ સાંભળ્યો તેવા પાણુ ને ચાંદિયો તરવાર લઈને ઉઠ્યા કે ઘોડા નાહા. તેમાં એક ગર્ભવાન ઘોડી હતી તેનો બીકને મારે ગર્ભ છુટી પડ્યો. બપોરનો તડકો તપે છે તે તાળ ગર્ભને લાગેથી રખે કરમાઈ જાય, માટે પાણુએ વહેરી ઉપર તરત પોતાની દાલ દાંકીને ઝાડનાં છાંયડા તળે લાવી મુકી. ને સાંજરે ઘેર જતી વખતે તેને ખાંધે મારી લઈ ગયો. ને ફાઇને સુખી. તે દેવલોકની વહેરી છે એમ જાણીને ફાઇએ તો તેની સારી જરદાસ રાખી તથા નિત ખીર ને સાકર પાઈ. આ વહેરી બાર માસની થઈ છે, તેમાં ડાસીનું મેણું સાંભળાને પાણુનાં સોસરાં ફાંધાં.

બીજો દિવસે પાણુએ ફાઇ પાસે જઈને ગઢ ગાજર વસાવવાને રળ માગી. રકઝક પછી રળ લઈને દેવાંશી ઘોડી સજ કરી. ત્યારે ફાઇ પેલી હમેર ઘોડીને કહે છે:—

“હમેર તું તો છે દેવાંથી દેવ, ગદમાનરે જઈ તું પગ ખુંચવાર.”

પછી પાણુ ને તેનો વાધખધ ચાંદિયો પારથી ચાલી નિકળ્યા તેઓ ખેડ ખેડ કરતા માનરે ગામ-જઈ પહોંચ્યાઃ ત્યાં ઘોડીઃ ઘણીએ હાંડી પણ તેણે પગ ઉપાડ્યો નહિ. ત્યારે તેઓએ, જાણ્યું ? આજ-માનરે ગામ હશે. પછી ઘોડી ઉપરથી દેહલ ઉતરીને તોરણ બાંધીને ગામ વસાવ્યું. બે વરસે ગામ વસી રહ્યું, ત્યારે કોઈ વિગેરેને બોલાવીને રાખ્યાં. પછી એક નવિન મોટો બાગ બનાવ્યો ને બાગમાં તરેહ તરેહનાં ઝાડ, જેવાં કે ચંપા, કેવડા, દાડેમ, બીજોરાં, દરામ, વિગેરે રોપાવ્યાં. એવામાં તે બાગમાં ઉંચરેજાથી એક કાળું મોઢું વગડાઉ ભુંડ આવ્યું ને તેણે રાત વિશે બાગમાંથી ફળફળાદિ તથા ઝાડોનું સત્પાનાશ વાળા મુક્યું. જ્યારે બીજે દિવસે બાગનો માળા આવ્યો ત્યારે તેણે જોયું તો બાગમાં સમજું રમણ લમણ કરી નાંખેલું છે. એટલામાં તેની નજરે પેલું સુવર પડ્યું. તે તેને હાંકવા ગયો પણ સુવર તો તેનાથી બાહાર નિકળ્યું નહિ. ત્યારે માળીએ રાજની પાસે જઈને ક્રિયાદ કરી, ને રાજાએ હરકર લઈને બાગ ઘેરી લીધા. એવામાં ઘોઘાટ કરતું પેલું સુવર જગૃત થઈને ઊઠ્યું, ત્યારે રાજાએ હુકમ કર્યો કે જેની પાસેથી આ સુવર જશે તેની પાસેથી સોનાનો સુવર લઈશ. એવું સાંભળીને તો પેલું સુવર જે ચારામાં બેઠું હતું તે, આજસ મરડીને ઉઠ્યું થયું:—

“ કરે-કરે મારો કરણી કરતા, સામા સામી રાજાને બેઠિએ,

“ કે કોઈ ગરીબ મારયો ન જાય. ”

કરતા હરતા તો ઇશ્વર છે, પણ જે રાજાની પાસેથીજ જતા રહીએ તો ખીયારા કોઈ ગરીબ માણસને આજાનહિ આવે. એમ કહીને એક જળરી ડોટ મુકીને રાજાના ઘોડાના ચાર પગની વચે થઈને તે એકદમ નિકળી ગયું. પછી રાજા બોલ્યો કે તમે સૌ સૌને સ્થાનકે જાઓ, કેમકે સુવર મારા ઘોડાના પગ વચેથી નિકળી ગયું છે, માટે હુંજ તેની વાંસે જઈશ. તેમ કહીને રાજા તેમ જ ગયો.

પડ્યો અને જ્યારે રાજા તેને ઝોળાથી મારવા જાય છે, ત્યારે તે બાલા વતે
મરે એટલું નજીક આવી જાય છે, ને જ્યારે બાલાથી મારવા જાય,
છે ત્યારે તરવારથી મરાય એટલું ઘોડાની અડોઅડ, થઇ જાય છે.
એમ રાજાને રમાડતાં, રમાડતાં તે છેક દસ વીસ-ગાઉ નિકળી ગયું.
૧૭૧ એક બાર ગાઉનું રથ આવ્યું, ત્યાં પેટું સુવર અલોપ થઇ
ગયું તે ફરીથી માલમ-પડ્યું નહિ. તેવામાં પોતે તરડ્યો થયો તેથી
ઘોડો જાડે બાંધીને રાજાએ જાડ ઉપર ચઢી ફરતા ત્રણ ચાર ગાઉ
શુધી એક નજરે જોયું. એટલામાં ગાઉ બેએકને છેડે તેને એક તળાવ
દીઠામાં આવ્યું. ત્યારે રાજા નીચે ઉતરી ઘોડા ઉપર સ્વાર થઇને તળાવ
પાસે ગયો તો ત્યાં આગળ તેને ઈંદની અપ્સરાના સ્વર સાંભળ્યા.
જ્યારે તે તળાવની પાળ ઉપર ગયો ત્યારે તો અપ્સરાઓને નમ્ર
નાહતી જોઇ. અપ્સરાઓ બોલી કે તુ કોણ છું? તળાવની હેઠળ જ,
નહો તો હમે તને શાપ દેઇને બાળી જરમ કરી નાખીશું. જ્યારે અમે
વંચ પેહેરીને તારી પાસે આવિયે ત્યારે તારે જે માગવું હોય તે
માગજો, એટલે અમે આપીશું. રાજાએ તેમ કર્યુ પછી પેલી અપ્સરાઓ
વંચ પેહેરીને બાહાર નિકળી ને રાજાની પાસે પાળ ઉપર આવીને બોલી—
માગ, માગ, તને જે જોઇએ તે આપિએ. રાજાએ કહ્યું કે તમે
સાતમાથી એક જણી મને વરો. ત્યારે અપ્સરાઓ બોલી કે હમને
વરીને તું શુ કરીશ? કાંઈ બીજું માગવું હોય તે માગ. રાજા બોલ્યો
કે તમે ના કહો ત્યારે તો તમારે વચન ગયુ. આડું રાજાનું કહેવું
સાંભળીને તેઓએ વિચાર કર્યો કે આપણું વચન જાય તે હીક નહિ.
પણ સાતે જણીઓમાંથી કોણ વરે માટે તેઓએ રાજાને કહ્યું કે અમે
સાતે જણીઓ એક બીજાની આગળી જાલીને તારી આસપાસ ફરીએ,
તેમાંથી તારી મરજીમાં આવે તે એક જણીના હાથ પકડજો એટલે તે
તને વરશે. તે પ્રમાણે સાતે જણીઓ એક બીજાની આંગળીઓ જાલીને
રાજાની આસપાસ ફરવા લાગી, એટલે રાજાએ ઝટ તેમાંથી એક જણીના
હાથ પકડ્યો. ત્યારે તે બોલી—હે રાજા—હું અજાણી નાહી ગય.

પણ આ વાત જ્યાં સુધી તું બે મોંઢોડે રાખીશ ત્યાં સુધી હું રહીશ ને જો ત્રીજે મોંઢોડે જશે તો તને બાળા નાંખી ખરાબખરાબ કરીને જતી રહીશ. પછી પાણુને સુઝ્યું કે જ્યાં મારે માથે શત્રુ તમે છે ત્યાં મારે ધરવાસ કરવો નહિ; પણ કાંઈ વર માગી લઉં, જેથી મારા શત્રુનું ઊંધું વળે. એટલે તેણે અપ્સરાને કહ્યું કે બાઈ મને અજીત થવાનો રસ્તો બતાવ તો મને તારો કાંઈ ખપ નથી. ત્યારે અપ્સરાએ તે વખત સ્મરણ કરીને કાળિકા દેવીને બોલાવી ને વાત કરતાં વાર લાગે, પણ માતાએ પાણુને પોતાની ચુંદડી આપીને કહ્યું કે તને લડવું પડે ત્યારે તારા બાહ્યા સાથે ચુંદડી બાંધી રાખીને લડજે કે જોગણીઓ તારા બાહ્યા ઉપર આવીને બેસશે તેથી તને કાંઈ પણ જીતી શકશે નહિ. પછી માતા ને અપ્સરા અલોપ થઈ ગયાં ને પાણુ પોતાને ગામ આવ્યો.

એક સંજ ને વગા કુધે બરો. પાણુ જાતે શ્રેય છે ત્યાં માતાનું વરદાન મળ્યું પછી પુછ્યુંજ શું? તેણે તો આખા દેશમાં હાક વગાડીને એનો બાલો ઝીલ્યો શકે એવો કાંઈ રહેવા દીધો નહિ. લોકમાં પાણુ હવે પાણુ બાલેરાના નામથી ઓળખાવવા લાગ્યો. હવે, ગદચુંદીમાં જીજરાની બેઠેન મોટી થઈ છે તેથી તેણે બ્રાહ્મણને નાણિયેર આપી સગાઈ શોધવાને મોકલ્યો. બ્રાહ્મણ બધે ફર્યો પણ ક્યાંઈ સગાઈ તેની નજરમાં ઉતરી નહિ. પણ સરજનહારને બનાવવું જો તેથી બ્રાહ્મણ ફરતો ફરતો ગદ ગાંજરે જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં કચેરીમાં પાણુ હાઠ બનાવીને બેઠો છે. કંઈ મોહનમાળા ઉતરી સોબે છે, પામરી પદકા પેહેર્યાં છે, કલગીનાં ઊંઘાં લટકે છે, દાઝમાં હેમનાં કડાં, ને પગમાં લગ્નદાર તોડા છે, તેની કમલની પાંખ જેવી આંખો, અર્ધ અંદ્રમા જેવું કપાળ ને વળી,

આંગળીએ ચોગંદ વળે, નહીં વીધી નહીં વળ;

કણ દેશરા વખાણ કરું, જાણે હોય માધવો નજ

એવો હાઠ જોઈને બ્રાહ્મણે વિચાર્યું કે આમાં આપણને સાબાશી અજશે તેથી તે જ વખતે સોનાનું નાણિયેર ને કંકુનો પડો સામે મુક્યો.

હોકારે પુછ્યું શું છે ? બ્રાહ્મણે કહ્યું કે સગાઇ છે. પુછ્યું ક્યાં ? તો ગરુડીના જાંઝરાની બેઠેન મોઢીના વેરે. આણે તો તે જ ઘડી નગારાં વગડાવી વધાર્થ મનાવી. બે દિવસ બ્રાહ્મણને રાખી શરપાવ આપી લગન બધાવીને વધાય કરવો. પાણુએ ફોપને સગાઈની વાત કહી 'તો તેને તો માથાથી પગ સુધી ઝરવર (જાળ) લાગી; પણ શું કરે. સગાઇ કાંઈ રહે નહિ, તેથી ચૂપ રહી.

• પણ પાણુ કરતાં મોટી તેને પરમોલ નામની એક બહેન હતી. તેને પહેલાં પરણાવી પછી તું પરણવા જ એમ ફોપએ પાણુને કહ્યું.

“પાણુ હોકાર તારી પરમોલને પરણાવ, પરમોલ સમાની સહિયરો સાસરે ગઇ.”

પાણુએ કહ્યું કે મારી બેનને વરે એવો નર મેં કોઇ જોયો નથી: જોઈ જોઈ ફઈ ઘેલેરી યુજરાત, જોયો ને જોવાજ્યો
દર લાખ માળવો;

“બહેનીને સમાનો એકે સગાઇઓ ના મળે. ”

ફોપએ કહ્યું:—

“જે રાખો દીકરા હમારાં વેણુ-સાંગામાચી બેઠેવર ના લીયે.”

પાણુએ કહ્યું:—

“તમારી ફેરવું તો મારા પરિયાંની આણુ, તમારી કવેલી સગાઇઓ ના ફેરે.”

એમ વચન લખને ફોપએ બ્રાહ્મણને ઘડીયાળાં લગ્ન લખને પરણવા આવે તેવી સગાઇ ચોધવાને મોકલ્યો. તે આલ્યો આલ્યો ગયો તે પારગર સગાઈ કરી આવ્યો. પછી પારગરથી જાન આવી ત્યારે બનેલી તો પાણુની હાકથી ડર્યો. તેથી પરમોલપર ધાવ લખી મોકલ્યો.

રાણી ધાંધળ તારા બંધવને મનાવ, તારો બંધવ બોલકીએ બાળકે;
રાણી ધાંધળ તારા બંધવને મનાવ-તારો બંધવ હમને મારશે.

ત્યારે પરમેશ્વરે જવાગ વાળ્યો:

પીડિત કંઈ દેડે ના દાર, દેડું રાખ તારું દુષિષ્ઠરમં;

પરજનાં બાળશું બોલ, દેડે તારાં બલજી.

પછી વરવાળાઓએ જાણ્યું કે જે છે તે પાણુની ઘોઠી ને બાકામાં છે, મારે બહેનના કન્યાદાનમાં તે જ માગી લેવું. તેથી પરમેશ્વરે કહી તેની માગણી કરાવી:

રાણી ચોરીના માંગા ચાર, જરૂર તું બલજી;

તે પ્રથમ તું માગજે દમેર ઘોઠી સાર.

ચોરીનાં માંગા ચાર, બીજે બોલ તું જાણજે;

મામજે માગજે, બમર લાણુ સાર, માતાએ જે સાલ કરી.

ચોરીનાં માંગા ચાર, ત્રીજે બોલ તું પાળજે;

માગજે માગજે પામરી સાર, માતાએ જે લટકાવી.

ચોરીનાં માંગા ચાર, ચોથો બોલ તું પાળજે;

માગજે માગજે તું પાણુ શીર, તારો ચુડા રહેશે અમર.

એ પ્રમાણે ત્રણ મંગળે ત્રણ ચીજ બહેને વરનાં કલાથી માગી પાણુએ આપવા ના કહી કે તે બદલે માઈ સિર માગે તો તે આપું. ત્યારે બહેને સિર પણ માગી લીધું! તેની પાણુએ હા કહી કે જ્યારે માગશે ત્યારે દાજર રહીશ. એ વાતની ખંત જાનેરીનાં મનમાં બસાઈ રહી.

બહેનનાં લગ્ન પછી દેવળ ફાંદાએ જાણવું બોલાવી પાણુનાં લગન લેવાનું સુદુરજ પ્રુથુ:

‘રાજગોર જોશી મારે રાણુડે આવે!, જોસ જોવરાઈ રહી રીનના’.

‘સીંદના લગને દાકારને પરણવું’, દાકાર પરણે આઠમને આદીનવાર’;

‘તીને દહાડે તરુઅરે પડે તાળી, પાણુ ચારો તારો જુઝામો પુત’.

‘પાણુ લાગ્યો વરમ ત્રીસની ઉમર, ત્રીસે વરશે પાણુ તારો ખુદશે’.

ત્યારે ફાંદાએ કહ્યું:—

‘રાજગોર જોશી મારે રાણુડેથી બાળ્યો, નજરમાં કેહેશે ધાધાળ્યામાં એ સરથું;

‘શંક તે કારમો જોશી તે ઊકરે મારશે.’

હાકોરને પરણવાનું મુદ્દરત આઠમને આદીતવારનું શુભ છે. પાણુને શરવિર છોકરો પેદા થશે પણ પાણુની ઉંમર ત્રીસ વરસની છે ને ત્રીસ વરસ પછી ને મરી જશે. ત્યારે તેની ફાધએ રાજગોરને કહ્યું કે તમે અહીંથી જતા રહો, કારણ કે પાણુ જાણુશે તો તમને મારી નાખશે અને જામના લોકોમા કહેવત રહેશે કે રાકડા જોડીને મારી નાખ્યો. ત્યારે તે જતો રહ્યો. પછી પાણુ પરણવા ચાલી નિવળ્યો. એવામા જેરીની બાહાર આવ્યા એટલે એક બલાડી ડાબી બાજુએ આડી ઉતરીઃ

‘લગન લગ્ન નિસરયા શેરડીઆ બાહાર,—ડાબી બલાડી ઉતરી’

ત્યારે પાણુએ પોતાના જાનૈયાઓને પુછ્યું—

‘હાકોરો મારા કરો સકનોના વિચાર !

ત્યારે તેઓએ કહ્યું—

‘એવા સુકને હાકોર વળતા ઘેર ન આવિયે’.

દરવાજા બાહાર આવ્યા ત્યારે બાળવાની કાઠીનું ગાડું ને તેને વળી કાળા બલદ એવી વેહેલ સામી મળી. એ પ્રમાણે માન સકનો થાય છે ને પાણુને જાનૈયા વારે છે પણ તે માનતો નથી —

‘લગ્નલગ્ન નિસરયા દરવાજા બાહાર, કાળા જળદને કાઠી હેવ સામી મળી’.

‘હાકોરો મારા કરો સકનોના વિચાર’—એવા સુકને વળતા ઘર ન આવિયે’.

‘એવા સુકન મજ ધોધાચૂહાણુને હોય, એવે સુકને આપણુ વેળા વર આવિયે’.

‘લગ્ન નગ્ને નિસરયા સામા સીમા બાહાર, ડાલા હ-જી હાકોરને ઉતરયા’.

‘હાકોરો મારા કરો સકનોના વિચાર—એવા સુકને વળતા ઘર ન આવિયે’.

‘એવા સુકન મજ ધોધાચૂહાણુને હોય, એવા સુકને વેહેના ઘર ન આવિયે’.

પોતે શરો છે તેથી માનસુકનોને આખ આડા કાન કરી ચાલી નિકળ્યો ને સાસરે પહોંચ્યો. ત્યાં પાણુના બાપને વેર હતું તેથી તે જામના સજ-જૈરા આજ તો આપણા કૃતારથ થયા એમ સમજી કહેરના પાણીની ઝારીઓ ભરી ભરીને શેહેરના દરવાજાથી બાહાર

તેના સામાં આખ્યાં, દારણ કે સામંધુ આવે ત્યારે તેમનામાં પાણીના કાગળા કરાવવાની રીત છે:

‘હેરેરા ઉતરે પાણુ દાદાર, અમોખાં કરાવિયે રૂટી રીતના.’

ત્યારે પાણુ દાદાર કહે છે:

‘અમરે ધોંધાળાને અવગી રીત, અમોખા લેછએ બરછી કળે.’

એટલે બરછીને પાણી ને, અમે તો નદિ પીછએ. બરછી પેલા પાણીમાં બોળી તે તરનજ કાગી થઇ ગઇ. પછી પેલાં બેરાં ઘાડવા વિગરે આવવાનું સામે લાવીને કહે છે:

‘હેરેરા ઉતરે પાણુ દાદાર, તમને સલાવવા કરાવિયે રૂટી રીતના.’

ત્યારે પાણુ બોલ્યો:

‘અમારે ધોંધાળાને અવગી રીત, સલાવવા કરશે ઘોડી હમેર.’

દારણ એ જાણે છે કે પેલા ઘાડવા ઝેરના છે, તેથી પાણુ ઘોડી હમેરને કહે છે:

‘હમેર તું તો છે દેવમાની દેવ, તરનજ પારખાં હમેર દેખાડજે.’

‘હમેર તું તો છે જાનની સગ્ગન, અમૂન કરીને હમેર આરોગજે.’

‘લાડજે આધા એક ને બે—ત્રીજો લાડરો વેમત્રો ફેંકયો;’

‘પાસેરે બેઠું એક કાણુ કુતરું, લાડરો મુંગીને મરતુ પામ્યું.’

એટલે પેલી ઘોડીએ એમાંના બે ઘાડવા ઝેર વનાં પારખીને ખાધા ને ત્રીજાને કારણે ફેંક્યો. એવામાં એક કુતરું પાસે બેઠું હતું તેણે તે ઘાડવો મુંગ્યો ને તરનજ મરો ગયું. તેથી સામંધુ લેછને આવી ફની તે રૂં-પિશાયણીઓ શરમાઇ ગઇ ને એકદમ મુકીયો વાગીને નાસી ગઇ. આમાંનો દરો લગ જ્યારે ના ફાળ્યો ત્યારે દરવાજો તરવારનું તોરણ ખામ્યું હતું ને ત્યાં આગળ દરવાજા ઉપર બે મોગજને બેસાયા હતા. એવા વિચારથી કે જોયે પાણુ દરવાજામાં પેસવા જાય કે પેલા મોગજ તોરણ નીચે બિનારે ને પાણુ કપાઇ જાય દરવાજો પડેલો એટલે આદો કહે છે કે:—

‘પાણુરે વીરા તું જિયેર જો,—તરવારે તોરણુ આંધિયાં.’

‘આદે ચઢાવી દેચણાંવાધિણુ, સવાશેર લોદાનો લલકો પુકે ઘાલ્યો,’

ભાઈ પાણુ લગાર જિયુ જો ! એમ કહીને આંદાએ સવાશેર લોદાનું તીર માર્યું કે દરવાજો તોરણુ ખંખેરીને હેડે પડ્યો. ત્યાંથી આગળ ચાલી મેહેલ આગળ આગ્યા, ત્યાં સાસરીઆં કહે છે :

‘હેડેરા જિતરો મારા પાણુ ઠાકાર, તમને માડવે બેસાડિયે રૂડી રીતના.’

મૂંડવામાં કટારીઓ ઉપર આંધેલી છે કે જોવો પાણુ બેસે કે તરતજ તેના ઉપર પડે. પણ પાણુએ બાહાર ઉભા રહીને કહ્યું કે અમારે ધોધાળાને અવળી રીત. પછી આંદાએ ભાલો માર્યો કે માડવો તુટી પડ્યો. ત્યાર પછી કહ્યું—

‘હેડેરા જિતરો મારા પાણુ ઠાકાર, તમને હાથેવળા મેળવિયે રૂડી રીતના.’

ત્યારે પાણુએ કહ્યું :

‘અમારા ધોધાળાને અવળા રીત, ઘોડી હમેરે બેડે હાથેવળા મેળવિયે.’

કારણ પાણુએ વિચાર્યું કે ઘોડી ચોરી જઈને પછી તુટી પડે તો શું કરીયે ? તેથી ઘોડી ઉપર બેઠા બેઠા જ હાથેવાળો મેળવ્યો. પછી પેલા ઐરાંઆએ કહ્યું :—

‘હેડેરા જિતરો મારા પાણુ ઠાકાર, તમને મંગળ વરતાવિયે રૂડી રીતના.’

ત્યારે પાણુએ કહ્યું કે હમારા ધોધાળાને તો અવળા રીત કરી એક એ મંગળ વરત્યા ને તીણુ મંગળ વરતતી વખતે ઉડી હોયો થઈને બોલ્યો : ‘હમારા ધોધાળાને અવળા રીત—મંગળ વરત્યાં એક ને બે :

‘ત્રીજો મંગળ જન્મલ(ચીંતા) આવ્યો, આંદા હવે વરતું તો પરિયાંની આપ્યું ; ‘ચારણિયા મારીને ચોપગધન વાળી ગયો, તેની ખજાર લાવે તું વીરા.’

જ્યારે પોતાની મેહેન પરણ્યાવી હતી ત્યારે બનેલીએ પાણુની ઘોડી બહિસમાં માંગી હતી. તે વખતે પાણુએ કહ્યું હતું કે મારે મારા વેરાળા (વેરીઓનાં) ગામમાં પરણવા જવું છે, મારે જ્યારે હું પરણીને પાછો આવીશ, ત્યારે તમને હું ઘોડી સોંપીશ. એ વાતનું વેરાળાને પેલો બનેલી જ્યારે પાણુ પરણવાને ગયો ત્યારે તેની સીમમાં

આવી ચારણોને મારીને દોર વાળી ગયો. દેવળ ફાઇએ વિલાપ કર્યો અને પાણુ ઘેર નહોતો તેથી તેના બાઈની દરગાહમાં ફરિયાદ કરી: 'ભુડિયા રાવ પોદારે હોય તું તો જામ રે, ચારણા મારી ચોપમ વાળ્યાં.'

ત્યારે ભુડિયો બોલ્યો:—

'ફાઇ દુખે મારી અંગાળું આંખ-મારા ઘોડા ચરે મોતી તળાવ રે.'

ફાઇએ રોય કરીને શાપ દીધો:—

'ભુડતારાવ નતનત દુખજે આંખરી, તારા ઘોડાને ચાળે રાવણી ખાપડી.'

પછી પોતાના કાલિયા દુધિયા નામના ડાંડિયાને ટુકમ કર્યો કે તમે ઢોલ વગાડો કે દહી રાજમાં ચરા હોય તે સાંભળી વાહરે ચડે:—

'કાલિયા દુધિયા વાય વાદાળો ઢોલ, તેને દણકે ચરા નર કે વારે ચડે.'

તેમણે જવાબ આપ્યો:—

'ફધજેડિયો (ડકે)રતો ભુડીયા દરગાહ, ઢોળનાં કરચણુધરને સુવે કાખ્યાં.'

પણ ફાઈ ખુબ રીસ ચઢાવીને બોલી. ત્યારે ઢોલ વગાડ્યું પણ કોઈ ચરો નર તો મળ્યો નહિ; પણ છોટા પડી હતી તે ખેનરવા ખેનરવાને છેટે ઊડવા લાગી ! ત્યારે કોઈ નિરાચ થઈને બોલી:—

'નથી નથી મારો પાણુ પીયોર ધરે, મારો ધન લીધાને પડાવનાર.'

પછી ફાઇએ સમડીનો વેશ ધારણ કર્યો ને દાઢમાં ગાય દોવાનું શેફું (દોવાની વખતે ગાય બેસના પગ બાધવાનું જે દોરડું હોય તે) દાંતમા પકડીને ત્યાંથી જાડી. પાણુ જ્યાં માંહેરામાં બેઠો હતો ત્યાં જઈ દાંતમાંનું દોરડું હેંડે નાખ્યું. તે પાણુના બોળામાં જઈને પડ્યું કે તરતજ તેણે જાયુ બેઈ ચાંદાને કહ્યું:—

'આદા વીરા તું તો જિંદગી જો, સામડીના વેશે ફધ ફેરા ફરે.'

ત્યારે આદાએ અરજ કરી કે ફાઈ તમે હેઠળ ઉતરો. ફાઈ હેઠળ ઉતર્યા ત્યારે પાણુએ પ્રશ્ન—તમે કેમ આવ્યાં તે અને ખરેખર કહો. ફાઈએ જણ્યું કે હજી બે મંચળ ફરવાનાં બાકી છે તેથી વાત ઉડાવીને બોલી કે તને પરણાવવાને વાસ્તે તારી સાથે તારો ભાઈ ભુડિયો કે તારી બેહેન કોઈ પણ આવ્યું નથી, તેથી તને જોડું ના લાગે

માટે હું આવી છું. ત્યારે પાણુ બોલ્યો—ના ના, ફોઈ તું જીવું બોલે છે. મને લાગે છે કે કાઈ વિતક જની છે તેથી તું આવી છું; પણ જા માઈ મયન છે કે તું ખરું કહીશ તો હું મારા મંગળ ફરવાનાં ફરી લઈ પંડીજી અહીંથી ઉઠીશ. ત્યારે ફોઈએ ધન વાળી ગમાની વાત કહી. એટલે પાણુએ તરતજ બે મંગળ બાકી હતા તે પેટાં વરતી લઈ ચાલવા માંડ્યું. સાસુએ પ્રથમ તો ધણું વિપરીત કર્યું પણ હવે તેને લાગણી થઈ. તેથી પોતાના સાત પુત્રો તેની વાહરે આપવા કહી તેને એક રાત પણ પોતાની દીકરી જોડે રહેવા કહ્યું. પાણુએ પણ સાસુરિઆનાં કરતુક ધ્યાનપર લેવાને બદલે દીડું અણુદીડું કર્યું:—

‘સાસુને—મેલો મેલો સાસું ઘોડીલાની વાળ, હમેશ ખુદે પગનાં પાવલાં !
 ‘સાસુ રહો રહો ઠાકાર આ જીવવાની રાત, તમ વારે ચઢાઉ બાળા કુંવર સાત.
 ‘આયડીને—લેજો લેજો ગોરી સંદણીયો તીર, આગ જરલો પુતર તને આવશે;
 ‘પારણું બાંધજો ગોરી પારસ પિપજો, જતા વળતા વાપરા ધુમરી ગાલશે.’
 ‘તેનું’ પડે ગોરલી ઝરડો નામ, જીમોજીમ નામ રાખશે એ રૂકું;
 ‘જોહો ગોરલી જાતની સમ્મત, રથ જોડાવી ગઢ ગાજીરલે પધારજો;
 ‘જોમ ડોળે ગોરલી કંઠીઆમા નામ, તેની ગોરે તારો રંડાપો ડોળજો;
 ‘જોરે ગોરી જીવતા હયું તો આવશ્યુ ઘેર, નકર ઝવાર હમારા માનજો.’

પાણુએ કન્વાને પોતાનું તીર કાઢી આપી કહ્યું કે તે સાચળમાં ખોસી રાખજો તેથી તને પૂત્ર થશે પંડી કન્વા પિયરથી રથ જોડાવીને ગઢગજરે ગઈ. ને પાણુ ઘોડા ઉપર ને ચાહો ને વિંધો બે પેંગડાપર ઉભા રહી ચાલી જનેવીનાં મુલકમાં પહોંચ્યા. પણ તે આવ્યો નહોતો તેથી તેના ગામનો અંપો રોકીને ઉભા. જ્યારે પાણુના બેહેનની સાસુએ મોહલમાંથી પાણુને જોયો, ત્યારે વિચાર્યું કે એ મારા હોકરાને મારવાને વાસ્તે આવ્યો છે, માટે નહીં મારી નાખશે. તેથી રથ જોડાવીને પાણુ પાસે આવીને કહ્યું—હો ઠાકાર તમારો જનેવી છે, માટે કહી મરકરી કરી હશે એ હું ના કહેતી નથી, એટલા વાસ્તે તમે અહીં આગળ આવી અંપો રોકી શું બેડા છો ? ત્યારે પાણુ બોલ્યો

વેડેવણ સાંભળે, — દીકરીના મેણા ખાઈએ, વળી વધારે કહેવડાવે. તો બેડેનના પણ મેણાં ખાઈએ, પણ તેટલા વારસે શું બાકીનાએ ખાઈએ ? કે તમારો દીકરો જે હમારાં ઢાર લાવ્યો છે તે મારી બાપટી લાવ્યા બરાબર. વેડેવણ બોલી કે તમે એટલા બધા જોસમેર છો, ત્યારે એક વાર મારાં પિયરમાં એટલે સોરઠમાં જઈને તો આ પડાવો, તો બાણું કે તમે જોસવર ખરા. ત્યારે બોલ્યો કે અમારે કાંઈ એવડી મતલબ નથી, પણ તમે જ્યારે કહો છો ત્યારે આ, આત્યા ! પછી ઘોડીને લઈને ચાલ્યો ચાલ્યો સોરઠ ગયો ત્યાં એક રંખારી સોળ સાંજુ ઝુંક ચારતો હતો તેને પુછ્યું કે આ ગામમાં કોઈનો બો છે ? ત્યારે રંખારીએ કહ્યું કે હમારા " સૂરા " ને " વરસંગ " બે બાઈ બલિષ્ઠ રાગ છે તેના રાગમાં કોઈનો બો નથી. ત્યારે પાણુએ ચાંદાને કહ્યું કે જોને આ રંખારી શું કરે છે ? લગાર એને સમજાવ તો ખરો. ત્યારે લીલા સાંટા લાવીને તે વતે ચાંદાએ તેને માર્યો કે તે ખીયારો રડતો રડતો સૂરા વરસંગ પાસે ગયો:—

‘લીલીએ પીધી લીલાગર ભાંગ કે ભંગીનો સાખેલો રંખારી કરે કુકવા:’

મારા મુલકમાં કોઈનો ભય નથી તે છતાં આ રંખારી આટલો બધો કેમ રડે છે ? શું તેને ભાંગ ભાંગ પીધી છે ને તેની ઝુમ ચૂટી છે ? ત્યારે રંખારી બોલ્યો:—

નથી પીધી સાહેબા લીલાગર ભાંગ—

નથી ભંગીનો સાખેલો (સોજાલી) રંખારી કરતો કુકવા.

રંખારીએ શાંત રહીને ચિતક કહી, પછી તો રાગએ ૭૫૦ સોલને રણમાં ગ્રહલ્યા. તે દરવાજા બાહાર આવ્યા ત્યારે પાણુ બોલ્યો: ‘ચાંદા વીરા કાંઈ એતરાદા ચડ્યાં મેલ, ઉગમણી વીજલીઓ સરસમે.’

હે બાઈ ચાંદા આ શું છે ? કાંઈ બિતર દિશાએ વરસાદ ચડ્યો છે કે ધુળની કાળાસ પડી ગઈ છે. આટલા બધા ભાડા તે કાંઈ વીજલીઓ ચગે છે શું ? ત્યારે,

“ચાહે ચઢાવ્યું કે ચણુ વીધણુ, સવારોર લોઢાનો બલકો ધાલ્યો;

“એક એક તીરે સો સો સોઢા માર્યા.”

ચાંદાએ તો આગળની માફક તીર ચઢાવ્યું ને એક એક તીરે સો સો સોઢાએને માર્યા. ને પાણુએ કોઈ જાજરી કાપે તેમ જાલા ને બરધીયા તેમને કાપ્યા. પછી તો સૂરો ને વરસંગ એકલા દાથી ઉપર રહી ગયા. ત્યારે પાણુએ ચાંદાને કહ્યું કે રજે દવે કોઈને મારતો. ત્યારે ચાંદાએ એક તીર દાથીને માર્યું કે દાથી મુઠો ને સૂરો અને વરસંગ હેઠલ પડ્યા તેમને તરત બાંધી લીધા. સૂરો અને વરસંગ સવારના લઠાઈમાં ચઢેલા છે તે ઘેર આવ્યા નથી, માટે રાણીઓએ દાસિને હુકમ કર્યો કે તું આપણા સાતમા માળના સુખડિયા મેહેલ ઉપર ચઢીને જો કે દણુ સુધી તેઓ કેમ આવ્યા નથી ? ત્યારે દાસિએ કહ્યું:

“શું રે ચઢુ બાધ સુખડીયા મેહેલ, રાતરીયા રણમાં કાગડા કરગલે.”

હે બાઈ હું જોઉં ? ત્યા તો કોઈ નથી ને રાતું રણ થઈ રહ્યું છે ને તેમા કાગડા કલકલે છે, એવું દાસિતું કહેતું સાંભળીને રાણીઓને સત ચઢ્યું. તે માયામાં તેલ ધાલીને જ્યારે માથે રણમાં આવી. તેમને જોઈ પાણુએ ચાંદાને કહ્યું કે સતિઓના સતને ઉતારીવે ત્યારે આપણે રાણા ખરા. માટે લીસો વાંસ લઈને રાણીઓને મારવા માડ કે તેથી કરીને તેમનું સત જતું રહે ! માર પડ્યાથી રાણીઓ તા થઈને બોય ઉપર બેઠી !! ત્યારે તેમાં જો સજ્જી નાની કુટડી હતી તેના વિશે પાણુએ પ્રુછ્યું કે એ કોણ છે. રાણીઓએ કહ્યું કે અં બા અમારી નણદ છે. ત્યારે પાણુએ પ્રુછ્યું કુંવારી છે કે પરણેલી ? જવાબ દીધો કે કુંવારી છે. ત્યારે પાણુએ સૂરો અને વરસંગને કહ્યું કે મારા નાના બાધ વેરે એને પરણાવ, જો તેઓએ કશું કર્યું. પછી પાણુએ ચાંદાને ઘોડી લેઈને પોતાના બાધ શુડિયા રાવને તેડવા મોકલ્યો. ત્યાં ઘડીમાંજો લગ્ન કરાવ્યા, ત્યારે પાણુ રાણીઓને કહે છે:

‘સંડો ઘોડારીઓ ગાળે રૂંડેરા ઘોળ, મારી માંડીજ્યો હૈયામા બાંધશે.

આ વિવાદ ખુશીના નથી તેથી બાપડીઓ રખે છપર ચોટકા લાવે ગાય તેથી તેમને કહ્યું—હે ગાનારીયો મારો ભાઈ ખુશી ચાપ એમ ગીત ગાઈને પરણાવજો; નીકર એના મનમાં એરતો રહી જશે કે મને કોઈએ ગાયું નહિ. વરકન્યા પરણ્યા એટલે દેવલ તો પાણુની ભોળાઈ થઈ. હવે દોહીનાં દિવસ છે, તેથી દેવલ બોલી કે પાણુ દીયોર, આપણુ દીયોર ભોળાઈ દોહી ખેલિયે. પછી બન્ને દારી મહારીને દોહી ખેલવાં લાખ્યાં ને ખેલતાં ખેલતાં બાબી હસકે તસકે દેવરને પુછે છે: બાબી—આબ્યો આબ્યો દીયોર ફાગણુ માસ આપણે દોહી ખેલિયે: હું તમને પુછું મારા પાણુ દીયોર, પહેલો પવાડો (લગાઈ) દાકોર કયાં રમ્યા. પાણુ—પહેલાં રે હતો બાબી લખમણનો અવતાર, આકાશે બમતો એક બમર મારયો:

બાબીરે બાબ્યા બાબી બાર લાણીનાં તેલ, તેમાં તાવી દધિ-
યાર ઘડાવ્યા.

*

†

‡

બાબી—હું તમને પુછું મારા પાણુ દીયોર, ત્રીજો પવાડો દાકોર કયા રમ્યા. પાણુ—ત્રીજો પવાડો રમ્યા ગાબુરલે ગામ, સાતસે પારધી હમેન્દ્રમાર્યા. બાબી—હું પુછું તમને પાણુ દીયોર, ચોથો પવાડો દાકોર કયા રમ્યા. પાણુ—ચોથો રે રમ્યા બાબી પારગર નગરી, હમે સાચા બનેવી ઘોડા વાટાવ્યાં (સરત રમ્યા).

બાબી—હું પુછું મારા પાણુ દીયોર, પાચમો પવાડો દાકોર કયા રમ્યા. પાણુ—પાંચમો રમ્યા બાબી મારે સામરે, તરવાર તોરણુ હમે હેડ તોડ્યા. બાબી—હું પુછું તમને પાણુ દીયોર, છઠો પવાડો દાકોર કયાં રમ્યા. પાણુ—છઠો રમ્યા બાબી તમારે પિયોર, સાતમો બતાવો હમે ખેલિયે.

એમ ગાતાં ગાતાં દોહી ખેલી રહ્યાં પછી ચાદાને મોકલી ભાઈ ભોળાઈ તે ચેતાને ગમ પહોચતાં કર્યાં. ચાદો પાછો વળ્યો કે તરનજ

પ્ર. અને વરસંગને લેધને પાણુ પારગર આવ્યો. તેવામાં પાર-
ગરમાં સૂરા વરસંગની બેઠેને એક બ્રાહ્મણને અરધુ રાજપાટ લખી
આપી મોકલ્યો કે જા એવી વધામણી લેધને આવ કે સૂરા વરસંગે
પાણુ ઠાકોર તથા ચાંદા વિધાને મારીને તેની ઘોડી લઈ લીધી છે. તે
બ્રાહ્મણ પાણુને રસ્તામાં સામો મળ્યો તેને ચાંદિયે પુછ્યું કે બાપ તું
ક્યાં જાઈ ? બ્રાહ્મણે કહ્યું કે હું સારી શોરઠના રાજા સૂરા વરસંગ
પાસે ખજર વાસ્તે જઈ છું કે તેમણે પાણુ તથા ચાંદા વિધાને મારીને
ઘોડી લેધ લીધી છે:—તેવી વધામણી સાંભળીને તેમની બહેન
મને અરધું રાજ આપશે. ત્યારે પાણુએ કહ્યું કે જો બાપ તારું કામ
થતું હોય તો જા જઈને કહે કે બહેનને મારીને સૂરા વરસંગે ઘોડી લેધ
લીધી છે. પણ આદો બેલી ઉઠ્યો કે અત્યા બ્રાહ્મણ ! જોજો દો !
જેવું જોયું હોય તેવું કહેજો, નકર મારી નાખીશ. ત્યારે આગળ
બ્રાહ્મણ ને પેલા પછવાડે એમ ચાલી તેઓ પારગર પહોંચ્યા. ત્યાં
તો વહેવણુને બાદાર ગાયે આવીને બેઠેલી જોઈ. તે પોતાનાં બાઈ-
ઓને સાંઠની સાથે બાંધેલા જોઈને પાણુને મેળું મારે છે.

“ખડતાલો પડો તારે દેશ—તું ચાલે ભવોભવ વાંઝીઓ.
ત્યારે પાણુ બોલ્યો.

“ખડતાલો પડી રે વહેવણુ તારે પિયોર, તું રહેત ભવોભવ વાંઝણી.

જો તું વાઝણી હોત તો તારે ઘેર મારી બેઠેન ના આવત
અને મારો બનેવી મારા ઢોરાં લેધ ના જત ને તું મને મેળું પણ
મારત નહીં ને હું તારા બાઈઓને પકડી લાવત નહીં. પછી
પાણુએ પેલી સોળ સાંઠો અને સૂરા વરસંગ એ બધાને પોતાની
બેઠેનને સોંપ્યા ને પોતે આસોપાલવનું એક ઝાડ હતું તેની પાસે
કુવો હતો ત્યાં આગળ જઈને બેઠેર્યો. તેવામાં પોતાના બનેવીને ઢોરાં
ગાજુરલેથી વાળીને પાછો આવતો દીડો. તેને પાણુએ હોકારો
કર્યો, ત્યારે તો બનેવી સામો આવીને બોલ્યો કે દાનમાં તમે તમાર
માથું આપવા કબૂલ થયા છો તે અતારે આપો. હવે પાણુ વચનથી

અધાયલો છે તે જાણી આદાનું મો ઉતરી ગયું ત્યાર પાશુઅ .
 ધીરજ આપી કે હું, તું, વિધો ને ઘોડી ઘટીક પણ છુટા પડવાના ને
 આદા વીરા હૈયે હેણું ન ભાખ, વડી એકના છેટા નહી પડી
 વિંધા વીરા હવે હેણું ન ભાખ, ઘઠી એકના છેટા નહિ પડે
 પછી બન્નેને મત્ર લણીને પાણી જાટયુ કે પથર થઇને હો
 પડ્યા. પછી ઘોડીને પથર કરી મેનીને બનેનીને કહ્યું—“ દાસના
 માથુ લેવું હોય તો લેજે ” કહી પોતે જમ ગટારગઢ જેવા હૃદય
 દત્તો તેવો જ પથર થઇ જઇને પૃથ્વીપર પડયો.

